

Sermonum decades duae : de potissimis uerae religionis capitibus, quoru[m] catalogu[m] uersa pagella exhibebit

<https://hdl.handle.net/1874/427720>

6

SERMONVM

Decades duæ.

De potissimis ueræ religionis capitibus, quorū catalogū uersa pagella exhibebit, authore Henrycho Bullingero.

ACCESSIT operi Præfatio de certa ratione qua possit iratus peccatis nostris Deus placari. Accesserunt item uetustissimorum Conciliorum & antiquissimorum orthodoxorum patrum symbola.

TOMVS PRIMVS.

I E S V S.

HIC est filius meus dilectus: in quo placata est anima mea. Ipsum audite. Matth. 17.

TIGVRI APVD FROSCHOVERVM,
ANNO M. D. XLIX.

CATALOGVS CAPITVM

tractatorum in hoc libro.

De uerbo Dei, eius origine, progressu, præstantia & uirtute,

De sensu & expositione legitima uerbi Dei.

De fide uera quid sit, unde oriatur, & quæ sit uirtus fidei,

Expositio breuis sed dilucida Symboli apostolorū, uel 12. articulorum Christianæ fidei.

De dilectione Dei & proximi,

De lege naturæ humana & diuina.

Expositio breuis, sed perspicua septem præceptorum Decalogi.

De iureiurando.

De magistratu & eius officijs.

De continentia & ieiunio.

CLARISSIMIS VIRIS D. RO

DOLPHO GVALTHERO, PETRO SYMLE

ro, Ioanni Stumpffio, Ioanni Floro, Ioanni Seylero, Adriano Ho
spiniano, Nicolao Sarctorio & Ioanni Hugoni Decanis seu archie
presbyteris, omnibusq; Christi & ecclesiarum ministris, Classium

Tigurini lacus, Liberæ prouinciæ, Steinæ, Vituduri, Heligoug,
Vuertikonæ & Reginospurgi, in agro Tigurino, ue

nerandis suis dilectissimisq; symmytis &
fratribus, S. D.

IVLLVM aliud tempus uberem dicendi suppe
ditauit materiam, præsens hoc nostrum exhibet uberrio
mam. Nam quid fiat hodie & quid orbi Christiano im
mineat, manifestius est quam multis recitare oporteat.
Iraescitur peccatis nostris iustus dominus ac punit etiam
sed longe grauiora parat, quæ effundat in capita impæ
nitentium. Nostrum autem officium est uigilare pro gre

ge domini, & adueniente gladio omnes nostræ fidei commissas oues admonere in
tempore, ne sanguis precuntium requiratur de manibus nostris. Videbor ergo mi
hi operæ pretium facturus si colloquar uobiscum uenerandi symmytæ & fratres
chariss de officio nostro, periculoso hoc seculo rite faciendo, ac de certa ratione
qua exasperatam peccatis nostris Dei iram pie placemus. Scio quibuscum loquar,
nempe cum peritissimis rerum diuinarum, breuitati ergo studebo.

Dubium non est quin propter peccata hominum irascatur iustissimus dominus,
unde consequens est unicam esse placandæ iræ diuinæ rationem, peccata abluere.

Ea uero non abluuntur nisi cognoscantur primum, deinde deponantur per fidem
& penitentiam. Proinde si uolumus pro nostro officio sublatam à grege domini

iram & pœnas graues, peccata populi proferre & accusare, sed & fidem docere
& penitentiam urgere oportebit. Dominus enim per Ezechielem, Et tu fili homi

nis an non iudicabis inquit, an non iudicabis ciuitatem sanguinum? Indica ei cun
ctas abominaciones suas, dicesq;. O ciuitas effundens sanguinem in medio sui, ut

tempus eius apperet, & quæ idola fecit contra se ut pollueretur. In sanguine tuo

quem effudisti deliquisti: & in idolis tuis quæ fecisti polluta es: & adduxisti dies
tuos: ideo iradam te gentibus. En principes uiri tui quisq; pro uirili in hoc est ut

sani uis: effundatur. Patrem & matrem uilipenderunt in te Peregrino qui est in

medio tui fecerunt calumniam. Pupillum & uiduam affixerunt in te Sancta mea

desperasti & sabbata mea prophanaasti. Viri dolosi fuerunt in te ut effunderent

sanguinem. Et in montibus comederunt in te, atq; scelus medicatum in te designa
uerunt. Verenda patris in te retexit, polluta inq; mensibus in te humiliarunt. & quisq;

Protrahenda & accusanda sunt peccata hominum.

QUOMODO POSSIT IRATUS PECCA

eum uxore proximi sui abominanda designauit, quisq; nulum suam polluit abominando scelere, quisq; sororem suam filiam patris sui in te humiliauit. Munera acciperunt in te ad effundendum sanguinem, & foenus siue excessum accepisti, & molumentum tuum promouisti cum iniuria proximi tui, atq; mei es obliua dicit dominus Deus. Et ecce ego complofi manus meas super auaritia tua, quam exercuisti, & super sanguines tuos qui fuerunt in medio tui. Num autem praualebis cum ego contra te insurrexero? Ego dissipabo te in gentes & dispergam te in nationes & finem faciam immunditiae tuae quae est in te. Haec uerbotim recensit haecenus ex Ezechiele, fratres, & hoc quidem libentius quod ista generalem quandam nobis formulam exhibent non modo accusandi scelera, sed iudicandi etiam de sceleribus quae Deus maxime oderit, & quae acerrime impeti uelit.

Cauendum enim nobis etiam atq; etiam ne duces caeci culicem excolamus deglutiamus autem camelum, id est minutilis erroribus & uitijs inhaeramus accusandis exagitandisq;, transeamus autem scelera & flagitia enormia intacta. Ostendit ergo hic Ezechielis locus, indicant & alij loci scripturae sanctae, quae nam sine maxime detestanda flagitia, illa nimirum quae recta tendunt in subuersionem gloriae Dei, in oppressionem iustitiae & sanctimoniae, deniq; in dissipationem charitatis. Scio horrenda illa flagitia non regnare (gratia domino) aut inueniri in sinibus ecclesiae. Aliae alijs laborant morbis. Neq; utile est horrenda illa proponere populo ubi non inueniuntur. Prudentis autem pastoris est diligenter dispicere quid cuiq; congruat ecclesiae, quid sit honestum utile ac necessarium. Id urgeat. Quae uero non sunt damnata diuino in scripturis iudicio & contra modo recensita capta non pugnant, non sunt persequenda a nobis. Peccant enim grauiter qui pro peccatis damnant quae Deus ipse non damnauit. Vae his, inquit, Deo dilectus Isaias, qui dicunt malum bonum, & bonum malum, qui ponunt tenebras lucem, & lucem tenebras, amarum dulce, & dulce amarum. Proinde nihil hic agendum nobis ex animi nostri arbitrio, sed iudicandum & agendum potius ex praescripto diuino. Cauendum praeterea ne more quorundam extenuemus scelera, sed ligonem, quod dicitur, ligonem, ficum ficum appellemus, & loquamur diserte, sed sobrie & ueraciter recunde tamen. Absit quoq; fel amaritudinis & affectus carnis prauus. Absit petulantia linguae, absit dicacitas, obscenitas, scurrilitasq;, ne uideamur & decorum praeterire & maledicendi libidine laborare, non feruere zelo Dei, ueritatis & iustitiae. Intelligent & qui audiores nos affectu paterno obiurgare, ac seruandi studio, non perendi homines peccatores persequi, adeoq; scelus magis quam per se, nam scelerati persequi. Dicendi enim libertas in ecclesia ministrorum uerbi Dei, spiritus est ingenuitas, non affectati & liuore aegrotantis libido. Nec omnia ministris licent, nec conducunt omnia. Proinde nulli bono potest probari quorundam procox audacia scurrilisq; petulantia, qui non putant se suo functos officio, nisi plena conuictorum plaustra a citra omnem modum & iudicium effuderint exoneratimq; in miseros auditores. Huiusmodi tabulas non iuuant exempla propheta

Isaie 5.

Modus accusandi scelera.

TIS NOSTRIS DEVS PLACARI.

rum, quæ præteritis circumstantijs, non bene aptant. Sit autem increpatio aut ob-
 iurgatio ministrorum veritatis prudens potius quam audax, grauis & expensa, nõ
 leuis & effusa, ardeat non ira sed spiritus uehementia: sit uerecunda modesta iu-
 sta; seueritate sancte temperata, quæ ipsa rei perspicuitate euidentia & dignitate ma-
 gis urgeat reum atq; constringat quam malorum uerborum copia pungat: hoc est
 quæ scelerum uiuaci demonstratione & rerum malarum indignitate uel enormi-
 tate reos magis uulneret quam scommatis & impuris dictarijs exasperet. Et quæ
 dem ualde commouentur homines cum clare intelligunt res quas designant ten-
 dere contra Deum & in excidium proprij corporis inq; æternum animæ interitum.

Frustra autem nulloq; cum fructu accusauerimus scelera nisi simul & fidem
 uisuerimus ac penitentiam. Non placatur iratus dominus cerimonia quibusdam
 & rebus uulgaribus, protritjs, ex traditione humana acceptis. Frustra me columi,
 ait dominus, docentes doctrinas præcepta hominum. Imò indignissime fert domi-
 nus si pergamus cum illo redire in gratiam per cultum quendam Dei præposterum.
 Clamat enim apud Ieremiam, Emendate uias uestras & studia uestra, tum effi-
 ciam ut habitetis in loco isto. Sed ecce uos confiditis in rebus nihili. Num furan-
 do, occidendo, adulteria committendo, per fide iurando, sequendoq; deos alienos,
 malebitis nihilominus uenire in conspectum meum in domo ista quæ appellatur
 meo nomine, ac dicere, Liberati sumus etiamsi cuncta hæc abominanda fecimus?
 Num spelunca latronum facta est domus mea? Proinde repudiata doctrina falsa,
 discamus ex uerbo Dei quæ Deo placeat conuersio, quæ uera sit penitentia & fi-
 des. Ergo post acrem peccatorum increpationem per ministros uerbi Dei factam,
 flagitat uerbum ueritatis à pijs auditoribus ut agnoscant ex animo obiecta pecca-
 ta, quæ designarunt contra legem domini, confiteanturq; Deo omniscio & omni-
 potenti (cui omnium patent corda) tribuantq; Deo qui uerax sanctus & iustus est
 omnem gloriam, ipsis autem mendacium scelera et ignominiam. Nam sanctus Ios-
 ephes apostolus & euangelista, Si dixerimus, inquit, peccatum non habemus, nos-
 ipsos fallimus. & Deum facimus mendacem, nec ulla est in nobis ueritas. Apud
 Ieremiam quoq; legimus, Cur bonam facis uiam tuam cum sit mala? Dicis inno-
 cens sum: at ego te iudico. An non inuenitur sanguis pauperum sub alis tuis? Et in
 euangelio dicit dominus, Si cæci esseitis, non haberetis peccatum: nunc uero cum
 dicitis uidemus, iccirco peccatum uestrum manet. Ideoq; necessaria est ante me-
 ritia peccatorum agnitio & confessio. Præit hæc humiliationem coram Deo.

Quisquis enim peccata sua agnoscit ac Deo confitetur ex animo, non potest
 non humiliari coram Deo. Gemit dolet & suspiria imo ducit ex pectore. Pudet
 illum toties & tam indignis modis offendisse patrem benignissimum: ideoq; abiicit
 sese in pulueres ad pedes domini. Ita uero peccatrix illa in urbe dominum in con-
 uuiuo sedentem accedens, & Petrus post abnegatum dominum iam ex atrio pon-
 tificis egrediens, prostrati coram domino, profusissimas profundum lacrymas.
 Clamat Dauid, Sagittæ tuæ in me defixæ sunt & depressa est in me manus tua.

Agnoscen-
 da sunt ac
 confitenda
 peccata.

Danielis 9.
 cap.

Humiliatio
 ne & dolo-
 re opus.

QVOMODO POSSIT IRATVS PECCA

Nihil integrum est in carne mea propter indignationem tuam: non est pax osibus meis propter peccatum meum. Nam iniquitates transcendent caput meum, & grauiore sunt pondere quam sim ferendo. Ego iniquitatem meam fateor & ob peccatum meum sollicitor, sed & anima mea territa est uehementer. Desanguisum in genuu meo, fluctuare facio tota nocte lectum meum lachrymis: in us illis que facio. Expressit his uerbis grauem dolorem ex peccatorum agnitione conceptum enatumque, ac in ijs uerum nobis uera humilitationis exemplum reliquit.

Credamus peccata nobis condonata esse propter Christum.

Neque uero fuerit satis agnoscere & confiteri peccata humiliarique coram domino & dolere, nisi praeterea credamus peccata omnia nobis condonata esse propter Christum. Nam indoluit grauius Iudas propter proditum Christum: confessus est peccatum ingenue, dicens, Peccauit, tradens sanguinem innocuum: imò precium quoque sanguinis, acceptum à latronibus, restituit in templo, sed quia fide uera in dominum Iesum caruit nihil dolor & confessio profuit. Fides ergo donanda & urgenda erit imprimis, fides inquam qua credant penitentes remissa sibi esse peccata gratis, propter Christum. Id quod aperitis Dei promissionibus & exemplis illustribus comprobare imò & demonstrare oportet. Nam fides ex auditu est, teste apostolo, auditus autem per uerbum Dei. Atque hoc agendum uel demonstrandum est tanto diligentius, quanto grauius tentantur hac in re fidelium animi. Ex lege & prophetis (licet in ijs sint copiosissima) nulla profertur testimonia, sed ex euangelicis duntaxat & apostolicis literis, quae unice docent fidelibus grauis condonari peccata propter Christum. Clamat praecursor domini baptista, digito in ipsum dominum Iesum extento, Ecce agnus Dei qui tollis peccatum mundi.

Ioan. 1.

2. Ioan. 1. 2.

Nam Ioannes apostolus dixit, Sanguis filij Dei emundat nos ab omni peccato. Ipse enim est propitiatio pro peccatis nostris, non pro nostris autem tantum, sed etiam pro peccatis totius mundi. Ipse uero dominus Iesus testificans de his dicit,

Ioan. 3.

2. Tim. 1.

Sicut exaltauit Moses serpentem in deserto: ita oportet exaltari filium hominis, ut omnis qui credit in eum non pereat sed habeat uitam aeternam. Paulus quoque apostolus testificatur & ait, Certus sermo & dignus quem modis omnibus amplectamur, quod Iesus Christus uenit in mundum ut saluos faciat peccatores. Nam

Acto. 10.

& Petrus dixit, Christo omnes prophetae testimonium ferunt, quod remissionem peccatorum accepturus sit per nomen eius quisquis crediderit in eum. Exempla uero remissionis gratuita & receptionis in gratiam Christi fidelium suae penitentium, innumeratim exhibet nobis scriptura praesertim euangelica. Huc enim perueniunt exempla Matthaei, Zachari, Peccatrici, Petri, Pauli, latronis in cruce morientis, & multorum aliorum. Haec urgeat fidelis Christi minister in ecclesia constanter, ne quis errore absorptus & conscientia scelerum territus contabescat, desperet & conficiatur. Credat quisque sibi placatum esse patrem caelestem propter mortem iustitiam & redemptionem per Christum. Sola enim hac fide conceditur pax & tranquillitas perturbatis conscientijs.

Ceterum fides quae credit nobis propter Christum patrem caelestem esse placatum

TIS NOSTRIS DEVS PLACARI.

non nec porro animaduersum in nos propter delicta admissa, fides quæ animos
nostros serenat & tranquillat: reddit conscientias, non omnem expectat sollicitu-
dinem, neq; ullam inducit segnem inertiam, quin potius ad preces & ad omnia pie-
tatis officia excitat. Credidit Abraham Deo, uerum ideo orare non desijt, imo
quo certius se accepturum Dei promissiones credidit, hoc ardentius orauit. Minis-
tre dubitauit Dauid se accepturum à domino quod hic ei promiserat, nihilo minus
sine intermissione precatus est. Proinde admonendus erit nobis populus sedulo, ut
nunquam desinat preces supplices effundere coram domino, quo ille misertus nos-
tri propter Christum, auertat à nobis iram suam, fidem quoq; ueram donet &
augeat, spiritui suo nos semper dirigat, deniq; ab omnibus liberet cum animæ tum
corporis nostri malis, pacem nobis & incolumitatem concedat: principibus & ma-
gistratui nostro donet sapientiam, prudentiam, fortitudinem, iustitiam & felicita-
tem. Cauendum erit tamen in precibus ne populus alium inuocet quam solum
Deum patrem per dilectum & unicum filium dominum nostrum Iesum Christum,
ne sine fide & charitate inuocet. Qui enim dubitat in fide, non puit se quicquam
accepturum. Et qui munus suum ad altare offert, prius reconcilietur cum fratre
suo, quam oblationem faciat. Retineat autem omnes in orandi studio quod in euan-
gelio dixit dominus, Petite & dabitur uobis, querite & inuenietis, pulsate & ape-
rietur uobis. Qui quis enim petit accipit, & quicumq; querit inuenit, & pulsans
aperietur. An quisquam est, qui si filius eius petierit panem, lapidem daturus sit
illi: aut si piscem petierit, num serpente[m] dabit illi? Si uos igitur cum sitis mali,
nostis bona dare filiis uestris, quanto magis pater uester qui est in cælis dabit bo-
na, si postulaueritis ab eo?

Licet uero beatus Ieremias oraret aliquando strenue & assidue pro populo
domini, audiit tamen à domino, Et tu ne oraueris pro populo isto, neq; attollas pro
illis clamorem & deprecationem, neq; interuenias apud me: quoniam nequaquam
te audiam. An tu non uides quid isti faciant in urbe & in agro? Filij colligunt li-
bana, & patres incendunt ignem, uxores autem farinam aqua conuersam subigunt,
in placentas faciunt reginæ cæli, & alienis dijs fundant libamina, me uero ad iram
promouent. Proinde nemo putabit solis precibus licet prolixis aut frequentibus pla-
cari posse iram numinis, si illam interim irritare perrexerimus quotidianis flagiti-
is. Urgeamus ergo populos nostræ commissos fidei ut orent ardentem & indefi-
nenter, simul autem & prauos mutant mores: hoc est deposita auaritia, usura, sua-
perbia, incestu, adulterijs, fornicatione, luxuria, ebrietate, crapula, blasphemijs, ob-
trecatione, idololatria, superstitione, impietate, ira, inuidia, corrupto & uenali iudi-
cio, effusione sanguinis, militia mercenaria iniusta, oppressione & cõtemptu pau-
perum, Deo seruanti in Christo beneficentia, liberalitate, humilitate, pudicitia, ca-
stitate, continentia, sobrietate, ieiunijs, benedictione, gratiarum actione, religione,
pietate, lenitate, beneuolentia, iudicio & iustitia, assertionem & cura pauperum, fide-
spe charitate, amore patriæ, obedientia & spiritu, patientia & reliquis uirtutibus.

Fides exci-
tat ad pre-
ces.

Viuentium
praeterea
sanctè, iuste
& inculpate.

QUOMODO POSSIT IRATUS PECCA

Verissime enim pronunciauit sapientissimus mortalium Solomon, Qui autem suam auerit ne audiat legem, eius precatio abominabilis est domino. Interim si factus mus omnia quae precepta sunt, dicamus tamen, serui inuiles sumus, quod debui mus facere fecimus. Sicut docuit in euangelio dominus. Credamus autem nos Deo propter Christum & merita Christi, non propter nos & propter merita nostra Deo patri gratos atque acceptos esse.

Patentia et
spe opus im
mota.

Matth 20.

Ierem 9.

Summa os
mutum.

Matth 53.

Postremo opus erit ad haec longanimi patientia & spe firma atque immota in om nibus periculis circumuenientibus nos, ne deficiamus a fide, ne usquam uacille mus in spe, aut spem nostram figamus in res perituras. Occurrat ergo oculis omni nium illa egregia domini apud Isaiam sententia Sedendo & quiescendo seruabi mini: in uacando siue cessando & fidendo erit robur uestrum. Sed non uoluitis quin dixistis, Nequaquam: sed equis effugiemus. Fugietis igitur & concedes spes uestra ut ruptura ruens. In praesenti itaque comode eripienda confringendaque sunt hominibus omnia praesidia quibus ferre nisi solet hoc seculum, ut omnibus rebus destitui & nudati a solo pendeant caelo: media tamen instrumentaque concessa aut eriam mandata uel non prohibita a Deo non aspernentur, his tamen non plus tribuat quam ipsa permittit tribuere pietas, his omnino per se non fidant. Nisi enim domi nus custodierit ciuitatem, frustra uigilat qui custodit eam. Nisi dominus tires & consilia suffecerit senatui alioqui sapientissimo uel exercitui etiam robustissimo et instructissimo, in momento oculi interit implicatur ac dispergitur uel uipulius a fa cie uenit. Atque huc mirum in modum quadrauerit propheta Abdia, Nam miro compendio docet minime praualitura quibus fidebant Idumei, non loca natura & arte murata, non sapientiam, non opes, non foedera, non milites exercitatisimos. Na apud Ieremiam quoque ait dominus, Non gloriatur sapiens in sapientia sua, neque gloriatur robustus in robore suo, neque gloriatur diues in diuitijs suis, sed in hoc glo riatur qui gloriatur quod intelligat & cognoscat me, quod ego sum dominus qui facio in terra misericordiam iudicium & iustitiam: quapropter & his unice delector.

Iam ut conferamus omnia in summam, quae haecenus contulimus uobiscum, uenerandi charissimisque symmyste & fratres, didicimus ex his omnibus iratum Deum peccatis nostris aliter placari non posse, quam si omnes agnoscamus & confiteamur peccata nostra quae nobis obijt uerbum Dei, & quae contra Deum patrem nostrum designauimus, si humiliemur & ex animo doleamus coram domino Deo nostro: si non desperemus propter peccata sed indubitate credamus illa in uniuersum nobis ablata & condonata esse non propter nos aut propter merita nostra, sed propter Iesum Christum dominum nostrum saluatorem totius mundi, in quem omnia peccata mundi roauerunt pater caelestis, quae etiam idem Dei filius expiauit in cruce: si denique perseueremus in supplicatione continua & precibus perpetuis, ac demum uera poenitentia dignisque poenitentiae fructibus, spe firma, dilectione non simulata, beneficentia, iustitia, sanctimonia, patientia & innocentia seruauimus Deo qui redemit nos & cui addicti sumus toti.

TIS NOSTRIS DEVS PLACARI.

Hanc uero esse unicam euadendi mala quæ nobis impendent uiam, hanc esse unicam placandi numinis irati rationem testatur uniuersa scriptura utriusq; testamenti. Decreuerat Deus Niniuitas subuertere curauitq; illam subuersione in tempore per clarissimum prophetam Ionam Niniuitis prædicari, consignato etiam diuino a.o. numero quo expleto corrueret urbs. Verum ubi crederent Niniuitæ Deo & penitentiam agerent iugibusq; precibus clamarent ad dominum, pepercit penitentibus Deus ac seruauit eos. Quid quod Iudæi impijs & sacrilegis clamoribus ad crucem postularunt Iesum Christum Dei filium saluacorem mundi: uerum clamat & docet Petrus tantum nephas uera fide & fideli penitentia posse elui. Ne ergo dubitemus fratres de ueritate tot et tam apertis asserta testimonijs.

Certissimè esse hanc rationem.

A. A. 3.

Scio quid contra hæc afferant quidam, Frustra hæc inculcari de penitentia que nihil sit effectura propter latam à Deo sententiam & propter decretum Dei immutabile quo statuit nos excindere propter peccata. Caterum si scripturam propius inspiciamus, non loquitur ipsa adeo rigide de decreto Dei. Nam apud Ieremiam hæc legimus uerba, Repente loquar aduersus gentem & regnum ut eradicem & destruiam & perdam illud: si uero penitentiam egerit gens illa à malo suo contra quod loquutus sum, agam & ego penitentiam super malo quod cogitauit facerem ei. Exemplum apposuissimum iam iam adduxi ex Iona propheta de Niniuitis, eorum quos lata fuerat sententia excidij, sed reuocabatur illa protinus ad penitentiam Niniuitarum. Nam excidij decretum non alia erat latum conditio, quam si manerent impenitentes. Similis locus extat Deut. 9. cap. Moses enim dicit, Procidit coram domino quadraginta diebus & quadraginta noctibus, quoniam dixerat dominus quod uellet uos delere. Oraui igitur ad dominum ac placatus est furor eius. Proinde neminem à penitentia uel precibus pertinacibus retrahat decretum Dei contra peccatores pronunciatum, quod ut immutabile est contra impios, ita nihil officit impenitentibus.

De decreto Dei contra peccatores.

Iere. 18.

Porro obijcientibus peccata patrum nostrorum, respondit iam olim Exechiel in cap. 18. Persequitur enim grauius parabolam, quam suo quoq; iactabant tempore contra penitentiam dicentes, Patres comederunt uiam acerbam & dentes filiorum obstupuerunt. Post longam uero disputationem tandem infert, Anima que peccauerit ipsa morietur: filius non portabit iniquitatem patris, neq; pater portabit iniquitatem filij: sed iustitia iusti erit super eum: & impietas impij erit super eum.

Peccata patrum penitentibus non officiant.

Scio non omnes agere penitentiam commissorum scelerum. Ergone inanis erit penitentia fidelium? Legimus non raro parsum multis peccatoribus propter pauculos probos atq; iustos. Præterea dicit dominus apud Isaiam diserte, Dicite iusto quod bene ei erit, siquidem fructu studiorum suorum fruetur. Væ impio malo, quoniam secundum opera manuum suarum rependetur ei. Ita enim educitur per angelos Loth iustus ex urbe Sodomorum, igni caelesti concrematur urbs seculata cum omnibus inhabitantibus. Liberatur ex imminente periculo & ab Assy-

Non est inanis penitentia fidelium.

QUOMODO POSSIT IRATVS PECCA

rijs iam iam urbem aggredi uolentibus, Ezechias rex fidelis, inglorius perit Sobna cancellarius. Capiunt & in captiuitatem abducitur rex Zedechias, liberatur a morte & libertate donatur Ieremias. Vnde uerissime dixit sanctus Petrus, Non uit dominus pro a tentatione eripere, iniustos autem in diem iudicij puniendos suuare. Studeamus ergo uirtutibus constanter. Non erit labor noster frustramentum. Si communi aliqua calamitate orbem uisitarit dominus propter enormia scelera atque nephanda flagitia, non obliuiscetur timentium & inuocantium nomen eius, tametsi paribus cum impijs inuolui malis, uideantur similem cum impijs sorti ri finem.

Impenitentes pereunt.

2. Tim. 2.

Matth. 24.

Certum enim est regnum aut rempublicam poenitere nesciam & impiam atq; contumacem non posse diu subsistere. Nec proderit huiusmodi contemptoribus Dei & legum diuinarum euangelica praedicatione. Rursus enim apud Ieremiam dicit dominus, Subito loquar de gente & de regno ut aedificem & plantem illud. Si fecerit malum in oculis meis ut non audiat uocem meam, poenitentiam agam super bono quod loquutus sum ut facerem ei. Nemo tamen cernens populum ad scelera procliuem rueri de peccato in peccatum mox despondeat animum. Si uideris multos pertinaci improbitatis studio perumpere, indurato et tu animum tuum ac no segniori studio boni & ueri te illis oppone. Hic enim memores sumus oportet uerborum apostoli dicentis, Oportet seruū domini placitum esse erga omnes, propensum ad docendum, tolerantē malos cum mansuetudine, erudiente eos qui obliuiscunt, si quando det illis Deus poenitentiam ad agnoscendum ueritatem, ut respiciant diaboli laqueo capiti ab eo ad ipsius uoluntatem. Magna uero sumi nobis proposita praemia, fratres, si fuerimus fideles & strenui infidelibus & ignauis e contra paratum est supplicium horrendum, cum perpetua ignominia. Vigilemus ergo & ore nus. Semper obseruetur oculis et animis nostris haec domini nostri Iesu Christi doctrina, O quam praestans res est fidelis seruus & prudens quem praefecit dominus famulatio suo ut det illis cibum in tempore. Beatus seruus ille quem cum uenerit dominus eius inuenerit sic facientem. Amen dico uobis, quoniam super omnia bona constituet eum. Quod si dixerit seruus ille malus in corde suo, Cunctatur dominus meus uenire, coeperitq; percutere conseruos, imò edere & bibere cum ebrijs, ueniet dominus serui illius, in die quo non expectat & hora qua ignorat, & dissecat bit eū partemq; eius ponet cum hypocritis: illic erit ploratus & stridor dentium. Haec inquam semper obseruentur oculis & animis nostris. Oremus praeterea spiritum illum suū principalem nobis concedat & in diē auget, ut eius instinctu & ductu fideliter prudenter & multo cū fructu faciamus officium nobis iniunctis a domino.

Ego certe ut meam operam uobis collocarem, iuuarem studia uestra imò occasionem singulis praebere cogitandi & indagandi ampliora, scripsi sermones hoc non quibus uerborum uteretur quisq; in sibi credita ecclesia. Opus est enim delectu & iudicio, ne uidelicet dicamus aliena aut parum utilia & necessaria ecclesiae nostrae. Prudens pastor diligenter consideret quales sint credentes populi.

TIS NOSTRIS DEVS PLACARI.

populi, quæ illi maxime necessaria, ea uero illis proponat, semper spectans ædificationem, fidem ueram, pietatem, charitatem & innocentiam. Docendum enim & adhortandum ut pia & sancta sit ecclesia, cui nos præesse uoluit dominus. Ergo formulas aliquot sermonum propono, illis quoq; gratificaturus qui hoc à me amissam multis postularunt. In omnibus his & per omnia uolo ualere apud omnes lectores illam iustissimam apostoli regulam, Omnia probate, quod bonum est tenete. Nec admodum curo eorum calumnias qui clamant huiusmodi sermonibus segnes reddi fratres, sicuti quondam est factum cum legeretur sermo Diapauli & Pelbarti. Habeo enim pro me exemplum maximorum in ecclesia luminum, præstantissimorum inquam in ecclesia episcoporum, qui & ipsi non sine utilitate ecclesie conscripserunt Sermones & Homelias, Inertes semper manent inertes, etiamsi nihil prorsus scribatur. Præposui his symbola uetustissima cum antiquissimorum Conciliorum in ecclesia tum patrum siue episcoporum maxime orthodoxorum, non alio consilio quam ut manifestum facerem doctrinam nostram ac fidem quæ hodie apud multos pessime audit & hæreseos accusatur indignissime, consensum habere cum doctrina apostolica & ueteris ecclesie, quæ ab initio non aliud tradidit credendum & docendum quam quod hodie in ecclesijs nostris credimus & docemus. Innocentius tertius eius nominis, ausus est primus plures attexere articulos quam nobis exhibere uetera Christianæ fidei symbola. Exat eius symbolum in Decretalibus cap. Firmiter credimus: ac tenui ille sedem Romanam circa annum domini 1215. ediditq; symbolum ex concilio Lateranensi.

Vos autem quoniam scitis fratres cui credidistis & quod doctrina fidei nostræ Christiana apostolica catholica orthodoxa & uera antiqua & indubitata fides & doctrina est, perseuerate in illa tenenda & docenda. Vincet in æternū ueritas, quæ premi quidē potest, opprimi non potest. Veritas domini, ait propheta, manet in æternum. Et portæ inferorum, ait dominus in euangelio, non preualebunt aduersus eam, nimirum ecclesiam in petram collocatam, quam confessus est Petrus dicens, Tu es Christus filius Dei uiuī, & de qua Paulus disputans dicit, Petra autem erat Christus. Fundamentum enim aliud poni non potest, quam quod positum est, quod est Christus Iesus. Nam & spiritus sanctus per prophetas prædixit, Ecce pono in Sion lapidem angularem seu fundamenti, electum, preciosum: qui crediderit in eo, non pudebit. Imponamus ergo huic fundamento Christo domino, qui alibi appellatur fundamentum prophetarum & apostolorum, populos aut ecclesias nostræ fidei creditas, ut iuxta doctrinam beati Petri doctoris ecclesie nostræ, ipsi quoq; ueluti uiuī lapides ædificemur, domus spiritualis, sacerdotium sanctum ad offerendum spirituales hostias acceptabiles Deo per Iesum Christum dominum nostrum. Id si bona fide fecerimus, nunquam deferet nos dominus. Siue enim uiuamus siue moriamur, erit dominus petra, merces, uita & retributio nostra.

*Labores uero hosce meos benigne suscipite & boni consulite. Prodeunti uero
stro omnium nomine quos amo ex animo, quibus inseruire cupio fideliter. Valde
lete memores semper horum apostoli uerborum. Videte ministerium
quod accepistis à domino ut illud impleatis. Tiguri
prima Martij, Anno domini 1549.*

*Vester ex animo frater & symonista
Heinrychus Bullingerus.*

DE QVATVOR VNIVERSA

LIBVS SYNODIS SIVE
CONCILIIS.

TEMPORIBVS Apostolorum multa per uarias prouincias celebrata sunt Concilia. Ea tunc erant Synodi uel conuentus episcoporum atq; sanctorum cocuntium ad consulendum de seruanda puritate fidei, unitate doctring, de disciplina atq; pace ecclesiarum. Non pauca huiusmodi exhibent nobis epistolæ beati mar-

tyris Cypriani.

Prima uero generalis siue uniuersalis synodus conuocata dicitur *Nicæna* ab Imperatore beatissimo Constantino in urbe Nicæa anno domi *synodus.* ni^{324.} contra Arrium & eius complices, negantes naturalem domini nostri Iesu Christi Deitatem. Ac conuenerunt ex omnibus quæ sub cælo sunt nationibus episcopi & uiri excellentiores 318. conscripseruntq; symbolum quod appellatur symbolum Nicænum.

Sufficiebat hæctenus symbolum apostolorum. & suffecisset ecclesiæ Christi etiam Constantini seculo. Consiuentur enim omnes, omnes ecclesias non alio symbolo, quam apostolico (quod prima decade & recitamus & exponimus) usas, eodemq; fuisse per totum terrarum orbem contentas. Quoniam uero Constantini magni ætate emerfit impius & blasphemus Arrius, qui Christianæ fidei puritatem corruptit & simplicitatem doctrinæ apostolicæ peruenit, coacti sunt ipsa necessitate ecclesiarum ministri sese impostori opponere, ac symbolo edito ueram id est ueterem fidei confessionem (damna Arrii nouitate) declarando ex scripturis canonicis. illustrare. Neq; enim & in alijs mox sequentib; tribus concilijs generalibus, editis symbolis, quicquam mutatum est in doctrina apostolorum, neque quicquam noui adiectum, quod prius ex scriptura sancta ecclesiæ Christi non habuerunt uel crediderunt, sed corruptionibus nouitatibusq; hæreticorum antiqua ueritas illustrata per symbola prouidenter utiliter & religiose est opposita. Scriptura aut prophetica & apostolica in hisce omnib; est fons, directio, regula & iudex; nihil hic suo permiserunt arbitrio patres. Ac significanter loquor de Symbolis illis præcis duntaxat, nõ etiã de omnibus constitutionib; aut canonibus: quibus tantum tribuimus quantum permittit scriptura canonica, quam confitemur unicum esse iudicandi dicendi agendiq; canonem.

CHRISTIANAE FIDEI

Synodus
Constanti-
nop.

Secunda synodus generalis celebrata est Constantinopoli in ur-
ber regia, sub Imperio Gratiani Cæsaris anno domini 384. Conue-
nerunt in ea patres seu episcopi, teste Prospero Aquitanico, 180. dæ-
mnaruntq; Macedonium & Eudoxium negantes spiritum sanctum
esse Deum.

Synodus
Ephesina.

At circa annum domini 434. eo ipso anno quo beatus pater Aus-
gustinus excessit è uiuis, regnante Theodosio magno & religioso
principe, Ephesi conuenit synodus tertia sacerdotum plus minus
200. contra Nestorium, mysterium incarnationis lacerantem docen-
temq; duos esse filios, alium Dei alium uero hominis: quem & con-
demnauit unâ cum multis Pelagianis qui cognatum sibi dogma
iuuabant.

Synodus
Chalcedo-
nensis.

Quarta uniuersalis synodus congregatur anno domini 454. sub
Martiano principe, Chalcedoni, conuenientibus patribus 630. qui
secundum scripturas damnarunt Euiychem confundentem natu-
ras in Christo propter personæ unitatem.

Beda de rauone temporum & alij scriptores multi coniungunt
quatuor his œcumenicis concilijs adhuc duas generales synodos,
quintam & sextam, Constantinopoli celebratas. Quinta enim sub
Iustiniano Imperatore conuenit contra Theodorum & omnes hæ-
reticos circa annum domini 552. Sexta coijt sub Constantino Con-
stantis filio anno domini 682. Conuenerunt autem episcopi 289.
contra Monothelitas. Nihil tamen definitum est in his, quod nõ re-
periat in symbolis superiorum quatuor cõciliorum. Vnde ex his
nihil annorauit.

Symbolum Nicænum ex historia Ecclesiastica & Tripartita.

CRedimus in unum Deum patrem omnipotentem, omnium
uisibilem & inuisibilem factorem. Et in unum dominum
Iesum Christum filium Dei, de patre natum unigenitum, id
est ex substantia patris, Deum ex Deo, lumen ex lumine, Deum ue-
rum ex Deo uero, genitum non factum, *ὁμοούσιον*, consubstantialem
patri, per quem omnia facta sunt quæ in cœlis & quæ in terra. Qui
propter nos homines & propter nostram salutem descendit, incar-
natus, humanus (homo factus est.) Passus est, & resurrexit tertia
die, ascendit in cœlos, uenturus iudicare uiuos & mortuos. Et in spi-
ritum sanctum. Eos autem qui dicunt, Erat aliquando quando
non erat, & antequam nasceretur non erat: & quia ex non extan-
tibus (ex nihilo) factus est, aut ex altera substantia uel subsistentia,
dicentes

SYMBOLA.

dicentes esse uel creatum uel conuertibilem uel mutabilem filium Dei, hos anathematizat sancta catholica & apostolica ecclesia.

Symbolum Constantinopolitanum ex exemplari quodam Græcolat.

Credo in unum Deum, patrem omnipotentem, factorem cœli & terræ, uisibilem omnium & inuisibilem.

Et in unum dominum Iesum Christum filium Dei unigenitum, ex patre natū ante omnia secula, lumen ex lumine, Deum uerum ex Deo uero, genitum non factum, consubstantialem patri per quem omnia facta sunt.

Qui propter nos homines & propter nostram salutem descendit de cœlis, & incarnatus ex spiritu sancto & Maria uirgine, & homo factus est. Crucifixus etiam pro nobis sub Pontio Pilato, passus & sepultus est, Et resurrexit tertia die secundum scripturas. Et ascendit in cœlos, & sedet ad dexteram Dei patris. Et iterum uenturus est cum gloria iudicare uiuos & mortuos, cuius regni nō erit finis.

Et in spiritum sanctum dominum uiuificantem, ex patre procedentem, & cum patre & filio coadorandum & conglorificandum. Qui loquutus est per prophetas in unam catholicam & apostolicam ecclesiam.

Confiteor unum baptisma in remissionem peccatorū. Expecto resurrectionem mortuorum: & uitam uenturi seculi.

Fides uel confessio fidei Ephesinæ synodi.

Quoniam per compendium hic omnia consignamus, non licuit copiosam S. Cyrilli ad Nestorium synodalem epistolam, qua continetur decretum Ephesinæ synodi, describendo his inferere: de legi magis ex eiusdem Cyrilli epistola 28. confessionem breuem in synodum missam, ac à tota synodo comprobata. Præmittuntur confessioni hæc uerba, Quemadmodum initio ex diuinis scripturis & sanctorum patrum traditione accepimus, breuiter dicemus, nihil omnino fidei in Nicæa à sanctis patribus exposite addentes. Hęc enim sufficiens est cum ad omnem pietatis cognitionem, tum ad cuiusuis hæreticæ prauitatis abdicationē, Paulō autem post hæc ponitur confessio in hæc uerba,

Confitemur dominum nostrum Iesum Christum filium Dei unigenitum, Deum esse perfectum & hominem perfectum, ex animam rationali & corpore, ante secula quidem ex patre secundum di-

CHRISTIANÆ FIDEI

unitatē, postremis uero diebus eundem ipsum propter nos & propter nostram salutem ex Maria uirgine, secundum humanitatem natum, Duarum siquidem naturarum facta est unio. Quapropter & unum Christum unum filium & unum dominum confitemur. Et secundum hunc inconfusæ unitatis intellectum, sanctam uirginem deiparam esse confitemur: propterea quod Deus uerbum incarnatum & homo factus est, & ex ipsa conceptione acceptum ex ea tempus sibi ipsi adunauit. Euangelicas uero & apostolicas de domino uoces, scimus uiros theologos, tanquam ad unam personam pertinet, ratione duarum naturarum, diuidere, & alias quidem, uisitate diuinitati competentes, ad diuinitatem Christi, alias uero humiles, ad illius humanitatem referre.

Huic confessioni Cyrillus hæc subiūgit uerba, Cum sacras istas uestras uoces legissemus (nimirum in synodo in quam missa erat confessio) nosq; ipsos etiam ad hunc modum sentire deprehendissimus (unus enim dominus, una fides & unum baptisma) glorificauimus omnium seruatorem Deum, mutuo nobis congruantes, quod ecclesiæ cum nostræ tum uestræ fidem habent diuinis scripturis & traditioni sanctorum patrum conuenientem.

Confessio fidei Chalcedonensis synodi, ex libro Isidori.

Post recitata symbola Nicenæ & Constantinopolitanæ synodorum, & interiectis uerbis aliquot, mox in hæc uerba desinit sancta Chalcedonenſis synodus.

Consentientes itaq; sanctis patribus unum eundemq; filiū confiteri dominū nostrum Iesum Christum consona uoce edocemus, pariter perfectum eundem in deitate Deum, & hominem uerū eundem ex anima rationali & corpore: secundum diuinitatē unius cum patre naturæ: secundum humanitatem eundem unius cum matre naturæ: secundum humanitatem eundem unius cum patre natum secundum diuinitatem: in nouissimis uero diebus eundem propter nos & propter nostram salutem hominem factū. Hunc unum eundemq; Christum filium dominum unigenitum & in duas naturas inconfuse immutabiliter indiuisē inseparabiliter cognoscendum, in nullo naturarum differentias propter unitatem per rimendas, magis autē salua utriusq; naturæ proprietate, * & in una coeunte persona unoq; statu concurrente, non in duabus personis partiendum uel diuidendum, sed unum eundemq; filium unigenitum Deum uerbum dominum Iesum Christum: sicut ab exordio propheta

* in duabus naturis.

* in unā personā & in unā substantiā concurrente.

S Y M B O L A.

prophetæ de eo, & ipse nos erudiuit, & nobis patrum tradidit symbolum. His ergo cum omni undiq; diligentia & sollicitudine à nobis ordinatis, statuit sancta & uniuersalis synodus aliam fidem nulli licere profiteri aut scribere aut docere aut dicere aliter.

Decretum synodi Chalcedonensis non pugnare cum doctrina beati Cyrilli episcopi ex 5. lib. sancti Vigilij martyris cõtra Eutyche.

Sed iam ultimum decreti capitulum uideamus ex Decreto synodi Chalcedonensis. Vnum eundemq; Christum dominum unigenitum (confirmemur) in duabus naturis inconfuse inconuertibiliter, indiuisè, inseparabiliter cognoscendum, nusquam duarum naturarum diuersitate euacuata propter unionem, salua magis proprietate utriusq; naturæ, in unam personam atq; substantiam conuenientibus, non ut in duas personas diuisum aut segregatum, sed unum eundemq; unigenitum filium Deum uerbum dominum Iesum Christum.

In hoc capitulo hoc eis displicet quod dixerūt, Salua proprietate utriusq; naturæ: uel, Non euacuata naturarum differentia, quæ ut firma esse perdoceant, consueta uerborum prolixitate & inani assertionem uentes, multa de Cyrilli capitulis interponūt testimonia: quibus ille in Christo non duas negat naturas, sed unam docet esse personam. Ne igitur soli eos nostra disputatione refutemus, Cyrilli etiam nos uerba ponamus, ut quomodo Cyrillo teste nituntur, Cyrillo teste uincantur. Ex synodicis Cyrilli ad Nestorium literis hæc sunt, Non enim dicimus, inquit, quod diuina natura conuersa uel immutata facta sit caro, nec quod in totum hominem, quod ex anima est & corpore transformata sit, sed illud magis quod carnem animam & inreprehensibiliter factus sit homo et nuncupatus sit etiam filius hominis, non nudæ tantummodo uoluntatis, sed nec assumptione sola personæ, sed quod diuersæ quodam modo naturæ in unum conuenierint. Vnus tamen ex ambabus Christus & filius, non euacuata aut sublata diuersitate naturarum, per cõiunctionem, sed quia simul effecerunt nobis unum dominum & Christum & filium, id est diuinitas & humanitas per arcanam illam ineffabilemq; copulationem ad unitatem. Quid hoc manifestius? quid clarius ad consolationem synodici decreti Chalcedonensis ex literis Cyrilli potuit demonstrari? Ecce nec dicta dictis, nec sententiæ sententijs aduersantur, sed sicut uno fidei sensu, ita iisdem penè usi sunt uerbis. Dixit

CHRISTIANAE FIDEI

Sancta synodus, Nusquam duarum naturarum diuersitate euacuata. Dixit beatus Cyrillus, Non euacuata aut sublata diuersitate naturarum per coniunctionem. Dixit sancta Synodus, Verisq; naturis in una persona conuenientibus. Dixit beatus Cyrillus, Non nuda tantummodo uoluntatis, sed nec assumptione sola personæ, sed quod diuersæ quodammodo naturæ in unum conuenerint. Dixit Sancta Synodus, Non in duas personas diuisum, sed unum eundemq; Christum. Dixit beatus Cyrillus, Unus tamen ex ambabus id est naturalis Christus filius. Et iterum, Sed quia simul nobis effecerunt unum dominum Christum & filium, id est diuinitas & humanitas, &c.

Circa annū
domini 400

Symbolum Toletani Concilij primū regnantibus Honorio & Arcadio, ex libro Isidori.

Credimus in unum uerum Deum patrem omnipotentem & filium & spiritum sanctum, uisibilem & inuisibilem factorem, per quem omnia facta sunt in cælo & in terra: unum Deum et unam esse diuinæ substantiæ trinitatem. Patrem autem non esse filium ipsum, sed habere filium, qui pater non sit. Filium non esse patrem, sed filium Dei de patris esse natura. Spiritum quoq; esse paraclerum, qui nec pater sit ipse, nec filius, sed à patre filioq; procedens. Est ergo in genitus pater, genitus filius, non genitus paraclerus, sed à patre filioq; procedens, Pater est cuius uox hæc audita est de cælis, Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacuit: ipsum audite. Filius est qui ait, Ego à patre exiui & à Deo ueni in hunc mundum. Paraclerus est spiritus de quo filius ait, Nisi ego abiero ad patrem paraclerus non ueniet. Hanc trinitatem personis distinctam, substantia unicā, uirtute & potestate & maiestate in diuisibilem, in differentem, præter hanc nullam credimus diuinam esse naturam, uel angeli uel spiritus uel uirtutis alicuius quæ Deus credatur.

Hunc ergo filium Dei, Deum genitum à patre ante omne uero principium, sanctificasse uterū uirginis Mariæ, atq; ex ea uerum hominem sine uirili generatum semine suscepisse, duabus duntaxat naturis, id est deitatis & carnis, in unam conuenientibus omnino personam id est dominum nostrum Iesum Christum. Nec imaginarium corpus aut phantasmatis alicuius in eo fuisse, sed solidum atq; uerum, hunc & esurisse & sitisse, & docuisse & fleuisse, & omnes corporis iniurias perulisse. Postremo à Iudeis crucifixum & sepultum, & tertia die resurrexisse, conuersatum postmodū cum discipulis suis & quadragesima post resurrectionē die ad cælum ascendisse. Hunc filium.

S Y M B O L A.

filium hominis etiam filium Dei, & filium Dei & filium hominis appellamus.

Resurrectionem uero futuram humanę credimus carnis: animã autem hominis non diuinę esse substantię aut Dei patris, sed creaturam Dei uoluntate creatam.

Symbolum Toletani Concilij quarti, ex libro Isidori.

Quemadmodum à sanctis patribus accepimus patrem & filium & spiritum sanctum unius Deitatis atq; substantię, confitemur in personarum diuersitate trinitatem credentes, in diuinitate unitatem prædicantes, nec personas confundimus, nec substantiam separamus. Patrem à nullo factum uel genitum dicimus: filium à patre non factum, sed genitum asserimus: spiritum sanctum uero nec creatum nec genitum, sed procedentem ex patre & filio profitemur. Ipsum autem dominum Iesum Christum Dei filium & creatorem omnium ex substantia patris ante secula genitum descendisse ultimo tempore pro redemptione mundi à patre, qui nunquam desinit esse cum patre. Incarnatus est enim ex spiritu sancto & gloriosa sancta dei generice uirgine Maria, & natus ex ipsa solus idem dominus Iesus Christus, unus in sancta trinitate, anima & carne perfectus, sine peccato suscipiens hominem, manens quod erat, assumens quod non erat: æqualis patri secundum diuinitatem, minor patre secundum humanitatem, habens in una persona duarum naturarum proprietatem. Naturę enim in illo duę Deus & homo. Non autem duo filij uel duo dii, sed idem una persona in utraq; natura perferens passionem & mortem pro nostra salute: non in uirtute diuinitatis, sed in infirmitate humanitatis. Descendit ad inferos, ut sanctos qui ibi tenebantur erueret. Et de uictio mortis imperio resurrexit. Assumptus in cœlos, unde uenturus est iudicare uiuos & mortuos. Cuius morte & sanguine mundati, remissionem peccatorum consequuti sumus, resuscitandi ab eo in die nouissima, in ea qua nunc uiuimus carne, in ea qua resurrexit idem dominus forma, percepturi ab ipso, alij pro iustitię meritis uitam æternam, alij pro peccatis supplicij æterni sententiam. Hęc est ecclesię Catholicę fides, hanc confessionem seruamus atq; renemus, quam quisquis firmissime custodierit, perpetuã salutem habebit.

CHRISTIANAE FIDEI

Expositio fidei seu prædicationis euangelicæ & apostolicæ ueritatatis, per beatum martyrem Irenæum, ex libro eius 1. capite 2. contra Valent.

Circa annũ
domini 125

Ecclēsia per uniuersum orbem usq; ad fines terræ dispersa ab apostolis & ipsorum discipulis eam accepit fidem quæ est in unum Deum patrem omnipotentem, qui fecit cælum & terram mare & omnia quæ in eis sunt. Et in unum Iesum Christum filiũ Dei incarnatum pro nostra salute. Et in spiritum sanctum, qui per prophetas prædicauit dispensationis mysterium & aduentũ, & ex uirgine natiuitatem & passionem & resurrectionem ex mortuis, & in carne ad cælos ascensionem dilecti Iesu Christi domini nostri: & ipsius è cælis in gloria patris aduentum ad instauranda omnia & resuscitanda omnem humani generis carnem, ut Christo Iesu domino nostro & Deo & saluatori & regi iuxta uoluntatem patris inuisibilis, omne genu slectatur cælestium & terrestrium ac inferorum, & omnis lingua confiteatur ipsi, & iudicium iustum in omnibus faciat: & spiritalia quidem nequitiei & angelos transgressores ac deserrores factos et impios ac iniustos & iniquos & blasphemos homines in æternum ignem mittat. iustis uero & sanctis et qui mandata eius seruarunt & in dilectione eius permanserunt, partim ab initio, partim ex pœnitentia, uitam largitus incorruptibilitatem donet & gloriam æternam tribuat.

Hanc prædicationem & hanc fidem ecclesia, uelut dixi, adeptã, quanquam per totum orbem dispersa, diligenter conseruat, quasi unam domum inhabitans, & similiter his credit uelut unam animã & idem cor habens, & consone hæc prædicat & docet ac tradit uelut uno ore prædita. Nam linguæ in mundo dissimiles sunt, uerum uirtus traditionis una & eadem est. Neq; in Germania fundatæ ecclesiæ aliter credunt aut aliter tradit: neq; in Hispanijs neq; in Cælestis, neq; in Oriente neq; in Aegypto, neq; in Libya, neq; hæc quæ in mundo constitutæ sunt: sed quemadmodum sol creatura Dei in toto mundo unus & idem est, sic etiam prædicatio ueritatis ubiq; luget & illuminat omnes homines ad cognitionem ueritatis uenire uolentes. Et neq; qui ualde potens est in dicendo, ex ecclesiæ præfæctis, alia ab his dicit. Nemo enim est super magistrum. Neq; debilis in dicendo hanc traditionem imminuet. Cum enim una & eadem fides sit, neq; is qui multum de ipsa dicere potest, plus quam oportet dicit, Neq; qui parum, ipsam imminuit.

SYMBOLA.

Regula fidei secundum Tertullianum, ex lib. eius de præscriptionibus hæreticorum.

Circa annũ domini 210

Regula est autem fidei, ut iam hinc quid credamus profiteamur illa scilicet qua creditur unum omnino Deum esse, nec alium præter mundi creatorem, qui uniuersa de nihilo produxerit per uerbum suum primo omnium emissum. Id uerbum filius eius appellatum, in nomine Dei uarie uisum patriarchis, in prophetis semper auditum, postremo delatum ex spiritu patris Dei & uirtute, in uirginem Mariam, carnem factam in utero eius & ex ea natum, egisse lesionem Christi, exinde prædicasse nouam legem, & nouam promissionem regni cælorum, uirtutes fecisse, sedisse ad dexteram patris, fixum cruci, tertia die resurrexisse: in cælo ereptum, sedere ad dexteram patris, misisse uicariam uim spiritus sancti qui credentes agaturum cum claritate ad sumendos sanctos in uitæ æternæ & promissorũ celestium fructum: & ad prophanos iudicandos igni perpetuo, facta utriusq; partis resuscitatione cum carnis restitutione. Hæc regula à Christo, ut probabitur, instituta, nullas habet apud nos quæstiones, nisi quas hæreses inferunt & quæ hæreticos faciunt.

Symbolum beati Athanasij Alexandrini episcopi, ex libris eius.

Circa annum domini

Quicunq; uult saluus esse, ante omnia opus est ut teneat catholicam fidem, quam nisi quisq; integram inuiolatamq; serauerit, absq; dubio in æternum peribit.

Fides autem catholica hæc est, ut unum Deum in trinitate & trinitatem in unitate ueneremur: neq; confundentes personas, neq; substantiam separantes.

Alia est enim persona patris, alia filij, alia spiritus sancti: sed patris & filij & spiritus sancti una est diuinitas, æqualis gloria, coeterna maiestas.

Qualis pater, talis filius, talis spiritus sanctus. Increatus pater, increatus filius, increatus spiritus sanctus. Immensus pater, immensus filius, immensus spiritus sanctus. Aeternus pater, æternus filius, æternus spiritus sanctus. Et tamen non tres æterni, sed unus æternus: sicut non tres increati, nec tres immensi, sed unus increatus & unus immensus.

Similiter omnipotens pater, omnipotens filius, omnipotens spiritus sanctus. Et tamen non tres omnipotentes, sed unus omnipotens. Ita Deus pater, Deus filius, Deus spiritus sanctus. Et tamẽ non

CHRISTIANAE FIDEI

tres dii, sed unus est deus. Ita dominus pater, dominus filius, dominus spiritus sanctus. Et tamen non tres domini, sed unus est dominus.

Quia sicut sigillatim unamquamque personam deum aut dominum confiteri Christiana ueritate compellimur: ita tres deos aut dominos dicere catholica religione prohibemur.

Pater à nullo est factus, nec creatus, nec genitus. Filius à patre solo est, non factus nec creatus, sed genitus. Spiritus sanctus à patre & filio non factus nec creatus nec genitus, sed procedens. Vnus ergo pater, non tres patres, unus filius, non tres filij, unus spiritus sanctus, non tres spiritus sancti.

Et in hac trinitate nihil prius aut posterius, nihil maius aut minus: sed totæ tres personæ coæternæ sibi sunt & coæquales. Ita ut per omnia sicut iam dictum est, & unitas in trinitate & trinitas in unitate ueneranda sit. Qui uult ergo saluus esse, ita de trinitate sentiat.

Sed necessarium est ad æternam salutem ut incarnationem quoque domini nostri Iesu Christi fideliter credat. Est ergo fides recta ut credamus & cōfiteamur, quia dominus noster Iesus Christus dei filius, deus & homo est.

Deus est ex substantia patris ante secula genitus: & homo ex substantia matris in seculo natus. Perfectus deus, perfectus homo, ex anima rationali & humana carne subsistens. Aequalis patri secundum diuinitatem, minor patre secundum humanitatem.

Qui licet deus sit & homo, non duo tamen sed unus est Christus. Vnus autem non conuersione diuinitatis in carnem, sed assumptione humanitatis in deum. Vnus omnino non confusione substantiæ, sed unitate personæ. Nam sicut anima rationalis & caro unus est homo, ita deus & homo unus est Christus.

Qui passus est pro salute nostra: descendit ad inferos, tertia die resurrexit à mortuis. Ascendit ad cælos: sedet ad dexteram Dei patris omnipotentis: inde uenturus est iudicare uiuos & mortuos.

Ad cuius aduentum omnes homines resurgent cum corporibus suis, & reddituri sunt de factis proprijs rationem. Et qui bona egerunt ibunt in uitam æternam: qui uero mala in ignem æternum.

Hæc est fides Catholica, quam nisi quisque fideliter firmiterque crediderit, saluus esse non poterit.

Symbo

SYMBOLA.

Symbolum beati Damasi Romani episcopi, ex 2. tomo operum
S. Hieronymi.

Circa annū
domini 376

Credimus in unum Deum patrem omnipotentem, & in unum dominum nostrum Iesum Christum Dei filium, et in spiritum sanctum. Deum non tres deos, sed patrem filium & spiritum sanctum, unum Deum colimus & confitemur: non sic unum Deum quasi solitarium, nec eundem qui ipse sibi pater sit, ipse & filius: sed patrem esse qui genuit, & filium esse qui genitus sit: spiritum uero sanctum non genitum neque ingenitum, non creatum neque factum, sed de patre filioque procedentem, patri & filio coeternum & coequallem & cooperatorem: quia scriptum est, Verbo domini caeli firmati sunt, id est à filio Dei, & spiritu oris eius omnis uirtus eorum. Et alibi, Emitte spiritum tuum & creabuntur, & renouabis faciem terræ. Ideoque in nomine patris & filii & spiritus sancti unum confitemur Deum, quod nomen est potestatis non proprietatis. Proprium nomen est patri Pater: & proprium nomen est filio Filius: & proprium nomen spiritui sancto Spiritus sanctus. In hac trinitate unum Deum colimus, quia ex uno patre quod est, unius cum patre naturæ est, unius substantiæ & unius potestatis. Pater, filium genuit non uoluntate nec necessitate, sed natura.

Filius ultimo tempore ad nos saluandos & ad implendas scripturas descendit à patre, qui nunquam desijt esse cum patre. Et conceptus est de spiritu sancto, & natus ex uirgine: carnem & animam & sensum, hoc est perfectum suscepit hominem nec amisit quod erat, sed cepit esse quod non erat, ita tamen ut perfectus in suis sit & uerus in nostris. Nam qui Deus erat, homo natus est: & qui homo natus est, operatur ut Deus: & qui operatur ut Deus, ut homo moritur: & qui ut homo moritur, ut Deus resurgit. Qui deuicto mortis imperio cum ea carne qua natus & passus & mortuus fuerat & resurrexit, ascendit ad patrem sedens ad dexteram eius in gloria, quam semper habuit et habet. In huius morte & sanguine credimus emundatos nos: & ab eo resuscitandos die nouissimo in hac carne quæ nunc uiuimus. Et habemus spem nos consequuturos præmium boni meriti, aut pœnam pro peccatis æterni supplicij. HÆC lege, hæc crede, hæc retine, huic fidei animam tuam subiuga & uitam consequeris & præmium à Christo. EADEM docuit & credidit cum beato Athanasio & Damaso S. Petrus episcopus Alexandrinus, sicut colligi potest ex Tripertitæ historiæ libro 7. capite 37. & libro 8. capite 14.

Petrus Alex
andrinus.
episcopus.

*Circa annis
domini 382*

CHRISTIANAE FIDEI SYMBOLA.
*Decretum Imperatorium de fide Catholica, ex Tripartita histo-
ria lib. 9. cap. 7.*

IMpp. Gratianus Valentinianus & Theodosius Aug. populo
urbis Constantinopolitanae: Cunctos populos quos clementiae
nostrae regit imperium in ea uolumus religione uersari, quam diuini
num Petrum apostolum tradidisse Romanis religio usque nunc ab
ipso insinuata declarat, quamque pontificem Damasum sequi cla-
ret & Petrum Alexandriae episcopum uirum apostolicae sanctitatis,
hoc est ut secundum apostolicam disciplinam euangelicamque do-
ctrinam patris & filij & spiritus sancti unam deitatem sub patri ma-
Catholici. iestare & sub pia trinitate credamus. Hanc legem sequentes, Christia-
Haeretici. norum catholicorum nomen iubemus amplecti. reliquos uero de-
mentes uersanosque iudicantes, haeretici dogmatis infamiam sustine-
re diuina primum uindicta post etiam motus animi nostri, quem
ex caelesti arbitrio sumperimus ultione plectendos. Data
3. Calendas Martias Thessalonicae, Gratiano s.
Valent. & Theod. Aug. Coss.

F I N I S.

SERMONVM DE

CAS PRIMA, AVTHORE

HEINRYCHO BVL-
LINGERO.

*De uerbo Dei, origine eius, quomodo & per quos mundus
sit reuelatum.*

SERMO I.

MNIA dogmata fidei Christianæ, omnis
item recte bene beatèq; uiuendi ratio, omnis
deniq; sapientia uera diuinatq; semper petita
est ex uerbi Dei testimonijs seu iudicatis, neq;
hodie uel à uere sapientibus uiris, uel à fideli-
bus & à Deo uocatis ecclesiarum ministris illa
aliunde quam ex uerbo Dei hauriri, doceri de-

niq; & confirmari solide possunt. Quisquis itaq; ignorat quid sit
uerbum Dei, & quæ uerbi Dei ratio, in ipso templo domini audito
rijs Christi, adde & in lectione scripturarum sacrarum, ueluti cæ-
cus surdus & amens uersari uidetur. Imò quod aliqui in audien-
dis sermonibus sacris ecclesiasticis uel irreligiosiores & segniores ap-
parent, non alio exoritur fonte, quam quod uirtutem & ueram ra-
tionem uerbi Dei, neq; recte intelligunt, neq; satis diligenter expen-
dunt. Ne quid itaq; remoretur hic studiosos ueritatis ac uerbi Dei;
Quinimo ut in omnium animos iusta uerbi Dei existimatio repo-
natur, explicabo, Deo iuuante, charitati uestræ, quænam religiosum
hominem de uerbo Dei sentire & tenere oporteat. Vos assiduis &
incens precibus benignas Dei nostri aures pulsate, quo & mihi san-
ctam & efficacem dicendi facultatem concedat, & uobis aures &
mentem aperiat, ut in omnibus laudetur nomen domini, uberemq;
fructum percipiant animæ nostræ.

Principio explicandum erit nobis quid sit uerbum Dei. Verbum *Verbum*
in scripturis & iuxta idioma linguæ Hebrææ latissime patet. Signi- *quid.*
ficat enim rem quamlibet, sicuti & Germanis latissime patet uoca-
bulum *ding*. Apud sanctum Lucam dicit ad beatam uirginem ange-
lus Dei, Non erit apud Deum impossibile omne uerbum. Id quod
perinde est, ac si dixisset, Deo omnia possibilia, aut res nulla erit im-
possibilis deo. Significat uerbum & dictionem ore hominis prola-

DE VERBO DEI

Verbum
Dei quid.

ram. Aliquando usurpatur pro commissione, aliquando & propria
tegra sententia aut etiam oratione aut propheta. Exempla de his in
scripturis copiosa sunt. Ceterum cum uerbum coniungitur cum
alio, ut cum dicitur in presenti uerbum Dei, etiam sic non usurpas-
tur eadem significatione. Nam uerbum Dei significat uirtutem &
potentiam Dei: ponitur & pro filio dei, qui est secunda in adoran-
da trinitate persona. Manifestum est enim omnibus illa diui euan-
gelistæ uox, Verbum caro factum est. Proprie autem in adoran-
tibus hoc negotio significat uerbum Dei, eloquium Dei, reuelationis
uoluntatis diuinæ, per os Christi prophetarum ac apostolorum, pri-
mum quidem uiua uoce prolata, deinde etiam relata in literas,
quas recte appellant sacras atque diuinas. Verbum enim mentem
eius ex quo prodit refert: proinde uerbum Dei Deum refert. Est au-
tem Deus natura sua uerax, iustus, bonus, purus, immortalis, æ-
ternus, iccirco consequens est & uerbum Dei quod prodit ex ore
Dei, uerum esse iustum, sine fraude & dolo, sine errore & affectu
prauo, sanctum, purum, bonum, immortale, æternum. Domi-
nus enim in euangelio dicit, Sermo tuus ueritas est. Et apostolus
Paulus, Verbum Dei, inquit, non est alligatum. Rursus clamât
tota scriptura, Verbum domini manet in æternum. Nam & So-
lomon dicit, Omne eloquium Dei est repurgatum. Nihil adij-
cias uerbis eius, ne forte redarguat te & inueniaris mendax. David
quoque, Eloquia domini, ait, eloquia munda, argentum igne expur-
gatum, defecatum à terra septemplexiter.

De causis
& origine
uerbi Dei.

Hæc intelliget charitas uestra plenius, si paulo copiosius de causa
sue origine tum & certitudine uerbi Dei dixerò. Verbum Dei
ueritas est: atqui ueritatis unicus fons est Deus: origo ergo &
causa uerbi Dei Deus est. Atque hic quidem Deus cum membra
mortalium hominum instar, minime habeat, ore caret etiam cor-
poreo: quia tamen os instrumentum est uocis, tribuitur Deo os.
Nam loquutus est hominibus uoce humana, id est, uoce homini-
bus perceptibili atque effigiata ad sermonem usitatum inter homi-
nes. Claret hoc in rebus gestis cum sanctis patribus, quibus cum
uicinis parentibus nostris Adamo & Eua, cum Noe & reliquis pa-
tribus frequentissime colloquutus legitur. In monte Sina ipse do-
minus concionatur ad magnam Israelis ecclesiam, recitans significan-
ter decem illa capita, in quibus omnis comprehenditur pietas. Nam
Deut. 5. cap. sic legimus, Verba ista (decalogum) intelligens loquu-
tus est dominus ad omnem ecclesiam de medio ignis uoce magna.
Et in cap. 4. Vocem uerborum uos audistis, similitudinem autem
nullam

nullam uidistis, præter uocem. Frequentissime uero usus est deus opera angelorum, per quorum ministerium colloquutus est cum mortalibus. Cognitissimum uero illud est omnibus hominibus, quod filius patris incarnatus in terris obambulauit, uerusq; Deus & homo Israeliticum populum ferme per triennium docuit. Quondam autem & antequam nasceretur mundo Dei filius, insinuauit se Deus animis sanctorum patrum, deinde etiam mentibus sanctorum prophetarum, ac deinceps per ipsorum ora & scripta mundum docuit. Ita & Christus dominus spiritum S. qui patris & filij spiritus est, misit in apostolos, per quorum ora uoces ac calamos toti mundo innotuit.

Atq; hi serui Dei omnes ceu electa dei organa reuelationem Dei *Verbum* *Dei reuela* *tur mundo* *per homi* *nes.* a Deo percipientes animis syncerissimis, oracula seu eloquia Dei quæ perceperant, primum quidem uia uoce mundo tradiderunt, deinde senescente mundo, quidam ipsorum & literarum monimentis mandauerunt. Hæc autem quomodo & per quos facta sint præstat cognoscere. Nam ex hac historia elucescit uera uerbi Dei ratio certitudo & dignitas.

Ab exordio rerum ad tempora usq; Moſis nulla extant scripta quæ peruenerint ad nostram notitiam: quamuis uerisimile sit præscum & primum illud sæculum non omnino fuisse sine omni scriptura. Nam citatur à S. Iuda apostolo fratre beati Iacobi scriptum uauiciniū beati patris nostri Enoch, qui legitur septimus fuisse à patre nostro Adam. Videtur præterea scriptum aut historia Iob antiquis ædita temporibus. Vicinque uero hoc habeat, sancti in ecclesia Dei omnes primum inter scriptores sacros collocant fidelissimū Dei seruū Moſen.

Ab exordio itaque mundi Deus per spiritum suum, per ministeria *Quomodo* *et per quos* *ab exordio* *nūdi reue* *latū sit uer* *tum Dei.* quoque angelorum locutus est sanctis patribus, ac hi filijs nepotibusq; & toti posteritati quæ à Deo acceperant, uia uoce tradiderunt: cum ea utiq; accepissent, non ut sibi reseruarent, sed posteris quoque communicarent Deus enim subinde testabatur se uelle Deum esse & patrum & seminis ipsorum in sempiternū. Elucescit hoc in historia Adæ *Abraham.* Noë & Abrahamæ primorum genarcharum maxime. Certè Gen. 19. legimus angelū domini, adeoque ipsum dominū dixisse ad Abrahamum. Num celabo Abrahamū, quæ ego facturus sum? cum Abraham omni no futurus sit in genitē magnam & ualentē, benedicendaq; sint in eo omnes nationes terræ? Hoc quoque scio quod mādaturus sit filijs suis & domui suæ post se ut custodiāt uia domini, faciantq; iustitiā et iudiciū, & reliqua Abraham itaque fidelissimus & religiosissimus Dei cultor (sicui & præter illi primi sæculi patres) nihil hac in re neglexit, sed diligentissime homines de uoluntate & iudicijs Dei instituit.

DE VERBO DEI

Vnde & à Mose adeoq; ab ipso Deo appellatus est propheta. *Vista*
 patra est autem religiosa & uiua illa traditio sanctorum patrum ab
 exordio mundi usq; ad tempora Mosis. Præterea curauit diuina bo-
 nitas ne ulla unquam secula carerent clarissimis luminibus indu-
 bitatæ fidei testibus & maxime authoritatis patribus. Seculū enim
 ante diluuium habuit clarissimos & sanctissimos sapientissimosq;
 uiros nouem, Adam, Seth, Enos, Kenan, Malalchel, Jared, Enoch,
 Mathusalem & Lamech. Ex his præcipui Adam & Mathusalem
 ordiuntur & concludunt omnes annos seculi ante diluuium
 1656. Nam Adam uixit annos uitæ 930. Moritur ergo ante di-
 luuium anno 726. Mathusalem uero uixit annos uitæ 969. Mori-
 tur eo ipso anno, quo inundauit diluuium: ac uixit unā cum Ada-
 mo annos 243, ut abunde potuerit institui ab Adamo de exordio re-
 tum, de Deo, de lapsu hominis & restitutione, rebusq; ad religionē
 pertinentibus omnibus, quemadmodum ipse ab ipso Deo erat in-
 stitutus. Ergo hi duo patres unā cum alijs supra nominatis totum
 illud seculum abunde satis erudire potuerunt de salute uera ac de
 iustis uijs domini. A diluio dedit Deus iterum mundo uiros cla-
 rissimos & lumina maxima. Horum nomina sunt, Noe, Sem, Ar-
 phaxat, Sale, Heber, Palec, Reu, Saruch, Nachor, Thare, Abraham,
 Isaac, Iacob. Habemus hic patriarchas præstantissimos. In qui-
 bus primi duo Noe & Sem principatum tenent, post quos illustri-
 res sunt Abraham Isaac & Iacob. Vixit Noe annos uitæ in uniuersum
 950. Nauis erat annos 600, cum inundaret diluuiū. Vidit ergo
 & audiuit omnes sanctos patres primi seculi ante diluuium, tribus
 dumtaxat exceptis Adamo, Seth & Enos. At cum reliquis, qui hos
 uiderant & audierant, conuixit annis plurimis, ut nihil dictu mi-
 rum sed tamen uerum est) anno ætatis Abrahæ 59. Cum patre uiuit
 multos annos filius Sem. Vixit enim annos uitæ in uniuersum 600.
 Natus est ipse Noe ante diluuiū annis circiter 96. Vidit ergo & au-
 diuit non tantū patrem Noe & auū Lamech, sed etiam proauū Ma-
 thusalem cum quo uixit ante diluuiū annos illos 96. Ab eo erudiri
 potuit de omnibus quæ Mathusalem audierat & didicerat ab Ada-
 mo ac reliquis patriarchis. Moritur autem Sem post fata Abrahæ
 anno Iacobi 52, nimitū 37 annos post mortem Abrahæ, anno ætatis
 Isaac 112, ut Iacob patriarcha ab ipso Sem omnem ueram theologiā
 teste ac præceptore. Porro Iacob patriarcha suis quoq; liberis tradidit
 dit, quod ut traderet à Deo per patres accepit. Nascitur Iacobo in Me-
 sopor

Clarissima
 primi seculi
 lumina.

Adam &
 Mathusale

Noe.

Sem.

Iacob.

sopotamia Leui filius, & huic rursus Kahad, qui uidit & audiuit Iacobum. Nam non paucos annos uixit Kahad cum uo Iacobo. Re-
 censetur enim in catalogo liberorū descendentiū cum Iacobo in Aegyptum: at uixit Iacob in Aegypto cum liberis suis annos 17. Hic
 autē Kahad est auus Moſis, pater Amram, à quo plenam & certam illam traditionē de uoluntate præceptis & iudicijs Dei perfectiſſime
 hauſit, ſicuti Amrā pater didicerat ex parte Kahad, Kahad à Iacobo,
 Iacobus à Sem, Sem à Mathuſalem atq; Adamo primo patre omniū
 noſtrū, ut iam Moſes ſtet in mundo ſepimus teſtis ab ipſo Adamo.
 Complentur autē anni mundi ab exordio rerū ad natiuitatem uſque
 Moſis 2368. Reperiet autem hanc ſupputationem ueram & iuſtam
 eſſe quiſquis annos à Moſe in Geſeſi & Exodo non fruſtra conſi-
 guatos diligenter ſupputauerit.

Genes. 46.

Kahad &
Amram.

Moſes.

Genes. 5. et
11. Exo. 6.Summa ca
pita uiuæ
traditionis
ſanctorum
patrum.

Iam præſtat etiam ſcire prima illa capita uiuæ traditionis à ſan-
 ctis patribus, Deo ſic diſponente, ueluti per manus toti poſteritati
 tradita. Tradiderunt patres poſteris ſuis Deū pro natiua ſua bo-
 nitate bene uelle hominibus, uelle ut homines omnes ad agnitionē
 ueritatis ueniant & diuinæ conſortes naturæ ſancti ſœlices & beati
 ſiant. Ideoq; ab initio deum condidiſſe hominē ad ſimilitudinē &
 imaginē ſuam, ut eſſet bonus, ſanctus, immortalis, beatus, & omniū
 bonorū Dei particeps: hominē autē in ea dignitate & ſœlicitate non
 perſitiſſe, ſed opera diaboli & culpa propria incidiſſe in peccatū mi-
 ſeriam & mortē, cōmutaſſe q; imaginē dei imagine diaboli. Porro
 Deum opus hic iterū ceu nouū ſalutis inſtituiſſe, per quod homo re-
 ſtitutus, & ab omnibus malis liberatus deo rursus ſimilis fiat: ac o-
 pus quidem hoc ingens & diuinū medio quodam perfecturū, nem-
 pe per uerbum incarnatū. Nam ut hoc incarnando hominem Deo
 coniunxit, ita moriendo in carne expiauit, ſanctificauit & liberauit
 hominē, eidemq; ſpiritu ſanctū donando eundem reddidit diuinæ
 confortē naturæ, immortalē & beatū. Efficit deniq; ut conemur
 ingenū mores eius exprimere ad cuius imaginē ſumus conditi, ut
 ſumus anima & corpore ſancti. Adiecerunt uerbū ſuo tempore & ſe-
 culo fore incarnādū. Reſtare item diem iudicij magnum, in quo o-
 mnes homines congregati, pijs uero duntaxat percepturi ſint præ-
 mia illa immortalitatis diuinitatisq;. Hæc autē eſt ſumma breuis tra-
 ditionis ſanctorū patrum, quā præſtat copioſius retexere, & ueluti
 per partes diligentius proſequi. Principio ergo tradiderunt patres
 uerū eſſe Deum in adoranda trinitate, patrem, filium & ſpiritu
 ſanctum, conditorem & gubernatorem cœli & terræ ac omnium
 quæ in eis ſunt, à quo conditus ſit homo, & qui propter hominem

Deus.

Creatio.

DE VERBO DEI

- omnia** condiderit, omniaq; subiecerit, homini cui necessaria fuisse
 ciar tanquam fidus pater & dominus munificenissimus. Deinde tra-
 diderunt hominem constare anima & corpore, & bene quidem con-
 ditum esse ad imaginem & similitudinem Dei, sua autem culpa &
Peccatum diaboli instigatione prolapsum in peccatū, mortem & condemna-
& mors. tionem unā cum inexplicabili ærannarū tela inuexisse in mundū,
 ut iam omnes filij Adæ ex Adam nascantur filij iræ & calamitātū.
 Deum autē qui diues est misericordia pro immensā sua bonitate mi-
Gratia, ui- seritū humanæ miseræ, ex mera sua gratia condonationē culpæ pro-
ta, & redē- misisse, pœnæq; grauitatem imposuisse filio unico, ut hic postquam
ptio per ipsi à serpente contritus sit calcaneus, conterat & ipse caput serpens
Christum. id est ex laudatissima uirgine incarnandus morte mortē & mortis
 authorē sathanā sit superaturus, si selesq; Adę filios liberaturus, imō
 & adoptaturus in filios Dei ac heredes uitæ æternæ. Docuerunt era-
Fides. go sancti patres fidē in Deū & in filiū eius totius mundi redemptio-
 rem: cum etiā sacrificariū figurantes mortē siue hostiā eius immacu-
 latā, qua detersurus & expiaturus erat peccata totius mundi. Ideo &
Linea Mes- diligentissime obseruauit genus & generis lineam Melsiæ. Nam
sa. deducitur ea quasi filo ab Adamo ad Noe, à Noe, à Noe per Sem ad ipsum
 usq; Abrahamum: ad quem rursus dicitur, In semine tuo benedicen-
 tur omnes nationes terræ: quibus uerbis prima promissio Adę facta
 de Christo redēptore & maledictionē benedictione permuante rei
 nouatur & inculcatur. Eadē linea ab Abrahamo deducitur per Isaac
 cum in Iacobum, ac ipse Iacob plenus spiritu Dei Iudā filiū seminis
 benedicti designat genearcham, sicut uidere licet Genes. 49. In tri-
 bu Iuda demum designatur domus David, ex qua sit semen & ger-
Fœdus di- men illud uitæ prodiurum. Præterea tradiderūt beati patres Deum
uinum. cum genere mortalīū fœdere quodam coaluisse, ac se fidelibus, fide-
 les sibi Deo in quā arctissime obstrinxisse. Vnde iam docebant Deo
 fidem seruare, Deum adorare, falsos deos abominari, Deum in uos
Cultus Dei care solum, & colere religiosē. Porro cultum Dei constare rebus
 spiritualibus, fide, spe, charitate, obedientia, iustitia, sanctimonia, in-
 nocentia, patientia, ueritate, iudicio & pietate. Ideoq; accusabant sce-
 lera atq; peccata, perfidiā, incredulitatē, desperationē, inobedienciā,
 impatientiā, mendaciū, hypocrisim, odia, cōumelias, uim, iniurias,
 iniustitiā, impuritātē, luxū, crapulā, supra, iniquitatē, impietatē. Do-
Vita æter- cebant Deū boni esse remuneratōrē, mali autē iudicē ultoremq;
na & iudi- Docuerunt animas hominū esse immortales, & corpora quoq; reser-
cium. surgere in iudicio: ergo hortabātur ita in hac uita temporali uiuere
 mus

DE VERBO DEI

quoque literis committere Moses quæ tradiderant sancti patres, quæ
 ite ipsi iam reuelauerat dominus. Ea ideo in literas retulit ne apud
 segnem populum obliuione & temporum diuturnitate & impro-
 bitate uel interirent uel corrumpereutur, Præit autem Mosi dominus
 suo exemplo. Nam quæ recitauerat Deus apud ecclesiam in monte
 Sina, eadem mox digito suo inscribit tabulis lapideis duabus, qui
 eadem ab exordio mundi digito suo inscripserat cordibus patrum.
 Deinde Mosi quoque diserte præcipit ut scribat quæ reuelarar domi-
 nus. Obtemperauit præcepto domini Moses ac scripsit. Scribens
 manum direxit spiritus sanctus, qui totam Mosi mentem occu-
 parat. Nulla deerat facultas Mosi necessaria scriptori absolutissimo.
 Abunde instructus erat à maioribus suis. Natus enim est ex profa-
 pia sanctissima patrum, quos dominus testes uoluntatis mandato-
 rum iudiciorumque suorum constituerat, puto autè Amram, Kahad,
 Iacobum, Sem, Mathusalem & Adamum. Porro itaque ueram & cer-
 tam ab exordio mundi ad sua usque tempora historiam scribere. Cui
 ea adiecit quæ sua ætate in populo Dei facta sunt, quorum ipse erat
 ueracissimus & oculatus atque auritus testis. Imò quæ libris compre-
 hendit populo suo recitauit, nec inuentus est in tot milibus qui reci-
 tatis contradiceret: ut non parum existimationis addat scriptis Mosi
 ecclesie illius maximæ unanimis consensus ac testificatio.

Complexus est autem Moses historia ab exordio mundi ad mor-
 tem usque suam per annos 2487. libris quinque, qui & libri Mosi
 quinque dicuntur. In ijs copiosissime exposuit reuelationem uerbi
 dei factam hominibus & quid contineat & doceat uerbum Dei. Ha-
 bemus in his, ut ipseus dei multiplicia oracula, ita clarissimorum, ue-
 rissimorum, sanctissimorum, sapientissimorum, maximorumque
 totius mundi uirorum illustrissima testimonia, sententias, exempla,
 dogmata, de omnibus quæ ad ueram pietatem, bene beatæque uiuendi
 rationem pertinere uidentur. Ideo apud omnes posteros hi libri
 ut authentici, & qui ex seipsis sat auctoritatis habent & quibus circa
 contradictionem totus mundus credere debet, fidem inueniunt
 paratissimam. Quinimo dominus noster Iesus Christus unigenitus
 Dei filius fideles ad lectionem Mosi relegat, ac id quidem in rebus
 salutis nostræ maximis. Loca extant Ioan. 5. & Lucæ 16. Apud Mat-
 theum 5. dicit, Ne existimetis quod uenerim ad destruendam legem aut
 prophetas, imò non ueni ut destruam, sed ut cõpleam. Amen qui pro-
 pe dico uobis donec prætereat cœlum & terra, iora unum aut ape-
 tur soluerit unum ex madaus hisce minimis & docuerit sic homines,
 minimus

Maxima
 authorita-
 tis est Mo-
 ses.

minimus uocabitur in regno cælorum. Quisquis aut fecerit & docuerit, hic magnus uocabitur in regno cælorum. Certe reperti sunt qui contradixerint Mofi seruo Dei. Sed Deus contradictionem illam ueluti maiestati diuinæ illatam reputauit, ac seuerissime puniuit. Testimonia extant Exodi 16. & Numeri 12. Primum quidem murmurantis populi contra Mosen: secundum Mariæ sororis Mosi contradicentis fratri. Cæterū populus audit, Non contra ministros tendunt querimoniæ uestræ, sed contra dominum. Maria uero læpra horribiliter percussa est. Theoprectus tragœdiarum scriptor oculis capitur: & Theopompus incidit in insaniam, quod irreligiosus contigissent uerbum Dei. Quamquam enim uerbum Dei reuelatur proferatur aut scribatur per homines, non desinit tamen esse quod reuera est, neq; incipit humanum esse uerbum quod ab hominibus prædicatur aut auditur: nõ magis quàm regis præceptū, præconis præceptū dicitur, quod à præcone annunciat. Spernit Deū & cum Deo omnes sanctos patriarchas, quisquis contempserit Mosen, per quē nobis loquitur Deus, & à quo recepimus quæ ab exordio mundi posteris tradiderunt patriarchæ. Nullum est inter uerbū Dei traditum uiua uoce hominis, & stilo hominis scriptum discernere nisi quatenus uox uiua & scriptura inter se differunt, materia certe sensus & intentio utrobique eadem est. Intellexit autē ex his charitas uestra certam originis uerbi Dei historiam.

Pergamus iam ad reliqua, addere uidelicet historiam progressus uerbi Dei, ac quomodo subinde clarius illustriusq; mūdo illuxerit. Post sublatū ex hoc mundo in cælos beatū Mosen, dedit benignus dominus continue prophetas præstantissimos suæ ecclesiæ, quæ elegerat, ut per ipsam uniuerso mundo uerbū suū reuelaret. Fuerūt autē quondā ueteribus prophetæ qui hodie nobis sunt uates, sacerdotes, sapientes, cōcionatores, pastores, episcopi, doctores uel theologi, rerū diuinarum scientissimi, & rectores populi à Deo in fide dati. Huiusmodi autem nec paucos nec obscuros floruisse in populo siue ecclesia Dei ad captiuitatem usq; Babylonicam testabitur quisquis diuinam legerit historiam, Inter eos numerantur singulares & excellentes Phinees, Samuel, Helias, Heliseus, Isaias, & Ieremias. Reges simul & prophetæ fuerunt Dauid & Solomon. In captiuitate Babylonica clari fuerunt Daniel & Ezechiel. Post captiuitatem floruit inter alios Zacharias ille Barachizæ filius. Paucos hic ex multis numerauimus, qui, tamen si diuersis temporibus & longissimis inter se spacijs temporum floruerunt, unanimes tamen omnes agnouerunt deum orbis loquuum esse per Mosen, qui, Deo disponente, ueræ theologiæ

Lex.

compendium & plenissimam uerbi Dei summam reliquerit scriptis cōprehensam ecclesie in mundo. Omnes isti sacerdotes uates atque prophete in omnibus unice respexerunt ad doctrinam Moysi. Omnes item relegarunt in causa fidei & religionis ad libros Moysi. Legem Moysi quae reuera Dei est ac propriissime Thora seu directio-
 rium & regula fidei & uitae dicitur, inculcauerunt omnibus homi-
 nibus. Hanc explicarunt pro ratione temporum personarum & locorum hominibus. Omnes enim sacerdotes & prophete ante incar-
 nationem Christi pietatem & ueram religionem tradiderunt sui se-
 culi hominibus uia uoce. Nec aliud tradiderunt quam quod pa-
 tres acceperant a Deo, Moses a Deo & patribus, id ipsum mox scriptis
 etiam mandantes cōmendarunt uniuersae posteritati ad finem usque
 mundi: ut in prophetis iam habeamus doctrinam quidem Moysi
 parumque traditionem, sed omnia & singula plenius & significatius
 exposita expolitaque, insuper etiam locis temporibus & personis aptata.

*Autoritas
 sanctorum
 prophetarum maxi-
 ma.*

Porro doctrina & scripta prophetarum maximae semper autho-
 ritatis fuerunt apud omnes sapientes homines in toto mundo. Mul-
 tis enim argumentis deprehensum est illa non ipsis exorta esse au-
 thoribus sed caelitus ac diuinitus inspirata a spiritu dei sancto. Deus
 enim est qui spiritu suo inhabitans animis per ora nobis resonat
 prophetarum. Habent ergo amplissimum a Christo Dei filio & ab
 electis eius apostolis testimonium. Quid quod Deus suspenda: ut
 pauca per ipsorum ministerium miracula prodigiaque parante: ut
 uel ex signis maximis disceremus Deum esse cuius instinctu agant
 docent atque scribunt quae nobis reliquerunt in monumentis diuine
 prophetiae. Praeterea perhibent prophetis illustrissima testimonia diuinae
 ueritatis totae respublicae siue ecclesiae a prophetis secundum uerbum
 Dei congregatae ac gubernatae. Laudantur excellentissimi Plato, Ze-
 non, Aristoteles & reliqui gentium philosophi. Sed quis istorum uer-
 quam potuit colligere ecclesiam secundum sua uenientem placita? Atqui pro-
 phetae nostri clarissimas & famosissimas in toto terrarum orbe res-
 pub. siue ecclesias, imo regna florentissima sub suo habuerunt magi-
 sterio. Solomonem regem & prophetam tantum non adorant om-
 nes totius mundi, qui suo scilicet saeculo uiebant, sapientes, pro-
 ficiscentes ad ipsum ab ipsis mundi finibus. Daniel quoque in mo-
 narchia totius mundi praestantissima Babylonica primas tenuit in-
 ter sapientes. Sed & magnae autoritatis erat apud Darium Medum,
 Astyagis uel Assueri filium atque apud excellentissimum regem Cy-
 rum. Libet hic quoque commemorare diuinam illam in prophetis nouis-
 simis praescientiam & futurarum rerum post multa saecula certissima
 praedictio

prædictionē. Nam ut hic ex alijs nihil cōmemorē, nonne prædixit
 Isaias certissima prædictione, quæ postea in Christo domino per Iu-
 das sunt completa? Verus non frustra uisus est euangelista ma-
 gis esse quam propheta siue uates. Cyri regis nomen prodidit cen-
 tum 60. administrum priusquā nasceretur Cyrus. Ac Daniel re-
 cte à uerustis appellatus est polyhistor. Nam quæ à suo sæculo ad
 tempora usq; Christi, imò ad extremum usq; iudicij diem fiant ac fa-
 cta sunt in omnibus ferè regnis mundi, in populor; Dei, tam signi-
 ficanter ille prædixit, ut uideri possit historiam contexuisse rerum
 præteritarum. Hæc inquam omnia euidentissime euincunt doctri-
 nam & scripta prophetarum ipsissimum esse uerbum Dei: quo no-
 mine & titulo etiam ornantur passim in scripturis. Petrus certe apo-
 stolus, Non uoluntate hominis allata est olim prophetia, inquit, sed
 à spiritu sancto impulsu, loquuti sunt sancti Dei homines.

1. Pet. 1.

Quamquā uero Deus uerbū suū copiose, clare, diserte, & simpli-
 citer mūdo per patriarchas per Moysen per sacerdotes & per prophe-
 tas reuelauit, in fine tamen temporum omnium luculentissime sim-
 plicissime abundatissimeq; toti terrarum orbi per filium exposuit.
 De cœlis enim descendens ipse Dei patris unigenitus filius, uti præ-
 dixerant propheta, omnia quæ prædixerant complet, & omnē pie-
 tatem ferè per triennium docet. Nam Ioānes, Deum nemo uidit un-
 quam, ait, unigenitus qui est in sinu patris ipse enarrauit, Sed & ipse
 Dominus ad discipulos ait, Omnia quæ audiui à patre meo nota
 feci uobis. Ecce iterum, Ego sum lux mundi: qui sequitur me non am-
 bulat in tenebris sed habebit lumen uitæ. Docuit autem dominus
 noster uolenti cœlos ingredi atq; saluari, necesse esse regenerationē
 cœlestem. Prima enim natiuitate hominem nasci morti, secunda ui-
 tæ. Regenerationem autem illam perfici spiritu Dei, qui fide cor-
 da nostra imbuat, fide inquam in Christum qui mortuus est pro-
 pter peccata nostra, & resurrexit propter iustificationem nostram.
 Ea fide docuit iustificari credentes: & ex eadem fide subnasci uarias
 charitatis & innocentie fructus: ad quos proferendos constantissi-
 me adhortatus est Docuit præterea se esse legis & prophetarū com-
 plementum aut plenitudinem, a deor; & Moysi prophetarūq; do-
 ctrinam approbavit & exposuit. Doctrinæ coniunxit uaria miracu-
 la & beneficia, quibus declarauit se esse lumen illud mundi & po-
 tentem benignumq; mundi redemptorem. Jam ut doctrina &
 beneficia eius toti innotescerent orbi delegit sibi testes quos ap-
 pellauit apostolos, eò quod ipsos in orbem terrarum ad prædi-
 candum ablegare statuisset. Erant testes illi homines simplices

Verbum
 Dei reuela-
 tum per fi-
 lium Dei.

Summa ca-
 pita doctri-
 næ Christi.

Apostola
 Christi.

innocentes, iusti, ueraces, doli & artium expertes, & per omnia sancti probiq; quorum nomina in ecclesia frequenter recitare utile est. Sunt hæc apostolorum nomina, Petrus & Andreas, Iacobus & Ioannes, Philippus & Bartholomeus, Thomas & Mathæus, Iacobus Alphæi & Iudas frater eius cognomento Thadæus, Simon & Iudas Iscariotes, in cuius locum (quod prodidisset dominum) substituit beatus Mathias. Hos ferè per triennium habuit auditores, doctrinæ suæ cœlestis, & spectatores diuinorum operum. Hos ab ascensione ad cœlos, misso è cœlis sancto spiritu instruxit omni facultate. Nam ut scripturarum erant peritissimi, ita linguarum omnium nec ignari nec in facundi. Ad eum autem modum instructi exeunt, ex Hierosolymorum urbe & permeant orbem terrarum, omnibus populis & gentibus prædicantes, quod prædicandum acceperant ab ipso mundi saluatore, & domino Iesu Christo. Cumq; annis iam aliquot uiua uoce prædicassent, quod prædicarunt, etiam scriptis commiserunt. Nam alij quidem scripserunt historiam de dictis & factis Christi, alij de dictis & factis apostolorum. Alij uarias ad uarias gentes miserunt epistolas. In quibus omnibus ad confirmationem ueritatis, ueteri quoq; legis & prophetarum scriptura utuntur, sicuti & dominus factitasse legitur. Porro coniunguntur 12. apostolis, duo magna orbis lumina, Baptistæ Ioannes quo sanctior non est natus ex mulieribus, & uas electionis Paulus doctor ille magnus Genium. Neq; uero mirum est præcursores & apostolos Christi, in ecclesia maximam habuisse & dignitatem et auctoritatem. Nam sicut legati fuerunt regis æterni, & omnium sæculorum totiusq; mundi, ita spiritu Dei donati, nihil ex suo fecerunt arbitrio. Ac dominus per ipsorum ministerium, maxima parauit miracula, quibus ipsorum ornaret ministerium, ipsorumq; nobis doctrinam commendaret. Quid quod uerbo illo Dei totum mundum conuerterunt, & præclaras per orbem terræ ecclesias collegerunt atq; fundarunt? Id quod humanis consilijs & uerbis, nequaquam perficere potuissent. His ac cedit quod doctrinæ propagatæ, tanquam uiuificæ innitentes, mori non recusarunt. Præterea quotquot crediderant doctrinæ euangelicæ, non horruerunt per aquas, ignes et gladios, uitam hanc abrupere, futuramq; apprehendere. Neutiquam hæc potuissent sancti fideles, nisi doctrina cui crediderant esset diuina. Quamuis itaq; apostoli fuerint homines, doctrina tamen ipsorum, primum quidem uerba, deinde calamis relata in literas, est diuina, adeoq; ipsum uerbum dei uerum. Ideo enim apostolus scriptum reliquit: Cum acciperetis à nobis sermonem quo deum disceratis, accepistis non

Ioannes
Baptista et
Paulus.
Auctoritas
sanctorum
apostolorum
maxima.

2. Thess.

non sermonem hominum, sed sicut uere erat, sermonem Dei, qui & agit in nobis credentibus.

Verum res ipsa & locus iam postulant, ut etiam colligamus & diserte annumeremus libros illos sacros, in quibus comprehensum est ipsum uerbum Dei, primum quidem à patribus, item ab ipso Christo & apostolis uiua uoce proditum, deinde etiam in libros conscriptum, à prophetis & apostolis. Et primo quidem loco ponuntur libri quinq; Mosis. Sequuntur deinde libri Iosue, Iudicum, Ruth, Samuelis 2. Regum 2. Paralipomenon 2. Esdræ, Nehemiæ & Hester singuli. Accedunt his deinceps Iob, Dauid siue liber Psalmorum. Solomonis libelli tres Prouerbiorum, Ecclesiastes & Cantica. Quibus annumerantur quatuor maiores prophete Isaias, Ieremias, Ezechiel, Daniel: & prophete minores 12. quorū nomina sunt notissima. His libris absoluitur uetus testamentum. Nouum habet initio historiam de Christo domino euangelicam, à quatuor scriptum authoribus, à duobus inquam apostolis, Mathæo & Ioanne, & à duobus discipulis, Marco & Luca, qui etiam librum composuit mirè elegantem & uilem, de actibus apostolorū. Inter apostolos, Paulus ædedit ad uarias ecclesias atq; personas 14. epistolas. Reliqui scriperunt septem, quæ & canonicæ & catholicæ appellantur. Clauduntur autem libri noui testamenti Reuelatione Iesu Christi, quam aperuit dilecto discipulo Ioanni euangelistæ & apostolo, ostendens ipsi adeoq; toti ecclesie fata ecclesie ad iudicij usq; diem. His itaq; libris pauculis & sobrijs non immensis, planis & simplicibus nõ obsecuris & impexis continetur plena pietatis doctrina, ipsum inquam uerbum ueri, æui & æterni dei.

Peruenerūt autem libri Mosis & prophetarum ad tempora usq; Christi & apostolorum integri & incorrupti per tot sæcula pericula & captiuitates. Nam dominus Iesus & apostoli illis libris ceu authenticis usi sunt. Id quod non fecissent aut facere potuissent, si uel corrupti fuissent, uel penitus interijissent. Libri quoq; quos adiecerunt apostoli Christi, unà cum lege & prophetis integri & incorrupti asseruati sunt in ecclesia per omnes persecutiones, & integri in corruptiq; in manus nostras, in quos fines sæculorum inciderunt, peruenerunt. Nam uigilanti cura & bonitate ineffabili Dei patris nostri factum est, ne ulla unquam sæcula thesauro caruerint carereantq; tanto.

Hæc autem hætenus exposui charitati uestræ, de eo quid sit uerbum dei, quæ eius origo in ecclesia, quis eius progressus, quæ dignitas & certitudo. Verbum dei est eloquium dei, reuelatio uidelicet

*Catalogus
librorum
diuinæ scri-
pturæ.*

*Scriptura
est integra
& incorrup-
ta.*

Epilogus.

DE VERBO DEI

woluntatis eius bonæ erga homines, quam ab initio, nunc ore suo, nunc per colloquia angelorum, primis illis ueritissimis & sanctissimis patribus aperuit: hi uero posteris suis fideliter tradiderunt. Venerunt hic commemoranda maxima orbis lumina Adam, Seth, Methusalem, Noe, Sem, Abraham, Isaac, Iacob, Amram, & huius filius Moses, qui deo iubente, & historiam & traditiones sanctorum patrum scripto comprehendit, quibus legem scriptam & expositionem legis cum historia sui temporis copiosa & luculenta coniunxit. Post Mosen dedit Deus ecclesie suæ præstantissimos homines, prophetas & sacerdotes, qui & ipsi quæ acceperant à domino, posteris in mundum uoce & scriptis tradiderunt. Post hos descendit à cœlis in lege & ipse dei unigenitus filius, & impleuit quæcumq; de ipso in lege & prophetis legebantur scripta, idem plenissimam beate beatæ uiuenti rationem tradidit: apostolos sibi testes adhibuit. Hi uero testes potestatem omnia quæ tradiderat dominus, primū quidem uoce uiua prædicarunt, deinde ne unquā uel corrūperentur, uel à memoria hominum auferrentur, chartis commendarunt: ut iam habeamus & prædicatum & scriptum uerbum Dei à patribus, à prophetis, & ab apostolis. Profecta sunt hæc ab uno eodem spiritu Dei, & tendit ad unum finem, ut doceant homines beate beatæ uiuere. His qui non creditis præsertim unigenito Dei filio, cui quæso credetis: Habemus hic totius mundi & orbis terrarum uiros sanctissimos, innocentissimos, integerrimos, laudatissimos, iustissimos, antiquissimos, sapientissimos, diuinitissimos, breuiter modis omnibus incomparabiles. Nihil tale ostenderit nobis totus mundus, etsi totus millies congregetur in synodum. Collegit beatus Constantinus Imperator ex toto terrarum orbe œcumenicum consilium: ac coierunt tum præstantissimi ex toto mundo patres 318. sed hos prudentissimi quique non dixerunt uel umbras esse collatos illis, à quibus accepimus uerbum dei. Credamus ergo in omnibus uerbo Dei, nobis per scripturas traditum uerum uiuum & æternum. Laudemus nomen & bonitatem eius in sæcula, qui dignatus est miseris mortalibus nobis uniuersam bene beatæ uiuendi rationem aperire, tam fideliter plenè ac simpliciter.

Ipsi laus & gloria &c.

De uerbo Dei, quibus & in quem finem reuelatum, quomodo item audiendum sit, & quod omnem pietatis doctrinam plene doceat.

SERMO II.

DIDICIT charitas uestra proximo sermone quid sit uerbum Dei, unde profectum, quibus reuelatū auctoribus, qui eius progressus, quæ dignitas & certitudo sit. Adsum iam iterū, Deoꝝ propitio & uestris precibus tuantibus, exponā charitati uestræ, quibus & in quē finē reuelatū sit uerbum Dei. Quomodo sit audiendum, quæ eius sit uirtus, aut quis effectus.

Deus noster omnium hominum gentiumꝝ Deus est, qui iuxta apostoli dictum uult omnes homines saluos fieri, & ad agnitionem ueritatis uenire: ideoꝝ in omnium hominum gratiam uitam & salutem uerbum suum reuelauit, ut scilicet regula & uia quædam sit ducendi homines per uiam iustitiæ in uitam sempiternam. Israelitico quidem sancto & peculiari populo suo Deus quondam se familiaris aperuit quam alijs gentibus, propheta dicente, Annunciat uerba sua Iacob, & iudicia sua Israeli: non fecit taliter omnī nationi, & iudicia sua non manifestauit eis: atamen non omnino gentes neglexit. Ut enim Ionam Niniuitis misit, ita Isaias, Ieremias, Daniel & reliqui prophete multum operæ collocarunt in docendis & admonendis gentibus. Ac patres illi uetustissimi Noe Abraham & reliqui non erudierunt duntaxat Iudaicum de se descendentem populum, sed alios quoꝝ filios docuerunt Dei iudicia. Certe dominus noster Iesus Christus totum orbem apostolis suis aperiens, Docete, inquit, omnes gentes. Prædicatē euangelium omni creaturæ. Cumꝝ sanctus Petrus nondum plene intelligeret etiam gentes pertinere in consortium ecclesiæ Christi, & gentium quoque esse prædicationem euangelij de parte per Christum fidelibus salute, erudit ipsum dominus cœlesti uisione uocibus item additis e celo, legationeꝝ à Cornelio ueniente: sicuti nouit charitas uestra ex historia Actuum apostolorum. Teneamus itaq; fratres uerbum Dei ac scripturas sanctas reuelatas esse omnibus hominibus, omnibus in mundo ætatibus, sexibus, ordinibus & cōditionibus. Nam & Paulus apostolus testificans de his, dicit, Quæcunq; scripta sunt, in nostram doctrinam scripta sunt, ut per pauentiam & consolationem scripturarum spem habeamus.

Nullus ergo nostrū dixerit post hac, quid ad me quid scriptū sit in istam, ueteri Iudæis, aut quid apostoli Romanis Corinthijs & alijs

Quibus reuelatum sit uerbu Dei.

Quid ad me, quid ueribus scriptum sit.

populis scripserint. Ego sum Christianus. Prophetæ suis hominibus & apostoli suo seculo prædicauerunt & scripserunt. Nam si recte æstimemus, uidebimus ideo quia Christiani sumus scripturæ ueteris & noui testamenti nobis esse recipendas. Nam Christus & Moyses, Sanctus Paulus Christi organum electissimum, nobis ueterum & sacramenta & exempla applicat, nempe circumcisionem in baptismo, ad Coloss. 2. & agnum paschalem in cœna siue mysterio 1. Cor. 5. In 10. cap. eiusdem epistolæ accommodat nobis uaria patrum exempla. Et in 4. cap. ad Rom. disputans de fide iustificante absq; adminiculo legis & operum, profert exemplum Abraham. Deinde subiungit, Non scriptum est autem propter Abraham tantum imputatum fuisse illi fidem ad iustitiam, sed etiam propter nos quibus imputabitur si credamus, &c.

Etiã ueteris testamenti scripta data esse Christianis.
Hebr. 7.
Hebr. 10.
Roman. 12.
Hebr. 13.
1. Corin. 3.

Ea lege aiunt quidam, implicabimur rursus legi, cogemur circumcidi, sacrificare carnes & sanguinem, recipere sacerdotium Aaronicum cum templo & reliquis ceremonijs. Permitteretur rursus diuortij aut repudij libellus cum Polygamia. Respondeo in ueteri testamento considerandum esse quædam esse perpetua, quædam ceremonialia & ad tempus usq; correctionis data. Tempus correctionis Christi tempus est, qui satisfacit legi & sustulit maledictionem legis. Idem circumcisionem baptismo permutauit. Sacrificia omnia sustulit unico suo sacrificio, ut iam nobis unicum Christi relictum sit sacrificium pro omnibus, in quo item discimus nostra ipsorum corpora & preces unâ cum beneficentia spirituales Deo hostias offerre. Aaronis sacerdotium commutauit suo Christus & omnium Christianorum sacerdotio. Templum Dei sumus nos quos spiritus suo inhabitat Deus. Ceremonias omnes antiquauit Christus, qui et libellum diuortij abrogauit unâ cum polygamia apud Matth. in cap. 19. Quamuis uero ceremoniæ istæ & actiones aliquot externæ, per Christum sint abrogatæ & sublata, ut nos non obligent: scriptura tamen de his prodita, non est sublata uel antiquata per Christum. Oportet enim semper extare in ecclesia Christi certum testimonium, unde discamus quales habuerint ueteres cultus et typos Christi. Hi hodie nobis interpretandi sunt ecclesiæ spiritualiter, & ex ijs non minus quam noui testamenti scriptis Christus remissio peccatorum & pœnitentiæ prædicanda. Omnibus ergo Christianis etiam ueteris testamenti scripta data sunt diuinitus. Sicuti & apostoli ad omnes scripserunt ecclesias, quæ nomen aut inscriptionem singularem habent.

In hunc

In hunc autem finem reuelatum est uerbum Dei hominibus, ut eos erudiat de Deo & uoluntate eius, quis & qualis sit Deus erga homines, quod uelit eos saluos fieri, & per fidem quidem in Christū: quis sit Christus, & quæ salutis ratio: quid deceat ueros Dei cultores, quid fugiant, quid persequantur. Neque enim satis est nouisse Dei uoluntatem nisi eandem faciamus & salui fiamus. Ideo uero Moses dixit, Audi Israel statuta & iudicia, quæ ego doceo uos, ut faciatis & uiuatis. Et dominus in euangelio testificans clamat, Beati qui audiunt uerbum dei & custodiunt illud.

In quem finem reuelatum sit uerbum Dei.

Venit autem hic laudanda immensa Dei bonitas, quæ nihil eorum nos uoluit latere, quæ faciunt ad recte bene & beate uiuendū. Sapientes & docti huius seculi inuidenter ferè alijs ueram sapientiam. Dominus autem noster ultrò offert omnem rerum cœlestium scientiam, cupitq; ut in ea proficiamus, imò iuuat studium nostrum & absoluit. Quisquis enim habet, ait ipse in euangelio dominus, dabitur ei ut reddatur abundantior. Et omnis qui petit accipit, & qui quaerit inuenit, & pulsanti aperietur. Vnde & beatus Iacobus apostolus, Si cui uestrum, inquit, deest sapientia, postulet ab eo qui dat, nempe Deo, qui dat inquam omnibus simpliciter, nimirum promp- te nec grauatim, nec exprobrat, ac dabitur ei. Vbi obiter etiam uide- mus officium nostrū, quod est inter legendum & audiendum uerbum Dei sedulo & ardentem orare, ut ad eum finem perueniamus in quem darum aut reuelatum est nobis uerbum Dei. Sed ea de re pluscula dicemus ubi exposuerimus quomodo audiendum sit uerbum Dei.

Laudanda bonitas Dei docetis nos

Iam quia diximus uerbum Dei reuelatum esse in hunc finem, ut plenè nos instituat de uisjs Dei ac salutis nostræ, paucis ostendam charitati uestre uerbo Dei tradito nobis per prophetas & apostolos abunde comprehensam esse uniuersam pietatis rationem & quæ- cunq; pertinent ad recte bene beateq; uiuendum. Equidem neces- se est illam doctrinam esse plenam & omnibus modis perfectam, cui nihil debet uel addi uel adimi. Talis est autem doctrina uerbo Dei tradita, ut testatur Moses Deut. 4. & 12. & Solomon Prouerb. 30. Quis ergo non confiteatur omnia uerè pietatis nobis tradita esse in sacris literis? Præterea nemo negauerit absolutissimam esse do- ctrinam, per quã homo plenè absoluitur ut in præsentem seculo pro- iusto censeatur, & in futuro in perpetuum Dei accenseatur confor- tio. Cæterum qui uerbo Dei per prophetas & apostolos orbi tra- ditō credit & iuxta id uiuit, & iustus appellatur & hæres uitæ æter- næ. Est itaq; doctrina illa, absoluta doctrina. Nam & Paulus cor- 2. Tim. 3. piosus & plenius hoc declarans, Omnis scriptura, inquit, diuini

Omnia ueræ pietatis nobis tradita esse in sacris literis.

2. Tim. 3.

tus inspirata, utilis est ad doctrinam, ad redargutionem, ad correcti-
onem, seu instaurationem, ad institutionem, quæ est in iustitia, ut
integer sit Dei homo ad omne opus bonum apparatus. Habetis
fratres luculentum de plenitudine uerbi Dei testimonium. Habetis
omnes partes absolutæ doctrinæ. Habetis effectum uerbi Dei
perfectissimum, quod ex hac doctrina homo Dei seu cultor Dei
pius & uere religiosus integer est, non ad quædam bona opera, sed
ad omne bonum opus apparatus. Quid ergo desideres? Non arbi-
tror quenquam tam esse stupidum ut hæc Pauli uerba interprete-
duntaxat de ueteri testamento: cum luce manifestus sit, Paulum ista
applicasse Timotheo suo qui erat euangelista & minister noui testa-
menti. Quod si plena est doctrina testamenti ueteris, quanto qui-dem plenior erit si & noui testamenti codex adiiciatur? Non igno-
ro dominum Iesum fecisse & dixisse plurima quæ non sunt scripta
ab apostolis. Sed ideo non sequitur in absolutam esse doctrinam
uerbi Dei per apostolos traditi. Nam Ioannes apostolus & euange-
lista fateatur ingenue dominum & alia multa fecisse quæ non sunt in
suo libro scripta: sed idem mox addit, Hæc autem scripta sunt ut ere-
datis quod Iesus est Christus filius Dei, & ut credentes uitam ha-
beatis per nomen eius. Afferit hac doctrina sua quam scripto com-
prehendit, plene fidem tradi & per fidem uitam concedi à Deo æter-
nam. Atqui finis absolutæ doctrinæ est felicem & uere beatum ef-
fe. Quod cum obtingat homini per doctrinam euangelicam scri-
ptam, cerre absolutissima est.

*Multa fe-
cit & dixit
dominus
quæ nõ scri-
pta sunt.*

*Multa ha-
beo uobis
dicere &c.*

*Scripto cõ-
prehende-
runt aposto-
li omnẽ pie-
tatis doctri-
nam.*

Scio dixisse in euangelio dominum, Multa habeo quæ uobis
dicam: sed modo non potestis portare. Verum scio eundem mox
subiecisse, Cum autem uenerit Spiritus ueritatis, ducet uos in om-
nem ueritatem. Scio præterea uenisse Spiritum ueritatis in discipu-
los, itaq; credo ipsos iuxta ueracem Christi promissionem, ductos
esse in omnem ueritatem, ut certissimum sit his nihil defuisse.

Cæterum cum quidam hoc negare non possint, ad hoc conuers-
untur ut dicant apostolos quidem nouisse omnia, at non nisi uia
uoce tradidisse, scripto non item commendasse omnia quæ ad ue-
ram pietatem pertinent. Quasi uerisimile sit fidelissimos Christi a-
postolos posteritati maligne aliquid uoluisse negare. Quasi uero
æternam. Nihil omisit ergo Ioannes quod ad fidem plene infor-
mandam pertinet. Nil omisit Lucas. Nil omiserunt reliqui aposto-
li & discipuli domini nostri Iesu Christi. Et Paulus scripsit epistolas
14. sed plerasq; eiusdem argumenti. Vnde conijcere licet in ijs ple-
nam

nam contineri pietatis doctrinam. Non enim inculcasset subinde unam & eandem rem tam multis, si fuissent adhuc aliqua quædam pro consequenda salute necessaria plenius tradenda. Hæc tradidisset haud dubie non repetiisset eandem rem toties. Certè in 3. capitæ epistolæ ad Ephesios testatur sese primis eius epistolæ capitibus exposuisse suam de euangelio Christi cognitionem. Deus secundum reuelationem, inquit, notum mihi fecit mysterium, quemadmodum ante scripsi paucis, ex quibus potestis legentes intelligere cognitionem meam in mysterio Christi. Hæc autem de unica epistola, imò de primis duobus eius epistolæ capitibus loquutus est. Quibus cum accedat copiosissimæ & luculentissimæ eiusdem Pauli, adde & aliorum apostolorum literæ siue epistolæ, quis quæso nisi ineptissimus quisque cogitauerit apostolos imperfectam posteris doctrinam scripto reliquisse?

Qui uero acriter contendunt, uiua quidem uoce, non autem scripto, omnia pietatis tradita esse posteris per apostolos, hoc agunt, ut suas, hoc est humanas constitutiones pro uerbo Dei uendunt. Sed contra hoc uenenum istud habetote uobis fratres antidotum. Conferte quæ isti uendunt pro uiuis non scriptis apostolorum traditionibus, cum manifestis apostolorum scripturis, & sicubi tradita illa à scriptis discrepare uideritis, colligite figmentum id esse hominum non traditionem apostolicam. Qui enim unum & eundem spiritum habuerunt ueritatis non aliud scripto nobis reliquerunt, aliud uiua uoce tradiderunt. Præterea diligenter inuestigandum est, traditiones illæ gloriæ Dei magis an hominum, incolomitatem item fidelium magis quam priuatum sacerdotum commendium promoueant. Cauendum est autem ab humanis traditionibus, præsertim cum dominus dicat, Frustra me colunt docentes doctrinas præcepta hominum: ut iam uulsiimum sit adhærere uerbo domini, nobis in scripturis relicto, abunde omnia quæ ueræ pietatis sunt tradente.

Restat iam ut dicamus quomodo perfecta hæc pietatis & salutis doctrina ipsum inquam uerbum Dei sit audiendum à fidelibus, quo aliquo & ubere quidem cum fructu audiatur. Summatim id comprehendam. Audiatur uerbū Dei cum reuerentia magna, quæ iure ipsi deo rebusque diuinis debetur. Audiatur multa cum sedulitate: intermixtis iugibus precibus, ardentibusque uotis. Audiatur utiliter & sobrie, in hoc ut reddamur meliores, ut per nos glorificetur Deus: non ut curiose perquiramus consilia Dei abdita, aut habeamur docti & multarum rerum periti.

DE VERBO DEI

certus finis auscultationi & lectioni nostræ constitutus, fides uera, gloria Dei & salus nostra. Nam in Exodo iubetur sanctus Dei seruus Moses sanctificare populum & præparare concioni sacræ, postmodum ab ipso Deo habendæ. Adest ergo Moses & poscit ab uniuerso populo obedientiam iustam tam Deo quam ministris dei præstandam. Deinde præcipit uestimenta sua lauent sibi, tæperent ab uxoribus. Postea terminos designat certos quos nephas, imò capitale sit transire. Ex quibus liquide discimus quales auditores requirat dominus, in primis obedientes & reuerentes Dei in omnibus. Deus enim loquitur hominibus, Deo honorem & timorem debemus omnes. Deo nisi quis supplex ac humiliter subijciatur & obtemperet impius est. Deinde requiritur ab idoneis uerbi Dei auditoribus, ut conuersationem deponant mundanam, per uestimenta significatam: ut calcemus omnem spurciam, animæ & corporis impuritatem: ut temperemus nobis uel à licitis uoluptatibus. Amat spiritus sanctus animos purgatos, qui tamen non nisi per spiritum Dei purgantur. Opus est fide sincera in Deum, & uoluntate prompta quæ cupiat uiuere secundum ea quæ præcipiuntur uerbo Dei. Iam etiam sapiendum est ad sobrietatem. Reijciendæ quæstiones curiosæ. Discantur duntaxat uitalia. Postremo summa adhibeatur in audiendo & discendo diligetia. Solomon enim, Si indagaueris, inquit, sapientiam ut aurum, assequeris eam. Idem, Scrutator maiestatis operitur à magnifica gloria. Item, Altiora te ne quæseris, & ne scrutaris quæ uires tuas superant: sed quæ præcepit tibi Deus, illa cogita semper: & in pluribus operibus eius ne fueris curiosus: non est enim tibi necessarium abscondita uidere oculis tuis. Vnde & apostolus, Ne quis arroganter sentiat, ait, sed ita sentiat ut modestus sit & sobrius, ut cuius Deus paruitus est mensuram fidei. Huc pertinet quod idem apostolus dicit, Scientia inflat, charitas autem ædificat.

Morbi & pestes auditorum uerbi Dei.

In primis uero ab illis cauendum erit pestibus, quæ semen uerbi Dei præfocant & sine fructu omni extinguunt in cordibus auditorum. Pestes & morbos illos recitauit aut annumerauit dominus in parabola feminatoris. Principio enim fluxæ & uanæ cogitationes semper patentes inspirationibus satanicis & pessimorum hominum sermonibus, pestes sunt uerbi Dei. Molles quoque delicatuli & amatores huius seculi qui propter Christum & euangelium nihil peccati calamitarum sustinent, nullo cum fructu uerbum Dei audiunt, tamen si uideantur audire cum gaudio. Præterea cura huius seculi deceptioque diuitiarum, pestilentissimi sunt morbi auditorum uerbi domini. Non enim obstant tantum quo minus fructificet semen in cordibus,

dibus, sed incitant extimulantq; homines ad contradicendū uerbo Dei a diligendumq; uerbi Dei studiosos. Hic ergo uigilandū accuratissime, ne his morbis infecti uani & ingrati efficiamur auditores uerbi Dei. Orandum a sidue ut spiritū suum nobis conferat benignus & munificus dominus, quo uiuificetur semen uerbi Dei in cordibus nostris, ac sancti & legitimi auditores uerbi Dei fructum uberem feramus ad gloriam Dei & nostrarum animarum salutem perpetuam.

Quid enim profuerit audire uerbum Dei sine fide & sine spiritu Dei sancto intus in animis nostris operante aut agente? Clamaret postolus Paulus, Nihil est qui rigat aut qui plantat, sed qui incrementum dicit Deus. Dei ergo irrigatione opus est ut adolescat in animis nostris, & incrementum recipiat, imō ad iustam frugem perueniat uerbum Dei. Idem apostolus Paulus, Nobis quoq; annuntiatum est uerbum Dei, ait, sicut & paribus nostris. At non profuit illis audisse sermonem, quod is non esset cum fide coniunctus apud eos qui audierant. Nam conciderunt in deserto. Idem mox, Studeamus igitur ingredi in illam requiem, ne quis eodem concidat incredulitatis exemplo. Proinde si sonet in auribus nostris uerbum Dei, interim autem in cordibus nostris uim suam exeret spiritus Dei, fideq; uera uerbum Dei recipiamus, maxima uirtus & mirificus effectus est uerbo Dei in nobis. Depellit enim errorum caliginem, oculos nostros aperit, conuertit, illuminat mentes & in absoluta ueritate & pietate plenissime erudit. Canens enim uates diuinus testificatur & ait, Lex domini integra est conuertens animas, testimonium domini uerum, imperitis sapientiam suppeditans. Præceptum domini repurgatum est, illuminans oculos. Cibatur uerbum Dei animas nostras, roborat, confirmat & consolatur. Regenerat item, mundat, gaudio perfundit, & cum Deo coniungit, imō impetrat à Deo omnia & felicissimos reddit, ut uerbo Dei nulla bona, nulli deniq; thesauri totius mundi conferri possint. Ac tanta quidem tribuimus uerbo Dei non citra uerbi Dei testimonio. Nam minatur dominus per prophetam Amos famem & sitim, non utique panis & aquæ, sed audiendi uerbum Dei. In lege enim & euangelio dicitur hominem non solo pane uiuere, sed omni uerbo quod egreditur ex ore Dei. Et apostolus Paulus dicit, omnia scripturæ exarata esse in nostram doctrinam, ut per patientiam & consolationem scripturarum, spem habeamus. Petrus item, Regenerati estis, inquit, non ex semine mortali, sed ex immortali, per sermonem uiuentis Dei & manentis in æternum. Hoc autem

Qua uirtus, & quæ effectus sit uerbi Dei.

Psal. 119.

Amos 8.

Deut. 8.

Matth. 4.

Rom. 15.

1. Pet. 1.

DE VERBO DEI

- est uerbum quod per euangelium delatum est ad uos. Dominus quoque in euangelio testificatur, & ait, Iam uos mundi eritis propter sermonem, quem locutus sum uobis. Idem in euangelio clamat, Si quis diligit me sermonem meum seruabit, & pater meus diliget eum, & ad eum ueniemus & mansionem apud eum faciemus. Iam & Ieremias, Verbum tuum, inquit, factum est mihi in gaudium. Et Dauid propheta dicit, Decreta domini recta sunt cor exhilarantia. His adde illud domini ex euangelio dictum, Si manseritis in me, & uerba mea in uobis manserint, quicquid uolueritis petetis, & fiet uobis.
- Ioan. 15.*
Ioan. 14.
Iere. 25.
Psal. 19.
Ioan. 25.
Isaia 2.
Psal. 19.
Psal. 119.
Math. 13.
Psal. 119.
Prouer. 30.
Hebr. 4.
Iere. 23.
Epilogus.
- Alibi uero propheta clamat. Si uolueritis & audieritis, bona terrae comedetis: quod si audire uerbum meum nolueritis, gladius deuorabit uos. Sed & multus ac copiosus est Moses in recensendis bonis, quae obueniunt uerbo Dei obsequentibus in Leuitici capite 26. & Deut. 28. cap. Vnde Dauid, Verbum Dei omnibus huius mundi delictis & thesauris praeferre ausus fuit, canens, Timor domini mundus peritans perpetuo, iudicia domini uera simulque iusta. Magis exuperabilia quam sit aurum uel praestantissimum atque plurimum, & dulciora melle & fauis stillantibus. Etenim seruus tuus perspicue illis admonetur, in illorum obseruantia multa merces est. Ergo tui oris lex melior mihi est, quam auri & argenti millenarii. Nisi lex tua meae deliciae essent, periissem in miseria mea. Huc iam perinet parabola euangelica de emente margaritam preciosam, item de uendente omnia quae habebat & emente agrum in quo sciebat absconditum esse thesaurum. Nam margarita illa, thesaurus ille, euangelicum esse uerbum dei est. Quod & propter praestantiam in scripturis appellatur Lux uel lumen, Ignis, Gladius, Malleus coterens petras.
- Audiuit hac hora charitas uestra benignum dominum & deum nostrum, qui uult omnes homines saluos fieri & ad cognitionem ueritatis uenire, uerbum suum reuelauisse omnibus in toto mundo hominibus, atque in hunc finem reuelauisse, ut omnes ubique cuiuscumque sint sexus aetatis & conditionis homines cognoscerent ueritatem, erudianturque de uera salute, habeantque absolutissimam benedictionem & beate uiuendi rationem, ut homo Dei integer sit & ad omne bonum opus apparatus. Tradidit enim dominus in uerbo ueritatis ecclesiae suae omnia quae uerae pietatis & salutis sunt. Quaecumque de Deo, de operibus, iudicijs, de uoluntate & praecipis Dei, de Christo, de fide, in Christum & officijs uitae sanctae cognitu necessaria sunt, plene uerbo Dei tradita sunt. Nec opus est ecclesiae aliunde medicare aut sarcire hominum supplementis quod deesse uideatur uerbo domini.

Dominus enim non uita duntaxat uoce omnem pietatem & salutem docuit patres nostros per apostolos, sed & eorundem opera scripto comprehendere curauit. Id quod manifeste propter posteritatem, id est, propter nos & posteros nostros factum esse apparet, nimirum ne quis nostrum aut nostrorum seduceretur, aut ne cui falsæ traditiones pro ueris subijcerentur. Cauendum ergo nobis omnibus, uigilandum est omnibus, inhærendumq; uerbo dei in scripturis per prophetas & apostolos nobis relicto. Curemus deniq; neruis omnibus, ut cum fide & fructu audiamus quæ annunciantur nobis à domino. Abijciamus & calcemus quæcunq; ex carne nostra aut ex mundo sathanæ obijciuntur impedimenta pietatis. Scimus qui sint morbi quæ pestes seminis uerbi Dei seminati in corda fidelium. Scimus quæ sit uirtus uerbi Dei in religiosis auditoribus. Oremus ergo Deum & dominum nostrum, spiritum suum sanctum infundat animis nostris, cuius uirtute uiuificetur semen uerbi dei in cordibus nostris, multumq; fructus ferat ad salutem animarum nostrarum & gloriam dei patris nostri. Cui gloria semper.

De sensu & expositione legitima uerbi Dei, quibus modis & rationibus exponi possit.

SERMO III.

INTELLIGO, fratres dilecti, ex doctrina mea de uerbo Dei uarias in multorum cordibus cogitationes exoriri, imò à quibusdam seri sermones satis irreligiosos. Sunt enim qui arbitrantur scripturas, id est ipsum dei uerbum, obscurius esse, quàm quod ullo possit legi cum emolumento. Alij ex aduerso contendunt uerbum Dei à Deo simpliciter hominibus traditum, nulla indigere interpretatione. Clamant ergo scripturas legi oportere quidem ab omnibus, omnibus autem licere sibi sensum fingere deligeretq; quem putet quisq; maxime conuenientem esse. Illi ipsi damnant modum in ecclesijs receptum, quo minister ecclesiæ cœui scripturas explanat. Ego uero, si charitas uestra, uti cœpit perrexerit precari dominum, domini bonitati fretus, confido me demonstrare posse, Scripturam non esse obscuram pijs, dominumq; omnino uelle ut eam intelligamus. Deinde de scripturas omnino esse exponendas. Vbi etiam modum & rationes aliquot simplices interpretandi scripturas explicabo. Remouebunt hæc obstacula, quæ à lectione uerbi Dei arcent, reddentq; lectionem uel auscultationem uerbi Dei salubrem atq; frugiferam.

*Deus uult
uerbū suum
intelligi.*

Ac principio quidem quod Deus uelit intelligi uerbum suum ab

hominibus, inde potissimum possumus colligere, quod loquens ser-
uis suis, genere dicendi usus est maxime vulgari ipsis etiam idiotis
conuenio. Neq; alio dicendi genere usi leguntur prophetae & apo-
stoli serui Dei summae & aeternae sapientiae interpretes: ut in omni
scriptorum turba non inuenias ullos qui simplici magisq; pers-
picuo stilo praecellant. Creberrime utuntur sententijs generalibus
& uulgaribus, similibus, parabolis, collationibus, fictis narrationi-
bus, exemplis & id genus alijs formis, quibus uulgarem sensum ho-
minis nihil magis mouet & clarius docet. Oboritur, fateor, aliqua
in scripturis caligo ex idiomate schematicis & insolentia linguae
rum. Verum ei difficultati facile mederi poterit studium, diligen-
tia, fides & pericia interpretum. Iam & Petrus apostolus dicit in
Paulinis epistolis quaedam esse difficultia intellectu. Sed mox addit,
quae indocti parumq; integri aut firmi detorquent, sicut & ceteras
scripturas, ad suam ipsorum perniciem. Vnde colligimus indoctis
imperitis parum exercitatis & malignis aut corruptis ingenijs, non
studiofis & pijs lectoribus aut auscultatoribus difficile esse scripu-
ram aut obscuram. Proinde cum Paulus quoq; dicit, Si adhuc uela-
tum est euangelium nostrum, in his qui pereunt uelatum est, in qui-
bus deus huius saeculi excacauit sensus incredulorum, ne illucel-
ret illis lumen euangelij gloriae Christi, qui est imago Dei: culpam
obscuritatis non in ipsum Dei uerbum, sed in auditores parum idos-
neos retorquet. Curemus itaq; quicumq; uerbum Dei recte intelli-
gere cupimus, ne sathanas animos nostros occupet & oculos pra-
stringat. Nam & saluator noster dixit in euangelio, Haec est con-
demnatio, quod lux uenit in mundum, & homines dilexerunt ma-
gis tenebras quam lucem. Alioqui legimus sanctos Dei prophetas
& apostolos uerbum Dei siue scripturas appellasse non tenebras,
obscuritatem aut caliginem, sed iubar quoddam atq; lucernam. Lux
cerna, inquit Dauid, pedibus meis uerbum tuum, & lumen seminis
meis. Et quid quaeso manifestius est, quam quod in rebus dubijs &
obscuris illustrandis, nemo relegat ad caliginosa & incerta? In certa
dubia & obscura declarantur, per certiora firmiora & clariora. At
quoties in fidei negotijs quaestio aut contrauersa incidit, an non o-
mnes consentiunt scripturis illam dirimi dissoluiq; oportere? Proin-
de necesse est scripturas esse claras disertas certissimasq;.

Verbum
Dei exposi-
tionem re-
quiris.

Quantum uero clara sit scriptura & uerbum Dei a pertum, non
tamen respuit expositionem religiosam seu piam, imo expositionem san-
ctam. Ita addit uerbo Dei ornamentum, & profert in auditore pio fructum
multiplicem. Quoniam autem multi negant scripturas esse expo-
nendas,

nendas, ostendam exemplis irrefragabilibus omnino exponendas esse. Nam Deus ipse legis uerba prolata in monte Sina ad totam Israelicam ecclesiam scriptamque in duas tabulas, multis colloquijs per 40. dies & annos habitis cum Mose, exponit ecclesiam per Mosen, qui nobis Deuteronomium & alios quosdam libros ceu diuinam legis Commentarios reliquit. Insequuti sunt mox prophetae qui legem Mosis interpretantes suis temporibus locis & hominibus applicauerunt, & sermones suos uelut Enarrationes diuinam Legis scriptos reliquerunt posteris. In Nehemia cap. 8. legimus in haec uerba, Attulit sacerdos Esdra legem, librum Mosis, & stetit super turriculam ligneam, *Solemnia* nimirum in sacra cathedra. Et aperuit Esdra librum coram ecclesia *expositio* ex uiris & mulieribus, & quicumque intelligentes erant, Et Leuiticae stabant cum eo. Ipse uero legit ex libro & Leuiticae docebant populum in lege. & populus erat in statione sua. Et legerunt in libro legis Dei luculenter, explicantes sensum, & erudientes inter legendum. Haec Nehemias. Obseruare fratres quod legitimi & sancti ecclesiae Dei ministri uerbum Dei non tantum legerunt sed exposuerunt etiam. Hunc ritum legendi & explicandi scripturas uel uerbum Dei nec abrogauit neque neglexit, cum in carnem uenisset dominus noster Iesus Christus, atque iam uerus propheta & doctor caelestis, adeoque noui testamenti aut Christianae ecclesiae doctor instrueret suum populum. Nazarethi enim synagogam ingressus surrexit ut legeret: & traditus est illi liber Isaiae prophetae. Explicuit autem librum, & legit locum quemdam in signem ex cap. 61. Deinde complicuit librum, ministro reddidit, & quod praelegerat exposuit, demonstrans uaticinium iam esse in ipso completum. Praeterea cum resurrexisset ex mortuis, comitem se iungit duobus discipulis Emaum eunibus, cum quibus contulit uaria: tandem uero exorsus a Mose & omnibus prophetis, interpretabatur illis in omnibus scripturis, quae de ipso erant. Hoc domini exemplum imitati apostoli & ipsi uerbum Dei exposuerunt. Nam Petrus Psalmum 16 interpretatur de Christo resurgente ex mortuis, in Actis apostolorum cap. 2. Sed & Philippus principi Aethyopico Isaiae uaticinium luculenter interpretatione aperit, & ea ipsum ad fidem Christi ecclesiamque consortium adducit. Pauli facta & scripta nec legit nec uidit, quisquis negauerit Paulum ubique sacras interpretari scripturas. His dilucide & solide satis, opinor, demonstrauit uerbum Dei esse exponendum.

Qui uero expositioni scripturarum reclamant & nolunt ministros uerbi ac ecclesiarum publice & solenniter enarrare scripturas easque applicare locis, temporibus, rebus & personis, aliud quam pie

Quid querant qui scripturae exponi non possunt.

tatem quærunt. Viuunt isti aliter quam deceat pios viros. Loquuntur impia indecora & absurda. Designant scelera & flagitia. Et hæc quidem cupiunt facere impune. itaq; sublatam uolunt scripturarum expositionem. Si enim quis uerba duntaxat scripturæ legat, nec applicet rebus, locis, temporibus & personis, non admodum ipsorum impietati & sceleratæ uitæ contradixisse uidetur. Proinde cum claudantur e medio auferri oportere coniones & expositiones scripturarum, scripturas pure & sine additione legendas esse, non aliud uolunt, quam abijcere legem Dei, disciplinam & correptionem omnem calcare, ac peccare impune. Quos tamen suo tempore iustus dominus puniet tanto grauius, quanto audacius insurgunt contra Deum.

Non sunt corruptenda scripturæ peregrinis expositionibus. Cauendum erit interim omnibus ecclesiarum ministris ne uel hic affectui tanillum indulgeant, uel scripturas sanctas interpretando corrumpant, & hoc modo ecclesiæ suæ figmenta, non uerbum Dei, proponant. Tale quidpiam uidentur designasse ueris quondam populi doctores quos apud Ezechielem accusans dominus dicit, An leue uobis est quod pascua bona depascitis, nisi residua pascuorum uestrorum pedibus uestris concucatis, & bibentes limpidiores aquas, residuas pedibus uestris conturbeis? Et oves meæ concucatum pedibus depascunt & conturbatum pedibus uestris bibunt. Grande hoc est flagitium quod dominus pro iustitia sua punit grauiissime. Curandum itaq; interpretibus sanctis & fidei Christi ecclesiarumq; ministris ut scripturas integras retineamus, & uerbum Dei purum tradamus populo Christi, illustratum inquam non corruptum aut obscuratum ineptis detortis & non natiuis nostris expositionibus.

Scripturæ sanctæ non sunt exponenda in genere humano. Ad locum quidem & tempus postulant ut modo non nihil dicamus C. V. de interpretandis scripturis sanctis, uel de exponendo uerbo Dei. Vbi non commemorabo quicquam de linguis linguarumq; peritiis, aut de bonis artibus, bono interpreti necessariis, sed generalia duntaxat perstringam. Imprimis uero sciendum est quædam in scripturis uel uerbo Dei tam clare proponi, ut nec indigent expositione nec recipiant ullam enarrationem. Quæ si quis pergat suis illustrare interpretationibus, nihilo prudentius facere uideatur quam si quis conetur facibus aut tædis exorientem iuuare solem, quo orbi clarius illucescat. Quæ autem ita posita sunt ut nostram postulent expositionem, non pro nostri animi arbitrio sunt interpretanda, sed pro eius ingenio & sensu qui scripturas reuelauit. Nam S. Petrus, Omnis prophetica scriptura, inquit, non est priuata interpretata.

interpretationis. Non enim uoluntate hominis allata est olim propheta: sed à spiritu sancto impulsus, locuti sunt sancti Dei homines. Proinde sensus uerbi Dei genuinus ex ipsis est petendus scripturis, nõ in ferendus ex nostro arbitrio in scripturas. Simul autẽ Canones aliquot obseruandi sunt, quos per sequẽtia paucis perstringẽtes proferemus.

Principio cũ apostolus Paulus uelit prophetiã respondere analogiã seu proportioni fidei: sicut legis ad Rom. 12. & idem in postenore ad Corinth. dicat, Cum habeamus eundem spiritũ fidei, iuxta illud quod scriptum est, Credidi, & ideo locutus sum: & nos credimus quapropter & loquimur, catholicũ sit nihil adferre in expositionibus nostris, aut nihil recipere quod alij adduxerint cõtra receptos fidei articulos in symbolo apostolorũ & alijs uetustissimis symbolis cõprehensos. Nam pro ueritate possumus aliquid, ait apostolus, contra ueritatẽ nihil possumus. Legentes ergo in euang. Ioannis illud domini dictũ, Pater maior me est, cogitabimus articulis fidei cõtrariũ esse inã qualitã constituere aut admittere in diuinitate patris & filij, & proinde aliud sensisse dominũ quã ipsa uerba prima pronuntius fronte significare uideãtur. Rursus cum in apostolo legimus, impossibile est ut qui semel fuerint illuminati, si prolabãtur denuo reparentur per pœnitentiã: ne credamus lapsis negandam esse pœnitentiã. Fides enim catholica credit omni loco, omni tẽpore, quoad in his terris uiuimus, & omnibus hominibus ad dominũ conuersis promissam esse omnium delictorum ueniam. Ita cum audimus dominum accepisse panẽ & de pane dixisse, Hoc est corpus meum, reuocemus in memoriã articulos fidei, tribuentes domino nostro uerum & humanũ corpus quod ascendit in caelos, sedet ad dexterã patris, inde uenturũ iudicare uiuos & mortuos, ac cogitemus dominũ de sacramento locutũ, uelle ut sacramentalia uerba exponamus sacramentaliter, non transubstantialiter. Similiter legentes illud apostoli, Caro & sanguis regni Dei hereditatẽ consequi nõ possunt, ne ex his uerbis protinus pronũciemus, sed articulo fidei in hærentes, Crede huius carnis resurrectionẽ, intelligamus per carnẽ & sanguinem affectiones & infirmitates, nõ naturã substantiamue carnis nostrã.

Deinde legimus dominum legis & prophetarũ summã colligere ac dicere in euãgelio, Diliges dominũ Deum tuum, ex toto corde tuo, & in tota anima tua, & in tota mente tua: hoc est primũ & magnum mandatum. Secundum autem simile est huic, Diliges proximum tuum sicut teipsum. In his duobus mandatis tota lex & prophetarẽ pendent. Matth. 22. Propter hæc domini uerba beatus Augustinus Augusti, lib. de Doct. Christ. 1, cap. 36. Quisquis inquit, scriptu

*Expositio
scripturæ
non aduersetur
fidei
articulis.*

*Expositio
non pugnet
cum charitate
Dei et
proximi.*

ras diuinas uel quālibet earū partē intellexisse sibi uidetur, ita ut eo intellectu non ædificet istam geminam charitatem Dei & proximi, nondum intellexit. Quisquis uero inde talem sententiam duxerit, ut huic ædificandæ charitati sit uilis, nec tamen hoc dixerit quod ille quem legit eo loco sensisse probabitur, non perniciose fallitur, nec omnino mentitur. Hoc Augustinus scriptum reliquit. Cauendum ergo modis omnibus ne nostra interpretatio tendat in subuersionē charitatis, sed hanc prouehat & omnibus cōmendet. Dixi quidem dominus, Ne resisteris malo. Cæterum si hæc uerba etiam magistratui dicta esse conuendamus, uiolabitur & è medio tolletur charitas proximi, periclitantium salus, oppressorumq; defensio. Nam latrones & contumaces homines, raptores & contumeliosi opprimēt uiduas pupillos & pauperes, regnabitq; & exultabit omnis iniquitas. Porro plurib; exēplis in re manifestissima nō arbitror esse opus.

*Expositio
præcedētia
& cōsequētia
item circūstantias
excuciat.*

Præterea necessarium est in exponendis scripturis uino uerbi Dei indagando, expendere, qua occasione quid dicatur, quid præcedat, quid sequatur, quo tēpore aut modo, aut de qua persona aliquid dictum sit. Ex occasione, ex præcedentibus & consequentibus sententijs exponuntur ferè exempla & parabola. Imò nisi quis semper obseruet in omnibus scripturæ locis contextum orationis, idē diligentissime, exponendo non poterit nō plurimum à iusto aberrare tramite. Obseruauit S. Paulus circumstantiam temporis & inde conclusit Abrahamum neq; circumcisione neque lege fuisse iustificatum, Loci extant Roman. 4. & Galat. cap. 3. Rursus cum S. Petro dicitur, Conuerte gladium tuum in uaginam. Qui gladium sumit, gladio perit: considerandum est Petrum apostoli non magistratus gerere personam. De magistratu enim legimus datum plura de singulis coaceruare exempla.

*Expositio
uerbi Dei
fiat per collationē locorum.*

His iam accedit & alia ratio interpretandi uerbum Dei, collatio uidelicet locorum uel similibum uel dissimilibum, & quod obscuriores per clariores, item pauciores per plures sunt exponendi. Ergo cū dominus dicit, Pater maior me est, cogitandum est quod alibi idem dicit, Ego & pater unum sumus. Cumq; Iacobus apostolus dicit operibus & Abrahamum & nos iustificari, plures ex sancto Paulo loci, huic sunt opponendi. Probauit hanc interpretandi rationē Petrus apostolus dicens, Habemus firmiorem sermonem prophetiæ, cui dum attenditis, ceu lucernæ in obscuro loco, recte facitis, donec dies illuceat & lucifer exoriatur in cordib; uestris. Uetus scriptor Tertullianus author est hæreticos, nō uiros orthodoxos, quædam ex scripturæ

scripturis ad suam sententiam decerpere, ac cætera non intueri. Ita paucula sibi deligere testimonia, quibus omnino credi postulent, reclamante interim tota scriptura: cum oporteat secundum plura intelligi pauciora.

His omnibus addimus iam omnium efficacissimum uerbum Dei exponendi canonem, pectus Dei & gloria eius amans, non superbum, non ambitiosum, non hæresibus, non prauis corruptum affectibus: quod precibus indefinentibus uocet spiritum sanctum, per quem prodita & inspirata est scriptura, ut per eundem etiam explicetur ad gloriam Dei & fidelium incolumitatem. Ardeat interpretis animus studio prouehendi uirtutes, & odio omnium scelerum, eaque opprimendi. Ne admittat huiusmodi interpretis pectus in consilium sophistam diabolum, qui sensum uerbi Dei, nunc quoque, sicuti olim in paradiso, corrumpat. Ne audiat humanam sapientiam directe spiritui Dei contradicentem. Hæc si fecerit bonus & fidelis interpretis uerbi Dei, etiam si alicubi non attigerit (quod dici solet) acu occultiorum scripturæ sensum, error tamen ille nec damnandus erit nec perniciosus iudicabitur. Et quisquis occultiore & magis proprium scripturæ sensum protulerit, imperfectior tamen illius sensum non damnabit: quemadmodum & hic imperfectioris uidelicet sensus author, magis proprium non reiiciet, sed agnoscens recipiet cum gratiarum actione.

Ita diximus hucusque de sensu & expositione uerbi Dei: quod ut hominibus reuelauit Deus ita illud omnino uult intelligi. Vnde non est quod quisquam desperet de genuino sensu scripturæ, propter aliquot difficultates, assequendo. Admittit piam & religiosam interpretationem scriptura. Verbum Dei regula est uitæ omnium hominum & temporum. Omnibus ergo temporibus & omnibus hominibus interpretando applicandum est. Nam ipse etiam Deus noster legem quam in monte Sina tulerat aut promulgara, multis per Moysen exposuit, populoque suo aptauit. Præterea celebre fuit uetustis prophetis & legem Dei populo prælegere, & explicando aptare. Exposuit scripturas ipse quoque dominus noster Iesus Christus. Exposuerunt easdem & Apostoli. Exponendum est itaque uerbum Dei: quod qui exponi nolunt, uolunt utique peccare impune. Cæterum quia expositionem recipit scriptura, non quamlibet recipit: humanam enim repellit. Sicut enim scriptura reuelata est ex spiritu Dei, ita per eundem ipsam explanare conuenit. Sunt itaque Canones aliquot pie exponendi uerbum Dei ex ipso uerbo Dei: nempe expositio fidei articulis contradicat, aut cum charitate Dei & proximi pugnet: sed ut citè

*Expositio
fiat ex pe-
ctore reli-
gioso & cū
orationib.*

Epilogus.

DE FIDE VERA

cum specta sit, petita ex præcedentibus & consequentibus diligentè
pensatis omnibus circumstantiis, locorumq; collatione. In primis
autè necesse est pectus interpretis piū sit, uirtutes plātas uiriq; exitu
para modis omnibus uelit, deniq; quod iuges fundat ad dominum
preces, ut is animos nostros illuminet quo glorificetur nomē dei in
omnib; Ipsius est em̄ gloria honor et regnū, in secula seculorū, Amē.

De fide uera, unde oriatur, quod sit certa persuasio mentis, & ins
nitatur Deo & uerbo eius. SERMO IIII.

OCVI sermone proximo sanam uerbi Dei exposi-
tionem nihil discrepare à regula fidei uerę & à dilectio-
ne Dei & proximi. Est enim adulterinus scripturę sen-
sus proculdubio, qui cum fide pugnat & gemina dile-
ctione. Proinde consequens est ut iam etiam dicamus aliquid de fi-
de uera, & de dilectione Dei atq; proximi, ne quid hic desideretur à
quoquam. Principio autem Deo iuuantē & uestris intercedentibus
precibus differam de fide uera.

Fides.

Vocabulum fidei patet in sermonibus hominū latissime. Accipi-
tur enim pro religione & eultura qualibet. Nam dicimus fides Chri-
stiana, fides Iudaica, fides Turcica. Deinde sumitur fides pro opinio-
ne concepta ex relatione aliqua, ueluti cum audimus nobis recitari
aliquid ex Indianis aut Aethiopicis historiis, dicimusq; illa nos crea-
dere, in quæ tamen non collocamus ullam fiduciam, aut ex quibus
nihil omnino speramus utilitatis. Hac significatione ait S. Iacobus
diabolum credere & contremiscere. Postremo usurpatur fides pro
certa & indubitata in Deum & uerbum eius fiducia. Apud Hebræ-
os fides nomen habet à ueritate certitudine & constantia. Latinis di-
citur Fides quod fiat quod dicitur. Vnde ille, Interrogo te utrum cre-
das? Dicis, Credo, Fac quod dicis, & fides est. Proinde in argumen-
to nostro fides est indubitata & persuasissima fiducia.

Definitioes
fidei.

Hæc fides quæ persuasissima ac indubitata est persuasio aut fidu-
cia ac in Deum & uerbum eius tendit, uarie describitur à purioris
noræ theologis. S. Paulus, Fides, ait, est substantia rerum speranda-
rum, argumentum non apparentium. Substantia siue hypostasis ba-
sis seu fulcrum est firmissimum illud quod nos sustinet, & cui nos
tuto innidimur atq; incumbimus. Res speranda sunt res cælestes æ-
& certissima fiducia rerum à Deo promissarum, uitæ æternæ uide-
licet & omnium bonorum. Cæterum ipse Paulus expositionem eo-
rum

rum quæ attulerat proferens subnectit, fides est argumentum non apparentium. Argumentum uel elenchus est euidentis demonstratio, qua euincimus manifestissime quod alioqui dubium esset, ut in eo quem sumpsimus erudiendum, nulla superfit dubitatio. Iam uero mysteria Dei prodita oraculis Dei in se siue in natura sua cerni non possunt oculis corporeis, unde appellantur non apparentia. Fides aut illa mente illuminata corde apprehendit, uti sunt proposita Dei uerbo. Idcirco fides est, iuxta finitionē Pauli, euidentissima mentis uisio & certissima cordis cōprehensio rerū inuisibiliū, id est æternarū Dei inquam & eorū omnium quæ nobis de rebus diuinis proponit uerbo suo. Ad hanc Paulinam definitionē respexerunt qui fidem sic finierunt, Fides est rerum diuinarū persuasio, quarum cogitationi ita incumbere debemus, propter oraculorum fidem, ut non minus ea cernere animo credamus, quam oculis res sensu perceptas & aspectabiles cernimus. Ab hac finitione non multum discrepat hæc uiri cuiusdam pij & docti definitio, Fides est firma animi persuasio, qua nobiscum statuimus tam certam esse Dei ueritatem, ut non possit non præstare quod se facturū sancto suo uerbo recepit. Item, Fides est firma conscientia certitudo que Christū amplectitur, qualis nobis per euangelium offertur. Est alius quidam qui ad eundem ferè modum fidem sic describat, Fides est donū diuinitus infusum menti hominis, qua circa ullam hæsitantiam credit esse uerissimam, quæ cunq; nobis Deus per utriusq; testamenti uolumina tradidit atq; promisit. Fidem ergo extendit idem ille ad tria tempora, ad præteritum, præsens & futurum; uidelicet credendum docens mundum à Deo conditum, & quicquid superioribus seculis gestum narrante diuinæ literæ: item Christū pro nobis mortuū, unicam salutem esse credentiū; deinde ab eodem Deo & hodie mundū ecclesiamq; gubernari, & credentes in Christo saluari: postremo euenturum certissime tum impijs quæ minatur, tum pijs quæ pollicetur sacrae literæ.

Ex istis ergo omnibus diligenter expensis fidē secundū scripturas ita possumus describere, Fides est donū dei, homini cœlitus infusum quo edoctus indubitata persuasione in Deū & uerbū eius inniuitur, per quod à Deo in Christo uita omnēq; bonū gratis promittitur, omniscq; ueritas credenda exponitur. Quā descriptionē fidei cōsequētib; explicabimus, deo iuuante, per partes, adductisq; scripturarū locis ipsam & cōfirmabimus & illustrabimus. Vos quod fecistis hæc tenus, diligentes auditores este, inq; animis uestris sedulo orate.

Principio causa & origo fidei deducitur non ex homine ullo uel nullis hominum uiribus, sed ex ipso Deo, qui per spiritum S. infundit

*Descriptio
ueræ fidei.*

*Origo
causa fidei.*

DE FIDE VERA

in corda nostra fidem. Dominus enim in euangelio dixit, Nemo uenit ad me nisi pater meus traxerit eum. Et iterum, Caro & sanguis (ait dominus ad Petrum uera fide agnoscentem Christum) non reuelauit tibi, sed pater meus qui in caelis est. Quo alludens etiam apostolus, Non idonei sumus, ait, ex nobis ipsis cogitare quicquam, tanquam ex nobis ipsis, sed omnis idoneitas nostra ex Deo est. Et iterum, Vobis donatum est pro Christo, non solum ut in eum credatis, uerum etiam ut pro illo patiamini. Fidem ergo infundit cordibus nostris Deus, qui est fons & origo bonorum omnium.

*Per uerbum
Dei plantatur
fides.*

Vbi tamen considerandum uenit, Deum in donanda aut infundenda fide non uti absoluta potentia aut miraculo, sed medio & ordine congruo hominibus: quauis etiam sine illo medio fidem doceremur possit, quibus quando & quomodo uult. Ordine uero ab ipso rerum exordio hoc usus legitur dominus, Quos erudire & fide docere statuit, ijs mittit doctores, qui uerbo Dei ueram fidem tradant. Non quod in hominum potestate arbitrio aut ministerio sit dare fidem, aut quod externum uerbum ab homine annunciatum per se aduehat fidem: sed uox hominis & uerbum Dei annunciatum erudit homines quae sit uera fides, quidue credendum uelit praecipiatque Deus: hic uero solus demisso in corda & mentes hominum spiritu sancto, aperit corda, impellit mentes, efficitque ut toto corde credamus quod ex eiusdem uerbo & eruditione credendum esse intelleximus. Poruisset dominus Cornelio centurioni apud Caesarem Stratonis circa praedicationem caelitus & mirabiliter conferre fidem in Christum, sed remittit ipsum per angelum ad praedicationem S. Petri. Ac sanctum, ut crederet praedicationi. Certe S. Paulus, Quomodo credent ei, ait, de quo nihil audierunt? Quomodo audierunt absque praedicatione? Quomodo autem praedicabunt nisi fuerint missi? Ergo fides ex auditu est: auditus autem per uerbum Dei. Idem tamen alio loco, Quis est Paulus, ait, quis Apollos, nisi ministri per quos credidistis, & ut cuique dominus dedit? Ego plantauit, Apollos rigauit, sed Deus dedit incrementum. Itaque non qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus. Congruunt cum hac S. Petri & S. Pauli doctrina quae Augustinus scribit in praefatione ad lib. de Doctrina Christiana, dicens, Quod ab homine discendum est, quisque sine supercilio ab homine discat. Neque tentemus eum cui credimus, neque decepti nolimus ire ad ecclesias audiendum aut ex libris discendum, & expectemus rapi in tertium caelum. Cauemus tales tentationes superbissimas, magisque cogitemus ipsum Paulum apostolum licet

licet diuina & cœlesti uocatione prostratum & instructum, ad hominem tamen missum esse: & Cornelium quamuis orationes eius audisset Deus, Petro tamen traditum imbuendum, per quem non solum sacramenta perciperet, sed etiam quid credendum quid sperandum quid diligendum esset audiret: quæ tamen omnia poterant per angelum fieri, &c. Idem quoque in epistola ad Circenses ait, Conuersionem operatur ille & efficit qui per ministros suos rerum signis extrinsecus admonet; rebus autem ipsis per seipsum intrinsecus docet. Item Tractatu in Ioan. 26. Quid faciunt homines, inquit, forinsecus annunciantes? Quid facio ego modo cum loquor? Strepitum uerborum ingero auribus uestris: nisi ergo reuelet ille qui intus est, quid dico aut quid loquor? Exterior cultor arboris, interior est creator &c. Hæc ille.

Quemadmodum uero dominus poscit ut uerbo suo credamus. *Orandum*
Nam et propheta clamat & dicit, Hodie si uocem eius audieritis, non est pro uerbo
lite obdurare corda uestra: ita omnino à nobis omnibus auditoribus uerbi ipsius flagitat ne simus orando segnes. Nam audientes uerbum Dei orare debemus pro dono fidei, ut dominus aperiat corda nostra, conuertat animas nostras, duritiam mentis frangat atque contundat, fidemque datam adaugeat. Exempla huiusmodi orationis plurima sunt in sacris literis. Cum in euangelio ad quemdam diceret dominus, Potes ne credere? omnia possibilis credenti, Respondit ille, Credo domine, succurre incredulitati meæ. Et apostoli clamantes ad dominum, dicunt, Adauge nobis domine fidem, Sed & oratio hæc qua postulamus nobis infundi fidem, ex gratia & dono Dei est, non ex nostra iustitia quæ coram Deo nulla est. Relinquitur ergo certissimum & indubitatum quod fides uera merum Dei donum est, id quod cœlitus conferitur animis nostris per spiritum sanctum, proponitur autem uerbo ueritatis per doctores à deo missos, orationibusque indefessis & ardentibus impetratur. Vnde discimus frequenter & diligenter esse nobis audiendum uerbum Dei & orandum sine intermissione, quo fidem ueram à deo consequamur.

Quod autem fides illa cœlitus infusa & ex uerbo ueritatis percepta mentem hominis imbuat indubitata persuasionem, id est, quod ea quæ ex uerbo Dei credimus, firmissime & citra omnem ambiguitatem & dubitationem credimus, certi ita habere prorsus rem, ut habere credit fides, ostendemus exemplo fidei Abraham, quam his uerbis describit Paulus ad Romanos cap. 4. Abraham præter spem sub spe credidit: ac non infirmatus fide haud considerauit suum ipsius corpus iam emortuum, cum centum ferè annos natus esset, nec emor-

ra fide.

*Fides est
mentis in-
dubitata
persuasio.*

tuam uulvam Saræ, uerum ad promissionem Dei non hæsitabat ob incredulitatem, sed robustus factus est fide, tribuens gloriam Deo, certa persuasione concepta, quod is qui promiserat, idem potens esset & præstare. Obseruandæ sunt autem notæ in uerbis apostoli, quæ nobis approbant fidem credentis animum & cor imbueret certa persuasione, adeoq; fidem esse consciam indubitam rerum creditarum fiduciam: id est, fidem ueram non tantum uolitare in animo hominis instabilem, sed altissime fixis radicibus in Christo hære in illuminato corde. Principio Abraham, ait apostolus, præter spem sub spe credidit: id est, ubi firma spe fuit, rebus huius sæculi more expensis, nihil erat sperandum. Est autem spes firmissima & indubitata expectatio earum rerum quas credimus: ut uideamus apostolum fidem illustrasse per spem, & spei certitudine exposuisse fidei firmitatem. Deinde subdit, Abraham non est infirmatus fide, neq; ad promissionem Dei hæsitauit ob incredulitatem, sed robustus factus est fide. Duplex quidem est hæsitatio in hominibus. Vna quæ tentationibus aduersis superata uergit in desperationem promissionesq; Dei contemnit. Talis erat hæsitatio in decem illis exploratoribus terræ sanctæ, quorum mentio fit Numeri 13. & 14. cap. Altera potius fidei imbecillitas est, quæ & ipsa tentatur, ut iam non commemorem quod nobis omnibus diffidentia quædam originali labe est ingenita, quodq; mens hominis nunquam ita illuminata & stabilita est, quin nebulæ ignorantie dubitationisq; oboriantur: cæterum non succumbit fides tentationi, neq; immergitur aut inhæret hæsitationi, sed apprehenso uerbo ueritatis promisso eluctatur & rursus confirmatur. Ita legimus ad promissionem diuinam Abraham animum subiisse, Num centenariio ubi nascetur filius? Hæc erat infirmitas illa & hæsitatio aut imbecillitas fidei dei. Atqui hic apostolus uincens & non succumbens Abraham fidem celebrans, simul etiam nos docens qualis esse debeat uera fides, firma nimirum & certissima persuasio, dicit, Abraham non infirmatus fide, non considerauit corpus suum iam emortuum, cum ferè centum esset annos natus, nec emortuam uulvam Saræ. En subiit quidem animum Abraham, Num centenariio nascetur filius? Cæterum non infirmatus est fide. Fides Abraham ob istam tentationem non incipiebat languescere. Non enim considerauit ea quæ in ipso erant infirma & parum diuinæ promissioni congrua. Quid ergo? Ad promissionem Dei non hæsitabat ob incredulitatem. Id est locum non cedebat remanenti incredulitati: non diiudicabat & anxie inquirebat, quod diffidentes scilicet. Nam proposita animo suo diuina promissione,

Hæsitatio duplex.

promissione, ei inquam immote in hæsit, hæstatione & dijudicatione omni excussa. Nã fides minime spectat imbecillitatē miserã defectumq; homini propriũ, sed innititur diuinæ uirtuti. Sic inquam Abraham̃ robustus factus est fide, id est inualuit & superior in tentatione euasit. Opponitur enim illi superiori, Nõ infirmatus seu debilitatus est fide. Sequitur in apostolo, Abraham̃ tribuit gloriã Deo, nimis rucredēs deũ bene uelle hominibus, ueracē esse ac omnipotentē. Tribuit enim Deo gloriã qui proprietates Dei, Deo tribuit, qui uerbo seu promissionei Dei non cõtradicat. Nam Ioan. apost. ait, Qui non credit Deo, mendacē facit Deũ. Credidit ergo Abraham Deo & credendo tribuit gloriã Deo. Sequitur enim in uerbis apost. Pauli, Certā persuasione concepit, quod is qui promiserat idem potēs esset & præstare. Scripsit Paulus Græce *ἠπίστωσεν*, id quod perinde est ac si tu dicas certificatus. Nam *ἠπίστωσεν* significat plenã facio fidem. Unde *ἠπίστωσεν* certa fides, quæ sit argumentis aut re ipsa exhibita. Et *ἠπίστωσεν* uocant quod nos dicimus certificationē, cum nobis res sic periuasã sedet animo ut nihil amplius addubitemus. Ergo fides Abrahamũ certificauit & indubitata persuasione imbuit, ut iam non dubitaret Deum posse præstare quod promiserat; fide ergo immotus in hæsit promissionei Dei, certus se assecuturũ quod promiserat dominus. Certissimum ergo & uerbis apostoli demonstratum est, fidem ueram esse indubitata persuasionē in animo credentis omnino rem sic habere sicuti creditur & sicuti habere dicitur aperto Dei uerbo. Vnde etiam discimus fidem non esse uagam & temerariam confidentiã hominis, qui credat rem quamlibet grandem & impossibilem. Fides enim regitur & astringitur uerbo Dei, & uerbo quilibet colligit ex omnipotentia Dei, quasi quilibet faciat Deus quia potest omnia, aut fides quilibet credat, quia scriptum est, Omnia possibilia sunt credenti. Nam pius ideo credit, quia quod credit ita uerbo Dei propositum & illustratum est sicuti credit. Præterea cum dominus in euangelio dicit, Omnia possibilia sunt credenti, non absolute quidem id nobis intelligendum est, sed coniunctum cum uerbo & cum uoluntate gloriãq; Dei & cum animarum nostrarum salute. Omnia enim quæ uerbo suo promisit & omnia quæ uult Deus, omnia deniq; quæ faciunt ad Dei gloriã animarũq; nostrarũ salutē possibilia sunt credenti. Etea de causa aperte & diserte dixit apost. Quæ promisit Deus eadē & potest præstare. Quæ enim nõ promisit, & quæ nõ sunt uoluntatis diuinæ, aut quæ pugnant cū uoluntate & cū expresso uerbo Dei, nõ potest deus, nõ quod nõ possit omnia,

Fides non credit rem quamlibet.

*Exempla
fidei indu-
bitate.*

sed quod nolit omnia. Possent Deus ex lapidibus panem facere, sed ideo non credendum est lapides esse panem, neque ideo panis sunt, quia Deus potest omnia. Id quod rectius & plenius intelligemus, ubi paulò post ostenderit fidem ueram non oberrare & uagam fluctuare, sed Deo & uerbo eius inherere & inniti pertinacissime. Interea uero quia ex Pauli testimonio & exemplo Abraham dimus fidem esse substantiam & indubitam cordis persuasionem, & multi contendunt hominem non esse certum suæ salutis, aliquot exempla ex euangelio subiiciam, ex quibus certò deprehendatur fides firmissimã esse hypostasim, obfirmatamq; de Deo & salute nostra sententiam. Et principio quidem Centurio ille euangelicus firmissimam conceperat spem fore ut seruulus eius curaretur à domino. Intellexerat enim quam ampla & magnifica polliceretur creditibus. Colligebat item ex operibus Christi non difficile ipsi fore sanitati restituere seruulum. Accedit itaq; dominum, ac inter alia, Non est, inquit, quod rectum meum subeas, imò tantum dic uerbum & sanabitur famulus meus. Testificantur hæc uerba certam in Centurionis animo & corde persuasionem fuisse certissimæ salutis, quam & collatione quadam sic illustrat & plenius exprimit. Sum enim homo alterius potestati subditus, & habeo sub me milites, & dico huic uade, & uadit: & alteri ueni, & uenit: & seruo meo fac hoc, & facit. Hanc animi certificationem cum ex uerbis fide plenissimis peruidisset dominus, clamat se tantam fidem non reperisse in uniuerso Israele. Idem celebrat in euangelio fidem mulieris profluuio sanguinis misere laborantis. At eam fidem fuisse indubitam cordis illuminationem persuasionem ex eo intelligi potest, quod apud se (prius nimirum excitata operibus & uerbis domini) sic reputat, Si tantum tetigero uestimentum eius, salua ero. Ideoq; & per confertam turbam se usq; ad ipsum dominum penetrando ingressit. Sed quid multa congero exempla? An non una Chananæ seu Syrophœnicæ mulieris fides declarat irresistibiliter, fidem esse certissimam rerum creditarum persuasionem? Nam præterita & quasi contempta à domino non fluctuat fide, sed insequens dominum, & iam etiam audire quosq; pergit. Imò repulsa & quasi notata atroci conuicio canis, pergit rursus se supplicem domino prosternere, & ab eo quod postulat impetrare: nõ perseuerasset adeo pertinaciter si fides in animo & corde credentis non esset certificatio quædam. Vnde & dominus ea fide permotus, clamat, O mulier magna est fides tua, fiat tibi sicut uis. Constat ergo ex his diuinæ scripturæ testimonijs omnibus, fidem

fidem esse certam & indubitam persuasionem in animo & corde credentis.

His absolutis uideamus iam cui innitatur fides hominis, unde simul elucescat fides non esse uanam & uagam opinionem (sicuti paulo superius dicere coeperamus) rei cuiuslibet conceptę in animo hominis, sed methis adeoq; legibus quibusdam astrictam acq; contentam. Diximus ergo in descriptione fidei, fidem tendere in Deum & inniti uerbo eius. Deus ergo & uerbum Dei obiectum siue fundamentum est fidei uerę. Firmum omnino & immotum sit oportet cui homo tuto certo & indubitate inniti debet, quod saluę præstat, quod seruat, quod omnem plenitudinem sufficit aut suppeditat. Hęc enim quærit & poscit fides. Illa uero nõ sunt extra Deum. In solum ergo Deum tendit & innititur uera fides. Deus æternus est, summe bonus, sapiens, iustus, potens & uerax. Idęq; operibus & uerbo suo restatur. Ideo in prophetis dicitur fortis & immota petra, arx, murus, turris, munimentum insuperabile, thesaurus, fons inexhaustus. Hic Deus æternus potest omnia, nouit omnia, ubiq; præsens est, impense diligit homines, prouidet hominibus, qui etiam omnia gubernat. Fides ergo cum sit fiducia de bona Dei uoluntate & auxilio eius in omnibus necessitatibus deęq; uera hominis salute, in solum Deum tendit, nec potest inniti ullę creaturę, in qua non sunt illa quę quærit fides. Et ut Deus uerax est & mentiri non potest, ita uerbum eius uerax est & neminem fallit. Verbo exprimitur uoluntas & ingeniu; Dei. Ad uerbum ergo Dei respicit fides, ac fundat se in uerbum Dei, de quo dominus in euangelio pronunciauit, Cœlum & terra transibunt, uerbum meum non præteribit. Conseruet uerbum Dei cum præstantissimis elementis. Aer & aqua sunt elementa fluida instabiliaq;. Cœlum autem licet uoluatur seu moueatur, mira tamen & certissima lege mouetur, firmaq; sunt in eo omnia. Terra multo firmissima est & immobilis. Proinde si facilius est ista insolubilia solui, quam uerbum Dei, consequens est uerbum Dei per omnia esse longe firmissimum, immobile & insolubile. Si irritum facere potestis fœdus meum, ait apud Ieremiam dominus, quod inij cum die, aut fœdus quod pepigi cum nocte, ut non sit suo tempore uel dies uel nox, iam irritum potest esse fœdus meū quod pepigi cum Dauide. Cæterum ne totus quidem mundus iunctis simul uiribus omnibus poterit efficere, ut dies sit cum nox est, aut ut una hora citius quam leges cœli distant, luceat: ergo ne apicem quidem in firmare aut infringere, mutare aut abolere in uerbo Dei ueritateq; uerbi Dei, poterit totus hic orbis cum omni sua uirtute &

Fides cui innitatur, & quod sit fidei obiectu seu fundamentu.

pompa. Proinde fides quæ innititur in rem multo firmissimam nõ poterit non esse persuasio indubitata. Cumq; uerbũ Dei sit fidei fundamentũ, non potest fides oberrare uaga, & inniti in uerbũ quodlibet. Nequit enim qualibet opinio extra uerbum Dei, aut etiam contra uerbũ Dei concepta appellari uera fides. Ideoq; sanctus Christi apostolus Paulus noluit fidem ueram uel Christianã ullis imponere fulcris carnalibus aut opinionibus hominũ, sed ueritati & potentia Dei. Verba eius concludent hunc locum, Fides, inquit, ex auditu est, auditus aut per uerbũ Dei. Per uerbũ Dei ait non per uerbum hominis, Et iterum ad Corinth. Prædicatio mea, inquit, nõ erat in persuasione humana sapietia uerbis, sed in ostentatione spiritus & potentia, ut fides uestra non sit in sapientia hominũ sed in potestate Dei. Vbi etiã discimus quosdam propter rationẽ à nobis flagitare fide hoc est ut credamus id quod ex uerbo Dei ostendere nequeunt, aut quod uerbo Dei repugnat. Facit ad illustrationem prædictorũ & illud quod in descriptione fidei compendiu quoddam uerbi Dei & fidei contextũ est: uerbi in quã quod proponit quid credamus, et fidei que credit credenda. Recensentur aut duo capita fidei & uerbi. Primum est quod à Deo in Christo uita & omne bonum gratis promittitur. Deus enim qui fidei obiectũ seu scopus & fundamentũ est, cum sit natura sua uiuus æternus & bonus, ab æterno generat ex se sui similes per omnia filiũ. Is cum sit eiusdem cum patre substantia, est & ipse naturaliter uita et omne bonũ. Ac ut nobis suis fratribusq; suis uitam & omne bonũ cõmunicaret, hominẽ assumpsit, & cum hominibus uerus Deus & homo conuersatus, testificatur Deũ patrem se per filiũ totum cum omnibus bonis transfundere in credentes, hos uiuificare, omni bono adimplere & eosdem ad se transfere tandem in uitam illam beatam. Et hoc quidem beneficiũ constare gratis, ut laudetur in omnibus gloria gratia suæ. Id quod credit fides uera. Et huc quidem pertinet bona scripturarũ pars, testificans Deum in Christo cõmunicare credentibus uitam & omne bonũ. Ioannes apostolus clamans testificatur, In principio erat uerbum, & uerbum erat apud Deum, & Deus erat uerbum. Et uerbũ caro factũ est, & habitauit in nobis. Et conspeximus gloriam eius, gloria elur unigeniti à patre, plenus gratia & ueritate. Et de plenitudine eius nos omnes accepimus, &c. Ipse enim dominus in euangelio Ioan. dicit, Amen dico uobis, Quæcunq; pater fecerit, hæc etiam & filius facit. Sicut enim pater suscitatur mortuos & uiuificat, sic & filius quos uult uiuificat. Neq; enim pater iudicat quenquã sed omne iudiciũ filio dedit, ut omnes honorent filium sicut honorant patrem. Qui nõ ho

Duo sunt
capita fidei
uera.

Fides uera
quærit in
Deo per
Christũ o
mne bonũ.

norat filiū, non honorat patrem qui misit illū. Amen amen dico uobis, qui sermonē meum audit & credit ei qui misit me, habet uitam æternam: & in iudiciū nō ueniet, sed transiit à morte in uitā. Cum his euangelicis uerbis congruit hæc Paulina sententia, In Christo sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ reconditi. Quoniam in illo inhabitat omnis plenitudo deitatis corporaliter & estis in illo completi. Quod autē ingentia hæc beneficia Dei gratis conferantur fidelibus, uas electionis his exposuit uerbis, Benedictus Deus qui legit nos in Christo antequā iacerentur fundamēta mundi, qui predestinauit nos ut adoptaret in filios per Iesum Christū in sese, iuxta beneplacitū uoluntatis suæ ut laudetur gloria gratiæ suæ qua charos nos reddidit per dilectū, per quē habemus redēptionē in sanguine eius, &c. Item, Omnes peccauerunt & destituūtur gloria Dei, iustificatur autē gratis per illius gratiā per redēptionē quæ est in Christo. Et reliqua. Vera itaq; fides credit sibi à Deo per Christū uitam & omne bonū gratis cōtingere: quod primū est fidei caput, quod in articulis fidei spargitur latus. Secundū uerbi Dei & fidei caput est quod uerbo Dei omnis ueritas credēda exponitur: & quod uniuersa narrationi in scriptura uera fides credit. Exponit enim quod sit Deus, qualis sit, quæ opera Dei, quæ iudicia, quæ uolūtas, quæ mandata, quæ promissiones, quæ minis, & niq; quicquid creditu uile & necessariū est, id totum exponit nobis uerbū Dei, id quod uera fides recipit, credens omnibus quæ scripta sunt in lege & prophetis, in euangelio & apostolorū literis. Quæ uero ex his deduci aut probari non possunt, aut quæ his contraria sunt, non credit fidelis. Est enim de natura ueræ fidei non credere illis quæ cum uerbo Dei pugnant. Proinde qui non credit fabulis & hominū opinionibus, is demum uere credit, pendet enim à solo Dei uerbo adeoq; ab ipso deo unico omnis ueritatis fonte. Et materia argumentum & summa fidei tota propōita est nobis per cōpendium in articulis fidei Christianæ. De quibus alio tēpore. Expōsi hac hora charitati uestræ fratres in domino honorandi descriptionē fidei, quā ut omniū mentibus infundere, omnesq; quid fides sit intelligāt, repeto, eaq; sermonē hūc cōcludo, Fides est donū Dei, homini cælitus infusum, quo edoctus indubita persuasione, in Deū & uerbū eius innititur, per quod à Deo in Christo uita omneq; bonū promittitur, omnisq; ueritas credēda exponitur. Oremus omnes Deum patrem nostrum per unigenitum filium eius dominū nostrum Iesum Christū, ut omnibus nobis cælitus ueram fidem conferat, per quam ipsum recte cognoscentes, tandem etiā consequamur uitam æternam.

*Fides uera
credit scri-
pturis san-
ctis.*

Epilogus.

DE VIRTUTE FIDEI

Vnam tantum esse fidem ueram, & quæ sit eius uirtus.
SERMO V.

TEMPORIS exclusus breuitate præpeditusq; argu-
menti præstantia, non potui sermone proximo omnia
quæ de fide institueram dicere, absoluerè: iam ergo diui-
na aspirante gratia, subiiciam quæ eius argumenti resta-
re uidentur. Vos orate dominum, ut quod uoce hominis inferatur
auribus uestris, id ipsum digito Dei uestris inscribatur cordibus.

*Vna est
fides.*

Nescit fides uera ullas partes. Apostolus enim, Vnus, inquit, do-
minus, una fides, unum baptisma, unus Deus, & pater omnium, Ma-
net enim ab ipso mundi exordio ad finem usq; una & eadem in o-
mnibus electis Dei fides. Vnus & idem est perpetuo Deus, unus o-
mnium bonorum fons inexhaustus. Vna & eadem est ab exordio
rerum Dei ueritas, Dei uerbo exposita hominibus. Vnum ergo &
idem perpetuo manet obiectum & fundamentum fidei, Deus &
uerbum Dei. Vna & eadem nobiscum fide crediderunt omnes ab
exordio rerum electi, per Christum nobis omnia bona gratis dona-
ri, & in uerbo domini omnem ueritatè credendam exponi: proin-
de fideles antiquorum seculorū fidem suam in Deum & uerbum
eius semper collocarunt: ut iam proculdubio non sit nisi una fi-
des uera.

*Variæ sunt
religiones,
sed non nisi
una uera
fides.*

Scio plures easq; uarias in orbe iactari fides, id est religiones. Est
enim fides Indiana, est fides Iudaica, est fides Mahometica, est fides
Georgiana, interim tamen non est nisi una uera fides Christiana, cu-
ius cõpendiū cõtinetur in articulis fidei, & plenitudo eius in sacris
uirijsq; testamenti literis. Scio item uarias esse fides hominum, inni-
terim non nisi una uera fides in Deum & uerbum eius, in dubita-
ta rerum uerissimarum certissimarumq; persuasio fiduciaq;.

*Fides ha-
bet suū in-
crementum
& defectū.*

Ea fiducia suscipit incrementum in animis fidelium, decreuit item
& deficit profus. Ideoq; apostoli dominum orabant, Adauge nobis
fidem domine. Et apostolus ubiq; imprecatur fidelibus in scriptis
suis spiritus & fidei incrementum. Nam & Dauid prior orauit,
Cor mundum crea in me Deus, & spiritum sanctum tuum ne aufer-
ras à me. Nam uiderat à Saule, cui ipse successerat in regno, recessisse
spiritū Dei bonum, ac subiisse animum eius spiritū nequam, qui ipse
sum misere diuexabat. Huc pertinet illud euangelicum, Omni hæ-
benti dabitur: nō habenti autem auferetur quod non habet aut pro-
nihilò reputat, & dabitur habenti. Neq; frustra dixit ad Petrum do-
minus,

minus, Oraui pro te Petre ne deficiat fides tua. Paulus enim commo-
 morat quosdã suo sæculo circa fidem fecisse naufragium, aliorumq̃
 fidem subuerrere. Et quorũ quæso audimus quotidie uerbũ Dei
 ac precamur supplices domino, nisi quod incrementum pietatis spe-
 ramus & poscimus ne à uera fide excidamus. Certe Paulus ad Thes-
 salonicenses, Nocte & die oramus, inquit, sedulo ut uideamus fa-
 ciem uestram, & suppleamus quæ defunt fidei uestræ. Nam & pau-
 lo superius dixerat, Misi ad hoc Timotheum, ut cognoscerem fidem
 uestram, ne quo pacto tẽrasset ille qui tentat & inanis factus esset la-
 bor noster. Siquidem ad Ephesios idem ille apostolus dicit, Christus
 dedit alios apostolos, alios uero prophetas, alios autem pastores &
 doctores, ad instaurationem sanctorum in ædificationem corporis
 Christi, donec perueniamus omnes in unitatem fidei & agnitio-
 nis filij Dei, in uirum perfectum, in mensuram ætatis plenæ adultæ
 Christi, ut non simus amplius pueri. Proinde quoad uiuimus disci-
 mus, ut perficiatur fides nostra, & sicubi remotionibus debilitata fue-
 rit reficiatur ac confirmetur rursus. Atq; in hac uarietate in hoc incre-
 mento & imbecillitate fidei non est ulla partitio aut diuisio, manet
 eadem semper fidei radix, eadem substantia, licet iam maior sit nunc
 uero minor. Eodem modo fidem nec mutat nec scindit in partes
 quod alia dicitur fides generalis, alia fides specialis. Generalis enim
 fides non alia est quàm quæ credit omnia uerba Dei uera esse & De-
 um bene uelle hominibus. Non aliud credit Specialis fides, tantum
 quod omnibus commune est, sibi specialiter applicat fidelis, credens
 Deum non tantum alijs sed sibi quoq; bene uelle. Sed & totum qua-
 si in partes genus in species deducit. Nam quia generali fide credit
 omnia uerba Dei uera esse, pari ratione credit speciali fide immorta-
 les esse animas, & resurgere nostra corpora, saluandos fore fideles,
 perdendos infideles, & si quid huius generis aliud est quod uerbo
 Dei credendum traditur.

Porro disputationem de fide Infusa & Acquisita, de fide informi *Fides infu-
 sa & acqui-
 sita.*
 & formata, illis excutiendam relinquo, qui ex seipsis nouas illas di-
 sputationes inuehunt in ecclesiam. Vera fides nullis æquiritur uiri-
 bus & meritis humanis, sed infunditur à Deo. Sicut exposui superio-
 ri concione. Et cum auscultatione uerbi diuini ab homine acquiritur,
 nihil minus totum gratiæ Dei imputatur, quæ nisi operetur in
 animo auditoris interne, nihil proficit externus cultor aut prædica-
 tor. Legimus in libro S. Augustini de prædestinatione sanctorum
 cap. 3. quod aliquando fuit in errore, putans fidem qua in Deum cre-
 dimus non esse donum Dei, sed à nobis esse in nobis, & per illam

*Fides for-
mata.*

nos impetrare Dei dona, quibus iuste et pie uiuamus in hoc sæculo. Sed eam opinionē eo libro copiose & grauer refellit. Ita fides uera quæ in unum Deum tendit, & dirigitur uerbo Dei, satis est formalis aut formata. Certe forma fidei sculpsit in corde credentis per spiritum sanctum. Et quamuis sit minuta neq; excreuerit ad gradum super premium, uera tamen fides est, uim suam habens ceu granum synapi. Credidit in dominum Iesum Iairo cum domino crucifixus, & saluatus est, licet fides in eo uiguerit pauculo tēpore, neq; uberem protulerit bonorum operum segetem: deniq; fides illa Iaironis non fuit diuersa aut aliena à fide S. Petri & S. Pauli, sed eadem prorsus, licet horum uberiorem bonorum operum segetem protulerit. Grauis iustificati sunt Petrus & Paulus licet multa habuerint bona opera: gratiis iustificatur Iairo, licet pauca aut nulla habuerit opera bona. Terneamus itaq; fidem ueram esse unicā quidem, quæ tamen augmenta seu incrementum recipiat, deniq; deficere possit & exingui.

*De uirtute
& effectu
fidei.*

Restat iam ut explicemus uirtutem & effectus fidei ueræ. Præstitit hoc ante me multo felicis imò absolutissime S. apostolus Paulus. Verum cum multa ad Hebræos 11. capite attulisset, cogitur tamen fateri se non posse commemorare omnia: iccirco recentabo aliquot modo fidei uirtutes, reliquas charitati uestræ indagandas & expendendas relinquens.

*Fides est
uera scientia
& reddidit sapien-
tes.*

Fides uera ante omnia confert ueram scientiam, uere sapientes reddens. Fide enim Deum cognoscimus, recteq; de iudicijs & operibus Dei, de uirtutibus & uitijs iudicamus. Quæ illa confert, uera proculdubio est sapientia. Sperant multi se ueram consequuturos sapientiam ex studijs philosophiæ: sed errant toto cælo. Nam philosophia perperam iudicat & uitiose pleraq; docet de Deo, de operibus Dei, de summo bono, de fine bonorum & malorum, de expectandis & fugiendis. Eadem autem uere & recte traduntur in uerbo Dei, intelliguntur uero percipiunturq; fide. Fides ergo est uera sapientia & reddit uere sapientes. Nam Ieremias quoq; Ecce uerbum domini, inquit, reprobauerunt, quæ ergo illis sapientia reliqua esse poterit? Celebris est in toto terrarum orbe Solomonis sapientia. Sed legimus in euangelio secundum Mattheum dominum contra Iudæos hanc protulisse sententiã, Regina Austri surget in iudicio eum generatione hac & condemnabit eam, quod uenerit à finibus terræ ad audiendam sapientiam Solomonis: & ecce plus quam Solomon est in loco hoc. Præfertur Christus Solomoni & sapientia Christi sapientiæ Solomonis. Constat autem sapientiam Christi filij Dei non posse percipi nisi fide, præstantissimam ergo sapientiam confert fide.

DE VIRTUTE FIDEI

propter patrem, & qui ederit me, uiuet & ipse propter me. Atqui edere & bibere dominum, est credere in dominum, quod seipsum pro nobis tradiderit in mortem. Vnde Ioannes apostolus, Nos uidimus & testamur, inquit, quod pater misit filium seruatorē mundi. Quisquis confessus fuerit quod Iesus est filius Dei, Deus in ipso manet, et ipse in Deo. Vnde & Paulus dixit, Viuo tam non ego sed uiuit in me Christus.

Fides iustificat.

Iustificat præterea fides. Ea tractatio cum non possit hac hora commode & plene determinari, differemus in futuram concionem sacram. In præsentem tenet charitas uestra, unam esse ueram fidem, nimirum Christianam. Licet enim plures dicantur esse fides id est religiones, una tamen duntaxat uera est & indubitata. Incrementa ea habet, ac deficit in quibusdam. In quibus recte & pie colitur, miras exerit uirtutes. Confert enim ueram sapientiam, denique uiuificat & efficit uere beatos ac felices. Deo patri auctori omnis boni & felicitatis nostræ sit laus & gloria per Iesum Christum dominū nostrum in secula seculorum, Amen.

Fide iustificari homines fideles absq̄ lege operibusq̄.

SERMO VI.

ICTURVS apud charitatē uestrā de fide absq̄ operibus iustificāte credentes, inuoco patrem qui in cœlis est per filium eius unigenitum dominum nostrum Iesum Christum, obsecrans ut os meum & labia mea ad depromēdam laudem eius aperiat, & corda uestra illuminet, quo Dei beneficium maximum agnoscentes, uere grati & sancti efficiamini.

Iustificare & iustificatio.

Ab initio autem dicam quædam huic causæ uel tractationi in primis necessaria de uocabulo Iustificationis. Iustificandi uerbum Hebræis usitatissimum & uulgatissimum amplissimæ item significationis, hodie non est, ita uti decebat, cognitum omnibus. Significat iustificare absoluerē à iudicio adeoq̄ ab intentata & lata condemnationis sententiā. Significat remittere peccata, purgare, beatificare, & hæc redem constituere uitæ æternæ. Est enim iudicium aut forense uocabulū. Finge ergo hominem produci ad tribunal Dei, ibidemq̄ agere, id est accusari & conuinci de grauissimis peccatis, ideoq̄ postulari ad pœnam uel ad condemnationis sententiā. Intercedere uero mediumq̄ se ingerere Dei filium, ac postulare, ut in ipsum omnis culpa & pœna hominibus debita, imponatur, quæ mortis mox

nox expiet & auferat, liberatisq; à morte conferat uitam æternam. Deum autem supremum & iustissimum iudicem recipere conditio-
nem, ac pœnam cum culpa transferre in caput filij, decerneretq; ut
quicumq; credit filium Dei pro peccatis mundi passum, confregisse
mortis uires & liberasse à cõdemnatione, purgatus à peccatis ac hæ-
res sit uitæ æternæ. Hic uero quis usque adeo stupidi possit esse inge-
nij, ut non uideat fide iustificari homines?

Cæterum ne quid dubij aut obscuri resideat in animo cuiusquã,
quod in genere & per parabolam imaginemq; forensẽ propo-
sui, per species aut partes quasdam diducam, singulaq; scripturis di-
uinis & roborabo & illustrabo, ut uel tardis ingenijs uirtus fidei &
iustificationis negotium fiat planissimum.

Principio demonstrabo iustificationis uocabulum in præsentī *Iustificare*
causa usurpari pro absolute siue remissione peccatorũ, pro bea- *quid?*
tificatione & adoptione in numerum filiorum Dei. Act. 13. dicit ap-
postolus Paulus, Norum sit uobis, uiri fratres, quod per hunc Chri-
stum dominum uobis remissio peccatorum annunciat: & ab om-
nibus à quibus non potuistis per legem Mosis iustificari, per hunc
omnis qui credit iustificatur. En annunciat in Christo nobis rem-
issio peccatorum: & qui credit annunciatō Christo, remittenti pec-
cata, iustificatur. Sequitur ergo iustificationem esse remissionem pec-
catorum. Ad Rom. 5. ait idem apostolus, Iustificati sanguine Chri-
sti seruabimur per ipsum ab ira. Sanguis autem Christi abluit pecca-
ta. Iustificatio itaq; est ablutio siue remissio peccatorũ. Et in eodem
capite adhuc clarius, Iudicium quidem ex ãno ad condemnationẽ,
donum autem ex multis delictis ad iustificationem: Hic opposuit
condemnationi iustificationem: ergo iustificatio est absolutio & li-
beratio à condemnatione. Quid quod iustificationem manifeste ap-
pellat donum, id est condonationem delictorum? Huc pertinent &
illa. Sicut per unius delictum in omnes homines condemnatio de-
riuada est, sic & per unius iustitiam in omnes homines propagata est
iustificatio uitæ. Rursus opponitur iustificatio uitæ condemnationi
propter peccatum irrogatæ nobis ad mortem: est ergo iustificatio ui-
tæ absolutio à peccatis, liberatio à morte, uiuificatio, seu translatio
à morte in uitam. Nam in 4. cap. idem apostolus ad Roman. iustifi-
cationem exponit per beatificationem, & hanc per remissionem pec-
catorum. Disputans enim de fide qua iustificamur, uel quam nobis
imputat Deus pro iustitia, absq; operibus. Quemadmodum & Da-
uid explicat, inquit, beatificationem hominis, cui Deus imputat ius-
titiam absq; operibus, Beati quorum remissæ sunt iniquitates, &

DE VIRTUTE FIDEI

quorum obiecta sunt peccata, &c Quid clarius adferri his poterat? Manifeste enim iustificationem exponit per beatificationem, & hanc per remissionem peccatorum. Præterea quid est beatificatio aliud, quam adoptio ea, qua recipimur in gratiam & numerum filiorum Dei? Quis ergo non videat iustificationem in hac disputatione Pauli pro adoptione usurpari præteritum cum condat in eorum ad Romanos capite hæreditatem fidei deberi, cui & iustificationem tribuit. Ex quibus omnibus planum fit quætionem de iustificatione aliud non continere quam modum & rationem beatitudinis, nempe per quid aut quomodo remittatur hominibus peccata, recipiantur autem in gratiam & in numerum filiorum Dei, si anteq̃ iusti & hæredes regni Dei.

Christus in se suscepit peccata nostra & expiavit.

Deinde videamus an scripturis traditum sit quod diximus, Christum coram tribunali Dei, cum contra nos damnationis sententia pronuntianda fuerat, propter peccata nostra, in se suscepisse peccata nostra, & expiasse morte crucis, adeoq̃ Deum in Christum transiisse & penam & culpam, ut unus Christus sui fidelium satisfactio & expiatio solus. Hoc significatissime docens Paulus apostolus. Quis, inquit, interitabit crimina aduersus electos Dei? Deus est qui iustificat, quis ille est, qui condemnet? Christus est qui mortuus est, imò qui & suscitatus est, qui etiam est ad dexteram patris & intercedit pro nobis. Christus nos redemit, ait, ab execratione legis dum pro nobis factus est execratio. Scriptum est enim, Execrabilis omnis qui pender in ligno, ut in Gentes benedictio Abrahamæ ueniret per Christum Iesum, &c. Hæc ex Mose docuit apostolus. Ac Moses creberime in libris suis reperit, peccata imponi in capita animantium quæ sacrificabantur. At sacrificia illa typum prætulere mortis & hostiæ Christi. Significatissime autem Isaias in cap. 53. Vere languores nostros ipse tulit, ait, & dolores nostros ipse portauit. Ipse uulneratus est propter iniquitates nostras, attritus est propter scelera nostra. Multa enim correctionis nostræ ei imposita est & liuore eius sanati sumus. Omnes nos quasi oues errauimus: unusquisq̃ in uiam suam declinauit, & posuit dominus in eo iniquitatem omnium nostrum. Ex mox, ipse peccata multorum tulit, & pro transgressoribus rogauit. His uerbis non opinor quicquam posse significantius & magis apostolum nostro instructo adferri. Alludit ad ea S. Petrus cum dixit, Ipse dominus peccata nostra pertulit in corpore suo super lignum, quo peccatis mortui iustitiæ uiueremus. Cuius eiusdem uerbis sancti estis. Alludit ad ea beatissimus præcursor domini Ioannes cum dixit, Ecce agnus Dei qui tollit peccatum mundi. Sed & apostolus Paulus

his clamans testificatur, Eum qui non nouit peccatū pro nobis peccatum fecit, ut nos efficeremur iustina Dei per illū. Et in epist. ad Coloss. In Christo, ait, cōplacitū est patri uniuersam plenitudinē inhabitare, & per eum reconciliare cuncta erga se, pacificus per sanguinē crucis eius per eundē, siue quæ in terra sunt, siue quæ in cœlis. Hæc opinor satis clara sunt testimonia probantia in Christū imposita esse peccata nostra execrauonēq; uel condemnationē peccatis nostris debitā, ac Christū sanguine expiāsse peccata, & morte sua mortē & auctorē mortis diaboli oppressisse & pœnā nobis debitā sustulisse.

Quia tamen non pauci negant Christū morte sua & pœnā & culpā nobis peccatorib. sustulisse, factūq; esse unicā totius orbis satisfactionē, adducā iam & alia quædā testimonia, reperitq; ex præcitatīs quædam, quibus manifestum fiat Christum unicam orbis satisfactionem pro pœnā & culpa satisfecisse. Isaias certē & culpam peccati & pœnam simul sublatam esse testificatus est, cum dixit, Ipse languores nostros tulit, & uulneratus est propter iniquitates nostras: deniq; disciplina pacis, id est disciplina uel castigatio pœnæ uel pacē faciens, aut multa correctionis nostræ, id est pœnā quæ nobis debeatur propter peccata, ei imposita est. Audi uero quid sequatur, Et liuore eius sanati sumus. Id quod manifeste docet pœnā Christi sublatam nobis esse pœnam. Quæ enim nobis debebatur pœnā multa uel correptio aut disciplina, ipsi est imposita domino: ideoq; uulneratus est dominus & liuores accepit. At his medicatus est nobis. Medicatus autē esset nobis minime, si uulnera & liuores atq; plagas id est pœnā pro peccatis adhuc expectaremus. Proinde Christi mors est plenaria satisfactio pro peccatis nostris. Et quid obsecro præstiterit nobis Christus, si adhuc pro peccatis nostris exigeretur a nobis pœnā? Ita q; cū dicimus eū pertulisse omnia peccata nostra in corpore suo super lignū, quid quæso aliud significamus, q̄ sustulisse dominū nobis indebita morte uindictā, ne ea in nos animaduertat? Ac quoniam de redēptione per Christū facta meminit Paulus, uocare solet ἀπολύσιον, quo nō simpliciter, uti uulgo putatur, redēptio intelligitur, sed precii ipsū & satisfactio redēptionis. Quia ratione etiam scribit Christū ipsū se, p nobis ἀντιλυτρον dedisse. Id significat precii quo redimuntur captiui ab hostib. in bello. Siquidē quæ uulgo uocāt rāsonas, Græci νότρα uocāt: ἀντιλυτρον uero est cū caput capite, uita redimuntur uita. Ceterū ita redēptis & liberatis nulla porro irrogatur pœnā, cū trās lata sit ex uno capite in aliud. Præterea hoc est testam. nouū q; Deus in Christo suo nobiscū pepigit, q; iniquitatū nostrarū nō recordabitur. At q̄modo nō recordaretur iniquitatū nostrarū si illas positulare pergeret ad pœnā? Ita q; relinqritur iā indubitātū, Christū dominū

Pœnam & culpam peccati sublatam esse per Christum.

Christi mors plenaria satisfactio pro peccatis.

DE IUSTIFICAT. FIDEI

plenariam esse propitiationem satisfactionem hostiamque ac uictimam pro peccatis, pro pœna inquam & pro culpa totius mundi & quidem solum. Non est enim in alio quoquam salus. Nec enim aliud nomen est datum inter homines in quo oporteat nos saluos fieri.

Quomodo imponatur nobis pœna Non nego disciplinæ castigationis & exercitiij gratia imponi hominibus uaria pœnarum genera, affligiq; & exerceri homines propter peccata uarie. Cæterum illæ afflictiones ut neq; perseverant à fidelibus patienter, non tamen peccata abluunt neq; pro peccatis satisfaciunt, S. Petrus, Ne miremini, inquit, dum per ignem explorabitis aliquid obtingat: imò in hoc quod consortes estis afflictionum Christi, gaudere, ut in reuelatione quoq; gloriæ eiusdem gaudeatis exultantes. Is inquam finis & usus afflictionum est. Manet interim Christo sua gloria illibata.

Deus confituitur ut qui credit habeat uitam æternam & sit iustus. Restat iam ut diuinis scripturis demonstrarem Deum patrem constituisse, ut qui credit in unigenitum Dei filium particeps fiat iustitiæ Christi, id est iustificetur per Christum, absoluaatur à peccatis, fiatq; hæres uitæ æternæ. Isaias itaq; Cognitione sui, uel in scientia sua iustificabit ipse iustus seruus meus multos, quorum iniquitates ipse portabit: At quæ est cognitio aut scientia Christi domini nisi uera fides? Iam uero ipse dominus Iesus in euangelio secundum Ioannem dicit, Et sicut Moses exaltrauit serpentem in deserto, ita exaltari oportet filium hominis, ut omnis qui credit in eum non pereat, sed habeat uitam æternam, Non fuit remedium in deserto aliud contra uenenatum serpentium morsum, nisi cõtemplatio erecti suspensiq; serpentis. Non medicabatur ueneno infectis emplastrum, non oblatio facta Deo, non oratio ipsa Deo oblata, non opus ullum, non ratio ulla: sola contemplatio uirus per membra diffusum reddebat innoxium. Ita nulla omnino res seruat à morte nisi unica fides in Christum, Fide enim aspiciamus & uidemus erectum Christum in stipite crucis, sicuti claret ex 6. cap. Ioannis. Sequitur ergo in uerbis saluatoris, Sic Deus dilexit mundum, ut filium suum unigenitum daret, ut omnis qui credit in eum non pereat, sed habeat uitam æternam. Non enim misit Deus filium suum in mundum, ut condemnet mundum, sed ut seruetur mundus per eum. Qui credit in eum non condemnatur, qui uero non credit condemnatus est: quia non credit in nomen unigeniti filij Dei, His uerbis tertio inculcatur fides per quam reddimur particeps filij Dei, uitæ eius, salutis, redemptionis ac honorum omnium. In 6. cap. euangelij Ioannis idem dominus dicit, Hæc

Hæc est uoluntas eius qui misit me patris, ut omnis qui uidet filium & credit in eum, habeat uitam æternam, & ego suscitabo eum in no-
uissimo die. Quibus uerbis instituto nostro nihil poterat afferri effi-
catus. Nam diserte dicitur, uoluntatem esse Dei patris ut credamus
in filium, & per hanc fidem saluemur. Vnde & Ioannes ille Euan-
gelista & apostolus in Canonica sua ausus fuit in hæc prorumpere
uerba, Qui non credit Deo, mendacem facit eum: quia non credidit
in testimonium quod testificatus est Deus de filio suo. Et hoc est testi-
monium, quod uitam æternam dedit uobis Deus: & hæc uita in fi-
lio eius est. Qui habet filium, habet uitam: qui non habet filium, ui-
tam non habet. Obseruet hæc charitas uestra, Aeterna & immutabi-
lis Dei uoluntas est, quod uult uitam æternam dare mundo. Uult au-
tem dare per Christum, qui naturaliter uita est, & uiuificare potest.
Uult idem ille Deus ut uitam consequamur habeamusq; in nobis:
& habeamus quidem per fidem. Nam & apostolus Paulus docuit
Christum per fidem habitare in cordibus nostris. Sed & ipse domi-
nus rursus testatur & ait, Qui edit me, uiuet et ipse propter me. At no-
uit charitas uestra Edere esse credere. Concludimus ergo hunc lo-
cum his beati Petri uerbis, Huic Christo omnes prophetae testimo-
nium ferunt quod remissionem peccatorum accepturus sit per no-
men eius, quisquis crediderit in eum. Habemus in his totius scriptu-
ræ sanctæ testimonium amplissimum. Ostendimus istis manifeste
fatis Deum constituisse ut quicumq; credit in Christum, purgatus à
peccatis hæres sit uitæ æternæ.

Ista reddemus adhuc illustriora, demonstrando fidem solam, id *Sola fide*
est fidem propter se & non propter opera nostra iustificare credens *iustificari*
res. Propter se dicimus non quatenus fides in nobis est animi nostri *homines.*
qualitas aut opus nostrum in nobis, sed quatenus fides donum est
gratiæ diuinæ, promissionem habens iustitiæ & uitæ, ac quatenus
natura sua certa indubitataq; fiducia aut persuasio est, innitens Deo
& credens Deum propter Christum placatum, per Christum uitam
& omne bonum nobis contulisse. Itaq; fides propter Christum &
ex gratia Dei aut pacto Dei iustificat: adeoq; fides id est id quod cre-
dimus & in quo acquiescimus, ipse inquam Deus, ipsa Dei gratia
per redemptionem Christi nos iustificat: ut iam opera & merita nos-
tra nullum hic locum habeant, nempe iustificandi. Alioqui locum
suum habent bona opera in fidelibus: sicut suo loco dicemus. Nam
doctor Gentium Paulus antithesi quadam committit Adamo Chri-
stum, & ostendit ex Adamo adeoq; ex natura nostra & uiribus no-
stris nos nihil habere quam peccatum indignationem Dei & mor-
Antithesis
Adæ &
Christi.

DE IUSTIFICATIONE FIDEI

tem. Id eo nomine ostendit ne quis in carne quærat iustitiam ac uitam. Ex aduerso autem demonstrat nos à Christo habere iustitiam gratiam Dei & uitam, sed & cōdonationem omnium peccatorum. In ea anithesti uehementer urget & replicat uocabulum V N I V S, certè ut intelligeremus solam fidem iustificare.

Testamentum Dei. Ad Galatas hac uitur demonstratione profecto euidentissima, Testamento hominis, siquidem sit comprobatum, nemo addit aut adimit aliquid. Acquisitissimum ergo est ne quis Dei testamento aut addat aut adimat aliquid. Cæterum hoc est testamentum quod sanctiuit Deus, quod benedictionem semini Abrahamæ, non in multis aut per multos, sed per unum conferre uelit. Nam non dicit, Et seminibus, tanquam de multis, sed tanquam de uno, Et in semine tuo, qui est Christus. Proinde nephas est huic testamento Dei quicquam adijcere uel detrahere: manetq; solus Christus saluator: homines non sunt saluatores uel sui uel aliorum.

Non per opera legis sanatur. In eadem ad Galatas epistola, Scimus, inquit, non iustificari hominem ex operibus legis, nisi per fidem Iesu Christi. Et nos in Iesum Christum credidimus, ut iustificaremur ex fide Christi, & non ex operibus legis: propterea quod non iustificabitur ex operibus legis omnis caro. Tertium reperit Paulus homines non iustificari ex operibus legis. Qua sententia omnis generis opera comprehendit. Nulla itaq; opera iustificant. Quid autem iustificat? Fides in Christum: & ea quidem sola. Quid enim aliud potest loquutio, Scimus hominem non iustificari, nisi per fidem Iesu Christi. Acquipollentes enim sermones sunt, Sola fides iustificat. Et, Certum est non iustificari nos, nisi per fidem Iesu Christi. Adiungit exemplum apostolorum. Et nos in Christum Iesum credidimus ut iustificaremur ex fide Iesu Christi: & nõ ex operibus legis. Ita etiam Petrus arguitur ab exemplo in Actis apostolorum, dicens, Credimus per gratiam domini nostri Iesu Christi nos saluos fuuros, quemadmodum & illi. Acto. 15. cap.

Christus nõ est frustra mortuus. In eodem ad Galat. capite. Non aspersion, inquit, gratiam Dei. Nam si per legem est iustitia, igitur Christus frustra mortuus est. Si enim in nobis erat per quod potueramus seruari, quid opus erat filium Dei incarnari pati & mori? Quia uero Dei filius incarnatus passus & mortuus est, neq; frustra mortuus est: ideo non erat in carne quod poterat salutem impetrare homini. Solus ergo Dei filius

Omnes homines sunt peccatores. In epistola ad Romanos per initium euincit Paulus omnes homines esse peccatores, neq; ullas superesse hominibus uires quibus iustificentur,

iustificentur, legemq; ipsam Dei peccata erueret id est applicare pro-
 ferre & manifestare, non tollere expungere aut extinguere: ideoq;
 deum pro bonitate sua, ne periret prorsus quod cōdiderat, gratis iu-
 stificare in fide Iesu Christi credentes. Verba aliquot apostoli recita-
 bo, iustitia Dei, inquit, absq; lege manifestata est, comprobata tamen
 legis & prophetarum testimonio, iustitia inquam Dei per fidem Ie-
 su Christi in omnes & super omnes eos qui credunt. Non enim est
 distinctio. Omnes enim peccauerunt & destituuntur gloria Dei: iu-
 stificantur autem gratis per illius gratiam per redemptionē quæ est
 in Christo Iesu, quem proposuit Deus reconciliatorem per fidem in
 sanguinem eius. Hæc opinor uerba apostoli planissima sunt omni-
 bus credentibus. Adimit nostris meritis & uiribus iustificationem,
 tribuit illam gratiæ, qua datus est orbi filius Dei ad supplicium cru-
 cis, in hoc ut omnes qui credunt se sanguine filij Dei redemptos esse
 se, iustificari sint. Idem apostolus mox subiicit, Colligimus ergo fi-
 de iustificari hominem absq; operibus legis. His argumenta subij-
 cit, An Iudæorum Deus tantum? An non & gentium? Certè & gen-
 tium: quandoquidem unus Deus qui iustificabit circumcisionem ex
 fide, & præputium per fidem. Deum esse aliud non est, quam uitam
 esse & salutem. Est autem Deus gentium quoq; Deus, non Iudæo-
 rum tantum: ergo Deus est uita & salus gentium. Hanc uitam &
 salutem nō communicat per legem aut per circumcisionem: sed per
 fidem in Christum. Solā ergo fides iustificat. Demonstrari hoc po-
 test exemplo Cornelij Centurionis, cui cum prædicasset Christum
 S. Petrus, & ille credidisset, protinus iustificatus fuit, etiamsi non re-
 cepisset circumcisionem uel legem, etiamsi non sacrificasset aut ullo
 opere promeruisset iustitiam. Gratis enim in fide per Iesum Chri-
 stum iustificatus est. Nam Petrus sermonem suum ita concluderat,
 Huic Christo omnes prophetæ testimonium ferunt quod remissio-
 nem peccatorum accepturus sit per nomen eius quisquis crediderit
 in eum.

*Deus iusti-
 ficat fide
 Gentes &
 Iudæos.*

Proferet apostolus post illa eximium & singulare exemplum pa-
 tris nostri Abraham, docens quomodo iustificatus sit pater noster A-
 braham. Hoc enim ubi certò expositum fuerit, non potest nō con-
 stare & manifestum esse omnibus, quomodo Deus uelit iustificare
 omnes homines. Neque enim alia ratione iustificari filij quam
 iustificatus est pater Abraham ergo non iustificatus est ex circumci-
 sione aut sacramentorum perceptione. Nam prius dicitur iustifica-
 tus quam circumcisus. Postea accessit circumcisionis signum, signacu-
 lū iustitiæ fidei, id est sigillū aut obsignatio quod fide iustificatur.

*Abraham
 pater no-
 ster quomo-
 do sit iusti-
 ficatus.*

Gal. 3.

mne semen Abrahæ. Idem ille pater noster Abraham non est iustificatus per legem. Nam lex demum post annos 430. addita est promissioni, non ut peccatum tolleretur uel iustificaret, sed ut peccatum ostenderet, & nos totos euacuaret & euacuatos relegaret & quasi cogeret ad Christum. Idem Abraham non iustificatus est per opera sua. Etiam inueniuntur in hoc sanctissimo patriarcha bona opera ac fidei quidem ueræ opera bona & illustria & multa, qualia & quanta uix reperias in alio. Nihilominus dicit apostolus, Quid dicemus inuenisse uel meruisse (utrunq; enim significat *ἐπινοήσθαι*) Abraham patrem nostrum secundum carnem, qui inquam secundum carnem pater est. Nam si Abraham ex operibus iustificatus fuit, haberet quod gloriaretur: at non apud Deum, Deus enim solus iustus est & iustificans. Omnes homines corrupti sunt, etiam Abraham peccator est, & omnes homines destituuntur gloria Dei. Vnde & propheta diserte prohibuit gloriari, nisi in misericordia Dei. Proinde Abraham minime contra Deum gloriatus est: agnouit se peccatorem esse, & gratis, non propter merita sua, iustificari. Sequitur enim in apostolo, Quid enim scriptura dicit? Credidit autem Abraham Deo, & imputatum est ei ad iustitiam. Duo dicuntur, Primum, quod Abraham Deo crediderit, Secundum, quod id ei imputatum sit pro iustitia. Ex ijs consequitur fide iustificatum esse Abrahamum non per opera. Id enim colligit apostolus ad hunc modum, Ei qui operibus meretur iustitiam, non imputatur iustitia, Imputatur autem Abrahæ iustitia, ergo non meruit iustitiam operibus. Rursus, Ei certe imputatur iustitia, qui credit, non operatur. Credidit autem Abraham Deo, ergo fides ei imputatur pro iustitia.

*Nec fides
neq; pro-
missio est
inanis.*

In eodem capite profert idem apostolus & alia non minus firma pro fide iustificante absq; operibus argumenta. Si ij qui ad legem pertinent, ait, hæredes sunt, inanis facta est fides, & irrita facta est promissio. Ad legem pertinent qui operibus legis iustitiam quaerunt. Cæterum fides innititur in misericordiam Dei. Quem uero locum habebit gratia & misericordia Dei, si meremur iustitiam? Quid necesse est credere iustificandum me fore Christi sanguine, si propter opera mea placatur mihi numen, propter peccata mea iratum? Deniq; promittitur salus & iustitia à Deo. Promissio autem ibi cessat ubi incipit meritum se nostrum ingerere. Nam ad Galatas quoq; dixit apostolus, Si ex lege est hæreditas, iam non est ex promissione. At qui Abrahæ per promissionem donauit Deus: Proinde ut firma maneat promissio, fides iustificat non meritum.

Rursus ad Romanos cap. 4. Idcirco ex fide datur hæreditas, *ait*
ut se

ut secundum gratiam, ut firma sit promissio uniuerso semini, non ei tantu qui est ex lege, uerum etiam ei qui est ex fide Abrahæ. Duas commemorat causas ob quas fidei & non operibus tribuat iustificationem. Prior, ut iustificatio constet gratis, & laudetur gratia Dei. Posterior, ut firma sit promissio & salus, cedatq; ea etiam gentibus. Non daretur autem gentibus, si legi & circumcisioni, quibus gentes carerent, deberetur. Deniq; oportet firmam esse spem salutis nostræ, Nunquam autē uel firma uel tuta esset futura, si tribueretur nostris operibus aut meritis. His enim semper deest aliquid. In Deo autem & merito filij eius nihil potest desiderari. Rata ergo salus est indubita & certa, si illum per fidem quæramus in filio Dei qui est iustitia nostra & salus.

Iustificatio constat gratis.
Salus certa sit oportet non dubia.

His omnibus subiungam adhuc aliud ex S. Paulo testimonium, & hoc quidem euidentissimum clarissimumq;. Ad Ephesios scribit & ait, Gratia est seruati per fidem, idē non ex uobis, Dei donū est, non ex operibus, ne quis gloriatur. Nam ipsius sumus figmentum conditi in Christo Iesu ad opera bona, quæ præparauit Deus ut in eis ambulemus. Plura his non adiiciam, nec Pauli uerba multis interpretabor, Sunt enim luce meridiana clariora, & clarissime testantur fide nos non ullis operibus iustificari.

Ephes. 2.

Nullum autem hic periculum est fratres in domino honorandi, ne uilescant hac doctrina de sola fide iustificante, bona opera. Apostoli Christi sic docuerunt: cur non ita etiam doceremus & nos? Apostolos Christi, non nos accusent, quibus uideatur genus doctrinæ quod de fide iustificante absq; operibus constanter a nobis proponitur, esse irreligiosum. Præterea cum dicimus sola fide, aut fide absq; operibus iustificari credentes, non hoc dicimus quod multi intelligunt, fidem esse solam aut destitutam bonis operibus. Nam ubicunq; que fides est, ibi se exerit per bona opera. Iustus enim non potest non operari iustitiam. Antequam tamen operetur iustitiam, id est opera bona, iustus sit necesse est: ergo iustus per opera sequentia, præcedentem iustitiam non assequitur. Ea ergo iustitia gratiæ tribuitur. Iustificentur enim gratis credentes in fide, iuxta illud, Iustus fide sua uiuet, & postquā iustificati sunt, incipiunt pro ferre opera iustitiæ. Proinde nolumus hac disputatione bona opera impugnare, quæ suum locum & suam dignitatem habent in ecclesia apud fideles corā deo: sed uolumus modis omnibus adferere gratiam Dei & meritum filij Dei, quo solo iustificamur, eueri & conculcari cum coniungimus nostra merita & opera, merito Christi & fidei qua apprehendimus Christum. Quid enim clarius quam quod dicit beatus apostolus: Si

Fides exerit & exprimit se per opera.
Sola fides iustificat.

DE IUSTIFICAT. FIDEI

per gratiam saluamur, non iam ex operibus. Alioqui gratia iam nõ est gratia. Sin autem ex operibus, iam non est gratia. Quandoquidem opus iam non est opus, Roman. 11. Nequeunt ergo hæc duo gratia & meritum uel opus simul consistere. Ergo ne subuertamus Dei gratiam, & fructum passionis Christi negemus impie, iustificationem tribuimus solæ fidei, quia hæc tribuit meræ Dei gratiæ in morte filij Dei.

De bonis operibus. Agnoscimus interim nos conditos esse, iuxta Pauli doctrinam, ad opera bona, ad ea inquam quæ præparauit Deus, quæ uerbo suo præscribit, exigitq; ut in eis ambulemus. Cumq; in his ambulamus & bonis operibus diuites sumus, his tamen iustificationem non tribuimus: sed iuxta doctrinam euangelicam humiliamus nos sub

Luca 17. manum eius qui dicit, Sic & uos, cum feceritis omnia quæ præcepta sunt uobis, dicite, serui inuiles sumus, quod debuimus facere fecimus. Ergo quoties legit pius opera nostra nos iustificare, opera nostra appellari iusticiam, operibus nostris tribui mercedem uitam æternam, non superbit, non obliuiscitur meriti Christi, sed huiusmodi loca pie & commode interpretans, intelligit omnia esse diuinæ gratiæ, & tanta tribui hominum operibus, quia ipsi sunt recepti in gratiam, & quia iam sunt filij Dei propter Christum: ut tandem omnia ad ipsum reuoluantur Christum, propter quem sciunt sancti se & omnia sua Deo patri gratos atq; acceptos esse.

Illis uero pauculis quidem si amplitudinem argumenti spectaueritis, copiosioribus autem si præfixum horæ spacium respexeritis, ostendi charitati uestræ maximam fidei uirtutem, nempe quod iustificer credentes, ubi obiter totum ferè iustificationis negotium uile & cognitum necessarium omnibus perstrinximus uerius quam tractauimus, transimus ergo iam ad alia quoq;.

Fides raris ac fatiat in primis mentem ac desiderium hominis & tranquillam reddit ac hilarem. Nam dominus in euangelio, Ego sum, inquit, panis uitæ: qui uenit ad me, non esuriet; & qui credit in me, non sitiet unquam. Quid enim desideret amplius, qui sentit uera fide se iam possidere ipsum Dei filium, in quo sunt omnes thesauri cælestes, in quo est omnis plenitudo & gratia? Serenas & tranquillitas reddat conscientias nostras postquam uera fide apprehendimus Christum filium plane esse nostrum, illum nobis placasse patrem, illum appetere nunc in conspectu patris & intercedere pro nobis. Ideoq; Paternus dixit, Iustificati ex fide, pacem habemus erga Deum per dominum nostrum Iesum Christum. Per eundem in fide habemus liberum ad pacem

patrem adiū. Inuocamus ergo patre per filiū, & impetramus ab eo omnia, quæ nobis sunt salutaria. Vere enim dixit Ioannes apost. Et hæc est fiducia quam habemus apud eum, quod si quid petierimus secundum uoluntatem eius, audit nos. Et si scimus quod audit nos quicquid petierimus, scimus quod habemus postulationes quas postulauimus ab eo. Qui fide carent, nec Deū inuocant, neq; salutaria ab eo accipiūt munera. Fides præterea gratos efficit Deo, eadem iubet donis Dei bene uti. Fides efficit ne in tribulationibus deficiamus. Imò fide uincimus mundam carnem diabolū & aduersa omnia. Nam Ioānes apostolus, Quoniam omne quod nauum est ex Deo, ait, uincit mundum. Et hæc est uictoria quæ uincit mundum, fides uestra. Quis est qui uincit mundum, nisi qui credit quod Iesus est filius Dei? Paulus, Alij uero distenti sunt, ait, aspernati fide redemptionem ut potioem sortirentur resurrectionē. Alij ludibrijs & flagris explorati sunt, insuper & uinculis & carcere, lapidati sunt, dissesti sunt, acie gladij interierunt: oberrant in ouillis & caprinis pelibus, destituti, pressi, afflicti, quibus indignus erat mundus, in desertis errantes & montibus in speluncis & cauernis terræ. Dominus enim ipse in euangelio dixit, Hæc loquutus sum uobis ut in me pacem habeatis. In mundo afflictionem habetis, sed confidite ego uicimundum. Erit itaq; & est neruus & robur patientiæ fides. Hæc fulcit, erigit & conseruat spem. Ex fide existit charitas. Charitas est plenitudo legis, quæ in se continet uniuersitatem bonorum operum. Nisi uero uera in Deum imbuti simus fide, nulla erit in nobis charitas. Omnis qui diligit eum qui genuit, dicit Ioannes apostolus, diligit & eum qui natus est ex eo. Verum hora iam dudum elapsa est, neq; quisquam poterit multis horis uirtutem fidei omnem pro dignitate explicare.

*Fides est uictoria Christi-
anorum.*

Intellexit charitas uestra fidem esse ueram ecclesiæ seu fidelium Dei iustificationem, absolutionem inquam omnium peccatorum, receptionem in gratiam Dei, imò adoptionem in numerum filiorū Dei, & beatificationem certissimamq; felicissimamq;, fontem denique omnium bonorum operum. Oremus itaq; uera fide Deum patrem per dominum nostrum Iesum Christum, ut is nostra corda huiusmodi fide uera adimpleat, ut in præsentī seculo ipsi fide coniuncti, seruiamus ei legitime, & postquam hinc soluerimus, uiuamus in æternum cum eo cui credidimus. Cui laus & gloria semper, Amen.

Epilogus.

DE SYMBOLO APOST.

De primis fidei Christianæ articulis Symbolo apostolorum
comprehensis. SERMO VII.

DISSERVI proximis sermonibus duobus de uera fide & uirtutibus eius, ac inter alia commemorauimus alibi articulos fidei Christianæ compendium esse quoddam ueræ fidei, unde iam operæ precium & mei officij esse putauimus paucis explicare uobis Duodecim illos fidei articulos. Sunt enim ueræ fidei ueluti subiectum & materia circa quæ ueratur fides: quæ cum sit substantia rerum sperandarum, articulis hisce exponitur simpliciter & breuiter quæ nã sint res illæ sperandæ. Nemo autem expectet à me in præsentem operosam & plenam de articulis fidei disputationem, perstringam illos dumtaxat, maxime necessaria tantum attingens. De singulis dicitur aliàs copiosius. Vos mecum orate dominum, ut is uias suas nobis ostendat, in ijs deducat & seruet, ad gloriam nominis sui & animarum nostrarum salutem æternam.

*Symboli
apostolorum*

Principio dicendum est aliquid de cõmuni appellatione, qua uelgo articuli fidei nostræ appellantur symbolum apostolorum. Symbolum autem dicitur & collatio & iudicium. Collatio uero nuncupantur articuli quod ex collatione doctrinæ apostolicæ sint compositi atq; conscripti, ut sint regula & epitome quædam fidei prædicationis ab apostolis & receptæ à Catholica siue uniuersali ecclesia. Quis autem primus hos articulos sic ordinauerit conscripseritq;, incertum est neq; traditum sacris literis. Sunt qui id ipsis tribuant apostolis, ac eo nomine appellent Symbolum Apostolorum. Beatus Cyprianus martyr in expositione symboli apostolici, Tradunt maiores nostri, inquit, quod post ascensionem domini, cum per aduentum sancti spiritus super singulos quosq; apostolos igneæ lingue sedissent, ut loquelis diuersis uariisq; loquerentur, per quod eis nulla gens exteræ, nullæ linguæ Barbaræ inaccessæ uiderentur, & in uia præceptum eis à domino datum ob prædicandũ Dei uerbum ad singulas quascunq; nationes. Discessuri itaq; ab inuicem normam prædicationis in commune constituunt, ne forte alius ab alio abducti diuersum aliquid his qui ad fidem Christi mutabantur exponerent. Omnes ergo in unum positi & spiritu sancto repleti breue istud fuerunt sibi, ut diximus, prædicationis iudicium, conferendo in unum quod sentiebat unusquisq; componunt, atq; hanc credentibus dandam regulam esse statuunt. Hæc Cyprianus. Siue uero ipsi fecerint apostoli siue alij uiri apostolici, satis tamen constat ipsam apostolorum

rum doctrinam pure in his contineri atq; tradi. Iudicium ideo ap-
pellantur hi 12. articuli, quod per illam notam seu iudiciū veri Chri-
stiani à falsis dinoscantur.

Iam indicabimus quo ordine in illis explicandis simus progres- *Distributio*
suri. Poterit tota epitome aut totum Compendium fidei distribui in *Symboli de*
quatuor ordines, ut tres primi ordines explicent trium personarum *postolici.*
unius Dei mysteria, quartus autem fructus fidei, quæ scilicet bona
expectemus ex fide, & quæ Deus suis donet fidelibus. Interim pro-
grediemur nihilominus eo ordine, quo articuli duodecim collocati
aut positi sunt.

Primus fidei Christianæ articulus hic est, Credo in De- *Vnus est*
VM, PATREM OMNIPOTENTEM, CREATOREM *Deus essen-*
COELI ET TERRÆ. Et primus quidem hic symboli ordo *tia, personis*
duo continet. Primo enim in genere dicimus, Credo in Deum. De- *trinus.*
inde speciatim descendimus ad distinctionem personarum adscien-
tes, Patrem omnipotentem. Est enim unus Deus substantiæ, perso-
nis trinus. Vnde significanter unitatem substantiæ significantes dici-
mus Credo in Deum. Rursus personarum distinctionem obseruan-
tes & non confundentes, subiungimus In patrem omnipotentem.
In Iesum Christum filium eius unicum. Et in spiritum sanctum. Cre-
damus ergo Deum simplicem unum & purum esse substantia, per-
sonis autem trinum, patrem filium & spiritum sanctum. Scriptum
est enim in lege, Audi Israel, dominus Deus noster dominus unus
est. Rursus in euangelio legimus dixisse dominum, Baptisantes eos
in nomen patris & filij & spiritus sancti.

Obseruandum vero singulariter, quod orantes dicimus, Pater *Credo in*
noster qui es in cælis, da nobis hodie panem nostrum quotidianū, *Deum.*
constantes autem non dicimus Credimus, sed Credo. Nam requi-
ritur ab uno quouis nostrum fides, quam quisq; teneat sincera cor-
de, profiteatur simpliciter ore. Non potuit Abraham credere pro u-
niuerso semine suo. Neq; enim profuerit tibi si alius credat, tu vero
non credas. Requiritur enim à singulis fides à domino. Singuli er-
go profitentes dicimus Credo. Porro quid sit credere exposui sermo-
ne 4. Præterea sequitur in professione Credo in Deum. Deus est ob-
iectum & fundamentum fidei nostræ, utpote æternum, summum,
inexhaustum & obuium bonum, In Deum ergo credimus, id est
spem omnem, omne præsidium & totos nos collocamus, ueluti in
eum qui seruare & omnia salutaria conferre potest.

Sequitur enim iam quis sit ille Deus cui innitimur & cui nos to- *Deus pater*
ros committimus, Pater omnipotens. Pater appellatur Deus noster *dicitur.*

DE SYMBOLO APOST.

quia ab æterno sibi similem genuit filium. Scriptura enim nominat Deum, patrem domini nostri Iesu Christi. Hic, inquit apostolus, est splendor gloriæ & expressa imago substantiæ paternæ: ad quem dixit, Filius meus es tu, ego hodie genui te. Et rursum, Ego ero illi pater & ille erit mihi filius. Deinde Deus pater dicitur per similitudinem quandam, quam habet cum patre nostro terrestri, nimirum propter creationem, fauorem, amorem, curam & sollicitudinem qua erga nos affectus est. A Deo enim sumus conditi. Deus amat nos, curat res nostras, & pro nobis sollicitus est, & magis quidem uel impensus quàm sit ullus pater terrenus. Nam Dauid, Quæadmodum pater miseretur liberorum, ita dominus miseretur timentium eum. Ipse enim nouit conditionem nostram, recordans quoniam puluis sumus. At Isaias in cap. 50. Nunquid obliuisci potest, inquit, mulier infantis sui, quo minus miseretur & eximie afficiatur erga eum quem suis ex uisceribus genuit? Sed esto obliuiscatur illa, ego tamen tui non obliuiscar. His ergo declaratur bona erga nos Dei uoluntas: & nos profitentes Deum esse patrem nostrum, profiteamur nos credere Deum nobis esse clementem, benignum, misericordem, qui uelit omnia quæ nobis sunt salutaria, deniq; ipsum erga nos nihil nisi bonum & salutare instituire: præterea nos ab illo habere quicquid habemus boni corporaliter & spiritualiter.

Deus omnipotens.

Omnipotens dicitur Deus quia omnia potest, quia omnium dominus est, omniaq; habet suo subiecta imperio. Ideo enim & Dominus exercituum appellatur. Cælum, terra, & quæ in eis sunt, astra, elementa omnia, homines, angeli, diaboli, animantia omnia, res conditæ omnes, in potestate sunt supremi & æterni numinis. Quæcunq; iusserit, faciunt, nihil eius uoluntati resistere potest. Quod ipse uoluerit, fieri necesse est: ac uisus rebus illis omnibus pro ut uult, & ut iustitia eius deniq; salus hominum poscit. Cõfessi sumus prius Deum nobis bene uelle, iam confitemur illam quæ uult etiam posse. Confitemur enim Deum omnipotentem esse, id est nihil non posse quod utile et necessarium est hominibus, adeoq; illum esse dominum uerborum & auxiliatorem nostrum fortem.

Deus est creator cæli & terra.

Quod autem Deus sit pater noster bonus, benignus, clemens & misericors, deniq; fortis omnipotens dominus uniuersorum atq; defensor & assertor noster, declaratur operibus eis mirificis. Est enim Creator cæli & terræ. Porro Creatione cæli & terræ declarauit quomodo affectus sit erga homines. Dum enim illi nõdum essent, uocauerunt meritis officijsq; prouocare possent Deum ad benefaciendum ipsis, Deus prior ex mera sua & natiua bonitate condidit cælum & terram.

ram, palatium longe præstantissimū & elegantissimum, & hoc ipsis ad inhabitandum concessit, subiectis homini creaturis in toto mundo uniuersis. Quam uero potentiam exeruerit in creatione rerum omnium claret ex hoc, quod dixit & facta sunt, mandauit & creata sunt. Quæ si per partes digeras & sigillatim exponas quid per sex dies condiderit, quo ordine, quo cum ornatu, quanta cum uilitate hominum, denique quam nullo negotio ista omnia produxerit, sicuti fuse scribitur à Mose Genes. 1. capite, cogere ad beneuolentiam & potentiam Dei planè obstupescere. Interim talem quoque creatorem uniuersorum cogitare oportet, qui condiderit quidem per filium suum siue per æternam sapientiam omnia, tam uisibilia quam inuisibilia, eaq; ex nihilo: sed nunc quoque nihilominus per spiritum suum æternum sustineat, foueat, agat, & conseruet omnia, citra quem omnia statim collapsura essent et abitura in nihilum. Confitemur ergo hic quoq; Dei æterni prouidentia & gubernationem sapientissimam.

Et hoc quidẽ ordine primò expositũ est quod patris quidẽ quasi propriũ est. Est enim pater, et pater quidẽ domini nostri Iesu Christi: & pater noster est dominus uniuersorũ, creator cœli & terrę, gubernator & conseruator rerũ omnium, ex quo sunt omnia, & in quo consistunt omnia. Ex hoc ab æterno gignitur filius æternus, patri cœqualis coessentialis eiusdem cũ patre potestatis & glorię, per quẽ & secula cõdidit: ex ueroq; procedit spiritus S. Dauide q̄q; attestãte & dicente, Verbo dñi cœli facti sunt, et spiritu oris eius omnis exercitus eorũ.

Sequitur iam ordo secundus in quo continentur omnia mysteria filij Dei domini nostri Iesu Christi. Secundus enim articulus fidei Christianæ ad uerbũ sic habet, ET IN IESVM CHRISTVM FILIVM EIVS VNICVM DOMINVM NOSTRVM. Duo autem continet hic articulus. Alterum quod credimus in filium Dei. Alterum quis sit ille Dei filius. Profitemur enim nos credere, id est fiduciam & spem omnem uitæ ac salutis, perinde in filium collocare atque in patrem. Diserte ergo dicimus, Credo in Iesum Christum: quemadmodum diximus, Credo in Deum, &c. Nam Ioannis 14. capite dicit ipse dominus Iesus, Ne timeatur cor uestrum: creditis in Deum & in me credite. Item, Hoc est opus Dei ut credatis in eum quem misit ille. Et iterum, Hęc est uita æterna ut cognoscant re solum Deum uerum & quem misit Iesum Christũ. Præterea legimus in euangelio Ioannis dominum ad cæcum cui aperuerat oculos dixisse, Credis in filiũ Dei? Cæcum uero illuminatũ illi respondisse, Quis est domine, ut credam in eum?

Articulus
fidei 2.

Credere in
filium Dei.

At dominum subiecisse, Et uidisti eum, & qui loquitur tecum ipse est. Tunc autem excepisse cæcum, Credo domine: sed & adorasti. Credamus ergo & nos ac adoremus, credamus autem Iesum esse uerum Dei patris filium, eiusdem potestatis cum patre, distinctam tamen à patre personam. Quando & Dauid dixit, Dixit dominus de mino meo, sede à dextris meis.

*Quis sit
filius Dei.*

Filius unicus.

Iesus.

Cæterum copiose explicamus quis sit ille filius Dei in quem credimus. Vbi tria ueniunt obseruanda. Primum illud est quod appellatur Filius unicus, Si filius est, & filius quidem Dei patris, ergo natura & substantiâ eius diuina est natura & substantia. Hoc enim nomine appellatur ab apostolo splendor gloriæ paternæ & expressa imago substantiæ illius. Rectissime itaq; filius dicitur à sanctis patribus consubstantialis & coessentialis patri. Quo illud pertinet quod dicitur filius unicus, alibi unigenitus & primogenitus. Nuncupamur enim & nos filij, sed nõ cõmunionem naturæ aut substantiæ æqualitate, uel naturaliter, sed per adoptionem. Et proinde non offendeantur Iudæi quod se nuncuparet filium Dei sicuti omnes fideles dicuntur & sunt filij Dei, sed quod intelligerent ipsum amplius quippiam de se prædicare, nempe quod sit naturalis Dei filius, Deo æqualis, & Deus ipse. Sic enim legis in euangelio Iohannis 1. capite, Propterea magis quærebant Iudæi interficere Iesum, quia non solum soluisset sabbatum, sed & patrem suum dixisset Deum, æqualem se faciens Deo. Et in capite 10. ubi dixisset dominus, Ego & pater unum sumus, sustulerunt Iudæi lapides ut lapidarent eum: at hunc respondisse, Multa bona opera præstiti uobis, ob quod eorum me lapidabitis? Iudæos uero dixisse, Ob bonum opus non lapidamus te, sed ob blasphemiam: & quia tu homo cum sis facis te ipsum Deum. Sunt hæc clarissima diuinitatis Christi naturalis testimonia: quibus qui non credit ne patrem quidem habet. Nam qui honorat filium, patrem honorat: & qui filio caret, ne patrem quidem habet: ac nisi filius naturalis esset Deus, non posset esse saluator mundi.

Deinde nomen proditur unigeniti filij Dei & appellatur Iesus Christus. Exprimatur autem nomen ne sit error in persona, & ut intelligamus ex nomine quis sit ille in quem credimus, Iesus est: quo nomine donatus est oraculo cœlesti, quemadmodum etiam propheta præcesserat de eo in Iosue duce & in Iesu sacerdote summo. Angelus apud Mathæum erudiens Iosephum, Pariet filium, inquit, Maria, & uocabis nomen eius Iesum. Is enim saluum faciet populum suum à peccatis suis.

Filius

Filius ergo hic Dei Iesus saluator est mundi, qui remittit peccata & liberat ab omni potestate aduersaria. Quod nullo modo posset, nisi esset Deus uerus. Dicitur idem Christus, quod perinde sonat atq; *Christus.* si dicas Unctus. Hebræi uocant Messiam. Et uocabulum hoc tam regi est, quam sacerdotij. Olim enim ungebantur & reges & sacerdotes: & ungebantur quidem chrismate aut oleo externo siue typico, Christus ipse ipsa uera unctione spiritus sancti plenitudine unctus est: sicuti narratur in Ioanne cap. 1. & 3. Propriissime ergo hoc uocabulum Christus tribuitur domino nostro. Nam primum quidem rex est & sacerdos populi Dei. Deinde plena omnigenarum ubertate in Iesum effusus est spiritus sanctus, unde ueluti e scarurigine uel fonte uiuo exuberat in omnia Christi membra. Hic enim est ille Aaron in cuius caput effusum est oleum, quod descendit in barbam & in eximos uestimenti eius limbos. Nam de plenitudine eius accepimus nos omnes.

Postremo obseruandum uenit in hoc secundo articulo quod nunc *Christus est dominus.* cupamus Dei filium dominum nostrum. Ac peculiariter & duplici quidem nomine appellatur filius Dei dominus noster. Principio propter mysterium redemptionis. Christus enim dominus est omnium electorum, quos asseruit a potentia & dominio sathanæ peccati & mortis, & fecit sibi eos populum acquisitionis. Fit autem allusio ad dominos qui pecunia sibi emunt seruos, aut qui in bello seruant captiuos, quos occidere potuissent, aut qui alias a morte præsentis liberant damnatos. Sunt ergo domini ueluti liberatores redemptores ac saluatores. Certè Paulus quoque huc alludens, Precio empti suistis, inquit, nolite fieri hominum serui. Et beatus Petrus, Redempti estis, inquit, non auro & argento, sed precioso sanguine agni immaculati. Deinde Christus appellatur dominus propter diuinam potentiam & naturam secundum quam omnia subiecta sunt filio Dei. Et quia amplissimum est uocabulum domini, diuinam etiam naturam & maiestatem comprehendens, libenter leguntur eo usi apostoli. Paulus ad Corinthios, Licet multi sint domini, ait, nobis tamen unus est dominus Iesus Christus, per quem omnia & nos per illum.

Tertius fidei Christianæ articulus hic est, QVI CONCEPTVS *Articulus fidei 3.* EST DE SPIRITU SANCTO: NATVS EX MARIA VIRGINE. Secundo articulo professi sumus nos credere in Iesum Christum Dei filium dominum nostrum: quo certe adumbramus nos firmiter credere Deum patrem nobis & in nostram salutem dedisse mundo filium saluatorem & liberatorem. Huc enim pertinent uocabula Iesus & dominus, iam itaque tertio articulo expo-

nimus modum & rationem qua uenit in mundum, nimirum per incarnationem. Duo ergo comprehendit articulus, Conceptionem Christi, & Natiuitatem eiusdem. De quibus ordine dicemus, ubi prius & paucis quidem explicauerimus incarnationis dominicæ causas.

Incarnationis dominicæ causæ. Actum erat cum hominibus & periisset totum genus mortalium propter peccatum quod contraximus omnes ex protoplasto. Nam stipendium peccati mors. Ideoque non potuissimus cælum ingredi qui eramus ad tartara proijcendi, nisi ad nos descendisset Dei filius ac Immanuel factus secum nos traxisset ad cælos. Proinde summa incarnationis causa est, mediare inter Deum & homines & median do coniungere uel adunare disiuictos. Nam ubi mediator est, ibi dissidium & partes sint necesse est. Partes sunt Deus & homines. Causa dissidij est peccatum. At mediatoris est dissidentes partes rursus coniungere: id quod fieri non potest nisi prius tollatur è medio causa dissidij peccatum. Peccatum autem neque expiatur neque tollitur nisi fundatur sanguis & sequatur mors. Testimonium huius rei præbet Paulus ad Hebræos 9. cap. Oportuit ergo mediatoré assumere carnem nostram & sanguinem, quo & mori posset & fundere sanguinem. Præterea necesse est sequestrem aut mediatorém utriusque communem esse quos conciliare debet: unde oportuit Christum dominum & Deum esse uerum, & hominem uerum, Deus purus, formidabilis & parum accommodus fuisset hominibus. Homo purus non potuisset accedere ad Deum qui est ignis consumens: quapropter utriusque existens dominus noster Iesus Christus utriusque parti accommodus est mediator. De qua re testificans apostolus dicit, Unus Deus, unus etiam mediator Dei & hominum, homo Christus Iesus, qui dedit semetipsum precium redemptionis pro omnibus. Idem apostolus ad Heb. 2. & 9. cap. plura differit quæ ad hunc locum pertinent. Et in 2. cap. alteram quoque incarnationis Christi causam recitans dicit, Debuit per omnia fratribus similis reddi ut misericors esset & fidelis pontifex, in his quæ apud Deum forent agenda, ad expianda utique populi peccata. Nam quod ipsi quoque accidit tentatio, poterat tentatis quoque succurrere, Rursus ut erudiret homines in omni pietate & iustitia, denique ut esset lux mundi & exemplum sanctissimæ uitæ, incarnatus est dominus noster. Nam Paulus, Gratia ait Dei salutaris operis parauit nobis erudiens nos ut abnegata impietate sancte uiuamus. In summa, ut nos propter peccata disiuictos à Deo, cum Deo rursus coniungeret & in societate suipsius suorumque bonorum omnium nos receperet, nature communionem nobiscum coaluit, hoc est incarnari uoluit. Descendit

Descendimus nunc ad modum incarnationis explicandum. Ar-
 ticulus fidei duo habet membra. Alterum est conceptus est de spiritu
 sancto. Homines alioqui omnes concipimur ex uirili semine eoꝝ
 immundo, & iccirco nascimur peccatores, adeoꝝ, ut Paulus ait, na-
 scimur filij iræ. Cæterum corpus Christi adeoꝝ dominus noster
 non concipitur in Maria uirgine de Ioseph, aut ex ullo uirili semi-
 ne, sed de spiritu sancto: non quod spiritus fuerit loco seminis. Ne-
 quit enim ex spiritu aliud generari nisi spiritus. Atqui habet domi-
 nus noster non phantasticum corpus, sed uerum & nobis consub-
 stantiale. Conceptus est ergo dominus noster in utero uirginis è spi-
 ritu sancto. Nam effecit æterna sua potentia spiritus sanctus, ut illi-
 bato uirginitate matris, ipsa inquam fœcunda facta conceperit ex
 suo ipsius sanguine, dederitꝝ corpus purum & uere humanum fi-
 lio Dei. Id quod multis exponitur per angelum Gabrielem apud S.
 Lucam in cap. 1. De quo loco cum alibi dicturi simus copiosius, iam
 transimus intactum. Prædixit conceptionem illam sic futuram ipse
 Deus mox ab ipso mundi principio. Non enim dixit, semen uiri
 conculcabit caput serpentis, sed semen mulieris. Præterea dicit per
 prophetas Deus, Ego excitabo semen ipsi Dauidi. Nota est autem
 lex Moysi de excitando semine fratris defuncti. Si enim excessisset
 frater sine liberis, cogebatur frater superstes uxore ducere defuncti
 fratris, ac ex ea procreare liberos, qui nomine appellabantur cense-
 banturꝝ non uiui quidem, sed defuncti fratris. Proinde cum ex
 Dauid non esset uir qui idoneus foret gignere ex uirgine fili-
 um Dei saluatorem mundi, Deus ipse suscitauit Dauidi semen, ac
 per spiritum suum fœcundam reddidit uirginem: quæ quanquã non
 concepit ex uiro Dauidico, quia tamen ipsa erat Dauidis filia, & ex
 sua ipsius substantia, Deo sic efficiẽte, dedit substantiam filio Dei,
 est hic & dicitur Dauidis filius. Quid quod ipse Dauid in Psalmo
 no. uaticinans dicit? In magnificentijs sanctitatis ex utero auroræ
 tibi ros natiuitatis tuæ. Vel, Ros natiuitatis tuæ tibi ex utero auro-
 ræ in magnificentijs sanctitatis. Hoc est, magna quadam sancti-
 tate & modo mirabili nasceris. Habebit enim se tua natiuitas, sicut
 generatio uoris, qui ex aurora pura uelut matrice nascitur. Elicit es
 enim interdiu sol è terra uaporem, qui ob calidi sursum ductis pau-
 citatem, temperatæ noctis uel uesperarum frigore deorsum ducitur
 atꝝ in aquam soluitur. Sic autem sol iustitiæ Deus è terra, ex cor-
 pore inquam intemeratæ uirginis Mariæ sanguinem elicit, & mi-
 rabili modo sancte & pure effecit, ut è matrice munda nasceretur
 concipereturꝝ sanctissimus Dei filius.

De concep-
 tione Chris-
 ti.

*Causæ pu
ræ conce
ptionis
Christi.*

Causæ purissimæ huius conceptionis filij Dei in utero sanctissi
mæ uirginis hæ sunt. Qui concipitur in utero uirginali Deus est: at
Deus est ignis consumens, qui nullam potest in se recipere immu
diciam. Et quoniam uenit Deus nostram id est humanam impu
ritæ purificaturus, oportuit certè ipsum ob omni originali labe exem
ptum, per omnia esse sanctissimum, ut unica eaq; illibata hostia pro
peccatis totius mundi oblata, omnia mundi peccata semel tolleret è
medio. Nam quod inquinatum est, nõ potest id quod inquinatum
est purgare, quinimo labe & immundicia per alterius immundi ac
cessionem conduplicat impuritatem.

*De Natiui
tate Chri
sti.*

Alterum membrum huius articuli tertij est, Natus ex Maria uirgi
ne. Natus est dominus ex Maria matre eademq; uirgine. Homo ergo
uerus est, qui ex homine natus est. Sed & pura est eius natiuitas.
Nã ex uirgine natus est, ita ut simul & mater fuerit & uirgo. Nam
& Isaias dixit, Ecce uirgo concipiet & pariet filium. Virgo inquir fa
cier utrunq;, concipiet & pariet, ita ut maneat uirgo. Purissima ergo
est filij Dei natiuitas. Et uera quoq; est. Trahit enim carnem ex sub
stantia & ex uisceribus uirginis. Quo nomine etiam appellatur do
minus noster Iesus filius Dauidis. Non posset dici Dauidis filius,
nisi ex Maria, puella aut filia utiq; Dauidica accepisset ueram sub
stantiam humanam. Ad quam significandam & propriissime expri
mendam Ioannes apostolus dixit, Verbum caro factum est. Et apo
stolus Paulus, Nuspiã assumit angelos, sed semen Abraham. Ibidem
dicit dominum fratribus suis factum esse similem per omnia exce
pto peccato. Ad Philippenses ait, Cum esset æqualis Deo, semepi
sum inaniuit forma serui sumpta, in similitudine hominum consti
tutus, & figura repertus ut homo. Rursus autem testificatur Ioan
nes apostolus & ait, Omnis spiritus qui confitetur Iesum Christum
uenisse in carnem, ex Deo est, & omnis spiritus qui non confitetur
Iesum Christum in carne uenisse, ex Deo non est. Modum natiuita
tis exposuit multis Lucas cap. 2. Et nos alias de eo dicemus copiosi
us. Credamus ergo & confiteamur Iesum Dei filium conceptum
esse ex spiritu sancto, natum ex Maria uirgine.

*Articulus
fidei 4.*

Quartus fidei Christianæ articulus hic est, PASSVS SVB
PONTIO PILATO, CRVCIFIXVS, MORTVVS, ET SE
PVLTVS, DESCENDIT AD INFERNVM. Exponitur hoc
articulo quarto finis, usus & fructus incarnationis dominicæ possi
simus. Homo enim factus est ut pati & mori posset, moriendoq; &
patiendõ à morte æterna & tormentis inferorum redimere, purgare
tosq; constituere hæredes uitæ æternæ. Nam hic est finis mortis do
minicæ,

minicæ, ut mox indicabimus, & copiose exposuit Paulus ad Hebræos cap. 9.

Diducitur hic articulus rursus in suas portiones. Principio confitemur dominum nostrum passum esse, uere utiq; non puratue, & passus est. Passum quidem ærumnas & miseras huius sæculi, deinde tormentum carnificum & ipsam mortē acerbissimam. Passus est itaq; animo & corpore, & multifarie quidem. Isaias enim dicit, Vir dolorum est & qui expertus est ærumnas. Ipse porrat infirmitates nostras, & dolores nostros ipse baiulauit. Nam & in euangelio ipse dixit, Tristis est anima mea usq; ad mortem. Ea uero omnia propter nos passus est. Non enim erat in ipso peccatum aut causa ulla cur pateretur.

Secundo loco noratur tempus & iudex Pontius Pilatus sub quo mortuus est dominus, & redemit mundum à peccato, morte, diabolo, & inferis. Passus est ergo sub monarchia Romanorum, sub Imperatore Tiberio, cum iam secundum uaticinium Iacobi Israelis, populus Iudaicus pareret exteris regibus, neq; præessent amplius reges uel præsides è stirpe Iudaica. Tum enim uenturum prædixerat Messiam. Quid quod ipse dominus in euangelio non semel prædixerat se tradendum fore in manus Gentium & ab his occidendum?

Tertio loco significamus etiam modum passionis. Subiugimus enim Crucifixus & in cruce mortuus. Erat autem supplicium crucis ut probrosissimum, ita etiam acerbissimum. Id autem supplicij præcipue in se suscepit, ut satis faceret pro mundo: & quod ab initio typi præcesserant fore ut suspenderetur in ligno. Si uilignorum imponebatur Isaac imolandus. In palum quoq; impositum serpentem Moses erigebat. Sed et ipse dominus, Vbi exaltatus fuero, inquit, omnes traham ad me. Porro in cruce expirauit tradens spiritum Deo. Vere enim mortuus est ut mox sequetur. Vbi paucis dicendum est quis fructus mortis Christi. Principio maledicti eramus propter peccatum: maledictionem ergo in se suscepit, sublatus in crucem, ut tolleretur maledictionem, essemus autem benedicti in ipso. Deniq; non potuit nobis obuenire hæreditas testamento legata, nisi is qui legauit fuisset mortuus. Deus autem legauit: qui ut mori posset, humanam assumpsit, idemq; mortuus est iuxta humanam naturam ut hæreditatem uitæ acciperemus. Alibi rursus Paulus, Qui peccatū nō nouit, pro nobis (Deus) peccatū fecit, ut nos efficeremur iustitia Dei per illum. Homo ergo piacularis factus est pro nobis dominus noster, in quem ceu hircum peccati cum collata congestaq; essent omnia totius mundi peccata, ipse moriens ea omnia sustulit ac expiauit: ut iam unica Christi hostia satisfecerit pro peccatis totius mundi. Qui

cerre maximus est mortis Christi fructus ubiq; traditus ab apostolis Christi. Deinde docet nos mors Christi patientiam & mortificationem carnis nostræ: imò communionem sui efficit in nobis Christus spiritu suo ne regnet in nobis peccatum. De qua re multa tradit apostolus Paulus ad Romanos 6. cap. Dominus in Evangelio dicit, Si quis uult post me uenire, abneget semetipsum & tollat crucem suam & sequatur me. Hi & nonnulli alij sunt fructus passionis dominicæ uel mortis Christi.

Sepultus est dominus noster.

Quarto loco subiungitur Sepultus. Vere enim in cruce mortuus est dominus noster. Probata est ueritas mortis eius à militibus qui latus eius transfixit. Sublatus est deinde ex cruce & positus in monumentum. Ponuntur in euangelio illorum nomina qui ipsum sepeluerunt, Ioseph & Nicodemus. Ostenditur item modus quomodo sepeluerint eum. Fructum sepulturæ his uerbis tradidit ipse saluator, Amen amen dico uobis, nisi granum frumenti deiectum in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet: si uero mortuum fuerit, multum fructum adfert. Vnde & apostolus hortatur ut sepeliamur cum Christo in morte eius, quo in nouitate uitæ resurgamus, imò & uiuamus regnemusq; æternum cum eodem. Ergo si nostra quoq; corpora sepeliantur aliquando, ne simus solliciti. Sepeliuntur enim fideles ut resurgant cum Christo.

Descendit ad inferna.

Quinta particula articuli 4. quidam separatim ponunt pro articulo fidei quinto. Ego non uideo cur auelli debeat à præcedentibus neq; cur peculiarem constituat articulum fidei. Verba sic habet, Descendit ad inferna. De his uariæ sunt apud sacros interpretes sententiæ. Augustinus in libro de fide & symbolo hæc uerba neq; ponit in regula fidei neq; exponit. Cyprianus hæc tradit. Sciendum sanè est quod in ecclesiæ Romanæ symbolo non habetur additum Descendit ad inferna, sed neq; in Orientis ecclesijs habetur hic sermo: uis tamen uerbi eadem uidetur esse in eo quod sepultus dicitur. Hæc ille. Videtur autem sentire Cyprianus Descendere ad inferna aliud non esse quàm condi sepulchro, iuxta illud Iacobi, Deducetis canos meos cum ætate ad inferos. Verum non desunt quibus apparet hoc quod allatum est carere iusta ratione. Nam cõsentaneum non esse quod rem semel aperte expositam, obscuriore mox loquendi genere implicuerint. Imò quonies coniunguntur duæ sententiæ eandem rem significantes, semper posteriorem prioris esse explanationem. Cæterum planiorem esse illam loquutionem Sepultus est: implicatiorem, Descendit ad inferna. S. Augustinus ad Euodium epistola 99, torquet se in hac causa. Ad Dardanum de Dei præsentia scribit

scribit dominum ingressum fuisse tartarū, sed nullum sensisse cruciatum. Longe simplicius uidebimur articulum hunc intelligere, si senserimus uirtutem mortis Christi dimanasse etiam ad defunctos & his profuisse: id est propter mortem Christi omnes patriarchas & fideles homines ante Christi aduentū mortuos ab æterna morte præseruatos esse. Sicut & S. Petrus cōmemorat dominū abisse in spiritu & spiritibus inobedientibus ac in carcere detentis prædicasse. Nimirum innotuit & his iusta damnationis ex morte Christi sententia, quod uiui non credidissent cum ipso Noe ac suis in uenturū Messia. Vel certe per Inferos uel inferna intelligimus non locū supplicij defunctū impijs, sed defunctos fideles, quemadmodū per superos significamus adhuc superstites in uita. Proinde anima Christi descendit ad inferos, id est delata est in sinū Abrahæ, in quo collecti fuerunt omnes defuncti fideles. Ergo cum latroni secū crucifixo dixit, Hodie mecum eris in paradiso, promisit ei consortiū uitæ & beatorum spirituum. De sinu Abrahæ differuit copiosius dominus noster apud S. Lucam in cap. euang. 16. Licet enim dominus descendisse dicatur, sit tamen id ex more loquendi. Alioqui ex Luca claret sinum Abrahæ locum esse longissime separatū à tartaro, & positum quidem in sublimi. Cæterum de his curiosius inquirere & disserere curiosi magis quam pijs est hominis. Confitemur in hoc articulo animas esse immortales, easq; protinus à morte corporea transire ad uitam, & sanctos quidē ab initio mundi omnes fide sanctificatos per Christū, in Christo & per Christū hæreditatē accipere uitæ æternæ.

Adderem istis articulum 5. nisi hora iam præterisset. Differemus ergo in sermonem proximum. Iam uero orabimus unā omnes Deū patrem nostrum qui in cælis est, ut per spiritum suum nobis inspirare dignetur ueram & uiuificam illam fidem, quæ tendit in patrem & filium: in patrem ut creatorem uniuersorum: in filium ut saluatorem totius mundi, qui ideo cælo descendit & in uero sanctissimæ uirginis Mariæ incarnatus est, ut esset mediator inter Deum & homines, atq; hos inter se reconciliaret seu coniungeret, haberetq; quod offerret ad satisfaciendum diuinæ iustitiæ & ad purganda peccata nostra: quæ & in corpore suo tulit, imò abstulit, omnesq; fideles hæredes fecit uitæ æternæ. Laudemus iam Dei gratiam, & agamus gratias filio Dei. Cui soli debetur omnis honor & gloria in secula seculorū, Amen.

Epilogus.

DE SYMBOLO APOST.

De posterioribus fidei Christianæ articulis simbolo apostolorum
comprehensis. SERMO VIII.

RE MV S ante omnia Deum nostrum ut is pro sua bonitate concedat nobis feliciter expedire & multo cū fructu procedere in explanandis alijs fidei nostræ Christianæ articulis.

Articulus
fidei 5.

Resurre
ctio Chri
sti gloriosa

Quintus fidei nostræ articulus hic est, TERTIA DIE RESURREXIT A MORTVIVS. Et tenet quidem hic articulus fidei inter omnes alios ferme primas. Nec sunt apostoli in alijs declarandis & confirmandis operosiores quàm in hoc uno. Nec satis fuisset si dominus noster duntaxat pro nobis mortem oppetisset, nisi etiam resurrexisset ex mortuis. Nam si non resurrexisset ex morte, sed mansisset in morte, quis persuaderet hominibus peccatum nam deuietum & tartarum fidelibus contractum? Imò pergerent absurdi nostri homines perpetuo blasphemare Deum verū ac spem nostram suggillare, dicereq; Quis unquam redijt ex ijs qui mortem obierunt, ac enarrauit nobis an sit vita in alio seculo post hanc uitā, & qualis illa sit? Quia ergo nemo redijisse legitur, dubium relinquitur quod garrunt spermologi de uita futuri seculi. Iceirco ut toti mundo declararet dominus post hanc uitam superesse aliam uitam, animam quoq; cum corpore non interire, sed uiuere, tertia die redijt ad discipulos suos rediuitus dominus noster: simul etiam demonstrauit expiatum esse peccatum, exarmatam mortem, deuietum diabolū, & destructum infernum. Nam aculeus mortis est peccatū, Vel stipendium peccati mors est. Mortis imperium habet diabolus & concludit ob peccata in tartarum. Iam itaq; cum resurgit uiuus ex mortuis Christus, non potuit ei dominari mors: & quia mors domino amisso contracta est, pari ratione consequitur & diabolū et infernum per Christum esse deuietum, deniq; horum omnium uim & uirtutem peccatum esse expiatum. Claret ergo resurrectionem domini nostri Iesu Christi quasi certificare ob signareq; salutem & redemptionem nostram ut de ea addubitare nō possimus amplius. Confitemur itaq; hoc articulo resurrexisse dominū nostrum Iesum Christum ex mortuis, & nobis quidem resurrexisse, id est nobis deuictum peccatum, nobis deuictam mortem infernum & diabolū: iuxta illud apostoli, Deus fecit nos saluos & uocauit uocatione sancta, non secundum opera nostra, sed secundum suum propositum & gratiam, quæ data est nobis per Iesum Christum ante tempora æterna.

eterna, sed palam facta est nunc per apparitionem seruatoris nostri Iesu Christi, qui mortem quidem aboleuit, uitam autem & lucem produxit & immortalitatem per euangelium. Sunt huius generis alia multa ad Roman. 4. & 1. Corinth. 15. Nam & in euangelio Ioannis dicit dominus, Ego sum resurrectio & uita, qui credit in me etiamsi mortuus fuerit uiuet: & omnis qui uiuit & credit in me, non morietur in æternum.

Inspiciamus iam etiam singula uerba articuli. Confitemur dominum resurrexisse, Est autem resurgere denuo surgere, surgit quod cadit. Corpus Christi cecidit, ergo corpus Christi surgit, adeoque resurgit id est, illud ipsum corpus Christi quod priusquam caderet uiuebat & operabatur, iam resurgit, rursus inquam uiuit & operatur. Vere enim Tertullianus de resurrectione carnis, Resurrectionis uocabulum, ait, non aliam rem uindicat quam quæ cecidit. Resurgere enim non est nisi eius quod cecidit. Iterum enim surgendo quia cecidit resurgere dicitur. Re enim syllaba semper iterationi adhibetur. Proinde dum matronæ euangelicæ abeunt ad sepulchrum uncture corpus domini quod pependerit in cruce, audiunt ab angelo domini, Quid queritis uiuentem cum mortuis? Non est hic, sed surrexit, &c. Nota est enim historia dominicæ resurrectionis apud Lucam in cap. 24. & apud Marcum in cap. 16. Petrus quoque apostolus ex Dauide resurrectionem ueram astruens 2. cap. Actorum in prima illa concione sua discrete ostendit Christum uere resurrexisse ex mortuis.

Deinde addimus dominum resurrexisse ex mortuis uel à mortuis. Quæ particula exprimit & moris & resurrectionis ueritatē. Corpus enim uel caro moritur & corrumpitur: atqui mortuum resuscitatur, corpus ergo uel caro resuscitatur: quasi dicat confitens, Ea quæ ceteri mortales lege naturæ defunctus est dominus noster, at non mansit aut hæc sit inter mortuos. Eandem enim carnem quam semel assumpserat mortalem ac per mortem deposuerat, iam resumit immortalem. Prædixerat enim David, Quoniam non dereliques animam meam in inferno, neque dabis ut sanctus tuus uideat corruptionem. Est enim primogenitus resurgentium Christus, in quo ceterum in capite declarari oportuit, qualis sit futura resurrectio omnium membrorum Christi in die iudicii.

Hanc uero resurrectionem confitemur factā esse die tertia, à morte inquam. Deponitur enim in die parasceues à cruce & inferretur sepulchro, quiescit sabbato toto, & circa principium diei primi sabbatorum, qui primus inquam occurrit in hebdomada, quæ nobis ho-

*Resurgere
quid sit.*

*Ex uel à
mortuis re-
surgit.*

*Tertia die
resurgit.*

die dominica est, resurgit circa auroram ex mortuis. Quamuis ergo in euangelio Mathæi 12. capite legamus dixisse dominum, Quem admodum fuit Ionas in uentre ceti tribus diebus & tribus noctibus: sic erit filius hominis in corde terræ tribus diebus & tribus noctibus: aramen in capite 16. & 20. seipsum quasi exponens loquutum id per synekdocham, dicit, Oportet me abire Hierosolymam & multa pati à scribis & senioribus, & occidi, & tertio die re suscitari.

Articulus
fidei 6.

Sextus fidei nostræ articulus hic est, ASCENDIT AD CÆLOS, SEDET AD DEXTERAM DEI PATRIS OMNIPOTENTIS. Corpus illud quod corpori nostro cōsubstantiale est, desumptū ex Maria uirgine, adeoq; ex substantia uirginis assumptū, quod pependit in cruce & excessit, sepultū est & resurrexit, illud ipsum in quā ascendit ad cælos & seder à dexteris Dei patris. Nam posteaq; per dies 40. abūde satis instruxisset dñs noster discipulos suos de ueritate resurrectionis suæ & de regno Dei, sublatu est in cælū.

Ascensio
Christi gl
riosa.

Ascensione illa sua declarat uniuerso terrarum orbi dominus noster quod sit uniuersorum dominus omniaq; sibi habere subiecta quæcunq; in cælo sunt & in terra, quod ipse sit robur nostrum uirtus fidelium & gloriatio contra portas inferi. Ascendens enim in cælum captiuam duxit captiuitatem, spoliatisq; hostibus populum suum locupletauit, quem & indies spiritualibus donis cumulat. Nam in excelsis residet, ut transfusa inde ad nos sua uirtute, uita nos uiuificet spiritali, uarijsq; gratiarum muneribus exornet, deniq; ut ecclesiam aduersus omnia mala defendat. Est enim Deus seruator rex & pontifex noster. Vnde cum offenderentur quondam Capernaïtæ, quod dominus appellasset se panem uitæ de cælo delatam, quod dominus appellasset se panem uitæ de cælo delatam, ait, Hoc uos offendit: Quid ergo si uideritis filium hominis eo ascendentem ubi erat prius? mirum ex uiuifica resurrectione & gloriosa ad cælos ascensione colligeris me esse panem uitæ cælo delatum, & iam iterum assumptum in cælos manere seruatorem uitam & dominum cæli & terræ. Sed & beatus Petrus apostolus in Actis, Certo sciat tota domus Israel, inquit, quod dominum & Christum fecerit Deus hunc Iesum quem uos crucifixistis.

Virtus a
scensionis
in cælum.

Deinde non tantum à morte resurgens redijt ad suos, uerum his insipientibus ascendit in cælos, quo redderemur omnes certiores æternæ salutis. Ascendendo enim parauit nobis locum, strauit uitam, hoc est ipsum aperuit fidelibus cælum. In cælo posuit quod à nobis assumptum Deus, uerum hominem; uiuum utiq; & irrefragabile celi
monium.

monium in cœlos aliquando totum hominem esse transferendū. Nam necesse est membra capiti conformia fieri. Resurrexit ex mortuis Christus caput nostrum: resurgent ergo & membra. Et quem admodum nubes dominum abstulit ab oculis discipulorum: ita p̄i feremur in occursum domino in nubibus, totiq; tam anima quam corpore erimus & æternum habitabimus in cœlis apud caput nostrum Christum dominum. Id quod clarissima lectione traditur Ioan. 14. cap. dicente domino, Vado paraturus uobis locum, iterumq; ueniam ad uos & assumam uos ad meipsum, ut ubicunq; ego sum & uos sitis. Apostolus quoq; Paulus testatur & ait, Nos qui uiuimus & reliqui erimus in aduentu domini, simul cum resuscitatis ex mortuis rapiemur in nubibus in occursum domini in æra. Confitemur ergo hoc articulo Iesum Christū in cœlos sublatum uniuersorū esse dominum, regem & pontificem, assertorem & saluatorem omnium in orbe uniuerso fidelium. Cōstitemur in Christo & propter Christū nos credere uitam æternam, quam corpore in fine mundi, anima quoq; protinus atq; hinc excesserimus, percepturi simus.

Porro ueniūt ipsa articuli uerba pensanda, Ascendit profitemur. *Ascendit ad cœlos.* Quis oro ascendit? qui ex Maria uirgine natus est, qui crucifixus mortuus & sepultus est, qui resurrexit ex mortuis: is inquam ascendit, nimirum corpore & anima. Quo autem ascendit? Ad cœlos. *De Cœlo.* Cœlum in scripturis non uno modo accipitur. Principio ponitur pro firmamento & extensione illa quæ est supra capita nostra, in qua uolitant ultro citroq; auiculæ. & in qua insunt: astra, quæ dicuntur ornatus & exercitus cœlorum. Nam Dauid, Amictus est Deus luce ceu uestimento, & extendit cœlos ueluti cortinam. Item; Videbo cœlos tuos, opus digitorum tuorum, lunam & stellas quæ tu fundasti. Et iterū, Qui operit cœlum nubibus, & parat terræ pluuiam. Rursus, Cœli enarrant gloriam Dei, & opera manuum eius annuntiat firmamentū. Deinde cœlū ponitur pro throno & habitatione Dei, deniq; pro ipso loco sede & receptaculo beatorū, in quo Deus se suis uisendum & fruendum præbet. Dauid enim iterum testificans dicit, Dominus in cœlis parauit solium suum. Vnde & dominus in euangelio dixit, Ne iuretis per cœlū, quia thronus Dei est. Paulus uero apost. Scimus, ait, quod si terrenū nostrum domiciliū huius tabernaculi destructū fuerit, ædificationem ex Deo habemus domiciliū nō manufactum æternū in cœlis. Hac itaq; significatione Cœlum appellatur Regnum Dei, regnum patris, Gaudium, Beatitudo & felicitas, æterna uita pax & tranquillitas. Et quanquam Deus nullo concludatur loco. Nam dicit, Cœlum mihi sedes, terra au-

DE SYMBOLO APOST.

tem est scabellum pedum meorum: atamen quia maxime elucescit in cælo gloria Dei, & in cælis se suis uisendum fruendumq; præbet, iuxta illud, Videbimus eum sicuti est. Item, Nemo uidebit me, ait dominus, & uiuet, dicitur cælos inhabitare Deus. Sed & Christus dominus iuxta diuinitatem nullo cōcluditur loco: iuxta assumptam humanam naturam quam uexit ad cælos, loco cæli certo continetur, nec est interea in terris aut ubiq; locorum corporaliter, sed seiunctus à nobis corpore uersatur in cælis. Ascendit enim qui inferiora relinquens ad superiora contendit. Christus ergo relictis ter-
 pra omnes
 cælor.

Ascendit dominus supra omnes cælos.

Sedet ad dexteram Dei patris omnipotentis.

Sed quid multis exponimus quod in ipso symbolo per confessione clarissime illustratur? Sequitur enim, Sedit ad dexteram Dei patris omnipotentis, Ex his enim intelligimus qualis locus sit cæ-
 lum, & quid in cælis agat dominus noster. Non est quidem nostræ fragilitatis cælorum secreta rimari & discutere, interim non impium est illud quod scripturis nobis traditur inquirere, & ita ut nobis traditum est fideliter tenere, Simpliciter dicitur dominus noster sedere, & ad dexteram quidem patris omnipotentis sedere. Quæramus ergo ex scripturæ testimonijs quid sit Dexteram patris, & quid sit sedere in dextera patris.

Dextera Dei finita est & loci nomen.

Dextera Dei patris in scriptura duplicem habet significationem. Principio dextera Dei est locus beatorum & felicitas æterna in cæ-
 list. Id quod ante nos obseruauit beatus Augustinus qui in libro de Agone Christiano cap. 26. sic reliquit scriptum, Dextera patris est beatitudo perpetua quæ sanctis datur: sicut Sinistra rectissime dicitur miseriam perpetua quæ impijs datur: ut non in ipso Deo sed in creaturis hoc modo quo diximus intelligatur dextera & sinistra. Hoc autem dixit beatus Augustinus secundum scripturas. Dauid enim canit, Notam mihi facies semitam uitæ, facieras gaudiorum in conspectu tuo est, & iucunditates in dextera tua in perpetuum. Hoc quid aliud est quam si dixisset? Perduces me ad uitam, in ipsos in quibus cæcos, ubi satiabor gaudijs, nimirum te inspiciendo & te contemplando atq; fruendo. In dextera tua in æterna beatitudine sunt gaudia perpetua. Et in euangelio legimus oues ad dexteram, hædos collocari à iudice

à iudice in sinistra. Iuxta hanc significationem dexteræ, Sedere signi- *Sedere est*
 ficat quiescere ab omnibus laboribus, & tranquille beateq; uiuere. *quiescere*
 Nonisimum est enim illud propheticum, Sedebit uir sub uite sua, *inò frui*
 pro eo quod est pacata secunda & tràquilla erūt omnia. Dextera itaq; *gaudio.*
 patris hac significatione finita est: & cum confitemur sedere filium
 in dextera patris omnipotentis, confitemur dominum nostrum libe-
 ratum omni molestia & infirmitate humana secundum humanam
 naturam quiescere iam & lætari in certo cœli loco, ubi & animas &
 corpora nostra credimus æternum & futura & uictura. Nam in
 euangelio ipse dominus testatur in domo patris sui mansiones esse
 se multas, ad quas parandas ut & ipsis locus sit abeat, & quanquam
 abeat, rediturū tamē ad ipsos & assumpturū ipsos ad semetipsum, ut
 ubi ipse sit, ibi aut eodem in loco futuri sint & illi. Proinde credimus
 Christum quiescere in cœlis ubi nobis quoq; locum parauit quietis,
 in quo æternum in gaudio futuri simus. Et quia corpora nostra in
 beatitudine non sunt ubiq; futura, sed in loco certo, ideo recte dixit
 beatus Augustinus Christum dominū iuxta ueri corporis modum
 in uno aliquo loco cœli esse. Et S. Cyprianus, Sedere ad dextram pa-
 tris, carnis assumptæ mysterium est.

Deinde ponitur Dextera Dei pro uirtute, regno, protectione asser *Dextera*
 tione et potentia Dei. David enim dixit, Dextera domini excelsa est, *Dei infinita*
 dextera domini facit fortia. Et Moses, Dextera tua domine magnifica est & poten- *est & poten-*
 taria est in uirtute, dextera tua domine fregit inimicum. Et iuxta hanc *tia nomen.*
 dexteræ significationē Sedere significat regnare, asserere, potentiam *Sedere est*
 exercere & obire munus principis. Nam David dixit, Dixit domi- *regnare*
 nus domino meo sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos *etc.*
 scabellum pedum tuorum. Et Zacharias, Ecce uir, ait, cuius nomen
 est Germen, de loco suo germinabit, & ædificabit templum domi-
 ni, sedebit & dominabitur super solium suum, eritq; sacerdos super
 solium suum. Hac ratione Dextera Dei infinita est et nullo loco con-
 cluditur: et cum confitemur dominum nostrum sedere ad dexteram
 patris, confitemur filium exaltatum esse super omnia subiectis sibi
 rebus omnibus ut Paulus ait ad Ephes. 1. cap. deniq; filium sic exal-
 tati, posse omnia, regnare in tota ecclesia, asserere suos, intercedere
 in cœlis apud patrem, ubiq; presentem esse diuina uirtute. Huc enim
 pertinet quod omnipotentiam sessioni huic adiunxit symbolum
 dicens, Sedet ad dexteram patris omnipotentis. Nam & apud Manli.
 dicit, Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra, abite ergo &
 adducite mihi omnes gentes.

Sic pulchre pauculis hęc uerbis expressum puto qualis sit locus

DE SYMBOLO APOST.

cœli, nimirum locus quietis gaudij & æternæ felicitatis, in quo sedet, habitat & uersatur iuxta assumptam naturam filius Dei, sicut & nos qui sumus Christi membra futuri sumus in illo loco sine omni dolore & molestia in gaudio sempiterno. Et quamuis dominus non oïster molestia omni liberatus sit, intelligimus tamen ipsum non oïro: non potest ergo non pro ingenio & officio suo operari salutem in electis, & omnia facere quæcumq; facit Deus rex & sacerdos. Ita scimus iam omnes quid in cœlis residens dominus noster faciat. Neq; ullam ei adferi molestiam quod agit & operatur, non enim ne celsitate quadam, sed natura & uoluntate operatur.

S. Hieronymus de Dextera patris.

Non aliter tractarunt hunc fidei articulum & ueteres sanctæ scripturæ interpretes, quorum aliquot proferemus testimonia. S. Hieronymus exponens 1. cap. Pauli ad Ephesios scribit, Per humanam similitudinem Dei potentiam demonstrauit: non quo solium ponatur & Deus pater in eo sedeat, secumq; filium habeat residere: sed quo nos aliter iudicantem atq; regnantem nisi per nostra uerba intelligere nequeamus. Sicut ergo proximum esse Deo, uel ab eo procul recedere non secundum locorum spacia, sed iuxta merita sentiendum est, quod sancti iuxta eum sint, peccatores uero (de quibus ait propheta, Ecce qui elongant se à te peribunt) ab omni eius uicinia submoueantur. Sic uel in dextris uel sinistris Dei esse accipiendum est, quod sancti à dextris eius sint, peccatores uero à sinistris. Saluator quoq; id ipsum in euangelio comprobante cum oues à dextris, hædos uero memoret esse à sinistris. Sed & ipsum uerbum sedere regi significat potestatem, per quam beneficium eis Deus tribuit su per quibus sedere dignatur, quod scilicet regat eos & in cursu suo habeat & ad nutum proprium uaga prius & libera colla conuertat.

S. Augustinus de Dextera patris.

S. Augustinus de fide & symbolo, Credimus, inquit, quod sedet ad dextram Dei patris. Nec ideo tamen quasi humana forma circumscriptum esse Deum patrem arbitrandum est: ut de illo cogitantibus dextrum aut sinistrum latus animo occurrat: aut id ipsum quod sedere patet dicitur, flexis poplitibus fieri putandum est: ne illud incidamus sacrilegium quo execratur apostolus eos, qui commutauerunt gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem corruptibilis hominis. Tale enim simulachrum Deo nephas est Christiano in templo collocare: multo magis in corde nepharium est, ubi uere est templum Dei, si à terrena cupiditate atq; errore mundetur. Ad dextram ergo intelligendum est dictum esse in summa beatitudine, ubi iustitia & pax & gaudium est: sicut ad sinistram hædi constituuntur, id est in miseria.

Wid.

miseria propter iniquitates & labores atq; cruciatus. Sedere ergo quod dicitur Deus non membrorum positionem, sed iudiciariam significat potestatem, qua illa maiestas nunquam caret semper dignis tribuendo. Et reliqua.

Beatus Fulgentius episcopus lib. ad Trasimundum regem 2. Do *S. Fulgen*
minus, inquit, ut localem ostenderet humanitatem suam dicit discipulis suis, Ascendo ad patrem meum & ad patrem vestrum, Deum meum & Deum vestrum. Et mox, Immensitate uero suae diuinitatis ostendens dicit discipulis suis, Ecce ego uobiscum sum omnibus diebus usq; ad consummationem seculi. Quomodo autem ascendit in caelum, nisi quia localis & uerus est homo? Aut quomodo adest fidelibus suis, nisi quia idem immensus & uerus est Deus?

Beatus martyr & episcopus Tridenti Vigilii libro contra haere *S. Vigilius*
ses 2. Hoc erat, inquit, ire ad patrem & recedere a nobis, auferre de hoc mundo naturam quam susceperat ex nobis. Vides ergo eidem naturae proprium fuisse ut auferretur & abiret a nobis, secundum attestatum uocem angelorum, Hic Iesus qui receptus est a uobis, sic ueniet quemadmodum uidistis eum euntem in caelum. Nam uide miraculum. Vide utriusque proprietatis mysterium: Dei filius secundum humanitatem suam recessit a nobis: secundum diuinitatem suam ait nobis, Ecce ego uobiscum sum omnibus diebus usq; ad consummationem seculi. Si uobiscum est, quomodo ait? Venient dies quando desiderabitis uidere unum diem filij hominis & non uidebitis. Sed & nobiscum est & non est nobiscum. Quia quos reliquit & a quibus discessit humanitate sua, non reliquit nec deseruit diuinitate sua. Haec ille.

Septimus fidei nostrae articulus hic est, INDE VENTURVS *Articulus*
IUDICARE VIVOS ET MORTVOS. Praecedentibus articulis *fidei 7.*
proposita & confessa est diuina in Christo bonitas beneficentia & gratia: iam declarabitur in ipso etiam diuina iustitia seueritas & *Iudex Christi*
uindicta. Nam duo sunt aduentus domini nostri Iesu Christi. *stus.*
Primo uenit humilis in carnem redemptor & seruator mundi. Secundo ueniet gloriosus in iudicium iudex & ultor inexorabilis contra omnes impenitentes & impios. Venturus est autem ex caelis ex dextera patris, corpore uisibili & uere humano conspicuus omni carni, cum immensa diuinitatis potentia & gloria, cum angelorum omnium satellitio. Ipse enim dominus in euangelio, Videbunt, inquit, filium hominis uenientem in nubibus caeli cum uirtute & gloria multa, & mitret angelos suos cum tubae uoce magna, &c.

Porro iudicare significat pro tribunali sedere, causas audire & defendere, litem dirimere, decernere & pronunciare, denique defendere. *Iudicare*
quid.

DE SYMBOLO APOST.

dere & asserere, rursus punire aut afficere supplicio, atq; ita cohercere & opprimere uim & malitiam. Credimus ergo dominum nostrum Iesum Christum in die illo asserendum omnes pios & perditurum omnes impios: iuxta illud apostoli, Reuelabitur dominus noster de cælo cum angelis potentia suæ, cum incendio flammæ, & infliget ultionem ijs qui non nouerunt Deum: rursus idem iudex iustus reddet coronam iustitiæ omnibus qui diligunt aduentum eius.

*Pictura in
dicij extre-
mi.*

Modum enim iudicij talem proponunt nobis euangelica & apostolica scripta. Postquam iniquitas huius seculi peruenerit ad summum, ac orbem seduxerit Antichristus ut minimū super sit fidei, impij dixerint pax & securitas, tum repentinus ueniet interitus. Mitet enim archangelum suum iudex dominus noster, qui clangat tuba & à quatuor uentis colligat omnem carnem ad iudicium: mox sequetur ipse iudex dominus noster Iesus Christus cum toto exercitu cælorum: descendet autem e cælo in nubes: ac in nubibus ceu in tribunali sublimis residens apparebit illustris omni carni. Qui enim uixerint in hoc seculo, isto iudicij tempore stabunt coram iudice in puncto immutati: mortui uero resurgent in momento omnes. Tunc iudex separabit oues ab hædis: & pronuntiabit iustam pro ouibus, & contra hædos sententiam, Venite benedicti &c. Et, Abire maledicti, &c. Sequetur mox ipsa executio. Oues enim sursum prointra pientur in nubes obuiam domino in aera, ascendentes cum illo laeti in cælos ad dexteram Dei patris, æternum uicturi in gloria & gaudio. Impij dehiscet ima tellus absorbebitq; horribiliter uniuersos, demittens eos ad tartara æternum cum sathana & angelis eius cruciandos. Fient hæc omnia non longo molesto uersipelli & iuridico quodam processu, sed extemplo. Tunc enim patebunt omnium corda, & accusabit unumquemq; sua ipsius conscientia. Copiosius hæc traduntur Matth. 24. & 25. Sap. 3. & 5. 1. Cor. 15. 2. Corin. 5. 1. Thess. 4. & 5. Rom. 2. 2. Pet. 3. &c.

*Iudicatur
uiui & mor-
tui.*

Cæterum singulariter confitemur iudicandos fore uiuos & mortuos. Id quod nonnulli exponunt de pijs & impijs. Atqui symbolū paratum est simplicibus maxime. At simplicibus conueniunt simplicia. Accirco mortui sunt omnes quicunq; ab exordio mundi ad diem usq; ultimum excesserunt e uiuis. Viui autem sunt quos deprehendet dies illa uiuentes adhuc in hoc seculo. Apostolus enim, Ecce mysterium uobis dico, ait, Non omnes quidem dormiemus, omnes tamen immutabimur in puncto temporis in momento oculi per extremam tubam. Canet enim, & mortui resurgent incorruptibiles, & nos immutabimur. Rursus alio in loco idem apostolus, Hoc dicimus

mus vobis in verbo domini, quod nos qui uiuimus & reliqui erimus in aduentum domini, nequaquam præueniemus eos qui dormierunt. Quoniam ipse dominus cum hortatu & uoce archangeli ac tuba Dei descendet e cælo, & mortui in Christo resurgēt primū, deinde nos qui uiuimus qui reliqui erimus, simul cum illis rapiemur in nubibus, in occursum domini, in aera: & sic semper cum domino erimus.

Confitemur ergo hoc articulo 7. nos credere finem affore rerum omnium in hoc seculo, felicitatemq; impiorum non fore perpetuā. Deum enim iustum esse qui omne dederit iudicium filio suo, qui & repensurus sit in illo die unicuiq; iuxta opera sua, impijs tormenta nunquam terminanda, pijs æterna gaudia. Adeoq; profitemur hoc articulo nos expectare liberationem refrigerium & præmium uitæ æternæ. Quomodo enim credentes suos, populum suum, & seruos suos perderet qui in ueracissimo euangelio dixit, Amen dico uobis, quod uos qui secuti estis me, in regeneratione, cum sederit filius hominis in sede maiestatis suæ, sedebitis & uos super sedes duodecim iudicantes duodecim tribus Israel. Certissima sunt præmia & supplicia pijs & impijs in uerbo ueritatis proposita. Veracissimus est qui ad Isaiam dixit, Dicite iusto quod bene sit habiturus, fructu studiorū suorum fruatur. Væ impio, male habebit, quoniam rependet ei secundū opera manū suarum. Et hæc quidem hæctenus de ordine symboli secundo. Descendimus iam ad ordinem tertium.

Articulus fidei octauus hic est, CREDO IN SPIRITUM SANCTVM. Continet hic ordo tertius tertix in adoranda trinitate proprietatem personæ. Recte autem credimus in spiritum sanctum sicut in patrem & in filium. Deus enim unus est cum patre & filio spiritus sanctus: & recte sequitur fides in spiritum sanctum sicut in patrem & filium. Nam per ipsum diuinæ salutis complexæ in filio fructus obsequatur, sanctificatioq; & ablutio nostra nobis per spiritum confertur aut in nos deriuatur. Apostolus enim, Qui unxit nos Deus est, inquit, qui etiam obsequauit nos, deditq; arrham spiritus in cordibus nostris. Et iterum, Eratis quidem sceleribus polluti, iam uero ablui & sanctificati estis, deniq; & iustificati per nomen domini Iesu & per spiritum Dei nostri. Sanctificat quidem & pater, sed per sanguinem Iesu Christi, & eandem in nos sanctificationem transfundit per spiritum sanctum: ut spiritus sancti quasi proprium sit sanctificare, unde & nomen obtinet sancti uel sanctificatoris. Proinde cum spiritus sancti nomen audimus, cogitandus est effectus quæ ei tribuit scriptura, expectandaq; beneficia quæ ex ipso

*Premia et
supplicia
certissima.*

*Articulus
fidei 8.*

*Spiritus
sanctus.*

in nos manant. Virtus enim operatio seu actio spiritus est quicquid operatur in nobis per filium gratia Dei patris: ut necessaria sit fides in spiritum sanctum. Et profiteamur quidem hoc articulo octauo nos credere fideles omnes purgari, abluui, regenerari, sanctificari, illuminari, uarijsq; gratiarum muneribus donari à Deo propter Christum sed per spiritum sanctum. Extra hunc enim non est ulla sanctificatio uera; unde non oportet charismata alijs tribuere medijs: hæc gloria solius est spiritus diuini. De quo differemus in alijs concionibus fusius & plenius.

*In Christo
dedit nobis
pater plene
omnes the-
sauros ce-
lestes.*

Quoniam uero elapsa hora nos admonet uela colligere, horamur omnes ut fidem in dominum Iesum religiose teneat: hunc enim misit nobis pater cælestis, in hoc se totum nobis & exprimit & exhibet, hunc inscribit cordibus & retinet in animis spiritus sanctus. Est autem tota salus hominis & singulæ salutis partes comprehensa in Christo: unde cauendum est, ne alio deriuemus. Placuit patri, ait apostolus, uniuersam plenitudinem inhabitare in filio, & in ipso recapitulare ac uelut in summam redigere salutis omnia: ac de eorum pedes sint cõpleti. Si enim salus queritur, ipso nomine de eorum pedes ipsum esse salutem. Dicitur enim Iesus, id est saluator. Si ipsum Dei sanctum spiritum ac dona eius uaria desideramus, reperiemus & in Christi unctio. Dicitur enim Christus, unctus inquam, sanctus sanctorum & sanctificans siue inungens nos spiritu suo. Si opus est alicui robore & fortitudine assertione & potentia, habet in domino Christi. Est enim Christus uniuersorum dominus. In eodem inuenimus redemptionem, Redemit enim nos uenditos sub iugum satanae. Habemus puritatem in eius conceptione, indulgentiam in eius natiuitate. Nostri enim similis factus est ut cõdolere nobis posset. Habemus remissionem in eius passione, absolutionem in eius damnatione, satisfactionem in eius hostia uel sacrificio expiatorio, purgationem in eius sanguine, reconciliationem uniuersalem in descensu eius ad inferos. Habemus mortificationem carnis nostræ in sepultura eius, uirtutem nouitatem imò & animæ immortalitatem corporumq; resurrectionem in eius gloriosa resurrectione. Habemus item regni celestis hæreditatem & hæreditatis obsequium in ascensione eius sessioneq; in dextera patris. Ibidem est intercessor sacerdos & rex nostræ præsidium & caput nostrum defensor noster & securitas nostra tutissima. Inde transfundit in nos omnium bonorum copiam spiritum suum sanctum, & communicat se totum nobis, & nos ipsos sibi coniungit nexu indissolubili. Inde confidentes & lætantes expectamus ipsum iudicem, assertorem inquam & patronum nostrum, qui damnabit

damnabit & in tartarum cum sathana præcipites dabit omnes ho-
 mines nostros: nos autem & omnium seculorum omnes credentes se-
 cum subuehet in caelos, ut ibi canamus canticum nouum, & in eo
 exultemus in secula seculorum. Ipsi gloria semper.

De postremis fidei Christianæ articulis symbolo apostolorum
 comprehensis.

S E R M O IX.

IN VOCE MV S patrem nostrū in cœlis, per domi-
 num nostrum Iesum Christum, ut gratiam suam in nos
 transfundat, quo postremam partem expositionis arti-
 culorū fidei Christianæ multo cum fructu expediamus.

Articulus fidei nonas sic habet, SANCTAM ECCLESIAM *Articulus*
 CATHOLICAM, SANCTORVM COMMVNIONEM. *fidei 2.*

Post confessionem fidei in sanctam trinitatē & in mysteriū filij Dei
 domini nostri Iesu Christi, deniq; in sanctificatorem & reparatōrē
 omniū spiritum sanctū: quarto ordine iam enumeratur fructus uel
 uirtus effectus & finis fidei, quæ uidelicet coniungant & donentur
 fidelib. Obuenit his cōmunio cum Deo & cum omnibus sanctis,
 sanctificatio, remissio peccatorū, resurrectio carnis & uita sempiter-
 na. De his ordine dicemus quantū facultatis dederit benignus dñs.

Porro repetendum est ex articulo s. Credo, Credo inquam san- *Non profi-*
 ctam ecclesiam catholicam. Contendunt hic imperiti quidam confi- *tendum est*
 tendum esse, Credo in sanctam ecclesiam. Nimirū quod scriptum *Credo in*
 sit in Constanuino politano symbolo, Et in spiritum sanctum domi- *ecclesiam.*
 num uiuificantem: qui ex patre filioq; procedit, qui cum patre & fi-
 lio simul adoratur & conglorificatur, qui locutus est per prophetas
 in unam catholicam & apostolicam ecclesiam. Nam hæc ita distin-
 guunt ut sicut repeniunt ex præcedentibus credo & intelligūt, Credo
 in spiritū sanctū dominū: ita Credo hie quoq; repeniunt, & hunc sen-
 sum colligunt, Credo in unā catholicā & apostolicā ecclesiam. *Cæ-*
 terum præter necessitatem & contra pietatem uerba symboli ita de-
 torquent. Nam refertur hoc, In unā catholicā & apostolicā ecclesiā
 non ad uerbū Credo, sed ad spiritū S. nempe quod is locutus sit per
 prophetas in unā catholicā & apostolicā ecclesiā. Significamus em̄
 & confitemur unū atq; eundē spiritū omnia egisse in utroq; testam.
 contra eos qui confinxerūt duos sibi quasi cōtrarios spiritus. Sed & *Cyprianus*
 beatus Cyprianus in expositione symboli apostolici, Non dixit in
 sanctam ecclesiā, ait, nec in remissionē peccatorū, nec in carnis resur-
 rectionem. Si enim addidisset In præpositionem, una eademq; uis

DE SYMBOLO APOST.

fuisse cum superioribus. Ne autem in illis quidem uocabulis ubi de diuinitate fides ordinatur, In Deo patre dicitur, & in Iesu Christo filio eius, & in spiritu sancto: in cæteris uero ubi non de diuinitate, sed de creaturis ac mysterijs sermo est, In præposito non additur, ut dicatur, In sanctam ecclesiam, sed sanctam ecclesiam credendam esse, non ut in Deum, sed ut ecclesiam Deo congregatam: & remissionem peccatorum credendam esse, non in remissionem peccatorum: & resurrectionem carnis, non in resurrectionem carnis. Hac itaq; præpositionis syllaba creator à creaturis secernitur, & diuina separantur ab humanis. Hæc Cyprianus.

Augustinus.

S. Augustinus de fide & symbolo legit, Credo sanctam ecclesiam: & non, Credo in sanctam ecclesiam. Allegantur præterea uerba eius ad Neophytos de Consecrat. Distinct. 4. cap. Prima, Non diximus ut in ecclesiam quasi in Deum crederetis, sed intelligite nos dixisse, ut in ecclesia sancta catholica conuersantes in Deum crederetis.

Paschasius

Multò clarius autem Paschasius in lib. 1. de spiritu sancto cap. 1. Credimus ecclesiam, inquit, quasi regenerationis matrem: non in ecclesiam credimus quasi in salutis authorem. Qui in ecclesiam credit, in hominem credit, Non enim homo ex ecclesia, sed ecclesia credit esse ex homine. Recede itaq; ex hac blasphemix persuasione ut in aliquam humanam te æstimes debere credere creaturam: cum omnino nec in angelum nec in archangelum sit credendum. Imperitia in consequentem traxit & rapuit, & ex superfluo imprudenter apposuit. Cæterum hic liber S. Paschasij ualde probatus est à beato

S. Gregorius.

Gregorio magno Romano episcopo.

Thomas Aquinas.

Quid quod Thomas Aquinas disputans de fide lib. 2. part. 2. artic. 9. quæst. 1. ait: Si dicitur, Credo in sanctam ecclesiam, intelligendum quod fides nostra refertur ad spiritum sanctum qui sanctificat ecclesiam: ut sit sensus, Credo in spiritum sanctum sanctificantem ecclesiam. Sed melius est & secundum communioem usum ut non ponatur ibi In, sed simpliciter dicatur sanctam ecclesiam catholicam: sicut etiam Leo papa dicit. Hæc ille. Habetis sententias ueterum ecclesiarum doctorum, Cypriani, Augustini, Gregorij, Paschasij, Leonis papæ, sed & Thomæ Aquinatis, qui in hisce postremis temporibus docuit. Intellexit autem charitas uestra ex rationibus desumptis ex scriptura canonica, confitendum esse sanctam catholicam & non te

Ecclesia.

Videndum porro quid ecclesia dicatur & quid catholica ecclesia.

Ecclesia

Ecclesia proprie est contio, populus inquam euocatus aut collectus ad audiendum de reipublicæ negotijs. In præsentī est omnium profrenium nomē Christi cætus, communitio aut collectio, multitudo & societas. Catholica id est uniuersalis dicitur hæc societas, quia per omnia loca & tēpora extēditur. Sancti enim omēs ita uniuertur ut membra in uno corpore quæ ab uno depēdēt capite. Ergo uniuersitas totaq; multitudo fidelium dicitur ecclesia. Non enim restricta est ecclesia Christi in angulum aliquem Africæ Donauanicum: extēdit se per orbem terræ & ad omnia tempora, & complectitur omnes fideles ab ipso Adamo ad ultimum usq; sanctum qui futurus est ante finem mundi. Habet hæc particulares ecclesias, Ecclesiam inquam Adæ & patriarcharum, Ecclesiam Mosis & prophetarum ante nauitatem Christi, Ecclesiam Christianam quæ à Christo denominatur: & Apostolicam, apostolica doctrina collectam in nomine Christi, Ecclesiam deniq; Hierosolymitanam, Antiochenam, Alexandrinam, Romanam, Asiaticam, Africānam, Europeam, Orientalem, Occidentalem, &c. Et hæc tamen omnes ueluti membra unius corporis sub unico capite Christo (solus enim Christus est caput ecclesie suæ, non tm̄ triumphantis sed & militantis) unicā dūtaxat constituant catholicam ecclesiam: in qua non reperiuntur uel hæreses uel schismata, ideo etiam appellatur orthodoxa, nimirum à recta & uera opinione, sententiā, fide atq; doctrina. In sola enim ecclesia est uera fides, & extra ecclesiam Dei nulla est ueritas, nulla salus.

Catholica ecclesia.

Orthodoxa ecclesia.

Confitemur autem hoc articulo quod omnes fideles per totum terrarum orbem dispersi, sed & qui hodie uiuunt in cælis, quotquot inquam saluari sunt, & in finē usq; sæculi nascentur saluandi, unum sint corpus, nacti societatem & participationem cum Deo & inter se mutuam. Et quoniam nemo cum Deo uniri potest nisi et ipse sanctus atq; purus sit, quemadmodum Deus sanctus & purus est, ideo credimus sanctam esse ecclesiam, id est sanctificatam per Deum patrem in sanguine filij & dono spiritus sancti. Testimonia plura auidimus in superioribus contionibus. Vnum Pauli fati fuerit quod ad Ephes, ita legitur scriptum, Christus dilexit ecclesiam & tradidit semetipsum pro ea, ut illam sanctificaret mundatam lauacro aquæ per uerbum, ut adhiberet eam sibi ipsi gloriosam ecclesiam non habentem maculam aut rugam, &c. Ex quibus uerbis etiam hoc intelligimus, ecclesiam appellari incōtaminatam & prorsus puram, non propter ipsam, sed propter Christū. Ita enim sancta est ecclesia Christi ut quotidie proficiat, nondum quoad in terris uiuit, perfecta sit. In Christo tamen eius sanctitas perfectissima est. Quo nimirum

Credimus sanctam esse ecclesiam.

Quomodo ecclesia sancta.

pertinet illa egregia domini uox, Qui lotus est, non opus habet, nisi ut pedes lauet, sed est mundus totus. Propter Christum enim lauantem sanguine suo, fideles perfecte mundati sunt, sed quia caro repugnat quoad uiuitur in terris spiritui, opus est pijs pedes id est carnis reliquias & maculas ex quotidiana mundi conuersatione asperfas, eluere atq; extergere spiritu ac fide.

*Sanctorum
communio.*

Sed quorsum pertinet quod appenditur Sanctorum communio nem? Ea uerba non habentur neq; apud Cyprianum, neq; apud Augustinum, neq; ab eis exponuntur. Vnde uerisimile est adiecta esse interpretandi gratia: ut enim appareret ecclesiam catholicam esse societatem & contubernium fidelium, adiecit Sanctorum communionem, id est, quæ ecclesia est communio sanctorum. Sanctos appellauit Paulus fideles sanguine & spiritu Dei sanctificatos. Sed & Communionis uocabulum plurimum habet euidentiæ & consolationis. Primo enim innuit inter nos & Deum esse communionem, id est societatem & participationem, & per consequens omnium bonorum cælestium communicationem. Deinde intelligimus societatem & participatum esse nobis cum omnibus sanctis, cum in cælis tum in terris uiuentibus. Horum enim membra sumus sub uno capite Christo. Ioannes enim apostolus dicit, Quod uidimus & audimus annunciamus uobis, ut & uos societatem habeatis nobiscum, & societatis uestra sit cum patre & filio eius Iesu Christo. Huc pertinet similitudo elegans de corpore et membris sub uno capite, copiose tractata ab apostolo Paulo. Quis uero satis digne præstantiam doni beneficij Dei explicauerit, quod nos sumus participes Dei cum quo arctissimam coniunctionem imò communionem habemus cum omnibus bonis cælestibus? Quid iucundius auditu est quam quod omnes sancti tam in cælis q̄m in terris fratres nostri sunt, et nos istorum membra participesq; & socij sumus? Benedictus Deus qui nobis in Christo tam liberaliter benedixit. In hunc locum pertinet tractatio sacramentorum, de quibus aliàs, sicut & de Ecclesia aliàs dicemus copiosius. Hæc ad institutum præsens sufficiunt. Abunde enim satis fidei in Deum patrem filium & spiritum sanctum fructum exprimunt & exponunt, nempe quod communionem habemus cum Deo & cum omnibus sanctis, & quod in hac societate sanctificamur ab omnibus inquinamentis, purgati iam & sancti in Christo domino nostro.

*Articulus
fidei 10.*

Sequitur articulus fidei Decimus, REMISSIONEM PECCATORUM. Fructus alter fidei in Deum patrem filium & spiritum sanctum exponitur, remissio uidelicet peccatorum, quæ remittit in

in sanctificatione superioris articuli sit comprehensa, uiuidius tamē hic exprimitur, Extra ecclesiam ceu arcam Noe nulla est salus, in ecclesia autem, in societate inquam Christi & sanctorum est plenaria remissio omnium peccatorum. Hæc ut rectius intelligantur, digereamus in aliquot capita.

Principio necesse est omnes agnoscamus & cōfiteamur nos esse peccatores ac natura proprioq; nostro merito filios iræ & condemnationis. Nam non frustra neq; uane mendacem appellauit beatus Ioannes omnem qui negat se esse peccatorem. Et qui corda hominum nouit Deus, iussit nos ad extremum usq; halitum orare, Remitte nobis debita nostra. Sed & in euangelio duo elegantia habemus confitentium Deo peccata sua aperte, exempla, filij uidelicet prodigi, & publicani apud Lucam. Teneamus ergo nos omnes esse peccatores, sicut & Paulus docuit imò euicit ad Rom. 3. cap. & cōfiteamur Deo ingenuè peccata nostra cum Dauide Psal. 32. & 51. dicentes, Peccatum meum tibi notum feci, & iniquitatem meam non abscondi. Dixi, confitebor aduersum me iniquitatem meam, & tu remisisti iniquitatem peccati mei. Miserere mei Deus secundum magnam misericordiam tuam, &c. Notus est Psalmus.

Deinde credamus nobis peccata illa nostra condonata & remissa esse à Deo, nō propter illam nostram peccatorum agnitionem & confessionem, sed propter meritum ac sanguinem filij Dei: non propter opera & merita nostra, sed propter ueritatem & misericordiam siue gratiam Dei. Diserte enim profitemur, Credo remissionem peccatorū: non dicimus, Emo, aut muneribus impetro, aut operibus assequor remissionē peccatorū, sed, Credo remissionem peccatorū. Ac Remittuntur à Deo peccata nō propter meritam nostram, sed propter Christum.

Remissionis uocabulū gratiā condonationē significat metaphorā tractā à creditoribus & debitoribus. Remittit enim debitori creditor cum ille non est soluendo: ergo remissio est donatio: iuxta illud saluatoris in euangelio, Duo debitores erant cuidā creditori: cumq; illi non essent soluendo, donauit utrisq;. Huc pertinet illud ex oratione dominica, Et remitte nobis debita nostra. Debita enim nostra peccata sunt, ea nobis remitti id est condonari postulamus. Huc pertinent illa sancti Pauli uerba, Ei qui operatur, merces non imputatur secundum gratiam sed secundum debitum. Porro ei qui nō operatur, sed credit in eum qui iustificat impium, imputatur fides sua ad iustitiam. Quemadmodum & Dauid explicat beatificationem hominis cui Deus imputat iustitiam absque operibus, Beatorum remissæ sunt iniquitates & quorum obrepta sunt peccata. Beatus uir cui nō imputabit dominus peccatū. Proinde gratis quidē

DE SYMBOLO APOST.

quod nos quidē atinet, qui non habemus quod rependamus, quantum uero ad iustitiam Dei, propter meritum & satisfactionem Christi, condonantur nobis peccata.

Remittuntur peccata omnia. Condonantur autem peccata, non paucorum, non unius aut alterius seculi, non certa & numerata, sed omnium hominum omnium seculorum & tota multitudo peccatorum, quicquid est & dicitur peccatum, siue originale sit, siue actuale, siue alienum sit, breuiter omnia peccata remittuntur nobis. Id quod sic intelligimus, unicam uidelicet Christi hostiam satis esse efficacem ad abluenda omnia omnium peccatorum fide ad thronum gratiæ accurrentium peccata. Ergo non docemus homines peccare, quia iam olim pro peccatis satisfecit dominus: sed si quis peccauerit, docemus illum bene sperare non desperare, & accedere ad thronum gratiæ. Christum enim confidentem ad dexteram patris, esse agnum illum Dei qui tollat peccata mundi. Et significanter quidem in symbolo ponitur, Credo remissionem peccatorum, & non peccari. Peccatorum enim dicentes, agnoscimus Deum remittere omnia peccata. Nam ut Pauli testimonium ad Rom. 3. & 5. non proferamus, sufficient illa Ioannis apostoli & euangelistæ testimoniis in epistola illa sua atque dicentis, Et sanguis Iesu Christi filij Dei emundat nos ab omni peccato. En ab omni peccato dixit. Ab omni inquam qui dicit, nullū excludit, nisi forte quod exclusit ipse dominus, peccatum in spiritum sanctum, pro quo & Ioannes ille idem orare prohibuit. Rursus, Si cōfitemur peccata nostra, ait idem ille, fidelis est & iustus ut remittat nobis peccata nostra & emundet nos ab omni iniquitate nostra. Non satis erat apostolo dixisse, Ut remittat nobis peccata nostra, adiecit insuper ut rem proptissime & significantissime explicaret, Et emundet nos ab omni iniquitate nostra. Rursus ab omni iniquitate dicit. Et quia calumniator aliquis obijcere poterat, Efficit huiusmodi doctrina inertes & segnes homines. Nam homines prætextu gratiæ diuinæ pergent peccare: respondet ergo Ioannes in cap. 2. & ait, Filioli mei hæc scribo uobis ne peccetis: & si quis peccauerit, aduocatum habemus apud patrem Iesum Christū iustum. Et ipse est propitiatio pro peccatis nostris, non pro nostris autem tantum, sed etiam pro totius mundi. Proinde certum est morte Christi condonari credentibus peccata omnia.

Solus Deus Porro remittit dominus solus peccata. Solius enim Dei gloria est
non homo remittere peccata & ex iniustis facere iustos. Ergo quanquam homi-
remittit nes dicantur remittere, id tamen de ministerio non potestate intelligi-
peccata. gendum est. Annunciat minister credenti propter Christum remissa esse

esse peccata: nec fallit. Deus enim uere peccata remittit credentibus: iuxta illud, Quorum remiseritis peccata remittuntur eis. Id fit quotiescumq; annunciatu uerbum euangelij, ut nihil necesse sit comminisci confessione auriculari & priuata sacerdotis absolutione ad condonationem peccatorū opus esse. Nam ut auricularis confessio non fuit usurpata sanctis ante aduentū Christi, ita non legimus apostolos priuatas audiuisse confessiones uel priuatas absolutiones usurpasse in ecclesia Christi. Satis est confiteri Deo insipienti corda nostra & iccirco legitimo confessionario peccata nostra. Satis est si iuxta uerbum S. Iacobi alter alteri fateatur delicta & offensas, precemurq; condonationem, & mutuo redeamus in gratiam. Satis est audiuisse euangelium promittenti nobis per Christum remissionē peccatorum si credamus. Credamus ergo remissionem peccatorū, orantes interim dominum ut is & fidem concedat & augeat. Hæc quondam & in primitiua ecclesia satis fuerunt efficacia ad consequendam indulgentiam & plenariam peccatorum remissionem: sufficiunt haud dubie etiam hodie.

Præterea remittit dominus nobis peccata, non ut non sint & reliquias in carne nostra ceu aculeum non relinquunt, sed ne imputentur nobis ad condemnationem. Hæret & exeret sese concupiscentia in carne nostra, spirituiq; Dei bono repugnat uel in sanctis quoad uixerimus in hisce terris. Multa ergo hic opus uigilia, multis ieiunijs quibus carni detrahimus fomenta mali, multis precibus quibus imploremus Dei auxilium ne uincamur à malo. Quod si quis succubuerit tentationi, ne præbeat se irretiendū diabolo, resurgat per penitentiam, recurrat ad Christū, credens sibi per mortem Christi hunc quoq; lapsum esse condonatum. Recurret autem toties quoties à concupiscentia & peccato fuerit superatus. Huc enim pertinent omnes adhortationes prophetarum & apostolorum suadentes conuersionem ad dominum.

Peccata deniq; nostra ita condonat dominus, ut eorum plane recordari nolit. Ita enim prædixit per Ieremiam in cap. 31. Ergo non animaduertit in nos. Non enim culpam modo, sed & pœnam peccati condonauit. Quod autem non raro flagellis suis nos cedit, & cedit quidem propter peccata: sicuti clare exprimit scriptura sancta, id quidem non fit ut afflictione nostra satisfaciamus pro peccatis commissis. Ita enim euacuaretur mors Christi: sed flagellando castigat nos dominus, & flagellando declarat se non probare peccata quæ designauimus, ac ipse gratis condonari: flagellando item exempla statuit nos alijs ne ipsi quoq; peccent: sed & nobis ipsi occa-

Quomodo
remittatur
peccata.

Nos nō sa-
tisfacimus
pro pœna.

tionem peccandi amputat, & cruce nostram exercet patientiã. Hęc hæcætenus de Remissione peccatorum. De qua nõnulla disserimus etiam in sermone de fide iustificante, & alijs.

Articulus
fidei 22.

Articulus fidei undecimus hic est, CARNIS RESVRRECTI
ONEM. Duo articuli postremi, hic & duodecimus fructum fidei præstantissimum summamq; totius perfectionis succincta breuitate concludunt, sinem inquam fidei, æternam uitam & totius hominis plenam & perfectam salutẽ profitens. Totus enim homo saluabitur cum anima tum corpore. Nam ut homo anima & corpore perierat, ita anima & corpore restitui debebat, adeoq; & per Christũ restitutus est. Anima quidem hominis spiritus est neq; interit unquã; corpus terrenũ est, moritur ergo ac cõputrescit. Quare multi arbitrantur interire corpora neq; ea unq; uel gaudiorũ uel pœnarũ fore confortia. Diuersum uero hoc articulo profitemur, cõfiteætes corpora illa nostra adeoq; carnẽ nostram resurgere & ingredi in uitam æternã.

Carnis resurrectio.

De uocabulo Resurrectionis diximus ubi explicaremus articulum illum, Tertia die resurrexit ex mortuis. Caro uero multo significantius huius nostræ carnis resurrectionem quam si corpus diceremus exprimit. Certè Cyprianus author est in aliquot Orientis ecclesijs hunc articulum sic fuisse pronunciatum, Credo huius carnis resurrectionem. Nam & Augustinus de fide & simbolo cap. 20. scriptum reliquit, Hęc uisibilis quæ caro proprie dicitur, sine dubitatione credenda est resurgere. Hanc uideatur Paulus apostolus ceu digito suo ostendere cũ ait, Oportet corruptibile HOC induere incorruptionem. Cum enim dicit, HOC, in eam quasi digito intendit. Hęc ille. Sed & diuus Hieronymus urget Ioan. Hierosolymitanum episcopum ut palàm confiteatur carnem non tantum corporis resurrectionẽ. Alia, ait, carnis, alia corporis definitio est. Omnis caro est corpus: nõ omne corpus est caro. Caro est proprie quæ sanguine uenis ossibus neruisq; constringitur, Corpus quanq; & caro dicatur, interdũ tamẽ uel ætheriũ uel aeriũ nominatur, quod tactui uisuiq; nõ subiacer: & plerũq; uisibile est atq; tangibile. Paries est corpus, sed nõ caro, &c. Hęc Hieron. Credamus itaq; corpora hominũ quæ de terra sumpta sunt & quæ hoies hic uiuentes gerũt, in quib. uiuũt & uersantur, quæ moriũtur, inq; cinerẽ et puluerẽ abeũt, rursus reuiuiscere.

An resurgant corpora illa ipsa quæ corrumpuntur.

Sed rogas quomodo possit hæc caro redacta in fauillam & puluerem adeoq; in nihilum, resurgere in substantia & forma pristina: ueluti cum à ferarum dentibus dilacerata, aut ignium flammis prorsus absorpta est, cumq; in monumentis non nisi tenuissimus & rarissimus reperitur puluisculus. Relego te ad omnipotentiam Dei quam

quam & apostolus citauit dicens, Christus transfigurabit corpus nostrum humile ut conforme reddat corpori suo glorioso, secundum efficaciam qua potest etiam sibi subijcere omnia. Proinde qui ab initio cum nullus omnino esset homo in mundo, hominem potuit ex puluere terræ producere, tamen idem homo iterum resoluatur in id unde sumptus est nempe terram, iuxta quod dixit, Puluis es & in puluere reuertaris, certe poterit idem ille Deus etiam in fine seculi hominem rursus excitare à terra. Diserte enim dixit in euangelio dominus, Veniet hora in qua omnes qui in monumentis sunt audient uocem filij Dei, & prodibunt, qui bona fecerunt in resurrectione uitæ, qui uero mala egerunt in resurrectione iudicij. Iam uero fides nostra certatim accipit persuasionem, ut apostolus ait, quod is qui promisit idem potens est & præstare. Sunt præterea uia huius rei exempla, sunt clarissima sanctæ scripturæ testimonia. Ionas deglutitur à ceto in Syriaco mari, at idem post triduum ad declarandam carnis resurrectionem ueram è uisceribus beluæ euomitur uiuus in aridam. Proinde iam non amplius creditu difficile est quod in theologia domini merito reddere mortuos suos. Non potuit impetus ignis nocere tribus socijs Danielis, imò rabies ferarum contra naturam pepercit ipsi Danieli: ergo quid mirum si potentia Dei ne hodie quidem resistere possit uis ignis & rabies ferarum, creaturas suas excitare uolent? An non triduo iam in sepulchro iacentem imò & foetentem Lazarum excitauit dominus noster Christus? An non ipse contra factam mortis tyrannidem, tertia die resurrexit ex mortuis, & resurrexit quidem eadem carnis substantia & corporis forma, qua pependerit in cruce, & sublatus è cruce, fuerat sepultus? In Christum, qui dicitur primogenitus ex mortuis, merito respicimus quoties cogitamus qualis futura sit resurrectio carnis nostræ. Ad eum enim modum resurgent membra, quemadmodum resurrexit caput: non quidem tertia die à morte nostrâ, sed nostro modo & ordine in die illa ultima: uero tamen & nostro illo corpore in quo iam uiuimus.

Testimonia de resurrectione carnis nostræ aliquot subiungemus. Proficitur Iob fidem suam de resurrectione mortuorum in maxima sua infirmitate, afflictione, & ægritudine, ac dicit, Scio quod redemptor meus uiuit, & in nouissimo die de terra surrecturus sum. Et rursus circundabor pelle mea, & in carne mea uidebo Deum: quem uisurus sum ego ipse, & oculi mei conspiciuntur sunt, & non alius. Reposita est hæc spes in sinu meo. Clarissimum est hoc testimonium non indigens ulla copiosiore expositione.

Testimonia
resurrectionis
uere.

Non minus clara sunt testimonia Isaia 26. Ezech. 37. Pſal. 15. Matth. 22. Ioan. cap. 5. 6. 11. In actis nullibi non inculcatur resurrectio mortuorum. S. Paulus in 1. ad Corinth. 15. cap. plenè de hac resurrectione disputat. In 2. epistola cap. 4. Semper nos qui uiuimus, inquit, in mortem tradimur propter Iesum, ut & uita Iesu manifestetur in mortali carne nostra. En quid poterat dici clarius quam uitam Christi manifestandam esse in mortali carne nostra? Mox enim subiungit, Sciens quod qui suscitauit dominum Iesum, nos quoque per Iesum suscitabit. Et in 5. cap. Omnes nos manifestari oportet, ait, coram tribunali Christi, ut reportet unusquisque ea quæ fiunt per corpus, iuxta id quod fecit, siue id bonum sit siue malum. Corpora ergo nostra ue-
ra resurgent in die iudicij.

Quomodo
resurrectura
sint corpora
nostra

Explicandum porro erit charitati uestræ quomodo resurrectura sint corpora nostra & qualia in resurrectione futura. In fine & exitu seculorum siue huius mundi ueniet in iudicium magna cum maiestate dominus noster Iesus Christus, & tunc quidem quos dies illa deprehendet uiuos in puncto temporis mutabuntur, mortui autem à primo homine ad ultimum, uniuersi inquam resurgent, ac in propria carne stabunt inter uiuos illos immutatos ante tribunal Christi, ultimam illam expectantes sententiam. Id quod Paulus hisce uerbis exposuit, Ecce mysterium uobis dico, Non omnes quidem dormiemus, omnes tamen immutabimur in puncto temporis in momento oculi per extremam tubam. Canet enim, & mortui resurgent incorruptibiles: & nos immutabimur. Oportet enim corruptibile hoc induere incorruptibilitatem, & mortale hoc induere immortalitatem.

Qualia
sint futura
corpora
resurrectura

Ex hoc claro apostoli testimonio colligere licet etiam qualia sint futura corpora nostra ex resurrectione: non alia quidem erunt corpora nostra ex resurrectione quam nunc sint, nisi quod ab omni corruptione & affectione corruptibili erunt aliena. Dicit enim apostolus, Mortui resurgent. Item, Nos immutabimur. Rursus emphatice & *ἀκατάρακτοι* ipsamet corpora nostra quæ nunc circumferimus demonstrans, dicit, Hoc corruptibile, Hoc mortale, Hoc inquam corpus & non aliud sicut & Iob testificatus est, resurget autem incorruptibile quod aliquando erat corruptibile: resurget immortale, quod ante resurrectionem erat mortale. Liberabitur ergo in resurrectione corpus nostrum ab omni affectione praua & passibili, ab omni corruptione: non autem annihilabitur eius substantia, nõ conuertetur in spiritum, non erit à sua figura alienum. Et hoc quidem corpus propter purificationem & defecationem illam, imò propter
dotes

dores cœlestes & diuinas appellatur & Corpus spirituale & corpus gloriosum ac clarificatum.

Paulus enim ad Philippenses 3. Conuersatio nostra, inquit, in cœlis est, ex quo & seruatorē expectamus dominum Iesum Christum qui transfigurabit corpus nostrum humile, ut conforme reddat corpori suo glorioso. Ecce resurrectionem nostram ex mortuis appellat apostolus non transubstantiationem aut annihilationem corporis nostri sed transfigurationem: deinde corpus transfiguratum quale sit ostendens, nominat gloriosum, non utiq; alienum ab omni figura aut exemplum forma, sed auctum gloria: imò ipsum domini Iesu corpus nobis proponit in quo ostendit qualia sint futura corpora nostra in gloria. Diserte enim dicit, Conforme reddet corpus nostrum humile corpori suo glorioso. Videamus ergo quale habuerit corpus à resurrectione dominus noster: non erat hoc conuersum uel in spiritum uel annihilatum, uel nulla forma & figura cognobile. Manus enim & pedes ostendens fixura clauorum insignes dicit, Videte quia ego ipse sum, nimirum eodem indutus corpore quo pependi in cruce. Clarius enim loquens & corpus suum à spirituali substantia asserens, ait, Spiritus carnem & ossa non habet sicut uidetis me habere. Habet ergo clarificatum corpus carnem & ossa, nec alia membra quam quæ habuit dum nondum fuisset clarificatum. Ideo enim & Thomæ palandum & contrectandum præbuit idem dominus & latus & cicatrices quinque uulnerum, ne quid dubitarem de ueritate corporis resuscitati. Edit cum discipulis & bibit, sicuti & Petrus testatur coram Cornelio in Actis, ut appareret omnibus illud ipsum corpus resurrexisse quod ceciderat.

Iam est hoc corpus loco sit circumscriptum, non per omnia diffusum, licet suam habeat dimensionem figuram seu formam, et suum pondus, sexum, & suam naturam, alienum tamē est ab omni passione, corruptione & infirmitate. Nam corpus domini resuscitatum in horto, non in sepulchro erat, dum hoc uncturæ uenirent mulieres, his & redeuntibus quidem à sepulchro in itinere occurrit, in horto Magdalene uidendum exhiber: æ quis passibus contēdit Emaum cum duobus illis Emaum petentibus: interea dum apud hos esset corpore suo, non erat apud alios: ubi rediissent illi duo ad undecim discipulos, adest & ipse ad uesperam dominus. Præcedit suos in Galilæam: redit mox in Iudæā, ubi ex monte oliueti corpus eius sublatum est in cœlum. Hæc omnia approbant corporis Christi ueritatem. Sed quoniam hoc corpus quamuis uerum, sui sexus, loci, in genij & suæ formæ ac naturæ sit, glorificatum & gloriosum dicitur

corpus, paucula dicemus & de gloria illa, quæ uidelicet accedit uer-
 re corporis resuscitati formæ atq; substantiæ.

Gloriosa

*corpora il-
 lustrata sunt*

Principio gloria usurpatur in hoc negotio pro lumine atq; illu-
 stri splendore. Nam & Paulus dicit filios Israel præ gloria uultus
 Mosis non potuisse oculos intedere in faciem Mosis: ita gloriosum
 corpus erit illustre & splendens corpus. Huius rei elegans specimen
 exhibuit dominus noster uel ante resurrectionem suam, dum disci-
 pulis suis qualemcumq; gustum futuræ gloriæ uellet propinare, ac
 iccirco delectos subduceret in montis cuiusdã cacumen, ubi et trans-
 formatus est coram ipsis, ita ut species uultus eius splenderet sicut
 sol, uestimenta autem eius albicarent ac candida essent tanquam lu-
 men. Eandem quidem corporis substantiam retinuit dominus, ean-
 dem corporis membra: hæc autem sunt transformata. Transforma-
 tio autem illa ostenditur fuisse in accidentijs. Accessit enim lux &
 splendor ut manente substantia & forma uultus & corporis, uul-
 tus & corpus ueluti sol & lumen rutilarit. Et quamuis resuscitatum
 domini corpus non legatur in 40. diebus in quibus se redituum
 ostendit discipulis, exersisse aut fudisse de se fulgorem, idq; propter
 dispensationem iuxta quam cum discipulis suis comedit, cum clari-
 ficata corpora nullo indigeant alimento: tamen fulget iam sicuti so-
 annes testatur in Apocalypsi cap. 1. in cœlis, & spem certam aperit
 nobis sacræ literæ etiam corpora nostra fore clarificanda in resurre-
 ctione. Nam ipse dominus in euangelio ex Daniele loquens de die
 iudicij, Tunc iusti fulgebunt, inquit, uelut sol in regno patris sui.
 Hac de causa corpora gloriosa etiam appellantur clarificata à cœle-
 stis luminis quo illustrantur & ornantur claritate.

Gloriosa

*corpora li-
 berata sunt
 humilitate.*

Deinde opponitur gloria humilitati. Paulus enim dicit, Transfi-
 gurabit corpus nostrum humile ut cõforme reddat corpori suo glo-
 rioso. Opponuntur in his uerbis Humilitas & Gloria. Humilitas
 comprehendit omne quod propter peccatum irrogatum est corpo-
 ri miseriarum & infirmitatum, passionum & affectionum. Ab illis
 omnibus repurgantur corpora nostra in resurrectione uitæ: ut iam
 gloriosa corpora sint corpora defecata ab omni corruptione, passio-
 ne infirmitateq; induta autem perpetuitate & cœlesti sensu & glo-
 ria. Apostolus enim, Seminatur in corruptione, inquit, resurgit in
 incorruptibilitate: seminatur in ignominia, resurgit in gloria:
 seminatur in infirmitate, resurgit in potentia: seminatur corpus
 animale, resurgit corpus spirituale. Pollent ergo gloriosa uel clari-
 ficata corpora multis dotibus, incorruptibilitate inquam gloria, po-
 tentia ac spiritu uiuificante. Ipse enim apostolus sese declarans quid
 intellexerit

intellegerit per animale & spirituale corpus, subiungit, Est corpus animale, est & corpus spirituale: sicut scriptum est, Factus est primus homo in animam uiuentem, extremus homo in spiritum uiuificantem. Deinde adhuc clarius, At non primū quod spirituale, sed quod animale deinde quod spirituale. Primus homo de terra terrenus; secundus ipse dominus de cælo. Qualis terrenus ille, tales & hi qui terreni sunt; & qualis ille cælestis, tales & hi qui cælestes sunt. Et quæ admodum gesta uimus imaginem terreni, ita gestabimus & imaginem cælestis. Proinde appellauit Paulus animale corpus terrenum corpus, quod habemus ab ipso Adamo parente nostro, quod ab anima uergetur ac uiuit. Spirituale autem corpus appellauit cæleste quod à Christo & ad similitudinē corporis Christi habemus, quod licet uerum corpus & uera caro sit, per spiritum tamen Christi uiuificatur & seruetur, nec ullis indiget animæ uegetatiuæ potentijs.

Animale et spirituale corpus.

Quamquam ergo hæc ipsa corpora nostra & membra eadem quæ nunc gerimus, futura sint post resurrectionem in cælo, quia tamen clarificata sunt & ab omni corruptibilitate ac animali sensu purificata, certe non erit ullus animalis, corruptibilisq; uel sensus uel affectus adeoq; carnalis corporis aut mēbrorū usus. Id quod dominus contra Saducæos in cælis nuptias imaginantes, aut hoc absurdo potius resurrectionem suggillantes, asserit & ait, Filij huius seculi ducunt uxores & nuptum dant: illi uero qui digni habebuntur secundo illo & resurrectione ex mortuis, neq; ducunt uxores neq; nuptū dant; neque enim ultra mori possunt. Aequales enim angelis sunt & filij sunt Dei, cum sint filij resurrectionis. Ad quem modum & Paulus, Caro & sanguis ait, regni Dei hæreditatem consequi non possunt. Id ne quis de substantia carnis intelligeret, per interpretationem subdit, Neq; corruptio incorruptibilitatis hæreditatem accipiet. Proinde caro & sanguis, id est carnales affectiones & cupiditates non erunt in electis agentibus in cælo. Nam cælestia gaudia aliena sunt à gaudijs terrestribus adeoq; sunt alienius naturæ, ut huiusmodi corruptos hæredes non admittant, ideoq; prius corpora corruptibilia ab omni corruptione purgari adeoq; clarificari oporteat. Errant Turci expectantes gaudia terrestria.

Resurgente & impiorū corpora.

Porro resurgent & impiorū corpora. Paulus enim in Actis, Credo, inquit, omnibus quæ in lege & prophetis scripta sunt, spem habes in Deū fore, quemadmodū ipsi expectant resurrectionē mortuorū, simul iustorū & iniustorū. En iniustorum quoq; dicit apostolus, Ceterū non tollentur in resurrectione ex horū corporib. infirmas, ignominia, corruptio et miseria: interim uero hoc ipsum corpus

quod resurgit in ignominia, iudicio & potentia Dei confirmabitur in ignominia & corruptione, adeoq; ad æterna tormenta perferenda perpetuabitur immortalēq; & incorruptibile in morte & corruptione reddetur: ut quemadmodum corpora quædam reperiuntur in terris, quæ in ignibus perdurant, ita non atterentur neq; frangentur ullis tormentis maledicta impiorum corpora, subinde enim ac in momenta uires nouas patiendi accipient, uentq; hoc modo commeritas pœnas sine fine in secula seculorum. Dominus enim in euangelio, Qui mala, inquit, egerant resurgent in resurrectione condemnationis, id est in perseuerantem perpetuamq; condemnationem. Nam Daniel prior dixit, Et multitudo ex ijs qui dormiunt in puluere terræ euigilabunt: hi ad uitam perpetuam, illi uero ad probra & contemptū æternum. Rursus enim in euangelio dicit dominus, Illorum uermis non moritur & ignis non exinguitur. Nam iisdem uerbis prior usus est Isaias in cap. 66. Semper ergo illa domini uox retinenda erit in cordibus nostris, Illum metuite qui potest & animam & corpus perdere in gehenna. Hæc hastenus de resurrectione carnis.

*Articulus
fidei 12.*

Vltimus fidei nostræ articulus omnia feliciter concludens hic est, ET VITAM AETERNAM. Audiuius & intelleximus animas hominum esse immortales, insuper & corpora nostra resurgere in fine mundi. Hoc nos credere professi sumus. Sequitur ergo in calce symboli, quo anima illa perpetua & corpus resuscitatum sine peruentura. Profitemur itaq; Et uitam æternam, uidelicet credo me corpore & anima consecuturum, & uicturum. Et æternitas quidem perpetua est nec admittit ullum finem, sicut modo declaratum est diuinæ scripturæ testimonijs.

Vita æterna.

Porro uitæ huius participes sūt animæ simul atq; migrant à corporibus, domino ipso testante, Qui credit in filium Dei in iudicium non ueniet, sed transiit à morte in uitam. Corpora uero sepeliuntur & compurescunt, interim illa ipsa non sunt experta uitæ. Sed tum demum recipiuntur in æternam uitam, cum post diem iudicij excitata obuiam Christo rapiuntur in æra, ut semper sint cum domino. Tunc enim animæ è cœlis redeunt ad sua corpora, ut totus perfectus & plenus homo anima & corpore uiuat in æternum. Nam anima Christi in cruce moriens migravit ex templo in paradysum, quemadmodum ergo capiti obligit uita æterna, ita omnibus & singulis Christi membris eadem obueniet.

Cum autem Paulus dicat ex Isaias, Quæ oculus non uidit & auris non

tis non audiuit, & in cor hominis non ascenderunt, ea præparauit dominus diligentibus se, arbitror ego si omnia de uita æterna dicta fuerint quæ omnium hominum omniumq; seculorum ora profari ueruerint, uix minimã eius particulam fuisse & esse delibatã. Nam uicunq; disertis & tropicis uerbis allusionibus & ænigmatibus scripserint pura uitam & gaudia illa adumbrat euidentissime, modica tamen sunt reuera illa omnia, donec illa dies uenerit qua ipsum Deum condicentem omnium in sua gloria, Christum seruatorem nostrum in sua maiestate, omnes deniq; beatos spiritus, angelos, patriarchas, prophetas, apostolos, martyres, patres nostros & omnem gentem nostram, & omnem exercitum cœlestem, omnemq; illam gloriam diuinam & cœlestem ineffabili cum gaudio uiderimus. Verissime ergo dixit Aurelius Augustinus libro de ciuitate Dei 22. cap. 29. Cum ex me queritur quid acturi sint sancti in illo corpore spiritali? non dico quod iam uideo sed quod credo. Dico itaque quod uisuri sint Deum in ipso corpore. Et iterum, illa actio uel quies atque otium quale futurum sit, si uerum uelim dicere, nescio. Pax enim Dei superat omnem intellectum. Breuiter uidebimus ipsum Deum de facie ad faciem, laudabimus Deum in secula seculorum, fruemur Deo ad satietatem omni carentem fastidio. Et facies Dei non est uultus ille qui in nobis apparet, sed reuelatio iucundissima Dei & fructio quam nulla digne satis explicarit mortalis lingua. Age ergo credamus & uiuamus, charissimi fratres, ut ubi hinc migrauerimus, re ipsa experiamur ineffabilia uitæ futuræ & æternæ gaudia quæ hodie credimus.

Qualis sit
uita æterna

Facies Dei

Epilogus.

Hactenus enim fidei Christianæ fructum & finem per quatuor articulos uulgos exposuimus. Tendit fides in unum Deum, patrem & filium & spiritum sanctum, qui fideles sanctificat, purgat & consecrat sibi ecclesiam. Hæc habet communionem cum Deo & cum omnibus sanctis. Huic condonat Deus omnia delicta. Hanc anima & corpore seruat. Ut enim animæ mori non possunt, ita excitat Deus corpora sanctorum, quæ & gloriosa reddit & perennia, ut totus homo æternum uiuat in cœlis cum domino. Cui laus & gloria in secula seculorum, Amen.

De dilectione Dei & proximi.

S E R M O X.

EST AT ut postquam sermonibus aliquot de uera fide disserui, subiungam modo sermonem de dilectione Dei & proximi. Nã sermone quarto pollicitus sum me dicturum post fidem expositam de dilectione Dei

DE DILECT. DEI ET PROXIMI

& proximi: quod extra fidem & dilectionem expositio scripturam
 ceu extra legitimas & sacras methas non debeat exorbitare. Quod
 autem fecistis hactenus porro facere non desinit, orare, ut hæc sa-
 lutaris doctrina per me iuste tradatur, & a vobis recipiatur multo
 cum fructu.

Charitas & dilectio. Initio non distinguam curiose inter charitatem & dilectionem,
 Virumq; enim pro eodem accipiam. Sanctus Augustinus de doctrina
 na Christi Charitatem uoco, ait, animi motu ad perfruendum Deo
 propter ipsum, & se atq; proximo propter Deum. Ego itaq; appello
 dilectionem donum homini cœlitus datum, quo ex animo Deum
 diligit ante & super omnia, proximu uero tanquã semetipsum. Pro

Vnde sit dilectio. inde oritur dilectio e cœlo, unde infunditur cordib; nostris. Proie-
 hitur aut; & augetur partim beneficiorũ Dei cõmemoratione & cõsi-
 deratione: partim crebra oratione, item auscultatione & exercitatio-
 ne uerbi Christi. Quæ & ipsa spiritus dona sũnt. Apostolus enim
 Paulus, Dilectio Dei effusa est in corda nostra, ait, per spiritũ sanctũ

qui datus est nobis. Equidem charitas Dei qua is complectitur nos,
 fundamentum est & causa nostræ dilectionis qua Deum amamus,
 & ex utraq; existit dilectio proximi. Apostolus enim dicit, Nos dili-
 gemus eum, quoniam is prior dilexit nos. Item, Omnis qui diligit
 eum qui genuit, diligit & eum qui natus est ex eo.

*Dilectio ge-
 mina.* Inde rursus colligimus donũ hoc dilectionis esse indiuisum esse
 sit geminum. Nam qui uere diligit Deum, proximum non odit: &
 tamen propter duplicem respectum, nempe ad Deum & ad proxi-
 mum, dilectio hæc biperita est. Nam & tabulæ diuinæ legis pro-
 pter geminam dilectionem diuiduntur in duas: quarum prima ha-
 bet præcepta dilectionis Dei 4. secunda habet præcepta dilectionis
 proximi 6. De quibus suo loco dicitur. Iam uero quia alia Dei, alia
 proximi dilectio est, dicam primò de dilectione Dei, deinde de dile-
 ctione proximi. In his duob. mādatis, ait dñs, pendet lex & prophetæ.

*Dilectio
 Dei.* Dilectione Dei Deum amamus, Deo tanquam unico summo &
 æterno bono adheremus, in ipso nos oblectamur & acquiescimus,
 nosq; ad uoluntatem eius componimus, in omnibus dilectum re-
 spicientes atq; desiderantes. Plurima hic simul sunt proposita quæ si-
 gillatim & per partes copiosius paulò exponemus. Amamus dilecti-
 onẽ Deum. Amamus autem chara & quæ uidentur nobis esse expe-

*Dilectione
 Dei unimur
 Deo.* tibia, & amamus quidem illa non tam propter bonum nostrum,
 quam quod nos ipsos totos adamus coniungere & quasi perpetuo
 consecrare dedicareq; desideramus. Ita certe copimus cum Deo æter-
 num coniungi, adeoq; & charitate coniungimur cum Deo: iuxta illu-
 lud

Iud apostoli, Deus charitas est, & qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo. Sic autem adhæremus Deo tanquam unico summo & æterno bono, in quo etiam nos oblectamur non vulgariter, & in eo acquiescimus, sentientes extra hunc non esse bonum ullum: & in hoc rursus inueniri bona omnia. Proinde non aliud bonum extra Deum amamus. Ac præ dilecto facile fastidimus & calcamus alia in orbe quæ uidentur bona omnia: imò superat in nobis Dei dilectio ea quoque mala quæ alioquin uidentur inuicta. Paulum audiamus hæc magno spiritu perorantem atque dicentem, Quis nos separabit à dilectione Dei? num afflictio? num angustia? num persecutio? num fames? num nuditas? num periculum? num gladius? Quemadmodum scriptum est, Propter te tradimur morti tota die: habiti sumus ueluti oves destinatæ macerationi. Verum in his omnibus superamus per eum qui dilexit nos. Nam mihi per uisum habeo, quod neque mors neque uita, neque angeli neque principatus, neque potestates neque instantia neque futura, neque altitudo, neque profunditas, neque ulla creatura alia poterit nos separare à dilectione Dei quæ est in Christo Iesu domino nostro. Hactenus recensuimus uerba Pauli.

Dilectione Dei superatur mala omnia.

Dilectio Dei efficit ut nos totos componamus ad eius uoluntatem & instituta quem diligimus ex animo. Imò iucundum & suauissimum est diligenti Deum, facere quod intelligit nos uolumus gratum esse Deo si fiat. Reueretur dilectum animus diligentis, & Nospiam amouet oculos à dilecto. Desiderat semper & in omnibus dilectum. Gaudet omnino frequenter colloqui cum Deo, & uicissim audire uerba loquentis in scriptura Dei, Dominus enim in euangelio dicit, Si quis diligit me, sermonem meum seruabit. Qui non diligit me, sermones meos non seruat. Item, Manete in dilectione mea. Si præcepta mea seruaueritis, manebitis in dilectione mea, sicut & ego præcepta patris mei seruauit, & maneo in eius dilectione. Rursum, Si quis diligit me sermonem meum seruabit, & pater meus diligit eum: & ad eum ueniemus, & mansorem apud eum faciemus.

Dilectio dei conformat nos uoluntati Dei.

Sed audiamus porro ipsum Mosen Dei seruum explicantem atque tradentem nobis modum & rationem dilectionis Dei, quantum scilicet esse debeat in electis. Diliges dominum Deum tuum, ait, toto corde tuo & tota anima tua ac tota uirtute tua. Eadem prope uerba repetit in euangelio dominus noster ac dixit, Diliges dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex totis uirtutibus tuis, & ex tota mente tua. Intelligimus ex his omnium maximam

Modus dilectionis Dei.

DE DILECT. DEI ET PROXIMI

à nobis requiri dilectionē Dei: quippe quę sibi totū hominē quātus
quantus est & omnes partes eius uindicat. Mente homo intelligit.
In corde est sedes affectuum & uoluntatis. Vires hominis sunt om-
nes facultates hominis, ipsa inquam dicta facta consilia opes & to-
ta substantia. Anima deniq; uita est. Hęc autem omnia ad diligen-
dum Deum conuertere iubemur, dum præcipitur Deus diligendus
esse ex tōra anima ex totis uiribus ex tota mente, ex toto corde. Ni-

Diligamus
Deum su-
per omnia.

Solus dili-
gendus De-
us.

Rom. 8.

Quis sit
proximus
noster.

hil in his omititur quod non comprehendatur. Toti sumus Dei,
toti ergo diligamus Deum. Nihil sit in toto hoc orbe quod Deo sit
charius, nihil sit in omnibus rebus nostris uel charissimis & præstan-
tissimis, cui parcamus propter Deum, quod non propter deum & iu-
xta os domini relinquamus expendamus aut disponamus. Sic ex-
nim diligimus Deum ante & super omnia. Soli autem adherere
solum complecti iubemur. Cui enim omnia nostra eaq; tota debe-
mus, ei omnia nostra & tota quidem sincere simpliciter & plene
sunt præstanda. Damnantur hic quicunq; & deum amare, simul &
mundum quoq; uolunt diligere. Totum requirit cor dominus, tota
tam mentem, totam animā, & omnes uires, deniq; quicquid sumus
& possidemus: nihil relinquit ergo tibi quod impendas alijs. Quo
ergo iure dabis carni diabolo dijs alijs uel mundo quod solus Dei
est peculium? Ac solus quidem Deus summus, æternus, maximus,
potentissimus, creator, liberator, conseruator, clementissimus, iustissi-
mus & optimus est. Solus præstat præstitit & præstare potest homi-
nibus quæcunq; ad incolumitatem corporis & animæ pertinent.
Solutus sufficit homini ad beate & bene uiuendum Deus: solus ergo
diligi meretur Deus, & diligi quidem ante & supra omnia. Hęc di-
lectio Dei benedicit omnibus hominum casibus & euenibus, ut
eis profint, iuxta illud, Diligentibus Deum omnia cooperantur in
bonum. Hęc dilectio Dei cōprehendit & hoc, ne quem adoremus,
colamus, ueneremur, timeamus, inuocemus, ne cui fidamus, obedia-
mus, & adhareamus, nisi uni & soli Deo, cui debetur omnis gloria,

Priusquam uero dicamus de dilectione proximi, præmittere ne-
cesse est quis sit proximus, de quo uideo quosdam addubitare & hæ-
rere ancipites. Sunt enim qui arbitrentur proximos esse consanguin-
neos. Alij putant benefactores suos esse proximos, alienos iudicant
quicunq; malefaciunt. At dominus noster Iesus Christus ostendit
indiget proximum esse. Fingit enim hominem Iudæum incidisse
in latrones, semiuuiumq; & uulneribus tuberibusq; oppletum, læ-
uisse in itinere, & neglectum quidem fuisse à suæ gentis homini-
bus Le-

bus Leuita ac sacerdote prætereuntibus, tandem uero receptum in
 curam à Samaritano, Erat autem odium maximum inter Iudæos &
 Samaritanos: nihilominus tamen benefacit hic isti, quod uideret ita
 res & necessitatem afflicti postulare. Ea uero applicans suo institu-
 to dominus interrogat illum, qui cupiebat erudiri quisnam esset pro-
 ximus suus, & ait, Quis horū trium uideretur tibi fuisse proximus illi?
 Respondit, Qui fecit misericordiam. Ait dominus, Vade & factu si-
 militer. Quasi dicat, quemadmodum Samaritanus iudicauit etiam
 hostem suum esse proximum & indigēti beneficio beneficium con-
 tulit: ita tu quoq; reputato quemlibet tua indigentem opera tuum es-
 se proximum, & benefac illi. Ergo secundum scripturam iudicans
 Aurel. Augustinus dixit, Eum proximum esse intelligimus cui uel
 exhibendum est officium misericordiæ si indiget, uel exhibendum
 est si indigeret. Heluetij proprijs sine hoc exprimimus cum Proxi-
 mum nostrum appellamus den nächsten menschen, id est quemlibet
 indiscriminatim quem nobis fors obtulerit. Præterea nuncupamus
 proximum in nostrate lingua der åben mensch/nantich ein ieder der so
 wol ein mensch ist als wir. Significantes quemlibet hominem siue is-
 sit amicus siue hostis. Huc pertinet illud Lactāij lib. 6. cap. 11. Quid
 personam eligis? Quid membra inspicis? Pro homine tibi habendus
 est quisquis precatur, ideo quia te hominem putet. Largire cæcis, de-
 bilibus, claudis, destitutis, quibus nisi largiæ moriendum est. Item,
 Conferuanda est humanitas, si homines recte dici uelimus. Confer-
 uare autem humanitatem quid aliud est, quàm diligere hominem
 quia homo sit & idem quod nos sumus. Certe dominus in euange-
 lio de dilectione proximi disputans, Diligete, inquit, inimicos uos-
 tros, bene precemini deuotentibus uos, benefacite ijs qui uos odio
 prosequuntur, orate pro illis qui lædunt uos. Item, Omni exigenti à
 te tribue. Et si diligitis eos qui uos diligunt, quæ uobis est gratia? Nā
 & peccatores diligunt se diligentes. Proximus ergo est homo qui li-
 bet qui nostra indiget opera.

De Doctri-
 Christ. lib.
 1. cap. 30.

Hæc interim non efficiunt ne ullus sit in dilectione aut benefi-
 centia, ordo, modus aut ratio decens. Recte enim dixit S. Augusti-
 nus de Doct. Christ. lib. 1. cap. 27. Nullus peccator in quantum in dilectio-
 ne. peccator est, diligendus est. Et 28. cap. Omnes homines æque dili-
 gendi sunt, sed cum omnibus prodesse non possis, his potissimum
 consulendum est qui pro locorum uel temporum uel quarumlibet
 rerum opportunitatibus constrictius tibi quasi quadam sorte iun-
 guntur. Apostolus enim Paulus eadem nos ante Augustinum do-
 cuit dicens, Qui non manducat non edat. Item, Dum tempus habe Galat. 6.

Ordo &
 modus est
 in dilectio-
 ne.
 2. Theff. 3.
 Galat. 6.

DE DILECT. DEI ET PROXIMI

2. Cor. 8.

mus operemur bonum, cum erga omnes homines tum uero maxime erga domesticos fidei. Et alibi non iubet nos erogare alijs, & in terim domi nostræ egere. Imò præcipit cuilibet pie curet domum propriam. Notus est locus in 1. ad Timoth. 5. cap.

Quomodo diligendus sit proximus.

Dilectio proximi sit sincera.

Diligamus proximum tanquam nos ipsos.

Diligamus proximum sicut dilexit nos Christus.

Porro explicato eo quis nam sit proximus noster, uideamus iam quomodo diligendus sit proximus. Diligendus est proximus sincere & sine fuce, ea dilectione qua nosmetipsos diligimus, uel qua nos dilexit Christus. Nam inseruire oportet proximo in omnibus, præstareq; officia beneficentiæ & humanitatis. Quatuor in hac con-
signatione plenius considerata ueniunt.

Principio requiritur à nobis dilectio proximi sincera, quæ caret omni dolo fraude & fuce. Inuenias enim multos qui mellius compellant uerbis proximos ac simulant se diligere, quos reuera ostendunt, aut blandiloquio decipere resq; suas conficere cogitant. Apostoli ergo Christi Paulus & Ioannes acriter à dilectione remouent hypocritam. Ille enim, Dilectio, inquit, sit non simulata. Item, Finis præcepti est charitas ex puro corde & conscientia bona & fide non simulata. Hic uero clamat, Filioli mei ne diligamus uerbo neq; lingua, sed opere & ueritate. Porro in hac sinceritate comprehēditur alacritatem spontaneam & hilarem, ne quid inuise aut coactè fiat. Paulus enim dicit, Vnusquisquis agat secundum bonum animi propositum, non ex molestia aut necessitate. Nam hilarem datorem requirit Deus.

Deinde requiritur à nobis ut proximum diligamus tanquā nos ipsos. Dominus enim dixit, Dilige proximum tuum sicut teipsum: nimirum ardentissime & modis omnibus maxime. Non enim uel ualidior uel uehementior est affectus, quam amor sui. Neq; uero uoluit dominus priores partes dare philantiæ, posteriores dilectioni proximi: sed magis significauit dilectionem ardentissimam, nimirum ut eum affectum quo nos & res nostras prosequimur, eundem inquam alijs impendamus, ut eadem cura, fide, diligentia, eodem ardore & studio alijs benefacere aut mala ab eis arcere pergamus quo nobis ipsis prouidemus. Vnde dominus alibi quoq; Quod tibi, ait, uelis fieri, feceris alteri: & quod tibi nolis fieri, alteri non feceris. Et duo quidem requirit à nobis dominus, innocentiam & beneficentiam. Non enim satis est ne cui noceamus, sed oportet præterea benefacere quantum possumus. Nam & nobis ipsis bene esse cupimus, non tantum mala à nobis arcemus.

Quod si nondum satis intelligit C. V. modum dilectionis proximi, expendite obsecro quid loco tertio posuerim, Diligendus est proximus

proximus ea dilectione qua nos dominus Christus dilexit. Nam in euangelio Ioannis dicit dominus, Hoc est præceptum meum ut diligatis uos inuicem, sicut dilexi nos. Habetis modum dilectionis nostræ, proximos diligere oportet sicut Christus dilexit nos. Quomodo autem dilexit nos Christus? Hic in euangelio rursus dicit, Maiorem hac dilectionem nemo habet ut quis animam suam ponat pro amicis. Proinde modus dilectionis proximi erit ut animam ponamus pro proximo. Quod si uitam debemus proximo, certe nihil non debemus, cum uita nihil sit homini præstantius. Omnium ille iacturam facit, priusquam uitam subijciat periculo. Proinde Ioannes apostolus clamat, Per hoc cognouimus charitatem, quoniam ille animam suam pro nobis posuit & nos debemus animas ponere pro fratribus. Facilius sunt hæc intellectu propter exemplum clarissimum. Oremus ardentem & sedulo dominum ut opere perficiamus quod ex uerbo Dei clare intelleximus, ne ab eodem apostolo damnemur dicente, Qui habuerit substantiam mundi & uiderit fratrem suum egere, & clausuram uiscera sua ab eo, quomodo charitas Dei manet in illo?

Age ergo explicemus quarto & ultimo loco quomodo oporteat *Quomodo oporteat in seruire proximo.* inseruare proximo in omnibus, præstareque officia beneficentiæ dilectionis & humanitatis. Id eleganter exposuit dominus illa ipsa parabola qua docuit nos quis sit proximus noster. Eadem enim profertur breuiter, sed euidenter omnia dilectionis proximi officia. Principio Samaritanus uiso saucio misericordia commotus est. Requiritur ergo à nobis affectus misericordiæ, quo aliorum calamitates existimemus etiam ad nos pertinere: requiritur condolentia animi, iuxta illud apostoli, Memores este uinctorum tanquam unam cum illis uincti, eorum qui affliguntur tanquam ipsi quoque uersantes in corpore. Deinde accedit Samaritanus, non præterit, non uerbis lugubribus imprecatur saucio sanitate, & ad res proprias conficiendas properat. Nam Iacobus apostolus, quod si frater aut soror nudi fuerint, inquit, & egenes quotidiano uictu, dicat autem nostrum aliquis illis, Abite in pace, calefcite & saturamini, non tamen dederit illis quæ sunt necessaria corpori, quæ erit utilitas? Samaritanus ergo accedit, denique admovent manum & artem qualemcunque (quando meliorem non didicerat) profert medicaturus saucio. Nec abhorret à uulnerum liore sanie purulentia & fetore, ipse obligat, non reijcit ad alium. Non caussatur se non esse medicum: quod poscit necessitas & quod poruit, facit, præsentibus utens medicaminibus, donec melioribus uti liceat. Vinum & oleum sumpserat secum in uiam, ijs utitur in necessitate: & non admodum incommodis

quidem illis, cum uinum purget uulnera, oleum leniat. Hinc omnia quæ habet miseri uisibus concedit, suum etiam genium defraudans. Descendit enim ex iumento cui inequitarat, & eius usum afflicto concedit. Quin sublatum est terra suis manibus deficientem, iumento imponit. Ipse denique uigilans dux est, non alijs eius curam committit. Ducit enim cum in proprias ædes non posset, saltem in diuersorium publicum. Vbi rursus nullis neque impensis neque laboribus parcat. Ipse enim miseri curam agit, quod in diuersorijs publicis languentium res segnius ferè curentur. Cæterum dum itineris urgeret necessitas, pecuniam depromit quantum ad reditum usque eius sufficere putauit, & hanc annumerat hospiti meritorio. Nec eo contentus, commendat in super diligentem miserum hospiti. Præterea obstrngit se pro eo & ait. Si quid in eius curam & necessitatem impenderis ultra summam tibi creditam, nihil tibi peribit. Vbi enim rediero reddam bona fide omnia. Ergo & reditum pollicetur, & declarat se non quieturum donec sanctorum uideat incolumem. Habet C. V. in hac parabola domini Samaritanum & plenissimum dilectionis modum. Totum enim sese Samaritanus proximo indigenti impendit liberalissime promptissimeque: totos ergo nos ipsos & omnia nostra debemus proximo, quæ cum ei impendimus, officia dilectionis humanitatisque præstamus.

Charitatis ingenium.

His subiungemus adhuc aliquot scripturæ testimonia ex quibus ingenium dilectionis intelligatur plenius, si quid hactenus allatis deesse uideatur. Paulus ergo ad Corinth. scribens, Charitas pascens est, ait, benigna est, charitas non inuidet, non est procax, non inflatur, non est fastidiosa, non querit quæ sua sunt, non irritatur, non cogitat malum, non gaudet de iniustitia, sed congaudet ueritati, omnia suffert, omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet. Et iterum ad Romanos scribit idem apostolus, Dilectio præuenit alios honore, communicat necessitatibus sanctorum, sectatur hospitalitatem, bene loquitur de persecutoribus, persequentibus mala non imprecatur, gaudet cum gaudentibus, flet cum flentibus, accommodat se infirmis.

Charitas impletio legis.

Item, Nemini quicquam debeatis nisi ut inuicem diligatis. Nam qui diligit alterum, legem expleuit. Si quidem illa, Non committes adulterium. Non occides. Non furaberis. Non falsum testimonium dices. Non concupisces, & si quod aliud præceptum, in hoc sermone summam comprehenditur: nempe, Diliges proximum tuum sicut teipsum. Dilectio proximo malum non operatur. Consummatio itaque legis est dilectio.

Opera misericordie.

Huc etiam pertinent opera misericordie quæ ut manant ex dilectione, ita commemorantur à domino in euangelio Matthæi, hæc potentissimum, Pascere esurientes, potare sitientes, colligere uagos & hospites,

spites, operire uel uestire nudos, uisitare infirmos, uinctos inuisere & consolari. Ad hæc respiciens Lactantius lib. Instit. 6. cap. 12. dicit, Præcipua uirtus est hospitalitas & alere pauperes, Captiuorū redemptio magnum quoque & præclarum iustitiæ opus est. Non minus magnum iustitiæ opus est pupillos & uiduas destitutos & auxilio indigentes ueri atq; defendere: quod ubiq; lex diuina præcipit. Aegros quoq; quibus defuerint qui assistant curandos fouendosq; suscipere, summæ humanitatis & magnæ operationis est. Vltimū illud & maximū pietatis officium est peregrinorū & pauperū sepultura. Hęc hæc tenus de officio humanitatis quod præstat uera proximi dilectio.

Cæterum non satis fuerit, fratres, quod creberrime nobis repetendum est, intelligere quomodo diligamus proximū, quin potius diligendus est impensissime. Audiendus apostolus qui mira orationis uirtute & pulcherrimo exactissimo sanctissimoq; Christi exemplo nos omnes ad charitatem proximo præstandam adhortatur & dicit, Si qua igitur consolatio est in Christo, si quod solatium dilectionis, si qua cõmunio spiritus, si qua uiscera ac miserationes, complete meum gaudium, ut similiter affecti sitis, eandem charitatem habentes, unanimes, idem sentientes, ne quid fiat per contentionē aut inanem gloriam, sed per humilitatem animi alium quisq; se præstantiorem existimet, ne sua quisq; spectetis, sed unusquisq; quæ sunt aliorum. Is enim affectus fit in uobis, qui fuit & in Christo Iesu, qui cū esset in forma Dei non rapinam arbitratus est ut esset æqualis Deo, sed semetipsum inaniuit forma serui sumpta, in similitudine hominum constitutus, & figura repertus ut homo, humiliavit semetipsum factus obediens usq; ad mortem, mortem autem crucis. Quapropter & Deus illum in summam extulit sublimitatem, ac donauit illi nomen quod est supra omne nomen, ut in nomine Iesu omne se genu

Adhortatio ad charitatem.

flectat cœlestium terrestrium ac infernorum, omnisq; lingua confiteatur quod dominus sit Iesus Christus

ad gloriam Dei patris. Ei soli sit honor

& imperium in secula seculorū, Amen.

rum, Amen.

Finis primæ Decadis Sermonum.

natura uel ingenio hominis ex semetipso sit illuminatio quædam; ratio deprecans ad optima & operatio sancta: sed quod Deus notio nes quasdam & principia religionis æqui & boni generalia animis nostris impressit aut insculpsit, quæ quasi inserræ & nobiscum nata & iccirco ueluti naturales esse uidentur.

Paulum apostolum de his testificantem atq; dicentem audiamus, *Locus Pauli Rom. 2. de lege nat. turæ.*
Cum Gentes quæ legem non habent, ait, natura quæ legis sunt fecerint, eæ legem non habentes sibi ipsis sunt lex, qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis: simul attestante illorum conscientia & cogitationibus inter se accusantibus aut etiam excusantibus in eò die cum iudicabit dominus occulta hominum iuxta euangelium meum per Iesum Christum. Duobus argumentis euincit apostolus Gentes esse peccatores. Principio enim ne excusarent se quod non habent legem, ostendit ipsas habere legem, & quia hæc præuaricantur, esse peccatores. Licet enim legem Moysis scriptam nõ habuerint, fecerunt tamẽ natura quæ legis sunt. Legis est reuelare dei uoluntatem quid agas aut quid omittas. Id habent à natura, id est, id norunt ex lege naturæ. Sequitur enim quod hoc exponat, Cum non habent legem, eæ sibi ipsis sunt lex. Nimirum habent in seipsis quod scripeum est in lege. Sed quomodo habent in seipsis? Sequitur iterum interpretatio, Quippe ostendunt opus legis inscriptum cordibus suis. Quis autem inscribit in corda, nisi solus Deus qui est cordium scrutator? Quid autem inscribit? Opus legis, ipsam inquam legem præcipientem bona & uetantem mala, ut sine lege scripta ex diætamine naturæ, id est ex impressis à Deo naturæ notionibus intelligant quid bonum sit, quid malum, quid appetendum, quid fugiendum. Intelligimus ex hisce apostoli uerbis quod lex naturæ, opponatur legi Dei scriptæ, & iccirco lex naturæ dicatur quia ueluti natura infra uideatur. Intelligimus legẽ naturæ non scriptam, sed insitam, idem habere officium quod legem scriptam, dirigendi uidelicet homines & docendi imò & discernendi bonum à malo, iudicandi peccatũ. Intelligimus originem illius legis non existere ex corrupto hominis ingenio, sed ex ipso Deo, qui digito suo cordibus inscribit & naturæ infigit inseritq; notionem & regulam iusti æqui & boni. Deinde producit apostolus secundũ argumentũ, quo Gentes peccati conuincit, à testimonio conscientie. Hæc enim instructa à lege naturæ, malum commissum accusat & damnat: ac una & sola est loco mille testium. Eadem etiam excusat, id est absoluit, si nihil commissum est contra legem. Quod si in præsentem contemnamus iudicium conscientie, certe non licebit tunc conscientie accusationes

DE LEGE NATVRÆ ET HYMANÆ

aspernari & præterire, cum dominus iusto iudicio iudicabit orbem. Ex his autem omnibus consequitur omnes Gentes esse peccatores, quas nisi à peccatis repurget filius Dei communis & unicus totius orbis saluator & liberator, necesse est omnes gentes perire in peccatis suis.

Duo præcipua capita legis naturæ. Sed redimus iam ad legem naturæ, cuius duo potissimum commemorantur capita: alterum, Deum agnoscito & colito. Alterum, societatem & amicitiam inter homines seruato. De priore hæc habemus apostoli Christi uerba, Quod de Deo cognosci potest manifestum est in illis (nimirum Genibus) Deus enim illis patefecit. Si quidem quæ sunt inuisibilia illius ex creatione mundi, dum per opera intelliguntur, peridentur, ipsa nempe æterna eius potentia & diuinitas, in hoc ut sint inexcusabiles: propterea quod cum Deum cognouerint, non ut Deum glorificauerunt, neque grati fuerunt, &c. *Gentes cognouerunt Deum.* Bn Gentes cognouerunt Deum, imò quicquid cognosci potest de Deo is docuit, aut ex quo libro docuit? Non ex libris Moysi aut prophetarum manu scriptis, sed ex magno illo libro naturæ. Nam quæ alioqui non uidentur in Deo, cuius generis sunt æternitas perpetuitas uirtus potentia maiestas bonitas diuinitasq;, ea uoluit æstimari ex rebus uisibilibus, nimirum ex rebus conditis. Nam diuinitas Dei æterna cognoscitur ex conditione hominis, ex cæli motu perpetuo, ex fluminum perpetuitate. Potentissimum esse necesse est illum, qui ista omnia sustinet, qui mouet uegetat conseruat in esse omnia, qui nutu cõcutit orbem. Optimum uero esse illum quis non uideat, qui solem oriri finit super bonos & malos? Sed in quem oro finem hæc reuelat Gentibus? Ut agnoscant Deum, glorificent & colant Deum, ut grati sint tanto benefactori. Id quando non faciunt, inexcusabiles sunt & merito pereunt suo, nimirum propter incredulitatem & ingratiudinem. Constat autem lege naturæ diserte doceri atq; tradi Deum esse, & hunc quidem agnoscendum atq; colendum.

Seruanda amicitia et societas hominum. De capite posteriore, nempe seruandam esse amicitiam & societatem inter homines, hæc tradit in euangelio dominus, Omnia quæcumque uolueritis ut faciant uobis homines, sic & uos facite illis. Eam sententiam extulit Alexander Seuerus Imperator per contrarium, Quod tibi non uis fieri, alteri ne feceris. Quam usque adeo dilexit, ut & in palatio & publicis operibus perscribi iuberet. Porro ad generalem illam legem pertinent hæc quoq;, Honeste uiuio. Alterum ne lædito. Suum cuiq; tribuito. Vitæ commoda tuero, incommoda propulsato. Quoniam uero lex naturæ ab apostolo opponitur legi Dei

Dei scriptæ, ideo necesse est ut illa huic respondeat: uideamus ergo quid prodicium sit a Gentium sapientibus & legislatoribus quod respondeat decalogo & quatenus respondeat.

Pythagoras apud S. Cyrillum contra Iulianum libro 1. de Deo sic scribit, Deus quidem unus: & ipse non ut quidam suspiciantur ex tra mundi gubernationem, sed in ipso totus in toto circulo omnes generationes considerat, contemperatio existens omnium sæculorum, & lux suarum uirtutum & operum principium omnium, lumen in cælo, & pater omnium, mens & animatio omnium, circulo omnium motu. En confitetur Pythagoras unum esse Deum, eumq; creatorem cõseruatorem gubernatoremq; omnium, patrem omnium, lumen & uitam omnium. Zaleucus in Proœmio legum suarum hæc scripta reliquit, Omnes qui urbem ac regionem inhabitant persuasos esse oportet deos esse: quod manifestum sit ex cæli & totius mundi inspectione, rerumq; in ipsis dispositione pulcherrima & ordine. Haud enim fortuita aut humana huiusmodi opera putare conuenit. Deinde colendi honorandiq; dii sunt, ut bonorum omnium nobis auctores quæ aliqua ratione fiunt. Singulos igitur habere & comparare animam quemq; suam oportet, ut ab omnibus malis pura sit. Nam ab improbo homine non honoratur Deus, neque sumpibus colitur, neq; tragœdijs capitur instar hominis mali, sed uirtute ac instituto honorum operum & iustorum. Quocirca opus est unumquemq; pro uirili bonum esse tum factis tum uoluntate, qui modo futurus sit Deo charus, &c Cicero de Natura deorum 2. lib. Cultus deorum is est optimus, inquit, idemq; sanctissimus & castissimus pietatis, ut deos semper pura integra incorrupta & mente & uoce ueneremur. Seneca autem lib. ad Lucill. 15. dicit, Quomodo sint dii colendi solet præcipi. Accendere aliquem lucernas sabbatis prohibeamus, quoniam nec lumine Dii indigent, & ne homines quidem delectantur fuligine. Vetemus saluationibus matutinis fungi & foribus absidere templorum. Humana ambitio istis officijs capitur. Deum colit qui nouit. Vetemus lineæ & strigiles Ioui ferri, & speculum tenere Iunoni. Non quærit ministros Deus. Quid nisi Ipse generi humano ministrat. Vbiq; & omnibus præsto est, Audiat licet quemadmodum seruire in sacrificijs debeat, quam procul resiliere à molestis superstitionibus nunquam satis perfectum erit, nisi qualem debet Deum mente conceperit, omnia habentem, omnia tribuentem, beneficia gratis dantem. Quæ causa est dijs benefaciendi? Natura. Errat quisquis putat illos nocere uelle uel posse: nec accipere iniuriam queunt nec facere. Lædere enim lædiq; coniunctum est.

Lex naturæ
re responde
dei legi sc̄ri
ptæ.

De Deo.

De cultu di
uino.

DE LEGE NATURAE ET HVMANA

Summa illa ac pulcherrima omnium natura, quos periculo exemit, nec periculosos quidem fecit. Primus est deorum cultus, deos credere: deinde reddere illis maiestatem suam, reddere bonitatem sine qua nulla maiestas est. Scire illos esse qui praesident mundo: qui uniuersa ut sua temperant, qui humani generis tutelam gerunt, interdum curiosi singulorum. Hi nec dant malum nec habent. Cæterum castigant quosdam & coercent & irrogant pœnas & aliquando spe boni puniunt. Vis deos propitiare? Bonus esto. Satis illos coluit, quis quis imitatus est.

Sententia de Deo gentiliū nō sunt integra.

In hisce Senecæ uerbis est egregijs & religioni ueræ congruis, desidero tamē duo. Prius quod subinde Deorum facit mentionem, cum tamē alibi ingenue fateatur unum modo substantia esse Deum. Nec ausim asseuerare illum more scripturæ usum. Illa uocat Deum Elohim quasi tu dicas Deos, propter trinitatis adorandæ mysterium. Interim nō nescio doctissimos religionis nostræ uiros ex Gentium testimonijs probare uoluisse Gentes quoque agnouisse Trinitatis mysterium. Posterius est quod non diserte (quantum ego quidem noui) exprimit & docet Seneca cum alijs Gentium sapientibus solitam in Deum fiduciam.

Gentes contra idola.

Porro non fuit apud Romanos ulla in ullis templis imago Dei, annis ab urbe cōdita plus minus 170. Plurarchus enim in uita Numa Pompilijs scribit, Quæ de deorū immortalium simulachris etiam Numa statuit, quam simillima sunt profus Pythagoræ documentis. Nam primum principium ille neque sensui neque perurbationi subiectum, sed mentem inuisibilem & increatam esse censuit. Hic autem Romanos prohibuit existimare imaginē Dei aut hominis speciem aut animalis habere figuram uel formam. Nec fuit apud eos neque picta neque ficta Dei prius species, sed in prioribus 170. annis templa quidem ædificabant sacraque tuguria erigebant, simulachrum uero nullum corporeum faciebant, perinde atque nephas esset deterioribus meliora assimilare, neque aliter quam intelligentia percipi possit Deus. Eadem testatur de Romanis M. Varro apud S. Augustinum lib. de Ciuit. Dei 4. cap. 31. Dicit enim Romanos coluisse deos sine simulachris annos 170 & addit, Quod si adhuc mansisset, caeteri dii obseruarentur. Nec dubitat eum locum sic concludere ut dicat, Qui primi simulachra populis posuerunt, eos ciuitatibus suis & metum demphisse & errorem addidisse: prudenter existimans deos

Nomen Dei in summo greco.

facile posse in simulachrorum stoliditate contemni, &c. Quanti uero Gentiles æstimauerint nomen Dei claret ex religione maxima sacramenti siue iuramenti, Historia extat elegans apud Gellium

Gellium lib. 7. cap. 18. ubi et illud inter alia legitur, Iusiurandum apud Romanos inuiolate sanctetis habitum seruatumque est: id et moribus legibusque multis ostenditur. Quod si quis conuiuium dixisset in Deum apud Gentiles, grauissimæ obnoxius pœnæ reddebatur.

Præterea fuerunt Gentibus sua sacra suæ feriæ ceremoniarumque & sacrorum antistites. Insignes fuerunt Gentium sacerdotes Melchizedek & Iethro. Et quanquam Paulus fateatur id quod Gentes obtulerunt, non Deo obtulisse sed dæmonij: quia tamen sacra & ceremonias sacras magni fecerunt, declarauerunt Deum notions culm & religionis indere animis hominū, quas deinde corruptum falsæ doctrinæ & opinioniones conceptæ de Deo & sacrorum ritibus.

De honorandis parentibus & magistratibus item de educandis liberis, deque liberorum officio præcepta & sententiæ sunt apud gentium sapientes illustrissimæ. Hierocles inter alia, Si quis, inquit, parentes secundos ac terrestres quosdam deos dixerit non errabit, cum nobis propter uiciniam, si dicere fas est, uel ipsis dijs honorabiliores sint. Necessary autem est ita existimare, & perpetua animi promptitudine conandū ut beneficijs eorū paria faciamus. Quantumuis uero multa in eorū gratiā fecerimus, semper tamē inferiora erūt omnia que esse debent. Et reliqua. Tempus enim me citius destituet quam hæc & alia huc perinentia cōmemorem ex Gentibus: neque hoc institui.

Contra homicidium uolentiam & iniurias lætæ sunt leges grauissimæ à Gentibus. Ab iisdem profecta est lex Iulia cōtra adulteria & nephandos concubitus. Statuerunt egregia decreta de connubijs & nuptiis contrahendis & colendis. Ac uerbum ueritatis diserte indicat Chananæos esse deleros propter incestas nuptias & nephandas libidines, Leuit. 18. Sed & Lycurgus Solon & Romani contra omnē luxum promulgauerunt leges sumptuarias: ut iam non commemorē insitum esse naturaliter gignere & nutrire sobolem.

Contra furta & dolos, cōtra usuram, de iusta rerū acquisitione & possessione, item de rerum diuisione & contractibus, habent ethnici leges pulcherrimas. Celebre est illud Ausonij, Si turpia lucra

Fœnoris & uelox inopes usura trucidat.

Veritatem quoque celebrant gentiles omnes, mendacium detrahunt & his similia scelera damnant modis omnibus. Lex 12. tabularum uero iuberet Tarpeia rupe præcipitem dare testem falsum. Cheron uero Catanæus inter alia egregia dicta, Quisque ait, honestatem ac ueritatem colat, turpitudinem atque mendaciū oderit. Nam hisce notis uirtus & malitia discernuntur. Quare statim à pueris assuefa-

DE LEGE NATURÆ ET HVMANA

cere oportet castigando quidem mēiendi studiosos veritatis autem amando, ut quod in uirtute optimum & fecundissimū est, animis singulorum innascatur, & quasi in naturam ipsorū conuertatur, &c.

10 *Concupiscentia.* Damnatur itē cōcupiscentia, damnatur & affectus prauī à sapiētibus ethnicorū. Hanc ueluti malorū radicē culpans Satyrus canit, Inde ferē scelerum causæ, nec plura uenena Misceuit aut ferro grassatur sæpius ullum Humanæ mentis uitium quam sæua cupido.

Cæterum ex his omnibus facile est colligere gentium animis inscriptas esse Dei notiones ac præcepta fugiendorum & apparendorum: quæ interim corruerunt & obscurarunt suis affectibus & uiciatis à carne iudicijs. Proinde Deus præter legem naturæ alias quoque suæ uoluntatis expositiones dedit, nimirum uiuam traditionem parum, angelorum responsa, oracula, prodigia, leges scriptas per homines sapientissimos & religiosissimos. His omnibus adiunxit Deus legem naturæ. Ergo quæcunq; reperiuntur in ethnicis uera et bona, ad authorem omnis boni Deum sunt referenda: falsa uero, ad corruptam hominis naturam & ad affectus prauos.

Nihil efficit natura sine gratia In his omnibus in primis illud obseruandum esse monemus, nos hic loqui de cognitione non de facultate. Clara utcumq; est cognitio legis, sed assensus & uoluntas efficiendiq; potestas & infirma est & implicatissima. Quanquam & intellectu illuminari oportere, ita & uires cælitus concedi necessarium esse conuenimus. Nihil hic efficit natura sine gratia. Quod si qui ex Gentibus laudem nō habent iustitiæ, ut Melchizedek, Iob, Iethro & alij multi, id quidem nō habent ex suis uiribus, sed ex gratia Dei. Sicuti ex historia Iob clarissimis licet colligere argumentis. Ergo si qui ex Gentibus sunt saluati, non per opera naturæ aut merita propria sunt saluati, sed per misericordiam Dei in Christo domino nostro. Neq; uero Lex naturæ insita est hominibus à Deo ut saluet homines sine gratia & Christo, sed magis ut doceat quid bonum sit quid malum, ut euincat nos esse peccatores & inexcusabiles coram domino. Paulus certe per legem naturæ Gentes non minus quam per legem Moſis Iudæos peccati reuincens, demonstrat in solo Christo Dei filio esse iustificationem uitam & omne bonum. Hæc de lege Naturæ.

Humanae leges. Humanæ leges sunt (nam secundo loco de his nos dicturos polliciti sumus) quæ ab hominibus ad conseruationem utilitatemq; uel reipub. uel ecclesiæ ordinantur ac promulgantur. Hæ enim diuersi sunt generis. Sunt enim poliuiticæ leges, sunt ecclesiasticæ & Traditiones humanæ. Poliuiticæ leges sunt quas magistratus sancit pro ratione

tionem locorum temporum ac hominum ad conseruandam pacem & honestatem publicam. Huius generis sunt innumera exempla in lre ciuili & Imperatorum Constitutionibus, maxime Iustiniani. Debent hæc omnes quam proxime accedere ad leges Dei ac naturæ nec cum his pugnare aut habere quicquam impietatis crudelitatis & tyrannidis. Huiusmodi legibus iubet parere sanctus Petrus dicens, Subditi estote omni humane constitutioni, propter dominum, siue regi tanquam præcellenti, siue præsidibus ut qui per eum mittantur ad uindictam quidem nocendum, laudem uero recte agentium. Quanquam enim per ordinationem siue constitutionem intelligat ipsos reges ac magistratus, sicuti ipse altero orationis membro protinus exponit, quia tamen magistratus conditis legibus rem pub. gubernant, ideo æquis legibus nos parere iubet apostolus. Porro politicae leges æquæ & sanctæ adiuuant charitatem, tranquillitatem, & hominum societatem conseruant, bonos defendunt, inordinatos redigunt in ordinem, religionem deniq; non mediocriter iuuant, sed & malas abrogant consuetudines & proscribunt scelera. Exempla cernere licet in rebus gestis à Nabuchodonosore, Cyro, Dario, Artaxerxe, & ab alijs principibus. Verum alio loco dicetur de Magistratu eius legibus & officio.

Ecclesiasticæ leges sunt quæ ex uerbo Dei quidem petuntur, at pro ratione hominum, temporum locorumq; accommodatæ in ecclesia à populo Dei agnoscuntur & usurpantur. Has ecclesiasticas leges non traditiones humanas appello, quod è scripturis diuinis petuntur non hominum ingenio inuentæ & proditæ, ab ea usurpantur, quæ solius pastoris uocem audit, alienorum non agnoscit. Coit ecclesia ad audiendum uerbum Dei & ad preces publicas matutinis ac uesperinis adeoq; statim horis prout cuiq; loco & populo commodum est, idq; legis uice est. Habet ecclesia supplicationes ferias & ieiunia sub legibus certis. Celebrat ecclesia certis temporibus certo loco & modo præscripto sacramenta, idq; secundum leges & ritum ecclesiæ receptum. Baptizat ecclesia infantes. A cæna dominica non remouet mulieres: idq; pro lege habet. Iudicat ecclesia per deputatos iudices in causis matrimonij, & habet in his leges certas. Atqui has omnes & his similes alias deducit ex scripturis & applicat pro ædificatione locis temporibus & hominibus: ut aliquam quidem in uarijs ecclesijs diuersitatem, nullam discordiam uidere liceat.

Cæterum habent leges ecclesiasticæ modum certum & metras certas, nimirum ne quid fiat aut recipiatur contra uerbum Dei aut alienum à uerbo Dei, contra charitatem & decorum, ne quid nimis

Ecclesiasticæ leges.

DE LEGE NATVRÆ ET HVMANÆ

*Superstitio
sa leges.*

*Traditio-
nes huma-
ne.*

aut ne quid minus: deniq; ut per omnia ualeat hæc D. Apostoli regula, Omnia decenter, secundum ordinem & ad ædificationem ecclesie fiant. Proinde si quis superstitiosas operosas & indecoras hominum traditiones à scripturis quoq; alienas sub prætextu ecclesiasticarum legum proferens pijs obtrudere conatus fuerit, probabunt illi ad regulam uerbi Dei imposturam illam ac repellent.

Restant Traditiones humanæ, quæ sunt ab hominibus electione propria, ex intentione stulta aut alio ex affectu humano, contra aut citra scripturam diuinam natæ conditæ atq; inuentæ. Cuius generis innumera inuenias exempla, sectas uidelicet, regnum & cœlibatum spiritualiũ, ritus & consuetudines in ecclesia horum multifarias. De his omnibus simpliciter pronunciauit dominus in euangelio ex Isaiâ propheta & dixit, Quare trãsgredimini præceptũ Dei propter traditionẽ uestrã? Hypocritæ, recte uaticinans de uobis Isaias dixit, Appropinquat mihi populus, hic ore suo & labijs me honorat, cœteri cor eorum procul abest à me: sed frustra me colunt, docentes doctrinas præcepta hominum. Ad ea uero uerba alludens beatus Christi martyr Cyprianus epistolarũ lib. 1. epist. 8. Adulteriũ est, ait, impium est, sacrilegũ est, quodcumq; humano furore instituitur, ut dispositio diuina uioletur. Procul ab huiusmodi hominum contagione discedit, & sermones eorũ ueluti cancrũ & pestem fugiendo uitate, præmonente domino & dicente, Cæci sunt & duces cæcorum. Nam & D. Paulus in epist. ad Titum, Redarguito illos se ueriter, inquit, ut sani sint in fide non attendentes Iudaicis fabulis & præceptis hominũ, auersantium ueritatem. Studidõ omitto locum Pauli ad Coloss. 2. cap. quod is omnibus sit cognitiuissimus.

Epilogus.

Nolo charitati uestræ operosiore & copiosiore expositione molestus esse. Paucula enim hæc de legibus naturæ & humanis, politicis inquam, ecclesiasticis & merè humanis traditionibus sufficere arbitror diligentibus & fidelibus, qui domum redeuntes singula apud se diligentius expendunt, lectis etiam scripturarum locis quos frequenter citamus ac religiose excussis. Dominus concedat nobis omnibus ne unquam admonitiones legis naturalis in animis nostris contemnamus, nec humanis traditionibus implicemur, sed in legibus politicis æquis & in ecclesiasticis legibus sanctis legitime ambulantes, seruiamus domino. Cui gloria honor & imperium in secula seculorum, Amen.

De lege

De Lege Diuina, ac duobus primis primæ tabulæ seu Decalogi
præceptis.

SERMO II.

EX diuina ab ipso domino Deo nostro promulgata, *Lex Dei*
quid faciamus aut omittamus præscribit, requirens obe- *quid,*
dientiam, ac inobsequentibus interminans interitum.
Diuiditur in legem Moralem Ceremonialem & Iudi-
cialem. *Summum* istarum partium diligentissimus scriptor & expo-
sitor est Moyses. *Moralis* informat mores adeoq; uirtutum formas tra- *Moralis.*
dit, demonstrans quantum à nobis Deus iustitiam sanctimoniam
obedientiam & perfectionem requirat. *Ceremoniales* leges sunt, quæ *Ceremo-*
præcipiunt de ritibus sacris seu ecclesiasticis, deniq; de personis & re- *nialis.*
bus ministrantibus & destinatis sacris. *Iudicialis.* Leges autem Iudiciales præci-
piunt de rebus ciuilibus seu forensibus, de pace publica, æquitate &
honestate. Et de his quidem postremis dicitur suo loco. De morali
lege in præsentī differemus.

Nemo tamen putauerit nullam ante Mosen fuisse legem ac à Mo- *Fuit lex eo-*
se primū proditam, Nam eadem illa Moralis legis capita quæ Mo- *tiam ante*
ses exponit Decalogo, partibus ab ipso mundi initio fuerunt cog- *Mosen.*
nita. Nam unum illum uerum Deum coluerunt unice pro Deo
suo, hunc adorauerunt & inuocauerunt. Idola Syriaca Labani au-
ferret à sua familia Iacob & defodit in Bethel, subter quercum uel re-
benthum quæ erat prope Sichem. Sacrosancta erat iurisiurandi
religio Abrahamo, unde consequens est sanctum & celebre ipsi fu-
isse nomen domini, Sacra celebrarunt patres sancti omnes & dili-
gentissime & religiosissime. Cham maledictionem à patre accipit,
quod irreuerenter sese gessisset erga patrem. Damnatur propter par-
ricidium Cain. Sanguini parcere iubet Noe. Laudatur Ioseph quod
respuit amplexus coniugis alienæ, nempe uxoris domini sui. Vitupe-
ratur Ruben quod incestuoso concubitu polluisset thorum paternū.
Ira sciunt non immerito Iacob Labano socero, quod ipsum furti suspe-
ctū habuisset. Mendaces & falsos testes damnauerunt omnes patres,
quæ admodum & cupiditates prauas. Proinde non caruerunt ipsis Decalo-
gi præceptis patres ab ipso mundi exordio, ad usq; Moysis tempora: in-
terim non habuerunt illa tabulis incisæ aut membranis inscripta. Inscr-
ipserat quidem illa dominus digito suo in corda ipsorum, eademq; exco-
lebat uiua patrum traditio uel doctrina. Eadem tamen est lex uerbi-
que, eadem semper Dei uoluntas, quia unus modo Deus est, qui non
mutatur. Sub Mose primum tamen illa sunt relata auctore & scri-
ptore ipso Deo in tabulas, & scripta in libros per Mosen.

DE PRÆCEPTIS DECALOGI I. ET II.

*Veteres ha-
buerunt ce-
rimonias
& iudicia.*

Similiter nō caruerunt ueteres & sancti ante Moſen patres cere-
monijs & iudicialibus. Habuerunt enim ſuos ſacerdoſes, ipſos in-
quam patres familias, habuerunt ſua ſacra, ſuas aras & hoſtias, ha-
buerunt ſuos cœtus ſacros & ſuas purificationes. Habuerunt leges
de hæreditarijs rerum, de diuiſione & poſſeſſione, de contracti-
bus, de puniendis ſonibus. Cæterum Moſes illa omnia in cere-
tas rededit leges: multa etiam diligentius expoſuit: multa intie-
ruit quibus ueteres uel caruerunt, uel paulo diuerſa ratione uſi
ſunt. Cuius quidem generis ſunt Tabernaculum, Vaſa ſacra,
Arca fœderis, Menſa, Candelabrum, Ara holocauſti & thymia-
matis, Sacerdotium Leuiticum, Veſtes ſacræ, Feriæ & Feſta: & ſiquid
aliud eſt huius generis: quæ quidem omnia abrogantur per Chri-
ſtum, ſicuti ſuo loco dicemus. Mores quoniam conſtare nō poſſunt

*Moralis
lex perpe-
tua.*

nifi ſaluo decalogo, ideo Moralis lex ut proprie legis nomen obtie-
nit, ita nunquam abrogatur. Eſt enim Decalogus uera & abſolu-
ta æternæq; ueræ iuſtitie & omnium uirtutū regula, omnibus præ-
ſcripta locis hominibus temporibus. Summa enim Decalogi eſt
ut Deum diligamus & nos mutuo: id quod ſemper ab omnibus præ-

Decalogus

biq; hominib; requirit dñs. Porrò Decalogus ſignificat librū ſeu ex-
poſitionem & uolumen decem capitū præceptorum uel articulorū.

*Maietas
& dignitas
Decalogi.*

Illud uero ſingulare habet Decalogus legis, quod Ceremonialia
& Iudicialia omnia à Deo per angelos Moſi & per hunc populo
Dei reuelata, & quod à Moſe, Deo iubente, conſcripta ſunt: decalo-
gus uero non ab homine neq; per hominem, ſed ab ipſo Deo opor-
tuit maximo ad montem Sina inter prodigia maxima & ſupenda,
in concione publica & maxima hominum & angelorum recitatus
eſt. Idem nō manu Moſis, ſed digito Dei ſcriptus eſt in tabulas non
cæreas ſed lapideas durabiſſimās. Seruata ſunt illæ tabulæ tanquam
theſaurus præſtantiſſimus in Arca, quæ à tabulis fœderis (fœderis e-
nim æterni capita continebant) nomen indepta ac appellata eſt Ar-
ca fœderis. Repoſita eſt hæc in ipſum ſanctum ſanctorum. Quæ om-
nia modis omnibus commendant nobis Decalogi præſtantiam,
admonentq; ut illum Deum reuerentur qui legem promulgauit,
quippe qui dominus ſit cœli & terræ, elementisq; omnibus utatur
pro ſua uoluntate contra rebelles ſuos: admonent præterea ut Deca-
logum uel hodie loco theſauri in mundo omnium præſtantiſſimi
habeamus. Diuinæ enim in eccleſia Chriſti reliquæ ſunt Decalo-
gus, Symbolum apoſtolorum & Oratio dominica, adeoq; tota Bi-
blia De Decalogi promulgatione mirifica & copioſiora habemus
apud Moſen Exodi 19. & Deu. 4. & 5. cap.

Due autem sunt tabulæ diuinæ, in quas digesta sunt decem diuine tabulæ legis capita. Prior tabula continet capita quatuor, posterior sex. Nam ultimum mandatum quod nonnulli diuidunt in duo, reuera unicum & indiuisum est. Nam in genere primum præcipit dominus, Ne concupiscas, deinde per specierum enumerationem recenset quid non concupiscamus, nempe uxorem proximi, ædes eius, agros, iumenta & opes. Præterea unus est duntaxat uersus in Hebraica ueritate non duo diuisi. Cum nostra diuisione faciunt Iosephus lib. Antiq. 6. cap. 3. Origenes in Exodum Homelia 8. Ambrosius in 6. cap. epistolæ ad Ephesios. Porro Magister in sententijs ultimum mandatum dissecut in duo, iccirco in primam tabulam tria duntaxat præcepta collocat. Sequutus est fortassis S. Augustinum qui quæstio. in Exodum 71. & epistola ad Ianuarium 119, etiam tria tantum primæ tabulæ præcepta numerat, idq; propter mysterium trinitatis. Idem tamen non omittit mandatum de non habendis colendisq; idolis, memor haud dubie illorum in euangelio uerborum domini, Amen dico uobis donec prætereat cælum & terra, iota unum aut apex non præterierit ex lege, quoad omnia facta fuerint. Quisquis igitur soluerit unum ex mandatis illis minimis, & docuerit sic homines, minimus uocabitur in regno cælorum. Idem rursus in quæstionibus ueteris & noui testamenti libro primo cap. 7. ponit primæ tabulæ præcepta 4. secundæ sex. Nec multum ab ea sententia ablutit lib. 3. ad Bonifacium, &c.

Diuisit autem dominus præcepta illa sua in duos ordines uel in duas tabulas propter rerum quæ tractantur differentiam. Prima enim tabula pertinet ad Deum, secunda ad homines. Prima docet quid de Deo & cultu eius sentiamus, id est tradit pietatem, quomodo uidelicet pie uiuamus. Secunda docet quid debeamus proximo, id est tradit humanitatem, quomodo uidelicet trāquille humaniterq; uiuamus. In his autem continentur omnia officia uitæ, ut nihil omnino dici possit ab ullis totius mundi sapientibus de pietate & humanitate, quod non comprehendatur in Decalogo.

PRIMUM Decalogi præceptum hæc uerbis pronunciauit ipse dominus, EGO DOMINVS DEVS TVVS, QUI EDV- XI TE EX TERRA AEGYPTI, DE DOMO SERVI- TVTIS: NON HÆEBIS DEOS ALIENOS CORAM ME. Duo habet membra hoc præceptum, Prius & ipsum uaria sitinet. Principio enim offert se nobis Deus et exponit nobis qualis sit erga homines imò qualis erga nos esse uelit. Vnde nos secundo loco colligimus quid uicissim à nobis requirat & quodnam sit officium

DE PRÆCEPTIS DECALOGI I. ET II.

cium nostrum. Tertio & ultimo loco appendit euidentem demon-
strationem eius quod dixit se esse Deum nostrum.

Qualis De-
us erga ho-
mines.

Ab initio pronunciat & dicit, Ego dominus deus tuus. Quibus
uerbis exponit qualis sit qualisq; esse uelit erga omnes homines.
Congruunt hæc uerba cum uerbis fœderis domini cum Abraha
Deus fortis & Schaddai, quasi tu dicas Saturnus à saturando. Est e-
nim Deus copiarum cornu, qui exaturat omnes & omnia, fons inexhaus-
tus & perennis bonorum omnium. Id quod & Ieremias copiosius
enarrat in cap. 2. sermonum suorum. Et cerè hæc omnia compre-
hendit his paucis uocibus, Ego dominus Deus tuus. Ego inquam
qui iam loquor tibi ex medio ignis. Ego & non alius. Significatur
hic unitas Dei. Docemur hic unum agnoscere Deum, non plures,
uni adhærere, non corda pluribus diuidere. Ego dominus tuus, ego
Deus tuus. Dominus est quia merum habet imperiũ in omnes crea-
turas, domino subiecta sunt omnia, domino obtemperant ad nu-
tum omnia. Dominus omnia gubernat & sustinet. Est enim celi &
terræ & omniũ quæ in eis sunt conditor, rector, conseruator, rex &
princeps summus & maximus. Proinde in unica hac uoce compre-
henditur Dei sapientia, uirtus, potestas, & maiestas immensa. Deus
forte deriuatur à daij uoce Hebraica quæ sufficientiã significat. Solus
enim Deus sufficit sibi ad beatitudinem et felicitatem plenissimã mo-
disq; omnibus absolutissimã, præterea sufficit Deus omnibus requi-
rẽibus ipsum in ueritate, ditissimus in omnes inuocãtes nomen ip-
sius. Qua parte notatur dei omnisufficiẽtia, liberalitas, bonitas et mi-
sericordia: maxime cũ additur, Ego dominus deus tuus, Tuus inquam.
Deus enim nõ sibi modo bonus est, sed nobis quoq;. Totũ se cupit
effundere cũ omni sua bonitate cũ omnibus suis dotibus in fideles.
Nõ est parcus, nõ est malignus, gaudet distrahi & impariri se nobis
fruendũ abũdantissime adq; facietatẽ iucundissimã, idq; omni re-
po-
re, necessitatis maxime. Et significãter quidẽ T V V S ait, nõ uester, ut
intelligamus singuli Deũ æternũ optimũ beatissimũ singulorũ fore
essetq; Deũ & dominũ, id est seruatorẽ, liberatorẽ, redemptorẽ, acerũ
& mare bonorũ omniũ, animæ & corporis, presentĩ & futurorum.

Quid exi-
gat à nobis
hoc præce-
ptum.

Ex istis colligimus secundo loco quid uicissim à nobis requiratur
nisi dominus & quod nõ sit nostrũ officium. Aperam relationem eie-
nim habet Tuus. Si enim ille uult esse meus, ego uicissim debeo esse
suus. Ille uult esse dominus, & est Deus meus, ego itaq; illũ p. domi-
no & Deo meo habere & uenerari debeo. Ideoq; requiritur hoc mãda-
tũ à nobis ut non tantũ Deũ uerũ p. Deo uero, sed pro Deo nostro p.
domino

dño, pro rege, pro conditore, pro seruatore & patre nostro agnosca-
 mus, utq; illi suas tribuamus proprietates, quod unus est, solus bo-
 norū omnium fons & largitor, quod uiuus est, æternus, iustus, uerax,
 beatus, felix, clemēs, potens, optimus max. Huic itaq; adhæreamus,
 huic obediāmus in omnib. in illū credamus, illū inuocemus solum,
 oīa ad ipsum bona referentes, omnia bona ab ipso petentes, & pro
 omnib. beneficijs gratias agētes, hūc adoremus, hūc colamus timo-
 re sincero & dilectione ardentissima spe pertinacissima. Huc em̄ per-
 tinent illa ex sancto Mose & euāgelio sentētia, Dñm Deū tuū adora-
 bis & illi soli seruiēs. Et iterū, Dñm Deū uestrū sequimini, illū time-
 te, illius præcepta custodite, illius uocē audite, illi seruite, & illi adhæ-
 re. Quid q; ipse dñs in Psal. clamat, Sacrifica Deo laudē, & perfol-
 ue altissimo uota tua. Et inuoca me in die tribulationis, &c.

Deut. 10.

Psal. 50.

Iam uero demonstratio qua ostendit se fuisse esse & fore Deum et
 dominū omnium nostrū & patrum nostrorū liberorumq; nos in-
 quentium, euidentissima est, nimirum liberatio ex Aegypto. Conti-
 neta omnes uirtutes diuinas, sapientiam, bonitatem, iustitiam, ueri-
 tatem, potentiam, & quid non? Declarat se esse dominum in cælo et
 in terra, in omnibus elementis, in omnibus creaturis. Liberat beni-
 gne suos Israelitas, tuetur, ornat uarijs muneribus, & seruat uel inui-
 to & fremente toto regno Aegypti. Aegyptios autem uarie, horribi-
 liter, sed iuste tamen punit, tandem & cum rege suo submergit in
 mari rubro. Potuerunt Israelitæ ex hoc unico Dei facto colligere
 Deum, ut potentissimum esse, ita futurum ipsorum Deum, sicuti fu-
 erat Deus patrum ipsorum. Facto enim declarauit qualis fuerit &
 quantæ potentæ & bonitatis sit uel hodie omnibusq; in finem ul-
 que seculis. Nobis quidem recentior est liberatio quæ obtigit per Je-
 sum Christum dominū nostrum, qui nos non ex Aegypto aliqua,
 aut ex manibus Pharaonis asseruit, sed ex potestate tenebrarum pec-
 cati mortis & diaboli liberauit. Vnde colligimus Deū æternū uerum
 optimū maximū beatissimumq; ut potentissimū, sic nostrū esse Deū,
 & hunc nobis bene uelle, nos curare & amare. Iuxta illud apostoli,
 Qui proprio filio suo nō pepercit, sed pro nobis omnib. tradidit il-
 lū, qui fieri posset ut non cum eodē omnia nobis donet. Equidē my-
 steriū redemptionis nostræ per Christū dominū nostrū, comprehen-
 sum est manifestissime in primo Decalogi præcepto. Nam clarū est
 liberationē populi Israelitici ex Aegypto, typum fuisse futuræ libera-
 tionis totius orbis terrarum & omnium regnorum mundi per Chri-
 stum dominum, qui totum orbem liberauit ex seruitute peccati &
 diaboli. Quod si quis dubitat, inspiciat ceremoniā siue sacramentū

Demonstra-
 tio quod de
 us uerus de
 us noster
 est.

Mysterium
 Christi com-
 prehensum
 est in primo
 præcepto.

huius corporalis liberationis, ipsum inquam Pascha. Quis uero nesciat agnum illum typum prætulisse Christo liberatori? An obscura est hæc Pauli uox, Pascha nostrum immolatus est Christus? An non omnes apostoli cum Ioanne baptista appellarunt dominum nostrum Dei agnum qui tollat peccata mundi? Præterea clara sunt Isaiæ prophætæ uerba in capite 52. ubi diferte inter se confert liberationem Israelis ex Aegypto, & liberationem totius orbis ex seruitute peccati per Christum. Proinde continetur mysterium Christi domini & redemptionis nostræ in primo decalogi præcepto: ut iam recitantibus nobis uerba Dei, non tam uetus illa liberatio Israelis ex Aegypto, quam noua illa quæ obtigit per Christum, oculis & animis nostris obuersari debeat, excitareque spem nostram, ne quid distidamus Deum illum optimum maximum & fore & esse Deum nostrum.

*Prohibetur dij alie
ni.*

Posteriorius membrum primi præcepti uerat nobis ne quis nostrum habeat deos alienos, id est excludit extra Deum omnia præsidia uitæ, quæcunque tandem præter Deum uel fingi uel eligi possunt. Ac utitur dominus uehementissimo loquendi genere. Nam dicit, Non habebis deos alienos coram me. En non habebis, & non habebis quidem coram me, uel ante faciem meam, uel mecum, uel apud me. Germanice, *Sû mir/oder nåbend mir. Oder lasß mich nit sâhen vor minen ougen.* Ita enim loquuntur irati patres, quando prohibent rem uehementer turpē & abominandam, Vide ne ante oculos meos, & me quidem spectante hoc facias. Atqui ubique adest Deus, omnia inspicit Deus, etiam corda & cordium abscondita. Proinde nullo pacto uel palam uel occulte habendi sunt nobis dij alieni; id est nemo nostrum habeat ullam creaturam siue ea in cælis siue terris sit pro Deo nostro: nemo nostrum tribuat creaturis proprietates Dei, eaque quæ ex officio debemus Deo. Proprietates Dei sunt ubique esse, omnia uidere, omniscium & omnipotentem esse, uiuificare, liberare, à peccatis purgare, seruare uel saluare, iustificare, sanctificare, & si quæ alia huius generis sunt. Officia nostra sunt Deum adorare, inuocare, timere, colere, sperare in Deum, adherere Deo, audire Deum, credere Deo, obsequi Deo.

*Alieni dij
qui.*

Ideoque alienus Deus erit quod proprie & naturaliter non est Deus, imò quicquid nobis præter Deum hunc uerum uerum & æternum confingimus, cui confidimus, in quod speramus, quod inuocamus, quod amamus & metuimus, in quod animum nostrum intendentes desigimus, à quo dependemus, quod pro thesauro auxilio et præsidio nostro in prosperis & aduersis habemus agnoscimusque. Dum Rahel à Iacobo sobolem postularet, audit, Num pro Deo tibi sum,

sum, qui reddidi te sterilem? Rursus cum Ioram rex Israeliticus à rege Sytorum Benhadad, per Naamanum accepisset literas, in quibus postulabatur purgatio lepræ, scidit uestes suas iratus atque exclamavit, Ego ne Deus sum, ut interficiam & rursus vitæ restituam? Solus ergo Deus sit Deus noster id est vita & salus nostra, auxilium, refugium, protectio, liberatio, spes, amor, terror & tremor noster. Si hæc tribuamus alijs & non soli Deo, alienos constituemus deos. Et alienum non raro dicitur quod non est institutum à Deo. Sic alienus ignis dicitur illatus esse tabernaculo, diuersus nimirum ab eo quem accendit iusserat dominus. Aliena dicitur mulier in Prouerbis, quam non concessit dominus. Alieni ergo dii sunt quos nobis ipsi fingimus, quos Deus nobis non constituit tutelares, à quibus pendentes auxilia poscimus. Proinde erunt alieni dii, diui ipsi, nunc quidem triumphantes cum rege Christo in cælis, non ipsi quidem per se, sed nobis erunt dii alieni, qui perperam de ipsis iudicamus & honorem Deo debitum ipsis impendimus, colentes eos pro tutelariis inuocantesq;. Erunt dii alieni ipsi diaboli & homines diabolici, si ipsis timorem Deo debitum, ita impendamus, ut hos præferamus Deo. Diu alieni erunt astra, planetæ signaq; cœlestia, si à mathematicis decepti, ab ipsis pependerit, respicientes in omnibus ad signa cœli, & totam uitam nostram dirigentes ad astrorum cursum. Ita si pecuniam, si homines diuino honore & amore prosequamur, erunt pecuniæ & homines nostri nobis dii alieni. Ad eundem modum damnatur in rege Asa 2. Paralip. 17. nimia fiducia in medicos. Hæc ergo & medici fiunt dii alieni. Damnantur Isaia 30. cap. Iudæi quod Aegyptijs confederatis nimium fiderent: fiunt ergo confederati dii alieni. Multo magis damnatur hic fœdera & pacta propter magicam cum dæmonibus facta. Damnantur benedictiones illæ quæ rectius dicerentur maledictiones, superstitiosi inquam exorcismi, in quibus præterea accusandus est abusus diuini nominis. Verum quis exacte omnia recenseat, quæ fiunt contra hoc primum mandatum, quo uera traditur pietas, internus Dei cultus, ut agnoscamus Deum, credamus ei, recte sentiamus de eo, ipsum inuocemus, ipsi adhæreamus, ei in omnibus obediamus.

Secundū decalogi præceptum hoc est, NON FACIES TIBI Præceptū
 SCULPTILE, NEQVE SIMILITVDINEM VLLAM Dei 2.
 EORVM QVAE IN COELIS SVNT SVRSVM, VEL
 IN TERRA DEORSVM, VEL IN AQVIS QVAE
 SVB TERRA SVNT: NON ADORABIS, NEQVE
 COLES. EGO SVM DOMINVS DEVS TVVS FOR.

DE PRÆCEPTIS DECALOGI I. ET II.

TIS, ZELOTES, VISITANS INIQUITATEM PATRVM IN FILIIS IN TERTIAM ET QVARTAM GENERATIONEM, EORVM QVI ODERVNT ME, ET FACIENS MISERICORDIAM IN MILLIA HIS QVI DILIGVNT ME ET CVSTODIVNT PRÆCEPTA MEA. Primo præcepto internam religionem formauit tra-

diditq; dominus: secundo corrigit externā. Si recte iudicaremus de Deo seruaremusq; rite ac religiose præceptū primū, nihil opus fuerat præcepto secundo: sed quia nouit ingenia nostra dominus, ideo prohibet quod alioqui fueramus facturi. Videtur enim pleriq; Deū ex primendū esse imagine aliqua, & uenerandū corporali uisibilib; cultu aliquo, oblati ipsi auro argento gemmis ebore ac rebus preciosis. Proinde finis generalis huius præcepti est retrahere nos à carnalibus imaginationibus & cultibus Dei, qui ut potentia est immensalis: spiritu & sanctitate uult coli. Idolum uero seu simulachrum continet omnē externum cultū: ergo cum idola prohibentur, simul prohibetur omnis cultus Dei externus & peregrinus. Nam ubi idolum est, ibi basim ei oportet statuere, sedem collocare, aram extruere, templum ædificare. Hæc protinus custodes, curatores, ministros seu sacerdores requirunt, hostias & oblationes, anathemata, ornamenta, ferias & sumptus atq; labores nunquam exantlandos & finiendo. Nam semel receptis idolis, nullus est neque finis neq; modus sumptuum atq; laborum. Experientia id uerum esse docet.

Deus prohibet sculptile.

Porro præceptū hoc secundum habet partes tres. Principio enim prohibet Deus facere sculptile uel simulachrum: hoc est Deus uetat sibi ullam cuiuscunq; tandem formæ aut materiæ sit, imaginem ponere aut consecrare. Nam ut Deus non uult, ita non potest representari ulla imagine. Species uero omnes ferè enumerat quibus solemus effigiare res. Non affinges Deo, ait, speciem aut formam earum rerum quæ supra nos sunt, in ipso cælo. Sunt autem in cælo corpora cælestia, ueluti sol, luna, planeta, astra, ipsæ deniq; aues uariæ speciei. Sub quibus quidem speciebus ferè omnibus non pauci apud gentes Deum adorarunt & coluerūt. Nec affinges Deo speciem aut formā earum rerū, quæ sunt in terra. In terra sunt homines, animalia, herbæ, fructices, arbores, &c. Ac constat Gentes Deum ueneratas esse sub imagine hominū & animalium. Corn. Tacius de Germanis, Cæterū nec deos colibere parietibus, ait, neq; in ullam humani oris speciem assimilare, ex magnitudine cælestium arbitranur, lucos ac nemora

nemora consecrant deorumq; nominibus appellant secretum illud, quod sola reuerentia uident. En coluerūt maiores nostri Deum sub specie arborum uel syluarū. Quod tamen hic prohibetur hominibus, quemadmodum ne sub specie earum rerum, quæ in aquis aut sub aquis sunt effigiantes Deum nostrum ueneremur. Coluerunt Palæstini Deum sub imagine piscis. Dagon deus Palæstinus præ se ferebat piscis figurā. Aegyptus coluit serpentes. Imò Paulus hæc omnia cōprehendens ad Rom. 1. cap. contra Gentiles disputans, Obtebratū est, inquit, insciens cor eorū: cum se crederēt sapientes, stulti facti sunt mutauerūtq; gloriā immortalis Dei, in imaginē non solum mortalis hominis, uerū etiam uolatilium & quadrupedum & repulium. Contra hanc insaniam pugnat prima legis pars.

Cur autem Deus nolit ulla exprimi imagine sensibili aut uisibili, in promptu causa est. Deus spiritus est, Deus immensus est, incircumscriptibilis, ineffabilis, ubiq; præsens, cœlum & terram implēs, æternus, uiuus & minificans atq; conseruans omnia, gloriæ & maiestatis supra cœlos exaltatæ. Quis autem exprimat ulla uel imagine uel materia spiritum? Deus est immensa potentia omnia uiuificans atque conseruans. Sed imagines Dauid describit ac dicit, Simulachra gentium argentum & aurum, opera manuum hominū, Aures habent & non audiunt, nares habent & non odorantur. Manus habent nec palpant, pedes habent nec ambulant, neq; sonus uulnus est in gutture eorū. Quid obsecro hæc cū Deo collata similitudinibus habent? Proinde uelle Deū exprimere simulachro uisibili est deū probro exponere faceretq; cōtempribilē. Dei oculus omnia uidet, idoli nihil uidet. Dei aures omnia audiūt, idoli nihil audiūt. Per Deū uiuunt & mouētur conseruanturq; omnia, Idola nec uiuunt nec mouentur, & nisi retineantur ab hominibus fabricantibus, concidunt & pereunt. Simulachrū non spirat. Deus dat omnibus halitum spiritumue. Vbi ergo & in quo est similitudo? In materia ne an in forma? Si in materia, ergo Deus aureus argenteus ligneus? Si in forma, ergo inuisibilis uirtus caduca habet membra? Quid ergo peccarunt Anthropomorphitæ? Quod si nulla est similitudo, cur quæso dicuntur imagines aut simulachra Dei similitudines ac icones? Si quis nostrum alterum appelliter idolum aut simulachrum, uideatur magna affectisse contumelia. Scimus enim idola speciem falsam hominis referre, non hominem: proinde idolum appellamus hominem ineptū, fungū, torpidum, inertem & in quo nihil cerebri, qui nihil minus sit quam quod audit. Cur ergo posthac appellaremus simulachra, Dei similitudines? Deus uiuus est, simula-

Cur Deus
nolit exprī
mī imagine

DE PRÆCEPTIS DECALOGI I. ET II.

chra sunt hominum mortuorum signa, sicut dicit author libri Sapientie. Deus gloriosus est, ac pleni sunt cœli & terra gloria maiestatis eius: simulachra uero carent omni gloria, & exposita sunt hominum probris & ludibrio. Simulachra absentium signa sunt. Deus autem semper & ubiq; præsens est. Ac signa quæ quondam instituit & dedit populo suo Deus, nõ fuerunt simpliciter signa uel imagines dei, sed signa præsentie Dei, significantia Deum qui natura spiritus & inuisibilis est, incomprehensibilis & immensus, præsentem esse. Tale signum fuit nubes, fumus, ignis, ipsa deniq; arca fœderis, quam interim adoperiebant alis suis Cherubin, significantes in ipsam dei faciem neminem mortalium posse aspiciere, animas ergo mentes & spiritum esse eleuandum contemplatione in cœlos. Nam Moses, qui tamen dicitur Deum à facie ad faciem aspexisse, audit, Nemo uidebit me ac uiuet. Vbi hinc soluerimus uidebimus eum sicuti est, ut ait beatus Ioannes. Hæc inquam causæ sunt cur nolit ulla materia ullae formae se exprimi & effigiari dominus.

Huc iam pertinent loca scripturæ & testimonia maximorum in religione ac pietate uera uirorum, Moysis, Isaie & Pauli. Moses in Deutero. Loquutus est uobis dominus, ait, de medio ignis: & quidẽ uocem uerborum audistis, at simulachrum nullum uidebatis, ultra uocem. Cauete ergo accurate quam chara uobis est anima uestra (quandoquidem nullum omnino eodem die simulachrũ uidistis) ne forte corrumpatis uos faciẽdo scilicet uobis sculptile simulachrũ cuiuscunq; figuræ, formam maris aut fœminæ, formam cuiuscunq; que animantis quod est in terra, formam cuiuscunq; uolucris uolantis sub cœlo, formam cuiuscunq; reptantis super terram, formam cuiuscunq; piscis qui est in aquis sub terra. Et ne forte attollas oculos tuos in cœlos, & uisis sole & luna stellisq; & exercitu cœlorũ prosterne ris & adores colasq; ea quæ distribuit dominus Deus tuus omnibus populis sub uniuerso cœlo. Cauete ergo ne quando obliuiscamini fœderis domini Dei uestri, quod pepigit uobiscum, ita ut faciatis uobis sculptile aut simulachrum cuiuscunq; rei, quod prohibuit tibi dominus Deus tuus. Hæc Moses hætenus.

Isaias uero in cap. 40. dicit, Ecce gentes (nimirum collaræ Deo) tanquam gutta simulæ, & ut puluis adhærens bilanci reputantur. Ecce insulæ quasi puluis exiguus. Libanus non satis esset excitando igni, neq; feræ eius sufficerent holocausto. Omnes Gentes corã deo quasi nihil sunt, & res inanes atque friolæ reputantur erga ipsum. Cui ergo similem facietis Deum? aut quodnam simulachrum adorabitis ei? simulachrum fudit artifex, & auri fusor diducit illud, & la

minis

minis argenteis obducit. Qui opibus destitutus est, ut & ipse offerat, eligit impure scibile lignum, & quærit sibi artificem peritum, qui sculpsibile præparet, ne moueatur loco. An hæc ignoratis: an non illa audistis? Et mox, Qui sedet super globum terræ, & habitatores eius sunt quasi locustæ. Qui extendit cælos ut cortinam ac uelut tentorium ad habitandum. Qui redigit potentes in nihilum, & redigit iudices terræ ad nihilum. Cui ergo me assimilabitis, aut cui similitus ero, ait sanctus? Atollite in sublime oculos uestros & contemplantini quis creauerit uita, producens in numero exercitum eorum, singula suis nominibus uocans. Et cætera. Tantum enim Isaias,

Paulus uero apostolus Christi apud Athenienses disserens de uestra religione dicit, Deus qui fecit mundum & omnia quæ in eo sunt, hic cæli & terræ cum sit dominus, non in manufactis templis habitat, nec manibus humanis colitur, indigens aliquo: cum ipse det omnibus uitam & halitum per omnia, fecitq; ex uno sanguine omne genus hominum, ut inhabitaret super uniuersam faciem terræ, præfixitq; præstituta tempora, præfixitq; terminos habitationis eorum, ut quæreret Deum, si forte palpent eum & inueniant, quamuis non longe absit ab unoquoque nostrum. Per ipsum enim uiuimus mouemur & sumus: sicut & quidam uestrarium poetarum dixerunt, Nam huius progenies etiam sumus. Genus ergo cum simus Dei, non debemus existimare auro aut argento, aut lapidi arte sculpro & inuento hominis numen esse simile. Hæc testimonia tam sunt illustria & simplicia illustrantia institutum nostrum, ut nihil necesse sit expositionis gratia quicquam adjicere amplius. Proinde maximis ex causis iudicauit beatus Augustinus magnum esse sacrilegium si quis in templo ponat Dei patris imaginem flexis poplitebus in solo sedentem. Nepharium enim esse si quis tale in animo suo concipiat. Verba auctoris recensui sermone 8. Decadis primæ ubi disserui de Dextera patris, docens quid sit sedere ad dexteram patris.

Iam uero quod alias autinet imagines, quas homines erigunt creaturis sue dijs, nõ minus hæc, quam Dei icones prohibita sunt. Si enim Deo uero non licet consecrare statuam, minus licebit alieno deo statuere imaginem. Animus hominis deligit sibi Deum, mox imaginatione affingit ei speciem aliquã, postremo manibus perficit: ut uere dictum sit mentem concipere idolum, manum uero parere. Atqui prohibuit primo præcepto dominus ne habeamus deos alienos. Qui uero deos alienos non habet aut sibi deligit, nullas certe ijs affingit imagines, nullas itaq; ponit statuas. Nam nephas esse ducit Deo uero constituere imaginem, impium esse credit sibi deligere

Acto. 17.

Prohibita
& alia ima
gines ad
cultum.

DE PRÆCEPTIS DECALOGI I. ET II.

deum alienum, ergo & dei alieni figuram in templo Dei erigere. Ea de causa non legis in ueteri ecclesia ulla imagines ullis diuis, quorum magna erat copia (patriarcharum, iudicum, regum, sacerdotum, prophetarum & martyrum, maronariū & uiduarum agmina puto) esse potias. Ecclesia item Christi apostolorum primitiua nullas habuit imagines uel Christi uel diuorum in oratorijs uel templis suis. Notissimum est S. Epiphaniū factum in Syria designatum Anablachæ, descriptum Græce in epistola ad Ioannem Hierosolymitanum episcopum, & in Latinum sermonem conuersum à S. Hieronymo. Scidit ille uelum pendens in templo imaginem Christi uel sancti alicuius exhibens, testificatus contra Christianam religionem in templo Dei hominis pendere imaginem. Nam D. Augustinus in Catalogo hæreseō commemorat etiam Marcellam quandam fuisse sociam sectæ Carpocratianæ, quæ imagines Iesu, Pauli, Homeri & Pythagoræ coluerit, adorādo incensumq; ponendo. Vere ergo & prudēter in ueterū ecclesiasticorū scriptorum lucubrationibus probe uersatus Eras. Roterom. ubi multa de Usu imaginū in templis disseruissè acute, tandem subiiciens dixit, Ut imagines sint in templis, nulla præcipi uel humana constitutio. Et ut facilius iustitius quoq; est omnes imagines è templis amouere, quàm imperare ut nec modus prætereatur nec admisceatur superstitio. Iam uranis specie, orantem ad ligneum simulachrum procumbere, in hoc intentos habere oculos, ad hoc uerba facere, huic oscula figere, nec orare proflus nisi coram imagine. Illud addam, Quicumq; sibi aliud modi fingunt Deum quàm est, contra præceptum hoc colunt sculpilia. Et idem in eadem sua Catechesi, Usq; ad ætatem Hieronymi erant probatæ religionis uiti, qui in templis nullam ferebāt imaginem, neq; pictā, neq; sculptam, nec textam, ac ne Christi quidem, ut opinor propter Anthropomorphitas. Paulatim autē imaginum usus irrepsit in templa. Hæc ille.

Christo domino Porro Christo domino & Deo uero nostro propter assumptam
nullo modo nulla naturam humanam non ponendum est simulachrum. Nam non in
ponenda hunc finem assumpsit hominem. Præterea humanam naturam sub
imago. uexit in cælum, iubens orantes in cælum & animi & corporis oculos atollere, Spiritum suum uim uicariam misit ecclesiæ, ac regnum in hac habet spirituale, non egens ullis rebus corporalibus. Iussit enim pauperibus non imaginibus suis conferre si quid in ipsum eramus collaturi. Iam cum citra contrarietatem Christus noster sit Deus uerus: & Deus uerus prohibeat sibi consecrare hominis imaginem id est

id est Deum repræsentare humana specie, cōsequēs est quod Christo nulla sit consecranda imago, quia est Deus uerus & uita æterna.

Secunda parte huius præcepti docetur quatenus non liceat face- *Quatenus*
re imagines Dei & deorum, & si quis fecerit quomodo nos gera- *nō liceat fa*
mus. Simulachra non sunt facienda ad cultum aut ut sint religionis *bricare ima*
instrumenta. Quod si quis illa fecerit & religioni miscuerit, pijs Dei *gines.*
cultoribus contemnenda & negligenda, neq; adoranda neq; colen-

da sunt, nulloq; modo ijs seruiendum est. Duo autem in præcepto *Adorare.*
ponuntur obseruanda. Prius, Non adorabis. Adorare est caput nu-

dare, geniculari seu flectere aut inclinare caput uel corpus, procum-
bere, honorem exhibere, & uenerari reuereritq;. Adorarunt (id est

genu flexerunt, caput nudarūt, & procubuerūt sancti) magistratus,
& prophetas principes & doctores populi uirosq; uenerabiles.

Quia Deus hoc præcepit, qui & operatur per illos salutem homi-
num: & homines sunt uiua Dei imago. At idola muta, cæca, surda,

lignum & lapides sunt, quæ adorare prohibemur, etiam cum spe-
ciem Dei præ se ferunt. Posterius est, Neq; coles, siue Non seruiēs eis. *Seruire.*

Eo membro prohibetur omnis externus & illegitimus cultus, qui
exhibetur Deo uel dijs religione id est superstitione & cultu templo

rum sacrorum feriarum omniumq; rerum similium. Seruire enim
est colere, uenerari, maiestatem aliquam & diuinum aliquid ei quod

colimus tribuere, magni pendere, incensum ponere, donaria affer-
re, præstareq; seruitia. Notum est omnibus quid sit seruire, & seruire

in negotio religionis. Prohibemur ergo curitare ad idola etiam dei.
Prohibemur illis seruire, donando eis munera aut tribuendo eis ali-

quid diuini, unde eis obstringamur quo retineamus dignemur ue
ullo honore, miscentes ea rebus religionis nostræ sanctissimæ. Er

go non uideo cum cultum latræ imaginibus minime tribuamus, *Simula*
quomodo his quod spiritus Dei ac uerbi Dei officium ac benefici- *chra nō do*
um est, tribuere possimus, munus docendi admonendi adhortan- *cent.*

diq; cum clarissimus & apostolico testimonio commendatissimus
propheta Abacuk scriptum nobis reliquerit hæc diuinissima certè

uerba, Quid prodest sculpsile, quia sculpsit illud fictor suus, fusile
quod annunciat mendacium: & tamen fiduciam habet in eo, fictor

scilicet in figmento suo, ut faceret simulachra muta. Væ qui dicit li-
gno, euigila: & lapidi insensibili, excitare. Ipse ne doceret? Ecce oper-

tus est auro & argento, & nō est ullus spiritus in eo. At dominus in
templo sanctitatis suæ: racet à conspectu eius uniuersa terra. Quid

poterat dici clarius simul & uerius? simulachra sunt mendacia.
Quomodo autem doceat ueritatem quod manifeste est mendaciū?

DE PRÆCEPTIS DECALOGI I. ET II.

Nullus est motus, nulla uita, nullus spiritus in pictura & in imaginibus. Dominus autem sedet in templo sanctuaris suæ regnans & docens spiritu & uerbo suo omnem pietatem uiuensq; in cordibus sanctorum suorum. Taceant ergo omnes omnium in orbe terrarum linguæ uolentium ueri idololatriam.

Nulla causa ob quam deos alios nos nobis deligamus

Tertia parte præcepti rursus agit dominus uaria. Principio enim ostendit homines non habere causam iustam ullam, ob quam auerfi à Deo. alienos sibi deos deligant aut Deum illegitimo cultu uententur. Ego, inquit, sum dominus Deus tuus fortis. Si dominus sum merito mihi seruis, me colis, mihi obedis, & ita me colis sicut colis uelle & delectari intelligis. Si Deus sum, omnissufficientia sum: ergo quid desideres quod in me non inuenias? Cur ergo ad alienos diuertas? Nullam certe causam diuertendi habes. Præterea fortis sum, potens, imò omnipotens. Non est quod tibi quæras potentiorum & opulentiorum principem, cuius manu libereris ex meis manibus, aut cuius munificentia abundantius locupleteris, quam ex meis opibus facultatibusq;. Ego enim sum uerus ille æternus inuictus omnipotens princeps orbis, uerus & unicus auxiliator & liberator, liberalis & munificus omnium honorum largitor. Sum autem tuus dominus, tuus Deus. Mea illa bona, tua sunt. Nam ego tuus sum: ergo et contra omnia mala auxiliator & liberator tuus sum. Meus es. Ego te creauit. In te uiuo, te conseruo. Quid ergo diuerteres ad alienum, quid tibi opus erit posthac ullis idolis? Templum Dei es. An non sentis me inhabitare cor tuum? Quid oro templo Dei negotij cum simulachris?

Deus cõsortis impatientis.

Deinde addit minas ut iustissimas ita seuisimas, Ego, inquit, sum Deus Zelotes. Id quod duplici, sed non contrario sibi sensu, exponere relicet. Vel enim tale quid dicit, Nolo alios tibi quæras deos, aut illegitimos cultus recipias. Causa. Sum Deus zelotes, æmulator inquam, confortis impatientissimus, imò qui corrualem nullo modo ferat. Solus diligi & coli uolo, nec alio modo, quam eo, quem ipse præscripsi. Nam nemo ignorat Deum in sacris literis coniunctione & uinculum quo fide religamur Deo (unde & religionis nomen est) adumbrare per parabolam humani cõiugij. Deus enim est maritus & sponsus noster: nos sumus eius uxor uel sponsa. Casta uxor & fidelis, solius mariti uocem audit, solum amat, soli obedit, post maritum non desiderat ullos alios uiros. Impudica autem & perfida, adultera & meretrix potius quam uxor, adhæret quidem uiro suo, sed sui cõpium etiam alijs facit, alios quoq; amat, & ferè ardentius quam maritum proprium. Atqui Deus est zelotypus, qui uult solus & cõsors

confortem amari & coli. Adulterium & scortatio spiritualis est, quoties homines diligunt quidem & colunt Deum, sed simul etiam uenerantur deos alienos. Contra hoc perfidum nephas impatientissimis & plane tragicis uocibus conclamant omnes prophetae. Est enim scelus longe nephandissimum, Vtinam uero non habeatur hodie à multis pro cultu Dei gratissimo. Vel certe tale quid dixit dominus, *Deus ultor & uindex.* Non lo alios tibi quaeras deos: nolo ipse tibi comminiscaris cultum. Causa, Sum Deus Zelotes, nimirum irritabilis, qui non patior impune praeteriri meam legitimam. Atque ad hunc sensum porro exponit multis quomodo sit zelotes, uisitans utique iniquitatem patrum in filiis, in tertiam & quartam generationem, eorum qui oderunt me. Deus ergo uindex est seuerissimus & ultor iustissimus contra eos primum qui alienos sequuntur deos, prohibitisque cultibus Deo seruiunt, deinde contra omnes qui praeruaricantur legem Dei. Nam praecipue quidem minatur idololatriam poenam grauissimam, simul autem & illis minatur, qui uiolant leges Dei alias quoque. Generale est enim quod hic profert dominus ualens contra omnem impietatem & contra omnem iniustitiam hominum. Quia tamen humanis diuina longe praestant, grauius peccant, qui contra primam tabulam, quam qui contra secundam peccant: sed & grauioribus sese poenis aut supplicijs subiiciunt.

Ceterum dicit dominus iniquitatem patrum se uisitaturum aut *Quomodo patrum peccata uisites Deus in filiis.* inquisituum in filiis in tertiam & quartam generationem: non quod iniustus sit Deus & puniat alienum peccatum in innocentibus, hoc est in ijs qui peccatum non commiserunt: sicuti impie calumniabatur Deum in Ezechiele Iudaei, hoc proferentes dixerunt, Pares comedebunt uam acerbam, & dentes filiorum obstupuerunt. Non ita habet res. Quisque enim suum portabit peccatum, nec filius patris, neque pater filij iniquitatem feret dependere. Ita sane constanter docet apud Ezechielem & in tota scriptura ueracissimus Deus. Proinde si liberi aut nepotes uestigijs patrum obliquis insistant, ac ipsi sicuti & patres eorum idolis seruiant: iccirco autem se securos impunesque futuros arbitrentur, quod idololatriam acceperunt à maioribus, quod maiores licet fuerint idololatrae, bona tamen usi sint fortuna: tunc inquam iniquitatem patrum in filiis castigabo, id est peccatum hoc quod à patribus didicerunt filij & iam pertinaciter propter exemplum & bonam fortunam patrum exercent, puniam grauissimam, etiam si in patribus non puniuerim. Ideoque significanter appenditur, Eorum qui oderunt me. Exempla plurima eaque pulcherrima suppeditabunt libri Regum, Ieroboami enim domus funditus est excisa, eo quod Ieroboam & idololatriam & peregrinos cultus ere-

DE PRÆCEPTIS DECALOGI I. ET II.

xit in Israele. Mox interit etiam tota familia Baasa regis: ita radicitus euellitur domus Achab. Tandem captiui abducuntur Israelitæ in Assyriorum regna, Solomon rex Iuda potentissimus opulentissimus & sapientissimus felicissimusq; propter idololatriam & peregrinos cultus repente fit miserimus. Quid acciderit filio eius Roboam, Ioram quoq; filio Iosaphat, Ahas, Manassi Iehoiachimo & Zedechiæ propter idololatriam & peregrinos cultus, nemo ignorat, nisi qui sacras historias nescit. Teneamus ergo firmiter minas Dei esse ueras, Deum esse uindicem & ultorem in idololatrias & impios supersticiososq; homines, deniq; contra scelera hominum uniuersa, ut sæuerissimum, ita iustissimum. Licet uideatur Deus aliquando dormire hominibus impijs, euigilat tamen iusto tempore, & rependit impijs semper pro sua impietate. Longanimis non negligit pios & oppressos, non fauet impietati & fouet impios iustus dominus: sed spacium concedit pœnitentiæ, quod quicumq; negligit, grauiorẽ tandem sentiunt pœnã: iuxta illud apostoli, An diuitias bonitatis tolerantis & lenitatis Dei contemnis, ignorans quod bonitas Dei te inuitat ad pœnitentiã? Sed iuxta duritiã tuam & cor pœnitere nesciũ colligis tibi ipsi iram in die iræ, quo patefiet iustum iudicium Dei, qui redditurus est unicuiq; iuxta facta sua, &c.

Longanimitas Dei.

Amplissimam promissio fit pijs Dei cultoribus.

Rursus promittit maxima quæq; suis cultoribus & perseverantibus in uera pietate religioneq; munificens dominus, Deus sum, inquit, faciens misericordiam, seu beneficentiam præstans in millia. Quia parte excellere uidetur. Animaduertit enim iratus in tertiam & quartam generationem: sed beneficus est in multa millia. Bonitatis enim beneficiorumq; eius nullus modus, nullus finis: & misericordia domini super omnia opera eius. Hic tamen rursus duo appendit, His qui diligunt me & custodiunt præcepta mea. Duo inquam requirit à suis. Primum ut diligat Deum & hunc habeat pro Deo suo: quod cum fit, nullus erit in pijs deus alienus. Secundum ut obediant Deo, ambulent in præceptis Dei: quod cum fit, conciderunt omnia idola cum cultibus peregrinis, & regnat solus Deus per uerbum suum in animo religiosi hominis, quem omni benedictione impiguat benignus dominus. Et hoc quidem membrum peninet præcipue ad presens mandatũ, sed simul etiã ad alia omnia, ut ex ipsis uerbis Dei colligere licet. Teneamus ergo ambulantes in lege domini parata esse immensa Dei præmia.

Hæc habui in duo illa Decalogi seu primæ tabulæ mandata: quæ iam non licet recolligere, cum & sesquihora lapsa sit, ac sperem me singula in cum redegisse ordinem, & tam perspicue ac simpliciter tra-

ter tradidisse, ut omnia sint uobis & perspectissima & præsentissima in animis uestris. Laudemus iam dominum, & agamus gratias bonitati eius, qua ostendit nobis uias suas, orantes ut in his recta incedentes, perueniamus ad cœlestia gaudia, Amen.

De tertio prima tabulæ seu decalogi præcepto: et de Iureiurando.

SERMO III.

ERTIVM mandatum primæ tabulæ siue decalogi

ad uerbum sic habet, NON ASSVMES NOMEN

DOMINI DEI TUI IN VANVM. QVONI-

AM NEVTIQVAM IMPVNITVM DIMIT-

TET DOMINVS EVM, QVI ASSVMPSERIT NO-

MEN DOMINI DEI SUI FRVSTRA. Exposuit dominus

mandato secundo quem nolit auerterur ac prohibeat cultum, mun-

danum uidelicet carnalem & terrenum, prostritum & uulgarem il-

lum cum spiritu & diuina natura atq; maiestate pugnantem per o-

mnia & ex diametro, nempe Deum uelle assimilare specie hominis

aut alterius creaturæ, ex materia terrena & corruptibili, & eundem

deinceps sub illis speciebus colere rebus corruptibilibus usui & con-

seruationi hominū institutis. Deus enim spiritus est æternus omnia

permeans atq; omnia conseruās, quæ totius mundi creaturæ, & præ-

stantissimæ quidem illæ, simul coniunctæ, non possunt referre, imò

ne minimū quidē in Deo assimilare atq; exprimere. Non eget Deus

ullis rebus corruptibilibus: nobis potius sufficit omnia. Stultum est

ergo datori luminis uelle lumen & cœrēū quidem illud aut fuman-

tem tædam incendere. Stultū est pecuinas carnes offerre spiritui æter-

no, qui in Psalmis dicit, *Mex sunt omnes feræ syluarum, pecudes in*

mille montibus. Noui cūctas in montibus uolucres, penes me sunt

animantes agrestes. Si esuriero non est ut tibi indicem, cum meus sit

orbis & quicquid ille continet. Iam itaq; præcepto tertio diligentiissi-

me describit dominus, licet utatur paucis uerbis, quomodo coli ue-

lit, nimirum sanctificatione nominis diuini. Nomen Dei ipse Deus

est, Dei maiestas, ueritas, potentia, iustitia. Præcipitur ne nomine di-

nino abutamur, ne usurpemus hoc ad res inanes & leues: sed sen-

tienter sancte & pure. Pondus autem habet quod dicit, Nomen

domini Dei tui, supremi uidelicet boni creatoris, assertoris & patris

tui. Cæterū non uetat simpliciter Dominus usurpare nomē suū, sed

ne utamur ipso in uanū uane uel frustra, id est circa usum salutarē ac

Præceptū Dei.

Nomē dei.

Frustrā.

DE PRÆCEPTO DECALOGI III.

necessarium, citra honorem & gloriam Dei. Videamus ergo quomodo sanctificemus nomen domini, & quomodo religiose uti mur nomen Dei, adeoq; legitime ipsum Deum colamus.

Quomodo
sanctificemus
nomen
domini.

Principio sentiendum est de Deo uel uel de summo bono & che-
sauro bonorum inexhausto, cuius uoluntas erga nos bona sit & pla-
ne paterna, utpote qui uelit & cupiat homines saluos fieri & ad co-
gnitionem ueritatis uenire; cuius iudicia omnia æqua sunt & iusta,
cuius opera præstantissima, cuius uerba ueracissima. Deinde inuo-
candum est hoc nomen domini sanctum in omnibus uotis & ne-
cessitatibus. Petenda ab ipso solo quæcunq; animæ & corpori ne-
cessaria sunt. Agendæ semper gratiæ pro exhibitis beneficijs. Quic-
quid enim bonorum homines accipiunt & habent, nõ ex alio fonte
te quàm diuino hauriunt. Hæc gloria semper Deo danda est. Si præ-
sumimus aduersis, ne obmurmuremus bonæ Dei uoluntati & iustiti-
sime eius iudicijs, patientes potius & humiliati sub manu potenti
& paterna, cum Dauide clamemus, Bonum est mihi domine quod
humiliaueris me. Neq; præscribamus hic Deo quicquam, sed subiri-
ciamus nos totos & semper bonæ sanctæ & iustæ eius uoluntati.
Demus item Deo gloriam in omnibus, confitentes nomen & do-
ctrinam eius coram regibus & principibus imò coram omnibus
mundi hominibus, quoties uidelicet res & gloria Dei exposcit. Ne
pudeat nos Dei patris nostri ueritatis eius & ueræ religionis. Ne pu-
deat nos Christi redemptoris & crucis eius. Pudeat errorum idolola-
triæ, mundi, uanitatibus & iniquitatis. Loquamur item
& sentiamus de operibus & uerbis Dei sancte honorifice & religio-
se. Sancta sit nobis lex Dei, sacrosanctum sit nobis euangelium, san-
ctissima sit nobis doctrina patriarcharum prophetarum & apostolo-
rum. Nunquam accipiamus nomen domini Dei nostri in os no-
strum, nisi magna sit causa: ne blasphememus, ne execremur aut mens-
tiamur sub nomine Dei: ne abutamus nomine & uerbo Dei ad res
magicas ad circulatoriam ad incantamenta. His enim maxime pro-
phanatur nomen Dei. Seruemus etiam sanctissime quæ iurauimus
per nomen æterni Dei. Simus ueraces & fideles in omnibus, ut hic
cæcus mundus uidens in nobis tantam nominis Dei reuerentiam
& sanctificationem, glorificet patrem nostrum qui est in cælis. At-
que hic erit religiosus usus diuini nominis, & beneplacens Deo
cultus.

Quomodo
abutamus
nomine di-
uino.

Abutimur uero nomine Dei uarie, & initio quidem dum corda
nostra nulla imbuta sunt reuerentia erga ipsum Deum, quando de
Deo de iudicijs Dei de uerbis & legibus Dei irreuerenter perulanz
ter im

ter impie & blasphemè loquimur: quando uerba domini rebus le-
uibus & nihili scurriliter applicamus, scripturas in prophanū et im-
pudicum sensum conuertimus abripimusq̄. Deinde prophanamus
nomen domini Dei nostri, quando non inuocamus nomen domi-
ni, sed conuertimur potius ad deos, nescio quos, ad hominum artes
& prædicta, ad res prohibitas, ad idola, ad magicas artes. Id quod
tunc maxime fieri solet quando malis, propter peccata nostra uel ut
probermur à domino, inuoluti, obmurmuramus Deo accusamusq̄
eius iudicia, impatientissime nec sine blasphemia perferentes quod
merito nostro maximo patimur. Huc pertinet quod impuri homi-
nes sanctissimo Dei nomine utuntur ad conciliandos amores tur-
pes, item ad res perditas furtiue sublatas rursus recuperandas & in-
dagandas. Prophanamus nomen domini Dei nostri quando non
omnem gloriam Deo tribuimus. Perfectum est per nos aliquid bo-
ni operis, est in nobis aliquid laude dignum: id si nobis arrogemus
uel saltem decidamus nobis partem aliquam, reliquum Deo conse-
crantes, non autem in solidum omnia bona referentes ad auctorem
omnis boni Deum, polluimus nomen Dei: quod solum confitens
dum & laudandum est in secula. Præterea si negemus dominum &
pudeat nos doctrinæ euangelicæ, idq̄ propter scelestissimum hunc
mundum & immundissimos huius sæculi homines: si turpi aut im-
pura uita polluamur, quod cedit in ignominiam nominis Dei &
scandalum proximi, certe usurpauimus nomen domini in uanum
imò ad dedecus & opprobrium. Abutimur præterea nomine Dei e-
tiam in solenni iuramento, uel cum iuramus ob res leues, uel iurata
non præstamus seruamusq̄. In colloquijs quotidianis frequenter
& quaslibet fere ob res prophanas uocamus & obtestamur tremen-
dum nomen Dei, uel assuetudine mala sic docti, uel animi commo-
tione excitati: addimus deiterationes alias innumeras, uulnera, cru-
cem, passionem domini, ipsum cælum terramq̄, sacramenta, diuos,
superos & inferos uocantes. Porro mentièdo uarie prophanatur
nomen domini. Mentitur in negotio religionis concionator & do-
ctor ecclesiæ, quando clamat, Sic dixit dominus, cum dominus nis-
hil tale loquutus sit. Prætexit hic suæ imposturæ nomen Dei, & sub
nomine Dei decipit simplices. Clamat magistratus, omnis potestas
est à Deo, & prætextu diuini nominis uim facit subditis, tyrannum
agens non magistratum. Populus sub nomine domini decipit in
contra ctibus & stipulationibus. Quid quod mendicis ualidus &
beneficètia indignus nomen Dei habet in quæstu? Sed quis omnes
prophanationis diuini nominis species enumeret? Cauendum no-

DE PRÆCEPTO DECALOGI III.

bis omnibus ne prophanemus nomen Dei, sed sanctificemus potius & sancte colamus.

Pœna ab utentium nomine Dei Sequitur enim in uerbis domini quænam pœna maneat prophetae diuini nominis, Quoniam ne utiquâ, inquit, impunitum dimittet dominus eum, qui assumpserit nomē Dei sui frustra. Et quamquam hæc comminatio Dei certe horribilis & per se satis efficax sit deterrendi pios à prophanatione diuini nominis, adijciam tamē his unum & alterum exemplum supplicij sumpti per Deum à temerariis diuini nominis. Clamat Dauid, Non persistent in iustis ante oculos tuos domine, odisti omnes qui operantur iniquitatem: perdes omnes qui loquuntur mendaciū. Quanto uero similis est dominū perditurum omnes qui loquuntur blasphemiam, & aburuntur sanctissimo Dei nomine? Saul certe quia in extrema sua necessitate dominū non inuocauit, sed pythoniſtam conſuluit, propria manu conſciuit ſibi ipſi necē, ubi prius uidiſſet populū ſuū cædi à Palæſtinis, atq; in populo quoq; proprios occumbere filios. Mentitur Ananias ſpiritu ſancto prophanatq; nomen domini ac repentina morte colapſus, ſumma cū ignominia migrat ad inferos. Sanherib ante moenia Hieroſolymorum blaſphemat nomen Dei æterni, ſed mox impenſo exiit exercitu, deinde ſagittis configitur in templo Dei ſui à proprijs ſuis filijs. Iehoiachim cum Zedechia reges Iuda nomen domini prophanant, unde capiuntur & cæduntur à Nabuchodonofore rege Babylonio. Achab Iſebel & ſacerdotes Baalis funditus extirpantur à Iehu rege, quia ſub prætextu Dei & religionis ueræ nomen Dei blaſphemarunt & perſequuti ſunt. Leuit. 24. lapidibus obruitur qui blaſphemauerat nomen domini.

Pœna ab imperatore contra blaſphemos decreta. Ideoq; Iuſtinianus imperator in Nouellis Conſtit. 77. Conſtantinopolitanis ciuibus ſcribens, In ſuper, inquit, quia ſupra infandas libidines quidam execrabilia etiam uerba & iuramenta de Deo proferunt, Deum prouocantes ad iracundiam, adhortamur hos ut tam execrabilibus uerbis, & item per capillum & caput adiurationibus, & id genus uerbis alijs abſtineant. Nam ſi conuiua hominibus, & ſaltem inulta nō relinquantur, multo magis qui diuinum nomen conuiuijs inceſſit, dignus eſt qui ſupplicium ſuſtineat. Et propter huiusmodi delicta & fames & terræ motus & peſtilentiæ oboriantur. Admonemus ergo ut abſtineant à ſcleribus illis: quod ſi poſt hanc noſtram admonitionem in illis deprehendantur ſcleribus, principio quidem indignos ſe præbeant Dei erga homines amore, deinde legitimas etiam ſuſtinebunt pœnas. Deditimus enim glorioſiſſimo regiæ urbis Præfecto negotium ut reos comprehenderet.

dat, & ultimo submitat supplicio: ne quando ex talium peccatorum contemptu, per tam impia facinora tam hæc urbs quam tota res publica à diuina opprimatur uindicta. Hæc ille. Colligimus ex his non minimam calamitatum nostri seculi portionem deberi nephandis execrationibus & blasphemijs quas pauci aut nulli ferè magistratus coercent ac pro merito puniunt. Blasphematur nomen Dei benedicti in secula, omnium ordinum sexuum & ætatum exquisitis & execrandis deierationibus, adeo ut putem nullum à mundi exordio tam blasphemum fuisse populum quam est seculum hoc nostrum maledictum. Ideoq; infandis & nunquam terminandis premimur calamitatibus. Nam uerax est Deus, qui dicit non impune laturos si qui nomen domini in uanum usurpauerint. Isti non modo frustra assumunt, sed maliciose & blaspheme conspurcant. Verinã uero syncretius promoueant cultum Dei in populo magistratus: aut si hoc ab eis imperrari non potest, saltem Caiapha ne peiores & impietiores sint, qui cum audisset, uti ipse putabat, diuini nominis blasphemiam, dirupit uestem & clamabat blasphemum commersisse mortem. Nisi enim seueriores fuerint contra blasphemos Christiani magistratus, non uideo quomodo non sint sceleratioris ipso impio nebulone Caiapha. Certe uerax est dominus (id quod singuli uestrum altissimis reponetis animis) qui certo puniet in omnibus hominibus sui nominis prophanationem, magis autem blasphemiam.

Exigit hic locus ut nõnihil dicamus de Iuramento siue Iureiurando, quod fit sub inuocatione & obtestatione diuini nominis. Multa uero in tractatione huius negotij ueniunt consideranda & expendenda. Video enim primum dubitari à quibusdam iurare licet: at an non liceat: eò quod apud Mathæum dixerit dominus, Audistis dictum antiquis, Non peierabis, sed persolues domino iuramenta tua: at ego dico uobis ne iuretis omnino, &c. Cæterum dominus apud Mathæum non uult è medio auferre ueram & antiquam legem, sed interpretari & ad sensum sanum reducere, corruptam prius uarijs & adulterinis glossis pharisæorum. Horum doctrina institurus cauebat sibi populus à periurijs, de superuacaneis & inutilibus aut frustraneis iuramentis alijs non erat admodum sollicitus, non dedecere arbitrans si iuraret per cælum & per terram: proinde dominus legem patris sui exponens dicit, Iuramenta in uniuersum omnia esse prohibita, nimirum quibus nomen domini in uanum assumitur, & quibus superuacue iuratur. Interea solenne iuramentum nec damnauit nec sustulit. Multum uero interest inter Iuramentum

De Iureiurando.

An iurare liceat.

DE PRÆCEPTO DECALOGI III.

*Iuramentū
solenne &
quotidianū*

solenne, & inter iuramenta quotidiana, quæ nihil aliud sunt quam deierationes, non tantum superuacaneæ, sed noxiæ quoq;. Solenne uero iuramentum utile est & necessarium. Atqui lex Dei & sermo Christi non prohibet res utiles & necessarias, ergo non damnatur iuramentum solenne. Imò in lege permittitur iusiurandum, prohibetur dumtaxat inutilis usurpationis diuini nominis. Ac Christus dominus non uenit legem soluere, sed adimplere, proinde iusiurandum in Mathæo non damnauit: nisi quis contendant filium doctrina sua impugnare doctrinam patris sui cœlestis: quæ quidem esset blasphemia in patrem & filium intolleranda. Quid quod ipse Deus iurat, quod non faceret si iusiurandum fieri non posset sine scelere. Dicit enim, post longam legis expositionem, Sæcti estote, nam & ego sanctus sum. Sitis perfecti, quemadmodum pater uester cœlestis perfectus est. Vnde legimus præstantissimos utriusq; testamenti uiros sub iuratione & obtestatione diuini nominis in rebus grauib; iurasse, & sine peccato quidem iurasse: iuramentum itaq; lege Christi minime est prohibitum, licetq; hominibus Christianis iuramenta & exigere & præstare. Imò non uideo quomodo Christiano dignus sit nomine quisquis legitime requisitus iurare detrectauerit. Sed de hac re alibi contra Anabaptistas plenius disputauimus.

*Quas ob
res iuran-
dum sit.*

Secundo loco cōsiderandum est quas ob res iurandum sit. Apud multas respub. receptum est quamlibet leuem ob causam interponere religionem iurifurandi, atq; ea de causa uidemus ualde uilicere iuramentum. Quid enim hoc aliud est quàm nomen Dei assumere in uanum? Discant ergo & sciant magistratus iuramentum non esse requirendum quàm in rebus serijs, dum agitur de gloria Dei de proximi incolumitate, & utilitate publica. Obseruandum ergo quando & quas ob res iurauerit populus domini in scripturis sanctis. Iurat beatus Abraham in fœdere santiendo cum rege Abimelech. Iurat populus domini per frequenter sub regibus, fœdere sese confirmans cum Deo ad obseruationem puræ religionis. Purgarunt sese iuramentis ueteres à grauib; suspicionibus. In Exodo legimus, Si quis dederit proximo suo iumentum ad custodiendum, atq; illud fuerit mortuum, aut uiabaatum, nemine uidente, iuramentum domini inter utrosq; intercedat, quod non extenderit manum in rem proximi sui: quod recipiet dominus eius, & alter nihil restituet. Nam Paulus quoq; ad Hebræos 6. cap. Homines quidem, ait, per eum iuranti qui sit maior: atq; ipsdem omnis controuersie finis ad confirmationem est iusiurandum. In hunc ergo finem applicet magistratus iusiurandum: ac curet per cætera quoq; ut religiose ueretur in iuramentis

mentis dandis & recipiendis: sancte quoque seruent iurata proceres populi, neque admittant unquam ut uel leuibus hominibus credant iurifuram ad religionem, uel quicquam conferant cum iure iurando aut æquent iuramento, sed magna cum obseruatione ultimo semper loco tanquam ad supremum recurrant remedium, periurosque grauius puniant. Ita minus uilescet in popularium animis iuramenti religio. Væ autem populi proceribus si propter ipsorum impiam negligentiam uilipendatur iurandū. Supplicium graue de his accipiet proculdubio, qui dixit, Quoniam neuiquam impunitum dimittam eum, qui assumpserit nomen domini in uanum.

Tertio dicemus quid sit iuramentum seu iurandum. Est inuocatio & attestatio diuini nominis ad ueritatem sermonis nostri confirmandam. Separatur ergo iuramentum à deteriorationibus, probra Dei continentibus. Separatur item ab execrationibus mala precantibus proximis nostris. Hæc profus indignæ sunt quæ appellentur iuramenta. Quoniam uero uocabulum iuramenti late patet, nõ imprudenter legitima & diuina iuramenta, denotata sunt uocabulo iurifurandi. Apponitur enim ius, admonens iuramentum hoc iuris esse ac iustitiae. Cæterum attestatio diuini nominis mixtam habet deuotionem & inuocationem. Forma enim iurifurandi est, Dicam aut faciam hoc uere sancte & sine dolo malo, Sic me Deus adiuet. Obijcimus ergo capita nostra diuinæ iræ & uindictæ, nisi uere & sancte agamus & dicamus quod nos uel dicturos uel facturos promittimus. Grauis est ergo obtestatio illa qua non inuenitur ulla in orbe grauior. Ad hanc considerationem pertinet & ritus iuramenti. Ab antiquo enim iurarunt patres nostri per nomen domini sublata manu in cælum. In cælis habitat dominus Deus noster. Testamur animis nos ascendere in cælum & inspiciente Deo acin conspectu Dei nos iurare, sicuti in oculis iudicium exaltamus manum ad cælos. Imò quasi data dextra fidem nostram obstringimus Deo, iurantes in nomine Dei. Ad hunc modum iurauit singularis Dei amicus Abraham pater fidei.

Igitur non est quod porro disputemus multis per nomen ne Dei solius, an & per nomina diuorum, an etiam ad sacrosanctum euangelium attestatio iurifurandi fieri debeat. Constat enim iurandum esse fidelibus per solius Dei æterni & altissimi nomen. Habemus eadem re manifesta præcepta iubentia iurare per nomen domini, & prohibentia rursus iurare per nomina deorum Prioris generis sunt hæc, Timebis dominum Deum tuum, illi seruias, iurabisque per nomen eius. Deut. 6. & 10. cap. Dominus item ipse apud Isaiam, Mihi, in-

Quid sit
Iuramentum

Ritus iuramenti.

Formula
iuramenti.

DE PRÆCEPTO DECALOGI III.

quit, incuruabitur omne genu & iurabit omnis lingua. Nam & in 5. cap. idem propheta dicit, Qui benedicere se uolet, in Deo benedicet: & qui iurauerit, iurabit per Deum uerum. Posterioris generis sunt hæc sanctæ scripturæ testimonia, Exodi 23. Omnia quæ dixi seruate, & nomina aliorum deorum ne cogitetis, neq; audiantur ex ore uestro. Iosue quoq; dicit capite 23. Cum ueneritis inter gentes istas, ne iuraueritis per nomen deorum earum, & ne colatis aut adoretis eos. Apud Ierem, in 5. cap. dicit dominus, Filij tui deseruerunt me, & iurauerunt per deos, qui dii non sunt: saturauit eos, & mercedi sunt, &c. Iam & Sophonias inducit loquentem dominum, iurantib; per Malchom, id est regem uel patronū suum. Nec mirum est quod dominus excidium minatur iurantibus per nomina creaturarum. Est enim iuramentum præcipuus cultus qui debetur Deo, ideoq; alijs non potest communicari. Iuramus enim per supremum, quem uidelicet credimus summū esse bonū, largitorē omnis boni & uindictæ mali. Quod si per nomina deorū iurauerimus, certe Deo ipsi æquauerimus diuos, diuinisq; honores ipsis tribuerimus. Ideoq; maluit beatus Christi martyr Polycarpus flammam subire ignis, quā iurare fortunam Cæsaris. Historia extat apud Euseb. lib. 4. cap. 15.

*Iuramentū
cultus Dei*

*Conditiones
iuramenti
sancti.*

Quarto loco inspiciendum quomodo iurare conueniat, & quæ sint conditiones iusti æqui & boni iurifurandi. Ieremias ergo, iurabis, inquit, uiuit dominus, in ueritate, in iudicio, in iustitia. Et benedicent se gentes in eo atq; in eo gloriabuntur. Quatuor ponuntur iusti iuramenti conditiones. Prima est, Iurabis uiuit dominus. Reperitur quod iam inculcatum est tories, iurandum esse per nomen uiuentis Dei. Formula autem iuramenti patribus nostris talis erat, Viuit dominus, ut claret ex scriptis prophetarū. Ne ergo iuremus per alium, quam per Deum. Secunda conditio est, Iurabis in ueritate. Requiritur itaq; ut non lingua solum, sed & mens iuret, ne postea dicamus iurauit lingua, mens est iniurata. Fideles ergo simus, sine dolo malo, ne mentiamur necue deludamus iuramentū artibus. Id exprimit Germani, *One alle gefârd*. Vel *Dagfârd*, id est non uar ullo dolo malo, sed simpliciter & uere hoc præstabo. Exemplum mendacis & doli iuramenti egregium habes apud Aul. Gell. lib. noct. Att. 7. cap. 18. Tertia conditio est, Iurabis in iudicio: cum discretionē utiq; non temere, nō leuiter, sed expensis rebus omnibus: sed in magna necessitate & utilitate. Quarta conditio est, Iurabis in iustitia, ne uidelicet sit iuramentū nostrū contra ius & fas, hoc est, ne peccemus contra iustitiam, quæ Deo & hominibus sua tribuit: ne tendat recta

contra

contra dilectionem Dei proximiq;. Habet C. V. paucis hisce uerbis comprehensum, & à Deo nobis traditum, quomodo iuremus, qualia esse debeant sancta iuramenta, quibus circumscripta conditionibus. Porro si iurauerimus contra has à Deo nobis præscriptas conditiones, illegitima erunt nostra sacramenta uel iuramenta: quæ si præterea præstare perrexerimus, incuremus grauem iram domini.

Proinde interrogari solet in præsentia, an iuramenta & uota impia uel iniqua iniusta & mala seruare uel præstare oporteat, nempe si iuramentum aut uotum tuum tendat contra Deum, contra ueram religionem, contra uerbum Dei & contra salutem proximi?

*An iuramē
ta impia
sint præstā
da.*

Adducā & recitabo hic responsum uulgarem, sed ueram & exemplis sanctæ scripturæ subnixam ueritatē per omnia consentaneam. Sic ergo respondetur, Si quis aliquid iurauerit contra fidem & charitatem, quod obseruatum peiorē uergat in exitum, iuramentum potius est mutandum quam adimplendū. Vnde Ambrosius, Est

*Soluere
præstare.*

contra officium aliquando promissum soluere iuramentum, ut Herodes fecit. Item Isidorus, In malis promissis rescinde fidem: in turpi uoto muta decretum. Quod incaute uouisti, ne feceris. Impia est promissio, quæ scelere adimpletur. Idem, Non est obseruandum sacramentum, quo malum incaute promittitur. Vt si quis adulteræ perpetuam fidem cum ea permanendi polliceatur. Tolerabilius est enim non implere sacramentum, quam permanere in stupro. Item Beda, Si quid nos incautius iurare contigerit, quod obseruatum peiorem uergat in exitum, libere illud salubriori consilio mutandum nouerimus: ac magis instante necessitate peierandum esse nobis, quam pro uitando periurio in aliud crimen grauius esse diuertendum.

Deniq; iurauit Dauid per Deum occidere Nabal uirum stultum: sed ad primam intercessionem Abigail feminæ prudentis, remisit manus, reuocauit ens in uaginam, nec aliquid culpæ se tali periurio contraxisse doluit. Item Augustinus ait, Quod Dauid iuramentum per sanguinis effusionem non adimpleuit, maior pietas fuit. Iurauit Dauid temere, sed nō impleuit iuramentū maiori pietate. Ex his alijsq; multis ostenditur quædā iuramenta nō obseruanda esse. Qui aut sic iurat peccat. Cum autem mutat benefacit. Qui non mutat, dupliciter peccat, & quia iniuste iurauit, & quia facit quod non debet. Hæc hæctenus aliorum uerbis recensui, quæ nemo non recipit proculdubio pro ueris & iustis. Ex ijs uero facile intelligit charitas ustra quid præterea sentiendū sit de uotis illis monasticis, & iuramento sacerdotum castitatem quantum uidelicet humana permittit fragilitas promittentiū. Nam melius est nubere, inquit apost. quā uri.

Vota monastica.

DE PRÆCEPTO DECALOGI III.

Et fatius est promissa stulta & noxia atq; impura, id est quæ ad immunditiam perpellunt non præstare, quam sub prætextu sacramenti ueritatisq; & mentiri & parum pudice uiuere.

Quanta religione porteat seruire iuramentia. Quinto & ultimo loco paucis admonendi estis ut magna religione iuramentum seruire modis omnibus cõrendaus: indicandum præterea paucis quod præmium paratum sit sanctis iuramentũ sanctum sancte colentibus obseruantibusq;. Si Deum diligimus, & nomen eius sanctificare cupimus, si Deum uerum habemus pro Deo uero, & pro Deo nostro, si uolumus ut is nobis sit clemens propiti- us & auxiliator præsentissimus & perpetuus, etiam atq; etiam cura seruire atq; præstare, Nisi uero hoc faciamus, minæ cœlicus & iudicia seuerissima sed iustissima contra nos sunt pronunciata. Gentiles in die iudicii condemnabunt nos. Nam Sagunthini Numanini & Peilini maluerunt flamma & fame interire, quam fidem sacramen- to confirmatam infringere dissolueretq;. Ac leges quidem sapien- tissimorum & iustissimorum quorumuis principum & populorum perituros damnant capitis. Quanta uero scandala, quanta corruptio- nes & quanta quæso damna existunt ex periurijs? Implicanti illa af- fligunt uexant conficiunt & subuertunt res ecclesiasticas & pollic- cas. Quisquis ergo amauerit rempublicã & incolumitatem patriæ: quisquis amauerit ecclesiam & incolumitatem ecclesiæ, curabit an- te omnia ut religiose custodiat iurifurandi sacramentum. Porro am- plissimum uberrimumq; præmium sancte colentibus iuramentum a Deo promissum est, Ieremias enim, Et benedicent se gentes in eo, inquit, atq; gloriabuntur. Tanta, inquit, fœlicitas & ubertas opuma rum rerum a domino effundetur in populum Iudaicum sancte iu- rantem, ut quicumq; posthac uoluerit alteri bene precari, dicturus sit, Benedicat tibi dominus quemadmodum olim benedixit Iudæis. Relinquitur ergo certissimũ, omnigenis locupletandos bonis, de- niq; omni laude dignissimos fore quotquot sacramentum iurifur- andi sancte coluerint.

Studeamus oro fraires nomen domini sanctificare, & huic præ- cepto tertio coniungere ardentibus preces, iuxta domini Iesu doctrinam orantes, O pater cœlestis sanctificetur seu sancte colatur nomen tuum. Cui gloria in secula seculorum, Amen.

De quarto

De quarto primæ tabulæ seu decalogi præcepto, nempe de ratione & obseruatione sabbati.

SERMO IIII.

QVARTVM primæ tabulæ præceptum de uerbo ad uerbū sic habet, MEMENTO VT DIEM SABBATI SANCTIFICES. SEX DIEBUS OPERABERIS ET FACIES OMNIA OPERA TUA. SEPTIMO AUTEM DIE EST SABBATVM DOMINI DEI TVI, IN QVO NON FACIES VLLVM OPVS, NEQVE TV, NEQVE FILIVS TVVS, NEQVE FILIA TUA, NEQVE SERVVS TVVS, NEQVE ANCILLA TUA, NEQVE IVMENTVM TVVM NEQVE ADVENA TVVS, QUI EST INTRA PORTAS TVAS. QVONIAM SEX DIEBUS FECIT DOMINVS COELVM ET TERRAM MARE ET OMNIA QVAE IN EIS SVNT, SEPTIMO AUTEM DIE QVIEBVT. IDEO BENEDIXIT DOMINVS DIEI SABBATI ET SANCTIFICAVIT EVM.

Naturalis & ualde elegans est ordo præceptorum domini. Primo mandato docuit dominus fidem & amorem erga Deum. Secundo remouit idola & omnem peregrinum cultum. Tertio præcepto cepit de uero & legitimo cultu Dei homines instruere, Consistit is in sanctificatione nominis diuini, ut hoc inuocemus & sancte ac ingenue confiteamur, deq; ipso iudicemus & loquamur religiosissime. Quartum præceptum instruit & ipsum Dei cultum nominisq; diuini sanctificationem, sed deslectitur iam nonnihil etiam ad externum cultum, licet quartum hoc mandatum & internum formet. Sabbatum enim uersatur & in interno & externo Dei cultu. Inquiramus ergo quid sentiamus de sabbato, & quàm late sabbati usus pateat, ac quomodo in obseruatione sabbati colamus Deum nostrum. Sabbatum significat requiem & uacationem ab opere seruili. Ac obseruandum censeo quod dominus non ait sanctifica sabbatum, sed Memento ut diem sabbati sanctifices. Significat autem uerustissimam esse sabbati institutionem, iam olim paribus traditam, nūc uero per dominum esse in populo Israelis repetitam & renouatam. Cæterum summa totius mādati est, sanctifica sabbatum. Hanc summam mox fusius exponit ipse etiam diebus annumeratis, recensita item uniuersa familia, cui imponitur sabbati religio. Postremo adijcitur exemplum quoq; ipsius Dei quiescentis & sanctificantis sabbatum.

Præceptū
Dei 4.

Ordo præceptorum
domini.

Sabbatum

DE PRÆCEPTO DECALOGI IIII.

Sabbatum spirituale est.

Sabbatum ipsum patet latissime. Nam principio meminisse scriptura sabbati cuiusdam spiritualis & perpetui. Eo cessamus ab opere seruili, abstinentes unq; à peccatis, curantes ne in nobis ipsi inueniatur nostra uoluntas, ne ipsi operemur opera nostra, sed cessantes ab his, sinamus Deum operari in nobis, subiiciamusq; gubernationi spiritus corpora nostra. Hoc sabbatum spirituale sequitur sabbatum siue requies æterna. De quibus plura Isaias in cap. 58. & 66. Paulus item ad Hebræ. 4. cap. Vere autem Deum colimus quando à malis quiescentes sanctoq; Dei spiritui obediens, studio honorum operum exercemur. Non uacat autem neq; admodum uile fore existimamus copiosius & subtilius de sabbatu allegoria siue sabbato spirituali disputare, Conemur potius fratres in mortalibus hisce corporibus nostris Deo bene placens sabbatum indefesso sanctimonie studio sanctificare.

Sabbatum ordinatio religionis externa.

Deinde Sabbatum est ordinatio religionis externa. Voluit enim dominus hoc præcepto tradere externam religionem & cultum in quo exerceremur omnes. Ac Dei cultus nequit esse sine tempore. Instituit ergo tempus dominus, in quo ab externis uel corporalibus abstineremus operibus, sed interea uacaremur spiritualibus. Ideo enim externa quies precipiuit, ut operatio spiritualis corporali opere non interturbetur. Porro uelabatur spiritualis illa operatio apud patres nostros circa quatuor, nempe circa lectionem & interpretationem scripturæ publicam adeoq; circa auscultationem, circa orationem & preces publicas, circa sacrificia siue celebrationem sacramentorum, & circa collectam ac beneficentiam. In his erat religio externa sabbati. Ferias enim agebat populus, coibat in cœtum sanctum. In hoc prælegebant prophete uerbum domini, interpretabantur hoc & instituebant auditores in uera pietate. Deinde orabant cõmunibus uotis & precibus coniunctis fideles pro omnibus necessitatibus. Laudabant nomen domini, & agebant grauas pro beneficijs acceptis. Præterea sacrificabant secundum uerbum domini, mysteria & sacramenta redemptoris Christi celebrantes & fidem suam exercentes, consociabantur insuper sacris, sed & sui admonebantur officij ut ei semetipsos offerrent Deo hostiam uiuam. Postremo conferebant in cœtibus liberaliter munera sua ecclesie usibus. Munera cedebant necessarijs ecclesie usibus, ministris & egenis. Hæc autem erant sancta Dei opera, quæ dum fide & dilectione instructi perficiebant, sanctificabant certe sabbatum & nomen domini: id est in sabbato ea operabantur opera, quæ & nomen Dei sanctificant & cultores ornant, uerèq; sancta et Deo placenã opera sunt. Exem-
plum

plum si quis requirat apertum & elegans sabbati aut festi sancte celebrati, inueniet apud Nehemiam in cap. 8. Ibidem enim sacerdotes legunt & interpretantur uerbum Dei: laudant nomen Dei: precantur cum populo, sacrificant: liberalem munificentiam exercent, & per omnia sese gerunt sancte & religiose.

Iam ne quis obijceret, Otia dant uitia. Præterea laborandum est *Sat tempus laborib.* manibus, ut suppetat uictus, ne peream fame & perdam meam *concessum* familiam: respondet, Sat temporis concessum est tibi à domino laboribus, quibus quisq; uictum suæ paret familiæ. Nam sex dies operari licet, septimam demum diem Deus cupit sibi & sancto consecrari otio. Septimana quælibet septem completur diebus. Ex his autem septem diebus unam modo sibi postulat dari dominus. Quis iure quæso iniuriam sibi fieri clamiter? Plus certè temporis laboribus quam sacro tribuitur otio. Et qui hoc otium postulat, Deus est hominis conditor pater & dominus.

Præterea iubet dominus hoc sacrū otium, hanc disciplinā & hunc *Paterfamiliam trans-* cultum externum in totam transferre domum. Vnde etiam colligitur *ferat religi-* mus quodnam sit officium boni patrisfamilias, curare ut rota familia sabbatum sanctificet, id est opera sancta faciat in sabbato, quæ *onē sabbati* prius recensuimus. Ac quoniam nouit dominus ingenium hominis, quod euectum imperitat ferè insolentius, ideoq; ne durius aut *in donum* inclementius patres siue domini tractarent familiam aut impedirent eam in cultu sabbati, disertis uerbis & diligenti enumeratione præcipit ut familiæ & singulis in familia concedant otium ad negotium sanctum. Imò non liberat aut excipit uel aduenam. Non uult apud eos segnium quorundam ualere regulam, Fides & religio libera sit, nemo cōpellatur ad religionem. Nam aduenam, intra portas populi Dei, id est in iurisdictione, agentem, astringere iubet religioni sabbati. Otium uero præcipitur non propter se quidem. *Otium.* Otium enim semper fuit illaudabile, sed propter istas præcipue causas. Vult esse locum & tempus reseruatū religioni. Ea præclusa sunt externis laboribus addictis. Non coniungitur cœtui sacro, non audit sermonem Dei, non precatur cum ecclesia, non astat sacris, qui iu bête hero suo uel proficiscitur peregrè, aut uendit res domini sui in foro, aut in area purgat frumentum, in agro exercet opera rustica, uel domi stat ad incudem, aut consuit calceos aut caligas. Fides ergo & pietas iubet te concedere otium seruis tuis & familiæ tuæ: imò præcipit segnes alioqui instigare & propellere ad negotium utile & sanctum. Vult præterea dominus laborantes respirare. Quod caret alterna requie, durable non est.

DE PRAECEPTO DECALOGI III.

Ergo benignus dominus qui uult conseruare creaturas suas modū præcipit, & cauet ne auaritia & duritia dominorum nimis affligat creaturam Dei. In Deuteronomio addit Moses affectum commiserationis, dicens, Memēto quod & tu aliquando fueris seruus in Aegyptio. Charitas ergo humanitasq; requirunt modum, ne nimis laboribus atteramus familiam. Præterea constat patres familias plantatione pietatis in famulatio priuatā & domesticam utilitatē promouere plurimum. Seruuli enim impij sunt ferē furaces & infideles, pij fidi & æconomici. Quid quod in enumeratione familiarū pecoris quoq; uel iumentorum fit mentio: non tam quod iumentū Deus sit homo, ac circo benigne & moderate eo uti debeat, quam quod sine ministerio hominum iumenta exerceri non possunt. Abducuntur ergo à religione sabbati per iumenta homines: unde ne abstrahantur, præcipitur diserte ut quietem concedamus iumentis.

*Sabbatum
egit dominus.*

Postremo adhibet suum exemplum dominus eo ipso docens religiose colere sabbatum, Quoniam, ait, sex diebus fecit dominus cælum & terram mare & omnia quæ in eis sunt, septimo autē die quieuit. Ideo benedixit dominus diei sabbati & sanctificauit eum. Operatus est dominus Deus sex diebus creando cælum terram mare & omnia quæ in eis sunt, septimo autem die quieuit & consecrauit eam tam diem quieti. Cōsideranda sunt septimo die opera Dei quæ contulit sex diebus, recolligendum est filijs Dei quæ & quanta beneficia tota illa septimana acceperint, deinde agendæ gratiæ, laudandus est Deus & ex operibus eius discendus. Consecrandum illi totū corpus cum anima: consecranda sunt ipsi dicta & facta nostra omnia. Quieuit quidem dominus à creando, sed non quieuit à conseruando. Quiescendum ergo à manuarijs & corporalibus operibus, sed non cessandum ab ijs quæ beneficentiæ sunt & cultus diuini.

*Benedixit
sabbato dominus.*

inde non nocuit rebus conditis quies diuina. Non damno afficiet & affliget res & negotia nostra, feriata & rebus diuinis impensa diues. Nam dominus benedixit sabbato, benedictet ergo & tibi & domui rebus & negotiationibus tuis omnibus, si curaueris sanctificare sabbatum domini, id est ea facere opera quæ præcepit fieri in sabbato. Errant ergo toto cælo quicumq; religionem & sanctam sabbati quietem contemnant, iners ocium appellant, ac sabbatis perinde ut prophanis diebus laborant, prætexentes curam familiarū ac necessitatem.

*Sabbatum
Christiano
uum.*

Hæc enim omnia nobis quoq; & nostris ecclesijs applicare oportet. Certissimum est spirituale sabbatum Christianis ante omnia & per omnia esse mandatum. Nec dubium est quin bonus dominus uelit

uelit in nostris quoy, ut quondam in Iudæorum ecclesijs, iustum seruari ordinem, in exercenda religione externa maxime. Scimus sabbatum esse ceremoniale quatenus coniunctum est cum sacrificijs et reliquis Iudaicis ceremonijs, & quatenus alligatum est temporis: cæterum quatenus sabbato religio & pietas propagatur & iustus ordo retinetur in ecclesia ipsaq; charitas proximi seruatur, perpetuum & non ceremoniale est. Oportet certè & hodie parci familiarè, oportet & hodie familias institui in religione. Cæterus sacros nullibi dissipauit Christus dominus, sed recollegit maxime. Oportet autem ut locum certum ita definitum tempus consecratum esse exercitio religionis, ergo & otium sanctum. Vetus ergo ecclesia diem mutauit sabbati, ne uideretur Iudaicare & ceremonijs affixa hære: & cæterus otiaq; sacra celebrauit prima sabbati, quam Ioannes appellat dominicam, haud dubie propter gloriosam domini resurrectionem. Et quamuis nullibi legatur præcepta in apostolicis literis Dominica dies, quia tamen quarto hoc præcepto primæ tabulæ præcipitur cura religionis & exercitium externi cultus diligenter, alienum à pietate & charitate Christiana foret nolle dominicam sanctificare: præsertim cum sine tempore stato & circa otium sanctum cultus ille externus constare non possit. Idem sentiendum arbitror de pauculis quibusdam Christi domini ferijs aut festis, quibus peragimus memoriam natiuitatis, incarnationis, circuncisionis, passionis, resurrectionis, ascensionis in cælum, & missionis sancti spiritus in discipulos domini nostri Iesu Christi. Libertas enim Christiana non est licentia & dissolutio ecclesiasticæ piæq; obseruationis, iuantis & prouehentis gloriam Dei & charitatem proximi. Quoniam uero dominus uult sibi soli festa celebrari, non probo festa creaturis instituta. Hæc gloria, hic cultus est solius Dei. Clamauit Paulus, Nolo quibusquæ uos iudicet in parte diei festi aut sabbatorum: quæ sunt umbra rerum futurarum. Item, Dies obseruatis & menses tempora & annos, metuo ne frustra in uobis laborauerim. Et proinde nihil nobis hodie cum obseruatione Iudaica in ecclesia Christi, Christianam modo uolumus obseruationem seu exercitium religionis Christianæ custodiri libere.

Dies dominica,

Verfabitur tamen sanctificatio & exercitium dominicæ diei nostræ etiam circa quatuor, quæ in sancto Christianorum cætu inueniantur oportet, siquidem fuerit uere sancta. Principio ingrediantur in cætum sanctorum pij omnes. In cætu exponatur uerbum Dei annuncieturq; sermo euangelicus, ex quo discant auditores quid sentiant de Deo, quod nam sit officium cultorum Dei, quomodo san-

Sanctificatio sabbati Christianorum.

DE PRÆCEPTO DECALOGI III.

Sufficiant nomen domini, Deinde fiant in cœtu orationes & obsecrationes pro omnibus omnium necessitatibus: laudetur bonitas domini, & agantur gratiæ pro beneficijs Dei quotidianis & inæstimabilibus. Si uero tempus occasio & consuetudo ecclesiæ poscat, religiosè celebrentur sacramenta ecclesiæ. Requiritur enim potissimum hoc præcepto quarto ut sacramenta & ritus ecclesiæ sanctos legitimos & uiles ac necessarios, & obseruemus sanctè & exerceamus religiosè. Postremo habeat in cœtu sanctorum summa locum humanitatis & beneficentia, discant omnes priuatim largiri elemosynam & benefacere quotidie, liberalissime autem ac publice quoties temporis necessitas & rerum opportunitas poposcerit. His autem officijs sanctificabitur sabbatum domini etiam in ecclesia Christianorum, maxime si accedat his tota die studium innocentie diligens.

Officium patrumfamilias.

Num. 15.

Abusus sabbati.

Est autem hæc disciplina in singulas domos nostras transferenda ab omnibus patribus familias, nõ minus quam in domos Iudaicas. De qua re non est quod plura dicamus cum hoc caput superius ita tractauerim, ut ecclesiæ Christianæ etiam congruat. Hoc adijciam in præsentem, Christiani magistratus aut saltem boni patris officium esse uiolatores & contemptores sabbati aut cultus diuini redigere in ordinem. Principes populi Iudaici ac totus populus Dei contumaciter colligentem ligna in die sabbati, lapidibus, Deo mandante, obruerunt. Cur ergo non liceret Christiano magistratu punire in corpore fortuitis & uita contemptores religionis, ueri & legitimi cultus sabbatiq;? Certè si cesser corruptio hoc seculo desmens & ebrius magistratus, cuiq; patrifamilias opera danda ne impia sit familia. Puniat suos sibi licitis puniendi modis. Potest enim quilibet paterfamilias si habet inter idololatrias, qui nec habent nec habere cupiunt legitimos & Christianos cœtus, in ædibus proprijs cœtum sanctum colligere: sicuti fecisse constat Lotum in Sodomis, Abrahamum Isaacum & Iacobum in terra Chanaan & Aegypti. Grande uero peccatum & schisma est detestandum si celebrentur in ciuitatibus & pagis legitimi cœtus, uero uero quaras diuerticula & spernas ecclesiam Dei siue cœtum sanctorum. Id quod solent Anabaptistæ.

Veniunt ergo hic quoq; paucis recensendi abusus sabbati siue peccata contra hoc mandatum commissa. Peccant qui non quiescunt à malis operibus, imò ocio sancto abutuntur ad irritamentum carnis & uoluptatum. Nam hi sabbatum agunt Deo, operantur autem diabolo, alea ludendo, potando, choros ducendo & alijs mundi uanitatibus indulgendo, quibus non tã adducimur à cœtu sancto, quam polluimus

DE PRÆCEPTO DECALOGI III.

diei otia relaxantes obscœnis quibuslibet parimur uoluptatibus detineri. Nihil eodem die uindicer sibi scena theatralis, aut Circense cetamen, aut ferarū lachrymosa spectacula: etiamsi in nostro ortu aut natali celebranda solennitas inciderit, differatur. Amissionem militiæ proscriptionemq; patrimonij sustinebit, si quis unquam hoc die festo spectaculis interesse, uel cuiuscunq; iudicis apparitor prætextu negotij publici seu priuati hæc, quæ lege hæc statuta sunt crediderit temeranda.

Sabbatum propter hominē, nō homo propter sabbatum. Interea uero non obliuiscuntur Christiani horum in euangelio uerborum Christi, Sabbatum propter hominem conditum est, non homo propter sabbatū: proinde filius hominis est dominus etiam sabbati. Intelligunt pijs sabbatum institutum esse diuinitus ad conseruandum non perdendum hominem, ideoq; sabbatum admittere dispensationem quoties uel necessitas ineuitabilis aut salus hominis requirit. De qua re disputatum est ab ipso saluatore nostro Christo apud Mathæū in 12. & apud Lucam in 6. & 13. cap. Certe in his uersatur libertas Christiana. Cumq; excusantur sacerdotes & Leuitæ in templo propalām mactantes, excoriantes, incendentes & corquentes, hoc est sacrificia perficientes, ita ut minime teneantur re sabbati uiolati, licet utiq; sabbatis ea parare circa peccatum quæ eterno cultui deseruiunt. Pari ratione licebit præparare cibum & pro necessitate curare corpus. Licebit & medicari ægrotis, inuifere debiles, iuuare inopes, ut creaturam Dei conseruemus. Instruit nos in his exemplum saluatoris nostri sabbato operantis opera charitatis & humanitatis. Exemplum non unum extrat in historia euangelica, præsertim Lucæ 6. 13. Ioan. 7. cap. Quod si licet demersum pecus aut iumentum sabbato extrahere ex fouea, cur non liceat domū uitare? Cur non liceat sabbato fœnum aut frumentū iniuria cœli quo diutius per agros dispersum & imbribus expositum, recolligere & ab interitu ne in uniuersum computrescat, uindicare? Diuus Constantinus Imperator in legibus suis Elpidio scribens, Omnes iudices, inquit, urbanæq; plebes & cunctarum arrium officia uenerabili die Solis quiescant. Ruri tamen posui agrorum cultura liberare licenterq; inseruiant. Quoniam frequenter uenit ut non alio die aptius frumenta sulcis & uinæ scrobibus commendentur: & ne occasione momenti pereat commoditas cœlesti prouisione concessa. Hæc Imp. A. Non concedit rusticis omnimodam & perennem sabbati prophanationem. Requiritur enim à rusticis quoq; perinde ut ab oppidanis cultus Dei & quarti præcepti cultus, sed libertas permittitur

Arare in sabbato.

mittitur in necessitate. Cæterū pietas & charitas in his erit optima dispensatrix & magistra, ne uide licet sub prætextu libertatis aut necessitatis exerceamus impietatem & agamus auarorum non religiosorum opera. Hæc hæcenus de altero sabbati usu.

Tertio sabbatum significationē habet augustissimam. Signum *Sanctificat* enim perpetuum est quod Deus solus is est qui sanctificat suos *cul-* *dominus.* *tores.* Sic enim loquitur dominus Mofi, Obseruabitis sabbata mea: quoniam signum est inter me & inter uos in posteritates uestras ut sciatis, quia ego dominus qui sanctifico uos. Et reliqua quæ habentur Exodi 31. cap. & reperuntur Ezech. 20. cap. Ad hūc autem usum mutuam operam confert quod modo præcessit in declaratione sescūdi usus, Deus enim sanctificat homines suos fideles per spiritum sanctum: id quod annunciat ecclesiæ per uerbum euangelij, testatur autem & obsignat sacramentis, sed & iugibus precibus ab ipso sanctificationem nos postulare iubet. Quæ quidem omnia maxime in sabbatis exercentur, in hoc ut sanctificationem à Deo unice sancto consequamur.

Hæcenus enarraui charitati uestræ breui compendio primā præceptorum Dei tabulam, quæ nobis cultum diuini nominis descripsit diligentissime. Quoniā uero filij Dei sunt non illi quidem qui uoluntatem Dei intelligunt, sed faciunt etiam, oremus patrem nostrum qui in cælis est animos nostros illuminet ut opere fideli ac Deo grato colamus benedictum in sæcula.

De primo secundæ tabulæ præcepto, quod ordine in decalogo quintum est, de honorandis parentibus. SERMO V.

SEQVITVR tabula legis diuinæ secunda, quam Deo inspirante & iuuante ea exponam breuitate, qua enarraui primam. Et ut prima docuit dilectionem Dei, ita secunda tradit dilectionem proximi, erudiens omnes homines quæ nam sint officia proximo debita, & quomodo uiuamus in hoc sæculo honeste humaniter & tranquille. Bonus enim dominus uult nos uiuere commode & suauiter. Nos quoniam id nolumus agnoscere neq; mandatis eius bonis obtemperare, nostris uitijs & malis aceruamus in capita nostra cumulum malorum. Continet tabula hæc sex præcepta, quorum primum est tale, *HO Præceptū*
DEI 5.
 NORA PATREM TVVM ET MATREM TVAM,
 VT SIS LONGÆVVS SVPER TERRAM, QVAM
 DOMINVS DEVS TVVS DABIT TIBI. Recte orditur

secundam tabulam ab honorandis parentibus. Nam post pietatem in Deum, proxima est pietas in parentes, à quibus post Deum habemus uitam, & qui inestimandis uigilijs & laboribus immensis nos educarunt ab infantia. Ac naturalis quidem ordo requirit ut semper præcedant præstantiora.

Distinguemus hoc mandatum perspicuitatis gratia in tres partes. Primo explicabimus qui gradus & quæ genera hominum comprehendantur sub uocabulo parentum. Secundo inuestigabimus quis nam sit ille honor & quam late pateat, quem iuber dominus impendere parentibus. Postremo attingemus & promissionem pijs factam liberis, & inde colligemus pœnam impijs destinam.

Quid parentum nomine intelligendum. Parentes qui sint nemo ignorat. Dedit hos nobis dominus Deus noster ut ab ipsis acciperemus initium uitæ, qui nutrent & educarent nos, qui deniq; ex barbaris & semibrutis uere homines facerent. Maius est beneficium quod liberis conferunt parentes, maior labor & sumptus quem faciunt, maior cura dolor & ærumna, quàm quilibet quam uel eloquentissimus enumerauerit. Significanter autem non patris tantum, sed & matris nomen exprimitur in lege, ne propter sexus imbecillitatem uideretur circa grauem noxam contemni. Plus laboris dolorisq; sustinent & sentiunt piæ matres in partu educatio

Patria.

Magistratus.

Tutores & Magistri.

Doctores ecclesie.

ne et nutritione liberorū quàm patres. Magna ergo de causa & matris nomen in præcepto diserte est expressum. Comprehendimus autem hic quoq; auum & auiam abauum & abauiam, omniaq; huius generis alia. Comprehendimus secundo loco patriam cuiuslibet in qua natus est quisq;, quæ aluit, fouit, ornauit atq; defendit. Comprehendimus tertio loco principes seu magistratus. Senatores enim seu principes & patres & pastores populi in sacris nuncupantur. Xenophon putauit bonum principem nihil distare à bono patre. Quarto loco recenseantur parentum nomine Tutores, quos appellant ad uocatos pupillorum aut orphanorum. Succedunt enim in locum demortuorum parentum, sumpta cura & tutela liberorum, quos ueluti proprios & ex se genitos (hic enim affectus in eis sit oportet) educant tuentur & prouehunt. Quibus accensendi sunt magistrati artium, opifices. Hi enim docent iuuenes seu adulescētes honestum aliquod artificium, quo quisq; sibi honeste uictum parat, erudiunt in bonis moribus, & quodammodo hominem adhuc rudem exoptolunt perficiuntq;. Quinto reputantur pro parentibus ministri doctores & pastores ecclesiarum, quos ipse Paulus patres uocauit, non tam propter curam & amorem quibus affecti sunt erga discipulos ac ouiculas, quam quod per euangelium generamus Christo.

Sexto loco ueniunt numerandi consanguinei & affines, frater & soror, nepotes & neptes, focrus & nurus, socer & gener: qui inter se necessitudine ceu neruis membra connectuntur & conseruantur.

Vltimo uero loco senes uiduæ pupilli imbecilles & infirmi parentibus nostris coniunguntur: quorum causam non uno loco commendauit nobis scriptura diuina. Habetis fratres quos intelligamus in hoc primo mandato secundæ tabulæ esse parentes & parentum nomine cõprehensos & cõmendatos: iam audite quæ his debeamus honorem, & quis uel quid sit honor ille quem debemus parentibus.

Honorare significat in scripturis uaria, & in presenti quidem magnificare, reuereri, plurimi facere, ceu rem à Deo institutam uenerari & pro diuino beneficio, pro re diuina, sancta, utili & necessaria agnoscere, amare & laudare. Honorare est morem gerere aut obedire & obedire quidem, tanquam ipsi Deo, à quo præceptam ac cui actam esse nouimus nostram obedientiam. Alioqui parentibus & maioribus iniqua uel facientibus uel præcipientibus nõ est aut imitatione aut obedientia obtemperandum. Nam posteriora præcepta referuntur ad priora. At in secundo didicimus Deum iniquitatẽ parũ

requirere in filijs, iccirco minime parendũ parentibus præcipientibus contra Deum & contra legem Dei. Non obediebat Ionathan patri suo Saulo persecutionẽ mandanti contra Dauidem: ac laudẽ inde adeptus est in sacris literis maximã. Tres Danielis socij Nabuchodonosori obtemperabant per omnia, & amabant ipsum ac obseruabant ceu maximũ & potentissimũ & munificentissimũ regem, cæterũ præcipientẽ idololatriam tantum non contempserũt. Et S. Petrus qui docuit obedientiã & honorẽ quẽ debemus parentibus, & magistratui exhibere, præcipientibus principibus & patribus populi ne porro annunciarerit populo Christum crucifixum, respondit, Oportere Deo plus obedire quã hominibus. Sed quid multis hæc enumero, cum dñs hæc & alia similia in hanc breuem cõcluserit sententiã: Si quis uenit ad me, nec odit patrem suum, aut matrem suam, & uxorem, & filios, & fratres, & sorores, præterea autẽ & animã suam, non potest meus esse discipulus. Præterea honoras parentes cum nõ contemnis, non negligis, cum te ipsorum nec piget nec pudet propter afflictã fortunã. Honoras parentes cum iuuas consilio & auxilio, cõfectos uidelicet diuturna ætate, uel subleuas inopia oppressos, uel iuuas alioqui laborantes. Hoc em̃ uere & proprie est parẽtes honorare teste & interprete ipso domino apud Mat. in cap. 15. consulere inquam parentibus & opitulari, eos tueri uel defendere, imò te totum adeoq; ipsam uitam eis impendere.

Iam quo plus lucis & euidentie habeant ista omnia, conferemus

DE PRÆCEPTO DECALOGI V.

*De honore
parentum.* aut applicabimus hunc honorem septem illis gradibus uel mem-
 bris, ex quibus intelligat quisque quomodo debitum honorem paren-
 tibus patriæ magistratui & alijs supra memoratis impendat. Paren-
 tibus quia honorem debemus, certe magnifice de eis est sentiendum,
 quod à Deo nobis dati sunt, ut eos reuereamur amemus & modis
 omnibus suspiciamus, idque propter dominum: qui certò contemne-
 tur si pergamus parentes aspernari, & de ipsis sentire ualgariter. Nec
 interest digni ne an indigni sint, quibus honorem deferre iubet do-
 minus. Nam qualescunque tandem sint, non tamen sine Dei prouiden-
 tia hunc locum assecuti sunt, cuius ratione ipse legislator eos ho-
 norari uoluit. Reuerentiam itaque & affectum filialem sonet quic-
 quid lingua liberorum dixerit. Ex affectu & reuerentia tali obediante
 parentibus liberi. Si morosiores aut iniquiores uideantur, dissimule-
 mus prudenter, & declinemus interim à malo in quod nos uideban-
 tur impulsuri, & ita rem temperemus, ut quam minime fieri potest
 offendamus parentes. Ionathas filius Saulis religiosissimus & piissi-
 mus sit nobis exemplum. Vidit is magno cum dolore & molestia
 furores contra Dauidem & iniuriam patris contra seipsum, tolera-
 uit tamen dissimulauitque prudenter, alicubi etiam & in loco repre-
 hæsit, pertinaciam patris deplorauit, uim uero inferre paranti patri,
 audacius non restitit, sed fuga sibi consuluit, interea nihilo minus dis-
 lexit patrem, orauit pro eius salute, ac in reliquis filium præstitit ob-
 sequentissimum, Hoc scilicet officium est pij filij. Hoc exemplum qua-
 libet nostrum in obseruandis parentibus etiam duris & iniquis stu-
 diose imitari conabitur. Nemo asperius responset, imò prorsus nul-
 lo modo responset parentibus: nemo maledicat patri aut matri: nisi
 supremi & iustissimi Dei maledictionem certò reportare cupiat. Si
 pauperes sunt parentes, si deformes, si laborent uicinis, ne illuserit his
 quisquam, nemo nostrum contemnat. Ne simus ingrati erga optime
 meritos. Nutriamus, foueamus, iuuemus eos in omnibus, imò
 impendamus illis & nos ipsos & nostra omnia. Omnia enim nos-
 tra illorum sunt: omnia nostra ab illis habemus, sine quibus non ui-
 ueremus. Meminerimus quantopere hanc legem commendare no-
 bis apud Math. dominus. Inspiciatur cap. 15. Meminerimus quid
 Gentibus fuerit *diuina cap. 12.* nimirum mutuum officij uicem repen-
 dere, maxime nutricandi fouendique eos à quibus aliquando fueris
 enutritus: ut cum liberi parentes ætate fessos uicissim alunt fouentque.
 Et exiat lex apud Gentes pietatis magistra quæ edicit ut liberi pa-
 tentes alant, aut uinciantur. Hanc legem quam multi mortales ne-
 gligunt,

gligunt, sola Ciconia inter omnia animantium genera exprimit. Ciconia pi-
 Si quidem reliqua tantisper amant agnoscuntque parentes, dum egent etatis sym-
 illorum ad nutritionem opera: una ciconia parentes senecta dese- bolum.
 ctos, uicissim alit, & uolandi impotentes, humeris gestat. Gentilium

Exrant apud Gentiles pia & elegantes sententiæ de honorandis Parentibus. *sententiæ de honorandis parentibus*
 Socrates, Talem erga parentes te præsta, ait, quales se ti-
 bi tuos liberos exhibere optares. Anaximenes dixit, Ille sui genito-
 ris apprimè amator est, qui operam dat ut patrem sine ulla molestia
 plurimum exhiberet. Plato quoque in Legibus putat eum ingentem
 domi tenere thesaurum, quicumque patrem uel matrem aut horum pa-
 rentes senio confectos domi alit, nec alio simulachro in ædibus op-
 pus esse existimat, cum omne studium conuerrere iubeat ad rite co-
 lendos parentes. Idem, Parentibus, inquit, uiuentibus debita omni-
 um antiquissima prima & maxima persoluamus. Putare enim quis-
 que debet omnia quæ possidet eorum esse, qui genuerunt & educa-
 runt, ita ut hæc illis omnia pro uiribus ministrare debeat: primum
 quidem externa bona: deinde corporis: postremo quæ ad animum
 pertinent, hæc omnia uidelicet mutuo data persoluens, & pro curis
 doloribusque prisciis parentum in senecta recentis reddens, quando
 maxime indigent. In uerbis quin etiam per totam uitam parentes
 uenerari maxime decet. Leuium enim uolauitiumque uerborum gra-
 uissima imminet pœna. Nam omnibus proposita est Nemesis iudi-
 cij angelus horum omnium consideratrix. O portet ergo iratis ani-
 mumque expletibus cedere, seu uerbis suis rebus id faciant, nõ igno-
 rantes patrem iure admodum filio succensere, si quando injuriam
 sibi ab eo fieri arbitretur: Mortuis uero parentibus monumenta de-
 centissima, sed temperanter tamē construamus. Hæc si seruiamus,
 præmia à dijs reportabimus maxima. Hæc Plato. Sanctus Hierony-
 mus dicit, Matribus debitam impendere reuerentiam, quæ uobis ure *Matris la-
bores.*
 ri labore seruientes, pondus uestri corporis tolerant, atque ignotā por-
 tantes infantiam, famulatum quendam exhibent nascituris. Illo tem-
 pore non sibi tantum mater esurit, nec acceptos sola digerit cibos.
 Materno uictu alitur & ille qui later, eiusque membra alterius come-
 stione pascuntur ut homo futurus alienis morsibus sauretur. Quid
 ipsa memorem nutrimenta, & teneræ infantia dulces iniurias, quas
 nutritoris affectus de suis paruulis sumit. Quid cibos in matre con-
 fectos, qui foemineis manantes ex membris lacteum soluuntur in
 succum, & fauces inualidas liquido sapore perfundunt. Cogente
 natura sumunt infantes de matre quod bibant, & dente non nato
 hoc sibi currentibus labris eliciunt quod non sit necesse mordere.

DE PRÆCEPTO DECALOGI V.

Seruiunt materna posteris pectora, seruiunt ipsis incuuiabilis, manus & terga membris deuota lactentiu gratos artus accipiunt. Opat mater paruulum crescere, opat cito uidere maiorē. His tot tantisq; præcedentibus factis, matri debet tota alacritate seruire. Reddatur naturæ debitum, reddatur & posteris quod debetur. Exolue filii quod debes, & officia debita qualicunq; exhibe famulatu. Quia parentibus nemo potest reddere quod debetur. Hæc ille.

De honorã da patria. Porro patriam quisq; suam merito magnificat, amat, prouehere cupit, ornaturq; suis uirtutibus, iuuat omnigenis beneficijs, defendit ipsam strenue & pugnat pro ea fortissime, siquidem necesse sit ipsam asserere à latronibus. Quid est obsecro ciuitatis forma, ut ille dicebat, iucundius, in qua recte constituta est ecclesia, in qua legitime colitur Deus & obeditur (fide & dilectione, quantum scilicet gratiæ cõceserit Deus) uerbo Dei: in qua magistratus tuetur disciplinam & bonas & æquas leges, ciues obtemperant, sunt concordēs, habent cõcõsus ueræ religionis & iudiciorum causa, habent congressus honestissimos, in templis, in curia, in scholis, colunt uirtutem & literarum studia, quærunt uictum honestis artibus, quibus uita opus habet, cultura agrorũ, mercatura, opificijs, educant liberos, beneficijs prosequuntur parentes, pauperes, peregrinos. Sunt ergo in hac repub. uirgines, nuptæ, pueri, senes, matronæ, uiduæ, pupilli. Si qui pro ingenio humano peccant contra leges, puniuntur, defenduntur innoxij, floret pax iustitia & humanitas. Quis aut̃ æquis & patientibus oculis uideat talem rēpub. patriã scilicet suã, uel à seditionis ciuibus, uel ab externo milite turbari, uexari, subuerti atq; discerpit? Seditonibus uel bellis subuertuntur cum studijs omnes uirtutes, constuprantur uirgines & matronæ, afficiuntur contumelia senes, perit religio & omnis pietas. Ergo fortissimus militiæ imperator Ioab contra Syros pugnaturus pro patria, ad Abytai fratrem suum dixit, Si fuerint Syri me ualidiores, opem mihi ferēs: sin filij Ammon tibi præualuerint, adero tibi auxilium laturus. Sis ergo fortis & pugnemus fortiter pro populo nostro & pro ciuitatibus Dei nostri. Dominus aut̃ faciat quod bonũ est in oculis suis. Iudas quoq; Machabæus uir in Israeliitica gente clariss. bellator & in patriã suam piissimus, miles seu ciues suos ad pugna contra hostes animans, Illi nos aggrediantur, ait, copia, per iniuriã, ut nos cum uxoribus & liberis nostris delectant & depreudentur, nos aut̃ pugnamus pro uita legibusq; nostris: ac Deus illos in conspectu nostro conficiet. Sed & ipsi ciues se mutuo adhortãtes, clamãt, Submoueamus à populo nostro afflictionẽ hanc, & pro gente sacrisq; nostris dimicemus. Nec est quod quisquã nostrum

Pugnandũ pro patria.

nostrū dicat hæc esse opera legalia, quæ nihil ad nos qui in ecclesia Christi sumus, pertineant. Nam apost. Paulus de fide Christiana loquens ad Hebr. Isti per fidem, inquit, expugnaverunt regna, operati sunt iustitiam, effecti sunt robusti in bello, incurfiones auerterunt exterrorū, Proinde cum eadem uiriscq; sit fides, licet nobis quoq; iusto bello ueri patriam, religionē, uirgines, senes, uxores, liberos, libertatem & facultates. Impij sunt in patriā & peccant contra hoc præceptum qui prætextu fidei deserunt bello afflictā patriā, nec asserunt à barbaris exterisq; nationibus aut militibus, uita in ipsum moris præsentissimū periculum profusa. Beatus Ioānes, Per hoc cognouimus charitatem, ait, quoniā ille animam suā pro nobis posuit, & nos debemus pro fratribus animas ponere. Milites mercenarij qui iniquam pro stipendio militiam sequuntur, uenalia habentes corpora sua, iudicabunt ciues desertores patriæ. Nam animas suas deponūt propter pauculos aliquot coronatos: quas ciues molliculi & effeminati uel periclitari nolunt pro religione magistratu uxoribus liberis & uniuersa facultate sua. Quid oro dicent patriæ desertores in die illa, qua rependet dominus & pijs & impijs in patriam, cum uiderint se longe uinci à Gentilibus uirtute? Curtius Romanus adolescens nobilissimus, in hiatum fori ingentem sese præcipitē dedit, ut sua morte spontanea seruaret patriam. P. Decius pater & P. Decius filius deuouerunt capita sua pro salute reipubl. ac fortiter occubuerunt amore patriæ. Codrus rex Atheniensium pijsimus, cū ex oraculo Apollinis intellexisset Athenas non posse seruari, nisi morte regis, achostes ea de causa præcepissent, ne quis corpus regis uulneret, deposuit Codrus cultum regium & uulgariter uestitus irruit in hostes, atque quendam ex ijs in cædem suam compulit. Phileni fratres patriæ quam uitæ suæ longiores terminos esse maluerūt, ideoq; nuios se terra obrui passi sunt. Quid uero nos pro salute & incolumitate patriæ sustinemus? Hierocles, Est patriā, ait, uelut alter quidam Deus & primus maximusq; parens. Quare qui nomen ei imposuit, à reipsa non temere patriam appellauit, uocabulo quidem à patre deducto, pronunciatō tamen fœminina terminatione, ut ex utroque parente mixtum esset. Atque hæc ratio insinuat patriam unam ex æquo duobus parentibus colendam esse: & cum præferat honorem patriæ ne simul quidem parentes ambos maioris fieri concedit, sed æquali honore dignatur.

Orandum est præterea sedulo pro incolumitate patriæ. Babylon Orandum non erat Iudæorum patriā, sed quia ad spaciū septuaginta annos pro patriā.

Hebr. 11.

2. Cor. 4.

1. Ioan. 4.

Pij in patriam.

DE PRÆCEPTO DECALOGI V.

rum, propter peccata, à Deo, in Babylonem relegari erant Iudæi, Ba-
bylon reputabatur iam pro patria. Ideoq; Ieremias, Aedificare do-
mos, ait, & inhabitare, plantare hortos & comedite fructus eorum.
Ducite uxores & generate filios & filias, ac ipsi filijs & filiabus da-
bitis coniuges, ut generent liberos. Quærite pacem eius civitatis, ad
quam ego vos transtuli, & orate dominum pro ea, quoniam uestra
pax & incolumitas coniuncta est cum illius pace. Cap. 29. Grauis-
sime ergo peccant patriæ proditores, quos leges propter sceleris atro-
cem enormitatem in partes dissecant.

De honorã
do magi-
stratu.

De Magistratu dicemus aliàs: quantum vero præsentì loco satis
fuerit, dicit sanctus Petrus, Deum time, regem honorate. Agnosca-
tum ergo magistratum à Deo ad utilitatem hominum esse ordina-
tum, ac Deum per magistratum nobis conferre maxima beneficia.
Vigilant pro repub. principes, si functioni suæ verè respondent ac
non sint tyranni, iudicant populum, dirimunt lites, iustitiam con-
servant, plectunt noxios, tuentur innocentes, pugnant pro populo.
Et propter excellentiam sui muneris & summi & maxime necessa-
rii, Deus ipse suum nomen magistratui cõmunicat, appellans prin-
cipes aut senatores deos, ut vel ipsa appellatione ipsi admonentur
sui officij, & subditi discant ipsos reuereri. Deus bonus est, iustus, &
quus, personam non accipit nec munera. Talis sit oportet & bonus
iudex aut magistratus. Anachoretæ & Monachi laudarunt iustitia-
tum suum, ac tantum non supra astra hoc extulerunt: ego vero iudic-
co plus esse verarum uirtutum in uno uiro politico magistratum
gerente ac rite suo defungente officio, quam in multis chiliadibus
& optimorũ anachoretarum, qui præterea suæ uocationis & iustitia-
ti nullum habent expressum Dei uerbum: ut pigeat me sanctissimũ
magistratum contulisse cum his qui nihil habent cum illis conferen-
dum: imò labores & ordinationem Dei uilem fugiunt. Certe si
princeps ex fide suum faciat officium in repub. ingentem sibi coar-
ceruat uere bonorum operum cumulum, & laudem sempiternam.
Ergo obediendum est magistratui & legibus eius æquis & bonis.
Nulla est commouenda contra ipsum seditio. Magistratui non ma-
ledicendum: uel ipso Deo in lege sua mandante & dicente, Dijs nõ
maledices, & principem populi tui non execraberis. Sicubi peccare
rit, geramus nos erga ipsum tanquam erga patrem. De quo super-
ius dixi.

Contra se-
ditiosos.

Fit per frequenter ut Senatores bene uelint religioni, iustitiã pro-
moueat publicam, leges defendant, honestati faueant, inerim la-
borent suis uitijs imo sceleribus. Propter hæc autem non erunt à po-
pulo

pulo contemnendi aut è gradu deiciendi. Habuit David sua uitia, alioqui optimus princeps. Suo adulterio plurimum incommodauit regno, Peccauit tamè grauius Absolon qui ipsum folio deturbare uoluit. Ita sunt in alijs principibus non pauca scelera, quæ tamen ad seditionem nõ commouent neq; commouere debent populum religiosum, modo ualeat nihilominus iustitia, bonæq; leges & pax publica defendantur. Orandum est sedulo & ardentè pro magistratu. Iuuandus est à nobis consilio & auxilio, quoniam ipsa poposcerit res. Non parcendum uel facultatibus uel nostrorum ipsorum corporibus. Contulerunt in commune sancti opes suas, magistratum iuuantes, quoniam incolumitas publica poposcit. Pugnarunt omnibus sæculis pro iudicibus & regibus atq; magistratibus suis Israelitæ & omnes populi sano uentis sensu ac iudicio. Pugnarunt & principes pro populo uicissim. Illa itaq; pietatis officia ualeant et uigeant etiam hodie in omnibus regnis ciuitatibus & rebus publicis. Tribuat quæq; gens suo magistratui quod uel lege uel ex consuetudine aut propter necessitatem debet. Paulus enim apostolus, Reddite, inquit, omnibus quod debetis, cui tributum tributum, cui uestigial uestigial, cui timorem timorem, cui honorem honorem, Roma, 13.

Tutores quoniam successerunt in locum parentum, & officia parentum defunctorum præstant liberis, merentur certe debitam parentibus gratiam, uidelicet amorem, reuerentiam, gratitudinem & obedientiam. Ita ferè iudico de opificibus & artificiorum magistris, qui ut patris animum, amorem, studium, fidem & diligentiam erga discipulum suscipere debent, ita hic merito magistrum suspicit ueneratur metuit & audit ut patrem. Cæterum est hic detestanda in magistris negligentia, sed & non ferenda in discipulis proteruitia & barbaries. Discant ergo in præsentiarum magistri patres esse, nec aliter erga discipulos affecti, quàm erga suos ipsorum filios. Docent artificium, instruant in moribus & omnibus uitæ partibus, discipulos, ea diligentia & fide, qua uterentur erga filios proprios. Rursus discant iuuenes infringere ingeniam barbariem, ac frenum iniicere iuuenilibus cupiditatibus: discant humiliari, subesse, silere, reuereri, timere, amare & obedire. Agnoscant sibi magistros à Deo esse datos, ideoq; Deum contemni in magistris. Sint ergo diligentes seduli & fideles in opere. Experiatu magister studium & propensam uoluntatem erga ipsum, erga artificium & erga præcepta artis. Medietur quisq; & exerceat opere diligenter, quod ore traditum est à magistro. Non parcatu uigilijs & laboribus. Sit gratus fideliter do

*De honorã
dis Tutoris
bus ac ma-
gistris ac
tium.*

*Officium
magistrorũ
& discipu-
lorum.*

DE PRÆCEPTO DECALOGI V.

centi magistro, ut sæpius roganti de modo agendi, dignetur fideliter indicare omnia. Ingratitudo & indiligentia discipuli, reddidit nunquam segnem magistrum. Per cætera time Deum, & sis religiosus. Foris ne misceare blasphemorum & luxuriosorum consortio, honeste se gerito, neminem lacescito, neminem contemnito, nulli maledicito, paci studeto, omnes honorato, omnibus prodesse contendito. Domi promoueto domini tui utilitatem, nihil damni uel ipsi uel rebus ipsius infero, si quis uel inuilit uel inferre uoluerit, mature admoneto: occasiones rixarum aut malorum pro tua facultate sopito: quod domi audieris ne efferto, rursus quod foris audieris ne in domum importato. Sis taciturnus, pacificus, iustus, castus, abstinentens, temperans, uerax, & facilis ad quælibet honesta & domestica seruitia. Caue tibi ab ijs ex quibus exoriuntur suspiciones malæ & noxiæ. Ne audacius contrectaueris magistri uel uxorem uel filias, aut etiam ancillas, ne colloquaris uel liberius uel seceret. Arbitrari reuera res est, uxorem magistri tui matrem esse tuam, filias sorores. Has polluere est scelus grande & enorme. Sit iuuenum quisque mundus non sordidus, facilis, iustus ac cibi uulgaris, non palato delicato & moroso. Sed quid multis? Imo pectore quisque adolescentum recondat retineatque iuuenum officium esse, castum se seruare ab omni immundicia, subesse non dominari, seruire omnibus, semper discere, pauca loqui, nunquam quicquam insolentius iactare, non re sponsare, multa uero pati & dissimulare.

De honorã
dis mini-
stris eccle-
siarum.

De honorandis ecclesiarum ministris qui sunt pastores doctores & patres populi Christiani, multa solent ab illis adferri, quibus grauius est dominium quàm ministerium. Nos agnoscere debemus illos nobis esse datos à domino, & per illos nobis loqui dominum. De ijs loquor, qui non sua nobis adferunt somnia, sed uerbum ueritatis. De his enim dixit in euangelio dominus, Qui uos audit, me audit: qui uos spernit, me spernit. Proinde ministeriũ quoque ipsum est à domino, per quod salutem nostram operatur dominus. Ideoque obediendum est ministris recte suo utentibus ministerio, bene de his sentiendum, amandi sunt, & pro eis assidue orandum est. Et cum hi nobis seminent spiritalia, iisdem non neganda est messis corporea ac temporalis. Nam dignus est operarius mercede sua. Et si Romanorum præses apud Iudæos, apostolo Paulo non negauit auxilium, certè Christianus magistratus nunquam negabit pijs Christi & ecclesiarum ministris defensionem, Huc iam pertinent S. Pauli testimonia. In 1. ad Thessal. cap. ult. Rogamus, inquit, uos fratres, ut agnoscatis

1. Cor. 9.

Math. 10.

Acto. 23.

24. 25.

agnoscatis eos qui laborant inter uos, & qui præfunt uobis in domino & admonent uos, ut habeatis illos in summo pretio per charitatem, propter opus illorum, pacem habere cum illis. Idem ad Hebr. Parete ihs qui præfunt uobis, ait, & concedite: siquidem illi uigilant pro animabus uestris, tanquam rationem reddituri, ut cum gaudio faciant, & non gementes. Nam id est inutile uobis, Etenim quanta calamitas & regnis & populis exoriatur ex contemptu uerbi Dei ac ministrorum, multa nos docere possunt exempla, illud in primis quod hisce uerbis describitur in ult. cap. 2. lib. Paralip. Misit dominus deus patrum eorum ad eos mane surgendo, & nuncios suos mittendo, quoniam parcere cupiebat populo suo atque habitaculo suo. At illi substantabant nuncios Dei, & contenebant uerba eius, illudentes prophetis eius, donec ascenderet furor domini contra populum suum, & donec nullum esset remedium. His congruunt per omnia, uerba saluatoris nostri in euangelio dicentis, Mitto ad uos prophetas & sapientes, quorum aliquos flagellabitis & occideris, ut ueniat super uos omnis sanguis iustus qui effusus est super terram à sanguine Abel iusti usque ad sanguinem Zachariæ filij Barachiz, quem occidistis inter templum et altare. Et reliqua. Notus est enim charitati uestræ locus, qui extat Math. 23. Cauendum ergo modis omnibus ne contemnamus Deum loquentem nobis in uerbo suo per seruos suos prophetas.

Cōtemptus ministrorum uerbi.

Confanguineis & affinis debemus iuxta hoc præceptum amorem, reuerentiam, auxilium, consolationem & omnem denique humanitatem. Damnantur hoc præcepto sicut & apostolicis scriptis *ἀσπύτοι*, qui uidelicet nullo erga suos naturali affectu commouentur. *De honorâ dis sanguineis & affinis.* Est naturalis quædam affectio, beneuolentia, amor & commiseratio (quæ scriptura uiscera uocat) in patre & matre erga liberos, in fratre erga fratrem, in consanguineo aut affine erga consanguineum & affinem. Egregia sunt nobis in scripturis exempla proposita in Abrahamo paternis uisceribus amante filium Isaac, in Iosepho item diligente patrem Iacob, & fratres suos, præsertim autem uerinum fratrem Benjamin. Habent egregium, quod socrus & nurus imitentur, exemplum in Noemi & Ruth. Ferè odiunt se mutuo socrus & nurus, unde multa mala deriuantur in familias. Discant ergo ex lepido illo exemplo, quomodo se gerant utraq; ex parte. Reputet socrus nurum esse filiam, uti reuera est: nurus socrum colat & reuereatur ueluti matrem. Vtrinque permulta dissimulanda, multa boni consulenda & benigne perferenda. Condonanda multa, nec cedendus locus garrulis obrectatoribus atque suspicionibus prauis. Eximius thesaurus est familiæ concordia: malum inexplicabile

DE PRÆCEPTO DECALOGI V.

& perniciosissimum discordia domus. De beneficijs & honore exhibendo nepotibus notus est locus Pauli 1. Timoth. 5.

*De honorā
dis senibus.* Postremo extat etiam peculiaris lex in uerbo Dei de senibus honorandis præcipiens surgere coram cano capite. Honorandi ergo sunt senes, quos merito magni facimus, agnoscetes in ipsis Dei beneficium non uulgare, longævitatē, & quod diuturna omnium rerum experientia multam sibi sapientiam & prudentiam compararunt, unde nos suis possunt iuare consilijs. Laudandi sunt itaq; ut omnes intelligent & prædicent canos esse coronam gloriæ. Præterea si desint senio confectis facultates, nostra copia ipsorum debet subleuare inopiam. Breuiter non negabimus ulla senibus officia humanitaris. Simili ratione cōmendantur hic nobis uiduæ, orphani, pupilli, pauperes, peregrini, ægrotantes & calamitosi. Ideo autem quondam contulere opes liberaliter homines pij & benefici, ne quid rerum necessariorum deesset senibus, uiduis, pupillis & pauperibus. Appellatur ea bona hodie Facultates ecclesiasticæ: quæ haud dubie recte dispensantur, si cesserint his, quibus donatæ sunt. In legibus Cæsaris uidere licet quondam publicas ædes & opes, singulis hominum egentium generibus, fuisse extructas atq; destinatas. Nam mentio sit Orphanotrophiorum, Gerontocomiorum, Prochorotrophiorum, Nosocomiorum, & Brephotrophiorum. Hodie supersunt nobis Cænobia & Hospitalia, quorum pleraq; singulis illis, nempe orphanis, senibus, pauperibus languentibus seu ægrotantibus & infantibus peculiaria habent destinata loca. Inexpiable peccatum committit, quicumq; opes & loca senibus & pauperibus consecrata, alijs usibus dedicant, atq; argentibus esurientibusq; senibus & pauperibus, luxu opes pauperū prodigunt. Et hæcenus quidem docuimus quomodo parentes, & illi qui sub patrum nomine comprehenduntur, honorandi sint.

*Bona eccle
siastica.*

*Promissio
facta pijs
parentum
cultoribus,
& minæ cō
tra impios
parentum
contempto
res.* Restat tertium & ultimum ut inspiciamus quid promittat dominus cultoribus pijs parentum, unde mox colligamus quid mali immineat impijs parentum contemptoribus. Dominus ergo in lege dicit, Ut sis longævus super terram, quam dominus Deus tuus dabit tibi. Sensus est, Honora patrem & matrem, quo per longum uitæ spacium frui tibi diu liceat ea terræ possessione, quæ tibi futura est in gratiæ meæ testimonium. Hæc proprie ad Iudæos pertinent. Cæterum optime & uerissime scribitur in hunc locum à pijsimo quodam Christi seruo, Quia tota terra fidelibus benedicta est, præsentē uitā inter Dei benedictiones merito reponimus: quare ad nos similiter spectat ista promissio, quatenus scilicet diuinę beneuolentiæ documentum

mentū nobis est præsentis uitæ duratio. Certè promittit pijs parentū
 cultoribus in quauis terra habitantibus omnimodam benedictionē
 & felicitatem copiamq; rerum temporalium, cum uitæ iucunda diu
 turnitate. Apostolus enim Paulus hæc interpretans Ephes. 5. cap. Vt
 bene tibi sit, inquit, & sis longæuus in terra: quamlibet utiq; signifi-
 cans, & benedictionem domini temporalem promittens. Colligi-
 mus ergo diuersa minari & irrogari impijs parentum contempto-
 ribus. Exemplis & alijs scripturæ locis hæc reddentur illustriora.
 Cham maledictionem accepit à patre Noe quod parum reuerenter
 sese gessisset erga patrem ebrium licet. Ioseph fit princeps Aegypti,
 quod à puero in Deum pius, magnificaret & magno honore pro-
 sequeretur patrem suum Iacob. Solomon Prouerbiorum 17. clamat,
 Non recedet malum à domo ingrati. Item, Contumelijs afficiēs pa-
 trem & contemnens senectam matris suæ, confundetur & in oppro-
 prijs erit. Filius derelinquens custodire disciplinam patris, medita-
 bitur sermones maliciæ. Maledicenti patri & matri extinguetur lu-
 men, & pupillæ oculorum eius uidebunt tenebras. Nam monstra
 non homines sunt, qui impij sunt in parentes, præsertim illi qui nõ
 modo negligunt aut contemnunt, sed etiam feriunt aut alioqui ma-
 le tractant parentes. Hos trucidari iubet dominus, ut beneficio lucis
 indignos qui non recognoscunt quorum opera in illam peruene-
 rint. Qui maledixerit patri aut matri, ait dominus, morte moriatur.
 Et iterum, Qui percusserit patrem suū aut matrem suam, morte mo-
 riatur. Notissima est omnibus lex Pompeia lata contra parricidas.
 Præstat hic quoq; audire Gentilium iudicia. Homerus,
 Nec nutricandi officium genitoribus unquam
 Perfoluit charis, breue at illi contigit æuum.

Et antiquissimus poeta Orpheus canit,
 Iuppiter inspicit illos qui colunt iura parentum,
 Et qui negligunt præ animi impudentia.
 Ac illis quidem benignus & mitis bona largitur,
 His uero infensus indignatur per furias.
 Sunt enim uehementes in terra parentum furia.

Iam & Euripides tragicus dicit,
 Quisquis in uita sua parentes colit,
 Hic & uiuus & defunctus dijs charus est.

Sed & Menander Comicus dixit,
 Cum parentibus causam agens aut litigans insanis o miser.
 Parentes magnum sunt numen prudentibus.

Vergilius inter immania scelera quæ apud inferos horrendū pu

DE PRÆCEPTO DECALOGI V.

niuntur æternis & infandis pœnis, & hæc commemorat,
Hic quibus inuisi fratres, dum uita manebat,
Pulsatũsue parens, Et mox,

Vendidit hic auro patriam dominumq; potentem

Imposuit, fixit leges precio atq; refixit, &c.

Cecinit in Odis

Silius Italicus,

Flaccus, Dulce & decorum est pro patria mori.

Iamq; hoc ne dubites longæui nate parentis

Accipe, & æterno fixum sub pectore serua,

Succensere nephas patriæ, nec fœdior ulla

Culpa sub extremas fertur mortalibus umbras.

Sic docuere senes, &c.

Hæc testimonia non frustra commemoro, ut ex his colligat C. V.

sceleris huius atrocitatem, quod usque adeo grauius ipsæ etiam Gen

tes accusauerunt atq; condemnarunt. Occidit Caim fratrem suum

Abelum, sed perpetuam sibi ineluibilemq; ea re ignominia contra

xit adeoq; inuissit. Coniugia intoleranda coniecit in Dauidem ordi

nariũ suum magistratũ Sem ei, sed commeritas pendit pœnas. Sedu

tiosus & impius est Absolon in patrem Dauidem, sed crinibus im

plicitus arbori, confoditur horribiliter pendens inter cœli & terram.

Occisores prophetarũ nuncupauit dominus progeniem uiperarum

ac diaboli filios, Si qui uero unquam cõtumelia senes affecerunt &

conturbant uiduus, non impune tulerunt. Clamarent enim in lege

dominus, Viduam & pupillum non affliges. Si uero affligere eos

& indignabitur furor meus percutiamq; uos gladio, & erunt uxores

uestre uiduæ, & filij uestri pupilli, Sed hæc hæc tenus.

S. Paulus hanc domini legem producens in epist. ad Ephes. pul

chre accõmodat nostræ eruditioni. Dicit enim, Filij obedite parenti

bus uestris in domino. Nam id est iustũ. Honora patrẽ tuum & ma

trẽ : quod est præceptũ primũ in promissione, ut bene tibi sit & sis

longæuus in terra. Patres ne prouocetis ad iram liberos uestros, sed

educetis eos per eruditionem & correptionem domini. His præscri

bit tam parentibus quam liberis suum officium. Tria requirit à pa

rentibus, ut educant liberos, erudiant & corripiant. Parentum est e

nim liberos nutrire & alere siue educare, ac ad iustam usq; prouehere

ætatẽ, qua iam non sumptibus & cura parentũ, sed absolui iam

ex proprijs uiuant laboribus. Parentũ est erudire & recte instruere

liberos, Eruditio seu institutio illa uersatur in tribus, in religione, in

Exod. 22.

Ephes. 5.

Officia pa
rentũ quæ
debent li
beris.

Iam quod religionem atinet, habet ipsa initia quædam rudimen
ta in

ta inquam seu Catechesin, habet deinde scripturas tradentes uerbu *Institutio*
 Dei, & pleniorẽ omnium rerum diuinaru expositionem: habet item *in religione*
 mysteria signa sacra seu sacramenta. Si pater familias uersatur in po-
 pulo, qui ueram religionẽ colit & cultum Dei legitimu & ueros fi-
 deles & religiosos Christi ministros doctoresq; habet, curet ut liberi
 eant in cœtus sacros, & discant ex doctore ecclesiastico religionem.
 Nihilominus requirat domi a liberis quid didicerint in concione
 sacra. Addant patres & matres domi priuata suam operam, doceant
 liberos præcepta Dei, doceant symbolum apostoloru, doceant ora-
 tionem dominicã, tradant breuem & certam ex scripturis rationẽ de
 sacramentis. Exerceant frequenter cum liberis catechismu, inserant
 sententias maxime necessarias de fide & officijs uitæ. Cæteru si pa-
 ter familias in populo uersetur, qui persequitur fidem & doctrinam *Consilium*
 Christianam & cultus Dei legitimos odit, nec cœtus sacros, nec mi- *pro patrib.*
 istros Christi ueros agnoscit: ut sit in captiuitatibus Turcicis ac perse- *familias in*
 cutionibus nostri seculi grauib; cauebit sibi ab idololatria, neq; ac *captiuitate*
 ceder ipse ad prophanos cœtus neq; familiam suam accedere sinat, *detentis.*
 sed domi suæ potius in uera religione instituat: primu quidẽ in Ca-
 techesi, deinde in perfectiore theologia. Præter hæc quoties res & u-
 sus postulauerit, palam et libere confiteatur Christum & euangeliu.
 Tales enim ecclesias in domibus magnaru urbium tempore aposto-
 loru & in grauib; illis persecutionibus antiquis fuisse apparet ex
 epistolis apost. Pauli & historijs. Nec uerisimile est Iudæos in capti-
 uitate Babylonica, ut maxime externu sacrificiu non habuerint, om-
 ni profus cultu caruisse. Daniel tamen nō sacrificauit, adorauit ta-
 mē certis horis interdum in g'dib; suis proprijs. Domus Cornelij apud
 Cæsareã ecclesia erat in qua Petrus prædicabat in cœtu uere ecclesia
 stico: ac ipsius dū loppe templu non haberet in quo oraret, ascendit
 in superiora domus. Neq; dubiu est quin ecclesiã instituerit in Aethy-
 opia princeps ille eunuchus Candaces reginæ, cuius mentio fit in
 Actis apost. Meminerint qui usu publico legitimoq; sacramentoru
 carer, sibi nō esse fraudi aut reputari pro culpa, q; nō proprio, sed alie
 no delicto comittitur. Quanq; & in hac causa possit dñs suis salubre
 inspirare consiliu. Ceteru ubi per domini gratiã licet publicos cœtus
 sacros celebrare, & liberam aperta & ueram prædicationẽ euangeliij
 audire, deniq; sacramentis Christi participare, tū desinut priuare illæ
 ac domesticę ecclesię: nō q; domus pij patris familias nō sit ac mane-
 at semp ecclesia, sed q; auscultatio uerbi Dei, preces, & celebratio sa-
 cramentoru publica & omnib; sanctis cõmunis esse debeat. Merito
 em damnatur anabaptistarũ & omnium sectariorũ furtiua cõuenticula.

DE PRÆCEPTO DECALOGI V.

*Præcepta
Dei de eru
diendis li
beris.*

Audiamus nunc etiam scripturarum testimonia, quæ præcipiunt omnibus patribus familias, familiam suam sancte instituant in uera religione, adde & explanent liberis sacramentorū rationem. Deut. 6. dicit Moses, Audi Israel dominus Deus noster Deus unus est. Diliges itaq; dominum Deum tuum toto corde tuo & tota anima tua & tota uirtute tua. Sintq; uerba ista quæ ego tibi hodie præcipio in corde tuo. Et inculcabis ea filijs tuis: & loqueris de eis cū domi tuæ resides, & cum in uia incedis, cum cubitum uadis & cum surgis. Ligabis deniq; ea in signum ad manum tuam, eruntq; monumenta inter oculos tuos. Scribes quoq; ea super postes domus tuæ & in portis tuis. Et iterum, Cum interrogauerit te posterioribus temporibus filius tuus, & dixerit, Quid sibi uolunt hæc testimonia ritus & iudicia quæ præcepit nobis dominus Deus noster? respōdebis filio tuo, Serui fuimus Pharaonis in Aegypto: & eduxit nos dominus ex Aegypto manu ualida ediditq; signa & portenta magna, idq; nobis spectantibus, nosq; eduxit illinc, & dedit nobis omnia præcepta & statuta hæc ut faceremus, & timeremus dominum Deum nostrum. Huc pertinent multa Psal. 78. Exodi 13. iterum dicit dominus, Sanctifica mihi omne primogenitum. Cumq; interrogarit te posteris seculis filius tuus dicens, Quid hoc? Dices ad eum, Dominus inter fecit omne primogenitū Aegypti, & ideo ego sacrificio domino omne primogenitū masculinū. Rursus in 12. cap. exponēs dominus uel Moses domini nomine mysterium uel sacramentum Paschæ inter alia dicit, Cum dixerint uobis filij uestri, quæ est ista religio? dicitis, Victima transitus domini est, quando transiuit super domos filiorū Israel, &c. Testimonia hæc clara sunt, nec ulla indigent expositione operosiore. Addamus ergo his alia quæ parens doceat liberos.

*Erudiatpa
ter in mori
bus.*

Erudiat in moribus. Agrestes ferè nascimur, & barbaris siue incul-tis sunt moribus pueri omnes: quod malum conduplicatur assuetudine & consortio rustico. Mature itaq; formet parens pueri mores, qui ipsum domi & foris ornent. Tradat quomodo se in cessu, corporis motu ac habitu, quomodo se in templo, in foro, ad mensam, in hominum frequentia omnibusq; locis decenter gerat. Extant ea de re elegantes libelli, ut nihil uobis opus sit meis præceptionibus.

*Doceat pa
ter artificia
um.*

Postremo tradat parens liberos fidis & peritis artificibus aut operarijs, qui ipsos doceant artem aliquam manuariam, qua sibi uti-ctum aliquando quærant ac parent. Prius tamen exploranda sunt ingenia, quæ quibus idonea sint artibus ac delectentur. Nam inuita Minerua nihil foeliciter profeceris. Si quos habeas literarum studijs idoneos, pijsissime facies consecrando tales ministerijs ecclesiæ seu scholæ.

seu scholæ. Illi uero uituperandi sunt parentes, qui liberos educant in ocio altissimo. Tameſi enim auri aceruos ingentes ipsis relinquunt, perire tamen & diripi possunt opes amplissimæ pauculis horis. Quo tunc confugiet miser tellurisq; inutile pondus? Mafſilienſes non recipiebāt in ciuium numerū, qui non didicisset artificium. Nam ciue perditio nihil est urbibus pestilentius. Quis autem magis perditus ciuis censeatur quàm is qui otio assuetus delicijsq;, modo autem his per repentinum aut inopinatum casum aut per luxum destitutus, ac in summa constitutus inopia, iniustissimas planeq; seditionofas animo suo rationes alias opes acquirēdi uersat. Præterea usurpara est apud ueteres parcemia omnib; parçibus obseruatu dignissima, Artem quæuis alit terra. Ea sententia significatū est certissimum utaticum esse eruditionem aut artificium aliquod. Nam hæc neq; eripi possunt à latronibus, & quocunq; terrarum abeas, te comitantur, nihil adferentia sarcinæ. Ergo si fortuna auferat liberis tuis opes relinq;as, si docuisti eos artificium, tenent quo sibi uictum parent. Deſciuntur reges ex opibus maximis et dignitate regia, ut mirum non sit si in seriores regibus spolientur facultatibus suis, aut iubeantur ire in exilium. Dionysius Syracusanus propter tyrānidem legitur exutus imperio. Sed qui rex fuerat Corinthum abiit, Corinthi ludum aperuit, ac pueros literas ac musicam docuit: qua re uictum sibi parauit. Miserrimus autem & deploratus fuisse, si nihil unquam didicisset, sed in regias dumtaxat opes sperasset. Vana spes perdidisset illum. Nam periisset inedia. Hæc de eruditione.

Restat ut dicamus de Correptione. Consistit hæc partim in uerbis partim in uerberibus. Vtraq; suum modum & rationem certam habeant, ne quid nimis. Admonitio quæ uerbis fit, non sit acerbior delicti merito. Sit grauis, sed non perpetua. Perpetua obiurgatio abit in contemptum. Inuenias item pueros apud quos plus efficias lenitate. Ac nisi laudem admisceas aliquando, boniq; consulas res diligenter, etsi non plene aut feliciter expeditas, uidebis hos certo animos despondere. Neq; uero nimium oneris imponendum arbitror humeris iuuenum, et sponte onera ferentium. Verbera non infligantur nisi maximis de causis, neq; infligantur unquam ab irato patre, & infligantur moderate, ad emendationem non defectionem. Semper infideat animis parentum illud aureum Pauli dictum, Patres ne prouocetis ad iram liberos uestros. Sæuitia enim pereunt & optima ingenia. De moderata correptione loquēs Solomon, Virga, inquit, & obiurgatio dat sapientiam, & puer sibi dimissus confundit matrem suam. Item, Castiga filium tuū & quietus eris, dabitq; delicias

De correptione.

Indulgentia animæ tuæ. Indulgentiam hæc uel paternam uel maternam condemnant: quæ multos corrumpit liberos. Non minus autem à patribus indulgentia peccatur quam sæuitia. Heli in scripturis pessime audit propter indulgentiã nimiam, perit misere, & perdit secum perditos nebulones filios audacissimos atq; impiissimos. Quid quod Deut. 21. iubentur ipsi patres filios rebelles protrahere ad tribunal & ibi accusare capitaliter? Exemplo hoc aliàs sæuero uoluit Deus alios in officio retinere filios. Nã Deus est Deus salutis, non perditionis, a deo ut cum rebelles sua culpa pereunt, perditionẽ eam ipse conuertat ad salutem obedientium. Teneant ergo pectoribus suis patres hanc ex euangelio infixã sententiã, Non est uoluntas corã patre uestro celesti ut precat unus de pusillis illis. Qui offenderit tales, expedit ei ut suspen datur mola asinaria in collũ eius ac demergatur in profundũ maris.

*De officio
liberorum.*

Porro de officio filiorum disputauimus iam ante ubi docuimus quomodo honorandi sint parentes. Paulus uno uerbo multa complexus, dicit, Filij obedite parentibus uestris in domino. Causam addit. Nam id iustum est. Rationem iterum subiugit. Nam Deus hoc præcepit. Agnoscant ergo liberi parentum uigilias & labores educationi insumptos, ac grati rebusq; præsentibus contenti sint. Cum erudiuntur à parentibus, discant sedulo, & sint religiosi Iacob, non prophani Esau. Discant assuescere bonis moribus. Discant artes libenter. Subijciant se correctioni. Ne iritent aut ad iram prouocent parentes. Eligant sua sponte magis quam uerberibus & iurgijs adacti sapere & parere. Si pauca relinquunt liberis parentes decedentes, ne obloquantur defunctis. Docuit te artificium aut artem aliquam parens, satis amplum reliquit patrimonium. Sed & frugalitas ac parsimonia magnum est uestigal. Instituit te sancte & pulchre in moribus in uera sapientia & religione pater, hæreditatem legauit longe opulentissimam. Quid enim sunt opes amplissimæ in manibus stulti & irreligiosi uiri relictæ, quam gladius in manibus furiosis? Abunde opulentus es ex parentum hæreditate relictæ, si pius es laboriosus diligens & probus. Diuturniores & beatiore sunt ferẽ te opes nostro labore partæ quam ab alijs relictæ.

Rursus sequi horam in explicando hoc argumento de colendis parentibus insumpsimus, diutius quàm par erat charitatem uestram derinentes. Sed dabitur hoc studio & amor. Non nescio quàm necessarium sit multis hoc argumentũ. Diutius ergo his inhæsi. Vtilia enim et necessaria charitati uestræ nõ modo tradere sed etiam inculcare modis omnibus satago. Dominus cõcedat uobis omnibus uberri mã iacti seminis in corda uestra uerbi sui segetẽ. Oremus &c.

De secundo secundæ tabulæ præcepto quod ordine in Decalogo
sexto est, Non occides. Item de Magistratu. SERMO VI.

RECTE subiungitur authoritati & imperio iustitia & innocentia, muniturq; hac lege sexta pax & tranquillitas publica & priuata. Cumq; uita hominis excellentissima, ancillantur, deniq; cum corpus hominis præcellat omnes alias dotes, naturali ordine sequitur præceptū sextum duabus duntaxat uocibus ab ipso deo sic proditum, NON OCCIDES. Hoc præceptū Dei s. enim mandato præcipitur iustitia & innocentia, & cauetur ne quis alterius uel corpus uel uitam lædat, itaq; mandatur omnibus pax & tranquillitas.

Cæterum considerandi hic ueniunt gradus quibus peruenitur ad cædem, considerandæ & læsionis species atq; causæ. Dominus enim non prohibet duntaxat ipsam cædem, sed omnia ea ex quibus existit cædes. Proinde prohibetur omnis prouocatio, prohibentur cõuicia & iurgia, prohibetur contentio, ira & inuidia. Atq; hic habemus ipsum Christum dominū huius legis interpretē, dicentē apud Matth. Audistis dictum esse antiquis, Non occides. Quisquis autem occiderit, obnoxius erit iudicio. At ego dico uobis, quisquis irascitur fratri suo temere, obnoxius erit iudicio. Quicumq; uero dixerit fratri suo Raca, obnoxius erit consilio. Quisquis autem dixerit Fratru, obnoxius erit gehennæ incendio. Audis prohiberi iram, simul etiã conuicia & iurgia, imò omnes significationes animi cõmoti ad probra. Quid ergo faciendum? Redeundum cum eo quem offenderis in gratiam, ponendatq; simul omnis ira animi inuidiatq; nisi malis omnē tuum cultum quem Deo exhibes tibi in peccatum aut ad nihilum reputari, imò nisi malis condemnari. Sequitur enim in euangelio secundum Matth. Itaq; si obtuleris munus tuū ad altare, & illuc recordatus fueris fratrem tuū habere aliquid aduersum te, relinque illic munus tuū ante altare (loquitur illis quibus adhuc erat templum ara & holocaustū: nobis hodie alius est cultus) & abi priusq; reconciliare fratri tuo & tum ueniens offer munus tuū. Et iterū, Habe to beneuolentiã cum aduersario tuo cito, dū es in uia cū illo, ne quando te tradat aduersarius iudici, & iudex te tradat ministro, & in carcere conijciaris. Amen dico tibi, nō exhibis inde donec persolueris extremum quadrantē. Quoniam uero huic sanæ domini doctrinæ pauci obtemperamus, ideo magnæ sunt inter homines turbæ. Minus quidē opū est obsequentib; uerbo Dei, sed plus quieris & trãquillitatis.

DE PRÆCEPTO DECALOGI VI.

Quid uero iucunditatis homini afferunt immensæ opes, cum quibus animi curas graues, turbas ingentes & impexas, nec quietem ullam unquam habeas? Proinde lex quæ suauem & tranquillam homini uitam tradere contendit, huiusmodi affectiones immodicas eius animo eximit, præsertim iram inuidiamque duo pestilentissima in rebus humanis mala.

De Ira,
Seneca,

De ira non statui operosius in præsentī differere, sicuti ne de Inuidia quidem. De ira disputarūt multi uuliffime. Est tamen ira, quæ non improbat scriptura sancta, adeo ut nisi quis irascatur, non sit futurus uir bonus. Bonus enim uir habet zelum Dei. Zelo diuino ira scitur impietati & sceleribus hominum. Cuius quidem rei plurima habemus in sacris exempla. Et tendit hæc quidē ira magis in ipsum scelus, quam in personam scelus perpetrantē. Nihil enim in scelerati persona odit uir bonus, quam ipsum scelus: quo sublato, sublata sunt simul & odiū & ira. Hæc damnatur cum ex corruptis oritur affectibus neque ullas habet causas iustas, sed iratus uel explet affectū, uel nocet aut nocere instituit ei cui iratus est. Grande est hoc malum & uberrima in explicabilium malorū seges. Idcirco apostolus Christi suader omnibus, ne ullum cedant iræ locum: quod si subierit animus. & hæserit aliquantisper, ne adhærescere & radices agere sinamus. Irascimini & ne peccetis, ait, sol ne occidat super iram uestram, & ne cedatis locum diabolo. Hoc enim sentit apostolus, si contigerit irasci tamen ne peccetis, id est compescite iram. Neque enim iubet apostolus nos irasci, sed iram non uult esse diurnam, neque ad iniuriam usque progredi. Ac *παροργισμὸς* (quo uocabulo usus est Paulus) iram quidem significat, sed magis commotionem & irritationem, ut intelligamus ei qui lacessitus est iniuria, etiam si quid doleat, tamē eum dolorem breuem esse oportere: neque admitendum ullo modo ut pedem figat calumniator siue diabolus, qui hoc modo per iram sensim irreperit in animos, & ex ira diurna format inuidiā, per quā totum hominem omnes sensus & omnia dicta & facta occupat atque peruertit.

De Inuidia

Inuidia enim est inueterata ira, quæ iam inuidentem ferē torquet urit & excarnificat magis quam eum cui inuidetur. Quamquā nunquam cesserit ei cui inuidet machinare malum. Ingens est & implacabile malum. Ideoque Gentes id exagitarunt miris modis. Nec pigebit proferre quædam ex his, ut erubescant pseudochristiani tantum non inuidiæ addicti: si forte discant erubescere ab ipsis redarguitis ethnicis. Clamat Maro,
Liuor tabificum malis uenenum

Inactis

Inactis uorat ossibus medullas,
 Et totum bibit artubus cruorem. Ergo Flaccus cecinit,
 Inuidia Siculi non inuenere tyranni
 Maius tormentum. Exclamat Silius,
 O dirum exitium mortalibus, o nihil unquam
 Crescere, nec magnas patiens exurgere laudes
 Inuidia. Hanc describens Naso ait,

Viderintus edentem
 Vipereas carnes uitiorum alimenta suorum.
 Pallor in ore sedet, macies in corpore toto.
 Nusquam recta acies, liuent rubigine dentes,
 Pectora felle uirent, lingua est suffusa ueneno.
 Risus abest, nisi quem uisi mouere dolores.
 Nec fruitur somno, uigilantibus excita curis:
 Sed uidet ingratos inuabescitq; uidendo
 Successus hominum carpitq; & carpitur unâ,
 Suppliciumq; suum est,
 Quacunq; progreditur florentia proterit arua
 Exuritq; herbas, & summa papauera carpit.
 Afflatq; suo populos urbesq; domosq;
 Polluit.

Ergo cum tantum malum sit inuidia quam nobis prohibet do-
 minus, certe apparet ea in re, quam bonus sit dominus, quam bona
 & utilis sit lex eius, quæ cupit nos liberare à tantis malis. Videmus
 obiter & illud nostram esse culpam non Dei morositate, quod mul-
 ti in hoc seculo nihil pacis aut quietis sentiunt, sed magis exercentur
 tormentis perpetuis. Nam ut inuidere alijs non desinunt, ita ira sua
 omnia conturbant scelerisq; sui committas luunt pœnas.

Prohibetur lege constringiturq; non tantum commotio animi *Omnis læ-
 per indignationem iram & inuidiam, sed & læsio quæ ex illis ori-
 tur. Læsio perficitur uarijs modis, uerberando, impellendo, proster-*
tur.
 nendo, trahendo diuexandoq;, tametsi ea afflictione proximo nul-
 lum infligas uulnus. Grauius autem peccaueris si uulnus inflixeris
 quouis id modo instrumentó ue inflixeris. Enormius adhuc pecca-
 ueris, si resecaris aut infregeris membrum aliquod corporis, si effo-
 deris oculos, si excusseris dentem. Ac increfcit quidem peccatum pro
 nobilitate membri amputati aut luxati. Vnde haud dubie Lex talio-
 nis originem trahit, præcipiens ei amputare manum qui alteri rese-
 cuit manum: ei eruere oculum, qui alteri effodit oculum.

Modus quoq; cædis non est omnino hic transeundus. Dicit do-

DE PRÆCEPTO DECALOGI VI.

*Quous
modo occi-
dere prohibi-
bitum.*

minus, Ne occideris. Cædimus uel ipsimet uel per alios, palam uel occulte. Et huius quidem modi sunt uariæ rationes. Occidimus & nim silentio, dissimulatione, consilio, approbatione seu consensu & auxilio, instigatione deniq;. Non faceret alius quod facit, nisi te haberet approbatorem, nisi sciret se facere rem tibi gratam, nisi tuo succiretur auxilio. Tamen si ergo tua ipsius manu non occidas, perinde tamen alterius homicidium instigati à te reputabitur, ac si manu tua occidisses. Nec mirum cum Ioannes apostolus & euangelista odiū appellauerit homicidium.

*Causæ cæ-
dis.*

Sed & causæ cædis uel damni dati perstringendæ sunt. Nam ex his increfcit malum & sceleris enormitas. Homicidia fiunt, & datur malum proximo uel imprudentia quadam, uel malitia. Imprudentia fiunt, cum aliud instituenti fortuna quadam, aut potius diuina prouidentia, prouenit cædes. Veluti cum exonero in ceruum, feram confecturus, bombardam, ac interim perfodio hominem quem ignorauit in eadem sylua ligna dissindere: uel cum per errorem amico uenenum porrigo, cui statueram salutarem propinare medicinam. Huiusmodi casibus parauit dominus asyla in lege & apud omnes gentes. Malitia proueniunt cædes, quando cupiditate priuata cæcarus alteri suas facultates eripere pergo ac renitentem occido. Eius generis sunt pleraq; bella, præcipue autem latrocinia & parricidia. Vel certè cum propter acceptum ab altero damnum, cæde me uindico. Vel ira mihi ipsi ereptus, aut ebrietate captus cædo, quem aloqui & extra hunc affectum corruptissimū fore uerem atq; amarem.

Asylum.

*Quantum
scelus sit
homicidii.*

Quantum uero scelus sit homicidium ex malitia profectum, præstat consequenter inspicere & expendere. Hæc enim consideratio rite pensculata efficiet proculdubio ut minus crebra sint homicidia & magis studeant singuli coercita ira conseruare sanctam Dei imaginem. Pugnat recta & contumaciter cum ipso Deo æterno, qui salus & uita est mundi, ipsum homicidium. Homicidium enim ipsam Dei imaginem extinguit. Nam homo conditus est ad similitudinem & imaginem Dei. Quod si quis euereret in foro statuatam regis aut principis accusaretur læsæ maiestatis: quanto ergo crimine obnoxius fuerit, quisquis rationalem animalem & uiuam Dei imaginem, ipsum hominem perdidit? Legimus Theodosium Imperatorem statuisse ciuium Antiochenorum plurimos perire, non aliam ob causam quam quod subuertissent Placillæ Augustæ statuatam in foro. Cæterum Macedonium quendam heremitam Imperatoris accessisse legatos ac dixisse, O amici dicite imperatori,

ratori, Non es imperator solummodo, sed etiam homo. Noli crudeliter Dei delere imaginem. Irritas creatorem cum illius deles imaginem. Considera illud etiam, quod tu æneæ duntaxat statuæ gratia contristaris. Quantum uero differat res inanimata ab animata uiuente & rationali, omnibus est apertissimum. Sed & facile erit pro una statua ærea plures reparare statuas æreas: impossibile autem fuerit unum peremptis capillum restituere. Deinde repugnat cædes naturæ humanæ. Homo enim sese fouet & caro se ipsam non destruit, sed conseruat potius & nutrit. Sumus autem unius massæ ac carnis, quorquor uiuimus homines: hominem ergo cedere repugnat naturæ humanæ. Præterea sunt omnes homines unius pairis filij, eiusdem generis & propaginis, pugnat ergo cum ipsa humanitate homicidium, estq; pestis generis humani. Quid quod dominus & redemptor noster ab omnibus requirit charitatem & talem quæ sustineat mori pro proximo? Occidere itaq; proximum ex diametro pugnat cum religione Christiana. His accedit quod sanguis humanus per cædem effusus, ex terra in cælum clamat pro uindicta, Cain enim homicida audit, Vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra. Reuera enim sanguis effusus ipsam terram in quam effusus est polluit reddiq; maledictam, nec repurgatur & placatur facile nisi prius noxium eorum bibat sanguinem qui effuderunt sanguinem innoxium. Postremo pariunt cædes inuruntq; parratoribus maculam aut ignominiam perpetuam, adde & perditionem sempiternam. Ideoq; Solomon in Proverbij suis, Fili mi, ait, si te lactauerint peccatores, ne consentias. Si dixerint, Veni nobiscum, insidias struemus sanguini: abscondidit latitabimus contra infontem absq; causa, Deuorabimus eos uiuos instar inferorum, & integros quidem ut qui descendunt in fontem. Omnis generis preciosas opes reperiemus, & implebimus præda domos nostras, Sortire tu nobiscu: unum erit omnibus nobis marsupiu. Tu autem fili mi ne abeas cum eis in uiam: quin potius retrahito pedem tuum à semitis ipsorum. Pedes enim eorum ad malum currunt ac festinant ut effundant sanguinem. At Dauid, Virum sanguinarium, ait, & hypocritam abominatur dominus.

Excipitur ab hac lege magistratus à Deo ordinatus, quem ipse Deus occidere iubet, poenamq; intentat grauissimam, nisi occiderit quos iubet cedere. Lex ergo hæc sexta prohibet ne quis priuata autoritate cædat. Cæterum occidit magistratus Deo iubente uel cum iure damnatos propter maleficia cædit, uel cum pro defensione suorum iustum & necessarium bellum suscipit.

Voces militares.

Magistratus occidit

DE PRÆCEPTO DECALOGI VI.

Quomodo
peccet occi-
dendo ma-
gistratus.

Utrobique tamen peccare possunt, idque modis duobus. Aut enim iure, id est iuris prætextu occidunt innoxios, nimirum ut libidini suæ, odio aut auaritiæ faciant satis: sicut legitur Iesabel occidisse cum pro- phetis domini iustissimum uirorum Naboth. Aut certe dimittunt per- uersa quadam clementia indulgentiam, quos Deus cedere inferat: sicuti peccasse leguntur Saul & Achab dimittendo sanguinarios re- ges, quos iusserat occidere dominus. Ac Solomon Prover. 17. est tes- tis dominum ex æquo abominari tam eum qui scelestum absoluit, quam qui infontem damnat. In bellis uel inferendis uel depellendis peccant dupliciter hoc modo. Aut enim ipsi alios inferunt bellum iniustum ac simul eidem suos implicant. Aut certe sinunt externos ho- stes grassari in populum suæ fidei creditum: nec pro uirili sua aper- tam & iniustissimam uim depellunt. Virumque peccatum est multijur- gum & inexpiabile. Legis itaque sanctos Israelis reges nullū bellum intulisse cuiquam, nisi iussisset dominus. Illi idem pugnauerunt pro suo populo, neque passi sunt abduci in captiuitatem miseros. Sic enim beatus pater Abraham persequitur quatuor illos reges imò depræ- datores orientis, recuperans manu armata Lothum, res Lothi, & po- pulum Sodomæ abductum. Ac suscipiuntur quidem huiusmodi bel- la propter pacem, uel recuperandam, uel confirmandā: ut huiusmo- di magistratus hac de causa bellum gerentes reuera sint filij Dei, quia sunt pacifici. Omnes enim pacifici sunt filij Dei.

De Magis-
tratu.

Postulat autem hic locus & hoc argumentum ut dicamus de ma- gistratu: id quod Deo iuuante faciemus, non omnia quidem quæ de ipso dici possunt proferentes, sed quæ uidebuntur proprie eius ra- tionem explanare & maxime necessaria esse.

Magistra-
tus quid?

Vocabulum Magistratus inde est quod designat nobis magistratos populi, duces & Imperatores. Potestas appellatur ob potestatem à Deo acceptam. Dominatio nuncupatur propter dominium concessum à domino in terra. Dominium exercentes dicuntur principes: præmi- nent enim in populo: & Consules à consulendo: & reges ab imperando gubernando siue regendo. Officium est ergo magistratus & actio. Aristoteles finij magistratum esse custodem legum. Plura- chus in eo libello quo ostendit in principe requiri doctrinam, in- ter alia, Principes ministri Dei sunt, inquit, ad curam & salutem ho- minum, uti bona quæ illis largiuntur partim distribuunt, partim ser- uent. Ex scripturis definiri potest Magistratus esse ordinatio seu ar- bitrio diuina, qua procerum opera defensis bonis, coercitis autē ma- lis, pietas, iustitia, honestas, pax & tranquillitas publica & priuata conseruatur. Vnde colligimus cultum esse Dei præesse reipubl. & munia

munia exercere magistratus, Placet hoc Deo. Nam magistratus est res optima & feracissima multorum bonorum operum sicuti ostendi sermone proximo.

Species Magistratus tres sunt Monarchia, Aristocrata & Democra- *Species ma*
 crata. Monarchiam possumus appellare regnum in quo unus om- *gistratus.*
 nia moderatur iustis & æquis legibus. Nā si neglecta iustitia & æ- *Monarchia*
 quitate pro sua libidine contra phas & ius omnia moderetur, Ty- *Tyrannis.*
 rannus est, & potestas eius Tyrannis, uis inquam siue uolentia, re- *Aristocra-*
 gni morbus ac uitium regno uelut oppositum. Aristocrata optima *tia.*
 tum potentatus est, ubi optimi quicq; sanctissimi & iustissimi certo *ty.*
 numero electi, populo præsumt. Nata est hæc ex tyrannide. Dum e- *ty.*
 nim homines uiderent non satis tutum esse uni uiro committere o- *Olygar-*
 mnia, pluribus & ijs quidem præstantissimis ea credidere. Cæterum *chia.*
 dum optimates malis artibus emergunt ad imperium posthabitaq; *Olygar-*
 repub. sua compendia sequuntur & quærun, horum gubernatio *chia.*
 olygarchia non aristocrata dicenda est, nimirum paucorum uiolen- *ty.*
 ta libido, non optimatum administratio æqua. Ita olygarchæ oppo- *Democra-*
 nuntur optimaribus. Democratia respublica dici potest, cum impe- *tia.*
 rium siue potestas est apud uniuersum populum. Enata est hæc ex *ty.*
 olygarchia. Cum enim uideret populus etiam optimates sua abuti *Systrema*
 potestate ac degenerare in olygarchas, deiectis his, ipse sibi retinuit *ty.*
 imperium, per suffragia omnia moderaturus. Erumpit hæc in Sy- *ty.*
 stemma, hoc est in seditionem & conspirationem: dum uidelicet ne- *ty.*
 mo se patitur cogi in ordinem, quolibet sibi omnē potestatem uin- *ty.*
 dicant ex integro, eò quod sit portio populi, apud quem est sum- *ty.*
 ma potestas. Porro quæ nam ex illis speciebus uel generibus sit præ- *ty.*
 ferenda ut excellentissima, non est meum pronuntiare. Præterere *ty.*
 multi monarchiã: sed addiderunt si princeps sit optimus, Id quod ta- *ty.*
 mē rarū est. Præterea qui sic pronunciarūt uixerunt sub principibus. *ty.*
 Atqui difficile est loqui contra Iouem. Certè paucos inuenies inter *ty.*
 multos Iudæ & Israelis reges bonos uel mediocres, ut appareat non *ty.*
 frustra suasisse dominum populo per Samuelem retineat aristocra- *ty.*
 tiam olim auctore Deo per Mosen & Iethro uitos in orbe sapien- *ty.*
 tissimos institutam. Interim nemo negauerit maxima cum pericu- *ty.*
 lum incommoda esse ex aristocrata quocq; plura ex Democratia. *ty.*
 Sed tales sunt res hominum in hac corrupta carne, ut nihil sit omni *ty.*
 parte beatum, uideaturq; illud esse præstantissimum & optimum, *Obediendū*
 quod etsi non alienum sit prorsus ab incommodis uicijq; reliquis *magistra-*
 tamen collatum, minora pericula et pauciora mala habeat. Vicinij *ty.*
 uero id habeat, apostoli Christi obtemperare nos iubent magistrat- *ty.*

DE PRÆCEPTO DECALOGI VI.

tui, siue is rex sit siue senatus præstantissimorum uirorum. Paulus enim 3. cap. in epistola ad Titum, Admonero illos, inquit, ut principibus & potestatibus sint subditi, ut magistratibus pareant. Nam ad Romanos dicit, Omnis anima potestatibus supereminentibus subdita sit. Non enim est potestas nisi à Deo: quæ uero sunt potestates, à Deo ordinatæ sunt. Rursus ad Timotheum, Adhortor, ait, ut deprecationes fiant pro regibus, & omnibus in eminentia cõstitutis. Proinde si quis uiuat sub regno regi obediat, si sub republica cõsulis tribunis & magistris tribuum senatoribusq; pareat. Obediendum est enim magis ordinationi Dei, quàm curiosius disputandum de speciebus magistratus quæ nam ex his sit præstantior.

*Causa
origo magi
stratus.*

Et necessarius est per omnia magistratus hominibus, atq; a deo necessarius, ut citra magistratus operam res mortalium feliciter subsistere nequeant. Nec legis res Israelitarum unquam æque malis fuisse obnoxias atq; cum ante Heli & post Samsonis gubernationem nullo regerentur magistratu, sed quisq; faceret quod sibi bonum esse uidebatur. Nascuntur enim omnes homines in phantasia, ideo suas res quarunt, placent quæ ipsi faciunt, aliorum dicta & facta displicent, imò eo procedit cupiditas nostra praua & amor nostri pertinax, ut causis nostris licet pessimis ius prætexamus & iustitiam. Hoc qui negare pergar, hominis ingenium nunquam cognouit. Populus Israeliticus ex Aegypto liberatus uiderat prodigia stupenda, alebatur mirabiliter è cælo in deserto, uidebat in diem noua miracula, Sed audite fratres quid de populo sancto de populo hoc Deus, quem Deus appellat suum peculium, pronunciet mirissimus & patientissimus hominum Moses, Quomodo feram solus, ait ad populum, molestiam uestram & onus uestrum atq; lites uestras? Quid quod in sodalizio ueteris ac apostolicæ ecclesiæ coniunctissimo, inq; renatis ipsis sese carnis ingenium exeruit? Murmur enim Græcorum exortum est aduersus Hebræos, quod in ministerio quotidiana non uiderentur negligentius curari ipsorum uidua. Corinthij etiam coram ethnicis iudicibus litigant, & eam ob rem acriter obiurgantur ab apostolo, iubente fideles deligere arbitros qui dirimant litigantes. Nemo ergo obijciat ueterem Israelis populum, populū fuisse carnalem, nondum renatum. Videmus enim & in renatis remanere carnis reliquias, quæ se nunquam non, oblaris occasionibus, exerunt & res pacatas implicant atq; conturbant. Non enim iam diuicam maiorem partem hominum carnem magis sectari quàm spiritum. Proinde Deus amator hominum & fautor conseruatorq; humanitatis & tranquillitatis societatisq; humanæ, medelam morbis illis

illis hominum grauibus adhibuit instituitq; ipsum inquam magistratum, qui se medium iure & iustitia interponat inter litigantes, qui iudicet dirimat litigantes, coherceat uim & affectiones, defendatq; innoxios. Quisquis hanc diuinam ordinationē, priuſquā homines angelicum recipiant ingeniu, e medio sustulerit, confutionem rerum pariter omniu inducit, uiolentisq; hominibus uires sufficit opprimendi & extirpandi optimos quosq;. Cerre ex his qua; hactenus adduximus liquido claret magistratū a Deo esse institutū ad tuitionem boni, & punitionē mali, id est ad bonū incolumitatemq; hominū. Quo iam illud pertinet quod ab initio rerū legitur magistratus fuisse in orbe. Ad ea quoq; pertinent hęc scripturę testimonia. Moses in lege ipsos iudices appellat deos: & Iudicium hoc, inquit, Dei est. Vnde & Iosaphat desumpsit quod iudicibus dicit, Dispicite quid agatis: non enim homini iudicabitis, sed domino, qui uobiscum est in causis quas iudicatis: sit ergo metus domini in uobis, &c. S. Petrus dicit obtemperandum esse magistratui propter dominum, a quo ille ordinatus sit ad laudem bonorū, metū uero malorū. Sic & doctor Gentium Paulus, Non est potestas, inquit, nisi a Deo: & quę potestates sunt a Deo ordinatę sunt. Et quisquis resistit potestati, Dei ordinationi resistit: & qui resistit, iudiciū sibi consciscit. Nam principes non sunt terrori bene agentibus sed male Dei enim minister est tibi in bonum, ultor ad iram ei qui quod malum est fecerit. Ideoq; magistratus a Deo est, & actio eius bona, sancta, Deo bene placens, iusta, utilis & necessaria hominibus, ipsi uero optimates hoc munere recte fungentes sunt amici cultoresq; Dei & electa organa Dei, per quę Deus salutem hominum operatur. Exempla sunt Adam, Patriarchę omnes, ipse etiam pater noster Noe, Ioseph, Moses, Iosue, Gedeon, Samuel, Dauid, Iosaphat, Ezechias, Iosias, Dauiel & multi alij post tēpora Christi magistratus munere fungētes.

Porro duplicis generis faciunt pleriq; magistratū, bonum uidelicet & malum. Bonus est qui legitime ordinatus legitime suum facit officium. Malus est qui malis artibus parauit sibi imperium idēq; pro sua libidine administrat. Interrogari autem solet, An magistratus malus, hoc est tyrannicus sit a Deo? Respondeo Deum esse boni auctorem non mali. Deus enim natura sua bonus est, & omnia Dei instituta sunt bona, ordinata ad incolumitatem et salutem hominum, non ad perniciem. Ita magistratus bona & salutaris ordinatione haud dubie a Deo est, qui est auctor omnis boni.

Atqui hic oportet secernere ab officio & instituto Dei optimo personam bono officio non respondentem. Ergo si in magistratu

Magistratus a Deo ad bonū hominum.

Magistratus bonus & malus.

An magistratus malus a Deo.

reperitur malum, non bonum, propter quod institutus est, id alijs o-
 ritur causis culpæ hæret in personis uel hominibus Deum negli-
 gentibus & institutum bonum corrumpentibus, non in Deo aut in
 instituto Dei: uel enim princeps malus à diabolo seductus uias Dei
 corrumpit, & suo uitio & malo præuicatur ut mereatur nomen sa-
 thanicæ non diuinæ potestatis. Videre hoc licet in magistratu Hie-
 rosolymitano. Quanquam enim principium suæ potestatis ad Mo-
 sen usq; ascendendo, adeoq; ad ipsum Deum auctorem referre po-
 tuisset, quia tamen saluatorem capit & uinculis in horro innodat,
 audiunt ministri, Quasi ad latronem existis cum gladijs & fustibus
 cum quotidie uobiscum fuerim in templo, nec extendistis manus
 uestras in me. Sed hæc est hora illa uestra, & potestas tenebrarū. En
 uocat ordinarium magistratum, sed potestate sua abutenem, potes-
 tatem diabolicam. Quid dici poterat clarius? Hæsit autem conuictū
 in personis non in officio: Ita Romanum regnum ordinatum fuit
 à Deo, sicut ex Danielis uisionibus manifeste apparet. Interim cum
 in hoc regno non sine Deo regnaret Nero, non tamen ex Deo sed
 ex diabolo facit quod rex & imperator, aramen contra boni regis
 officium facit. Ex diabolo enim erat quod apostolos Christi suspen-
 dit ac obruncauit & cruentam in ecclesiam Christi persecutionem
 mouit. Ita sane nunquam oportet tyrannicam potestatem defendere
 re pro diuina. Nam tyrannica administratio diabolica est admi-
 nistratio non diuina, & tyranni diaboli proprie non Dei serui sunt.
 Vel certe populus aliquis meretur impijs suis factis habere non re-
 gem, sed tyrannum. Sic iterum culpa reuoluitur in hominē peccan-
 tem. Interim concedit regem dominus, ac facit regnare hypocritam.
 Ita magistratus malus à Deo est, sicuti & seditiones & bella, pestes,
 grando, pruina & aliæ hominum calamitates sunt à domino, uelut
 pœnæ peccatorū scelerumq; irrogatæ à iusto domino, dicente, Da-
 bo pueros principes eorum, & infantes imperabunt eis. Quoniam
 lingua & studium eorum contra dominum. Ad eum modum exci-
 tauit dominus reges Assyriorum & Babyloniorum crudelissimos
 contra urbem & gentem suam parum respondentem professioni
 suæ.

Consilium pro oppressis. Cæterum quali animo oporteat esse affectos subditos erga du-
 ros hosce & sæuos principes aut tyrannos discimus partim ex Da-
 uidis, partim ex doctrina Ieremiæ & apostolorum. Dauid nõ igno-
 rabat qualis erat Saul, impius & crudelis latro, fugit tamen: & cum
 semel & iterum oblata esset occasio cædendi ipsum, non occidit, sed
 pepercit tyranno imò coluit ut patrem. Ieremias orauit pro Ioakim
 & Zede-

& Zedechia regibus nequam, & obtemperauit eis usq; ad religionem. Cum enim differimus de Honorandis parenibus per scripturas ostendimus impijs impiorum mandatis non oportere obedire. Neq; uero licet magistribus quicquam statuere & facere contra legem naturæ ac diuinam. Iam quomodo apostoli se gesserint erga magistratum tyrannicum docent Acta apostolorum. Qui tyrannide premuntur, sed & opprimuntur à magistratu impio & scelerato contra ius & phas, hoc habeant pro se consilium. Cogitent primo qualia & quæta sint peccata idololatriæ & impuritatis quæ iram Dei punientem iam meruerunt. Deinde cogitent Deum flagella non retracturum nisi emendatis religionibus moribusq; corruptis. In primis est ergo instituenda & perficienda religionis iusta reformatio & morum sancta emendatio. Præterea orandum est assidue ut oppressos dignetur dominus eripere & extrahere ex cæno malorum. Hoc enim consilij dedit oppressis ipse dominus apud Lucã in cap. 19. promittens etiam certum auxilium & liberationem præsentissimam. Quid autem & quomodo orent oppressi, exempla & formulæ extant Danielis 9. & Act. cap. 4. Inter hæc occurrat animis laborantibus quod apostolorum primarij Petrus & Paulus docuerunt. Ille dicit, *1. Pet. 2.* Nouit dominus suos è tentatione eripere, sicuti & Lothum eripuit. Hic ait, Fidelis est Deus qui non sinet suos tentari supra id quod ferre possunt, imò tentationibus etiam felicem concedet euentum. *1. Cor. 10.* Subeat in animum captiuitas illa populi Dei, qua in Babylone detenti sunt annis septuaginta: & pulcherrima captiuorum consolatio, quam contexit Isaias à cap. 40. usq; ad cap. 49. Cogitemus dominum esse & bonum clementem & omnipotentem, unde facile nos liberare queat. Habet is uarias liberandi rationes. Curemus nos modo, ne impotentis & turpis ac impia uita nostra uires addat tyrannidis. Dominus potest principum animos (sunt enim regum corda in manibus domini, ueluti riuus aquæ, quocumq; uoluerit inclinabit illa) derepente mutare, ut qui haftenus contra nos fuerunt crudelissimi, fiant protinus benigni & clementes: & qui ueram religionem persecuti sunt haftenus truculentissime, iam eandem amplectantur ardentissime & prouehant diligentissime. Aperta huius rei exempla habemus in historia Regum & Esdræ atq; Nehemiæ libris, item in propheta Danielis. Nabuchodonosor qui igni fideles & constantes Dei martyres torrere delereq; statuerat propter ueram religionem, idem laudat mox Deum quod seruos uideret martyres, ac ipse Deum & ueram religionem edictis promulgatis prædicat atq; propagat Darius Assueri filius sinit proijci Danielem in lacum leonum: sed protinus

DE PRÆCEPTO DECALOGI VI.

extracto hoc, omnes Danielis hostes in eandem leonum caueam
 discerpandos concludit. Cyrus rex Persarum potentissimus iuuat
 ueram religionem: ita Darius Hystaspis, Artaxerxes cognomina-
 tus, modis omnibus populi Dei conatus religiosos in extruenda
 de sacra & urbe adiuuat. Ne ergo dubitemus de Dei auxilio. Idem
 Deus tollit aut castigat aliquando tyrannos horribili & repentino
 aliquo morbo: quod Antiocho, Herodi magno & nepoti eius He-
 rodi Agrippæ, Maxentio item & alijs hostibus Dei hominumq; eue-
 nisse constat. Excitat aliquando heroes ac uiros fortes qui extinguat
 tyrannos & liberent Dei populum. Id quod frequens est in libris Lu-
 dicum & Regum. Porro ne quis ijs abutatur exemplis, obseruanda
 est in eis uocatio diuina, Eam si quis non habeat aut præuertat, pla-
 ne nihil efficiet suo tyrannicidio, imo metuendum est ne malum con-
 duplicet. Hæc hastenus. Redimus iam ad inermis.

*Tyrannici-
 da.*

*De electio-
 ne magi-
 stratus.*

*Quorū sit
 deligere.*

*Quales eli-
 gendi: &
 forma bo-
 ni magi-
 stratus.*

*Magistra-
 tus sit or-
 thodoxus.*

Dicendum hic erit de Magistratus electione, principio quorū sit
 eligere & ordinare magistratū: deinde quos uel quales eligere con-
 ueniat: postremo quæ electos inaugurandi ratio. De eo autē quorū
 intersit eligere magistratū, nulla potest præscribi lex unica & certa.
 Alibi enim tota plebs eligit optimates. Alibi optimates deligunt op-
 timates. Alibi etiam nascuntur principes. Neq; hic censeo ullam es-
 se turbā cōmouendā. Cuilibet em̄ regno & urbi merito relinquatur
 suus mos patrius, nisi omnino corruptissimus et intolerabilis sit. Vbi
 uero nascuntur principes, orādus est sedulo dominus, ut det optimos.
 Cæterum quos uel quales eligere conueniat, ipse dominus hisce
 uerbis exposuit, Ex omni populo prospice & diligenter considera-
 do delige uiros uirtutis, timentes Deum, uiros ueraces, odientesq; au-
 uariiam, & hos fac tribunos centuriones quinquagenarios & decu-
 riones, qui iudicent populum omni tempore. Quatuor requirit do-
 minus à senatore bono. Principio sit uir uirtutis roboris uel fortitu-
 dinis, id est qui facultates habeat ad efficiendum hoc, cuius rei gra-
 tia deligitur. Facultates illæ in animo potius quam corpore sitæ
 sunt. Requiritur enim ne sit fatuus, sed sapiens & rerum peritus.
 Ducis enim ædilis & aurigæ interest scire quomodo instruat aciem,
 quomodo extruat publica ædificia, aut regat curram. Deinde requi-
 ritur etiam animi fortitudo, ut quod nouit ausit. Vbi constantia &
 tolerantia opus est multa. Secundo loco ponitur quod reuera pri-
 mum est omnium, Timeat Deum, sit religiosus, non superstitiosus.
 Nullus idololatra seruat rempublicam: perdit magis: & impij non
 propagant ueritatem & religionem, sed persequuntur & exterminie-
 rant. Sit ergo noster ille uir orthodoxus, sanq; fidei, qui credat uerbo
 Dei, ac

Dei, ac sciat Deum semper hominibus præsentem esse atq; adeo cui libet rependere pro meritis. Ideoq; Imperator Iustinianus in Nouelis Constit. 109. ingenue fateatur omne suum præsidium esse à Deo, ideoq; conuenire ut leges ex eodem pendant, Deinde subiungit, Omnes nouerunt quod qui ante nos imperium rexerunt, & maxime Leo piæ memoriæ & sacratissimus princeps Iustinus pater noster, in Constitutionibus suis in uniuersum omnibus hæreticis interdixerint, ne quã ipsi uel militiam capescerent, uel in publicis curis ullam cõmunionem haberent, quò minus occasione tum militigum tractatione publicorũ negotiorum sanctæ catholicæ & apostolicæ Dei ecclesiæ partes uiderentur contumpere. Et nos quoq; hoc ipsum fecimus. Hæc Imp. Aug. Certe qui pius est, Deum inuocat ac sapientiã accipit à domino. Et si amici Dei sint principes & frequenter colloquantur cum Deo, spes est fœlices fore respub. Ex aduerso metuenda infelicitas si præ sint hostes Dei. Tertio requiritur à deligendo accensendoq; magistratui, ut sit uerax, ne sit hypocrita, mendax, fallax, uersipellis, subdolos aut qui ex eodem ore frigidum & calidum esset: sed fidelis sit expositus simplex & candidus. Ne sit in promittendo liberalior quam in præstando. Ne sit irreligiosus erga iuramentum, ne sit perfidus & periurus. Quarto quoniam multi in magistratus functione quærunt opes & rei familiaris incrementum, remouet tales dominus & auaritiã prohibet bonis magistratibus: imò poscit ut auaritiã oderint. Sicuti alibi non tantum prohibet accipere munus, sed iubet præterea à muneribus excutere manus. Auaritiã & munerum cupiditas est ipsissima pestis boni magistratus. Auaris & munerum cupidis uenalia sunt iura sententiæ libertas iustitiã adeoq; patria ipsa. Ac nominauit quidem in præfenti pestilentissimum scelus, interea uero nihil dubium est, quin iustitiã & scelera alia quoq; eius generis proscribar ac à bono magistratu iubeat esse aliena, Ea sunt haud dubie, Superbia, Inuidia, Ira, Alesia, Crapula, Ebrietas, Scornatio, Adulterium, & si quid aliud est huius notæ.

Hunc locum illustrant alij ex lege Dei huic collati. In Deuter. Deut. 1. nomio ait Moses ad populum, Date ex uobis uiros sapientes & intelligentes, & spectatæ probitatis secundum tribus uestras. Tria iterum his uerbis requirit ab ordinandis Moses sapientiss. Primo sapientes sint ait. Cæterum initium sapientiæ est timor domini. Sint ergo ordinandi amici Dei & ueræ religionis, qui item sapiant nõ sint fatui. Secundo sint intelligentes, prudentes nimirum, qui exercitati longo rerum usu, usum rerum sibi parauerint, ac possint res

DE PRÆCEPTO DECALOGI VI.

præsentibus applicare legibus. Præterea sint spectatae probitatis uiri, quorum uita & integritas morum ex antea factis iam olim sit nobis perspecta atq; testificata: deniq; qui sint præditi auctoritate, non con-
temnantur ceu leues & uiles nebulones.

Num. 27.

In libro Numerorum iterum dicit Moses, Utinã Deus spirituum uniuersæ carnis constituat uirum super synagogam, qui ingredia-
tur & egrediatur ante eos, & qui introducat & educat eos, ne sit cor-
tus domini ueluti oues absq; pastore. Discimus ex his etiam uerbis
diuini prophetæ, qui & quomodo in magistratũ eligẽdi sint. Oravit
Moses ad dominum pro idoneo uiro: orandus erit itaq; et nobis De-
us cordium scrutator, ut det uiros omnibus numeris ab solutos. Ser-
pe quidem fallit nos species externa, iudicamusq; uirum bonum &
pium esse, qui insignis est hypocrita. Deus solus nouit mentes, hic
ergo orãdus est ne sinat nos in delectu aberrare & impingere. Op-
mus fuerit, qui instructus erit spiritu Dei sancto. Præterea decet hũc
esse primum & ultimum in rebus gerendis & exequendis. Inertes
agunt alios, ipsi sibi cauent post principia. Iniqui præscribunt alijs,
ipsi nunquam quicquam faciunt: æqui & boni, Pastor sit oportet uir
delectus in magistratum, qui dies atq; noctes curet ne dissipetur aut
periditerur pereratq; grex domini. Tales autem sint qui populo do-
mini præficiendi sunt.

Ratio inau-
gurandi.

Postremo quod atinet ad rationem inaugurandi magistratum,
dissimiles sunt urbibus & regionibus consuetudines. Liberum aue-
tem sit cuiq; genti suis uti moribus. Eum egoritum maxime proba-
tum qui minimum habet pompæ, orationis uero plurimũ. Uilissimum
est autem certa & moderata cerimonia inaugurare delectos idq; co-
ram uniuersa plebe, ut quisq; non nesciat qui sint patres populi &
quibus debeat honorem, deniq; quibus obediat & pro quorum sa-
lute supplicet. Certa fuit populo Dei ceremonia qua usi leguntur in
inaugurandis regibus & magistratibus: & certum est id à Deo uilli-
ter & certis ex causis esse inuentum atq; traditũ. Reliqua quæ de ma-
gistratu dicenda restant differemus in crastinum. Iam uero laudate
dominum, &c.

De officio magistratus, quæ ordinet, an cura religionis ad ipsum perti-
neat: an de religione constituat, & de legibus eius; SERMO VII.

QVOD primum & maximum est in magistratu perspic-
tur in explicatione officiorum eius. Diximus heri quid
magistratus, quæ magistratus species, quo auctore pro-
fectus, & quas ob causas institutus sit, quomodo proce-
des

res eligendi aut qui ad hanc functionem sint uocandi. Addamus illis quæ nam sint propria magistratus officia.

Omne magistratus officium uidetur redigi posse in tria capita. *Magistratus officia.* Ordinet enim Iudicet & Punit. De singulis ordine dicitur. Ordinatio magistratus est constitutio pro conseruatione religionis ac honestatis iustitiæ & pacis publicæ: ueritaturq; in duobus capitibus, in recte constituenda religione, & in recte constituenda publica honestate iustitiæ & pace. Prusquam uero dicamus de religionis constitutione seu ordinatione, tractabimus paucis quæstionem, An cura religionis ad magistratum pertineat? Video enim multos in ea esse sententia quod cura & ordinatio religionis ad solos pertineat episcopos, non etiam ad reges principes ac senatores.

Veritas autem catholica docet curam religionis maxime pertinere ad magistratum, & hunc non tantum posse sed debere etiam disponere & prouehere religionem. Nam apud ueteres, reges simul erant sacerdotes, religionis utiq; magistr. Laudatur in sacris ualde piissimus ille & sapientissimus princeps Chananaicæ gentis, qui & Christo domino typum prætulit, Melchizedek: is uero fuit rex pariter & sacerdos. Sed & in Numeris traduntur nuper ordinato & inaugurato Iosue leges ad religionem pertinentes. Ac reges Iuda & electi populi Dei ex ordinatione religionis, uti mox plurib. exemplis monstrabo, maximam indepti sunt laudem: ignominiam sustinent perpetuam, qui segnes fuerunt in curanda religione. Quis uero ignorat magistratus primam esse curam incolumem & felicem seruare rempublicam? Id uero nõ potest, nisi uerbum Dei curet annuntiare populo suo, ac cultum Dei uerum applicet eidem, adeoq; fiat ueluti minister ueræ religionis. In Leuitico & Deuteronomio multis exponit dominus bona uere religiosis parata hominibus, rursus enumerat mala contemptoribus ueræ religionis irroganda. Atqui felicitatem in populo suo retinere, infelicitatem propellere iubetur bonus magistratus. Audiamus etiam sapientissimum Solomonem in Prouerbijis dicentem, Pietas & ueritas custodiunt regem & solium eius sustentatur in pietate. Quando multiplicatur iusti, gaudet populus, & quædo impius dominatur ingemiscit populus. Rex per iudicium firmat regnum, uir exactioñũ euerit eã. Quando multiplicatur impij multiplicatur iniquitas, & ruinã eorũ uidebũt iusti. Quando nõ est uisio dissoluitur populus: & qui obseruat legem, est beatus. Ex quibus & illud colligimus confusionem omnium rerum, principumq; & populi dissolutionem illos quærere aut inducere, deniq; pauperum neglectum & oppressionem, quicunq; contendunt reli

An cura religionis ad magistratum pertineat.

*Leuit. 26.
Deut. 28.*

DE PRÆCEPTO DECALOGI VI.

gionis curam nihil pertinere ad principes. Præterea præcipit Deus magistratui examen habeat doctrinarum, ac pertinaciter contra scripturas docentes & abstrahentes à Deo feriat. Locus extat Deut. 17. Veruit item magistratui ne lucos plâter aut statuas erigat. Locus extat Deu. 17. Per species uero insinuauit genus, ne superstitionem aut idololatriam instituat, foueat, propaget, præcepit ergo ut ueram religionem prouehat: unde consequens est religionis curam pertinere ad magistratum. Quid quod Deo dilectissimi optimiq; in populo Dei principes curam religionis, ut maxime ad se pertinentem, in se susceperunt adeoq; & exercuerunt procuraruntq; ueluti sacrorum antistites? Iosue in monte Hebal extrui curauit aram totumq; cultum uri à Deo per Mosen præceptus fuerat expleuit. Dauid in deducenda arca & collocanda, inq; ordinando Dei cultu fuit usq; ad miraculum diligens. Ita filius Dauidis Solomon. Nec obscurum cuiusquam esse puto quid in reformanda religione corrupta & collapsa præstiterint Abia, Iosaphat, Ezechias & Iosias. Laudatur in ethnicis regibus & principibus quod post cognitam ueritatem edicta uulgauerunt pro uera religione contra blasphemias. Nabuchodonosor Chaldaeus potentissimus orbis monarcha, quo an unquam maior & potentior in mundo regnauerit, dubito, promulgar decretum ut in partes dissecetur & domus eius redigatur in lauinam quisquis conuictum dixerit contra uerum Deum conditorem cæli & terræ. Locus extat Daniel. 3. Darius Medus Assueri filius, Cyri regis autem cuius, A me positum est decretum, ait, ut omnes in omni imperio regni mei memant Deum Danielis. Locus extat Danielis 6. Cyrus rex Persarum soluit ludæos captiuitate, præcipitq; templum reparant & sacra restituant. Darius Persa Hytaspis filius, A me positum est decretum, ait, ut omnis uir qui mutauerit quicquam in sententia mea de reparando templo & restituendo Dei cultu, excerpatur lignum de domo eius, erigatur, atq; is in eo suspendatur, ac domus eius fiat sterquilinum. Idem ille & Artaxerxes appellatus, Quicumq; noluerit, inquit, facere legem Dei tui (Esdra) & legem regis, absq; mora fiat iudiciu de eo, siue in moriẽ, siue in eradicationẽ, siue in multationẽ facultatum, siue in uincula. Leguntur hæc omnia in libro Esdræ.

*Responsio
ad obiecta.*

Obijciunt quibus animo seder curam & ordinationem religionis ad episcopos duntaxat pertinere, ista exempla quæ adduximus nihil ad nos pertinere, qui sumus Christiani. Nã illa esse Iudaica exempla. Respondemus. Isti probarẽt dominũ Iesum & apostolos eius curam religionis à magistratu transfuisse ad solos episcopos. Id nunquam poterunt: nos autem ostendemus paucis priscos illos populi Dei

Dei principes Iosue, Dauidem & alios reuera fuisse Christianos, ideo ualere exempla quæ ab illis ducuntur & apertur Christianis principibus. Adhuc & Isaia uaticinium, ex quo appareat idem esse adhuc in ecclesia regum officium, quod fuit priscorum regum in ecclesia quam appellant illi Iudaicam. Dubium non est quin illi censendi sint ueri Christiani qui uncti spiritu Christi, in Christum credunt & sacramentis participant Christi Christus enim perinde sonat ac si tu dicas unctus. Christiani ergo uncti sunt. Unctio illa, iuxta apostolicam interpretationem, est spiritus Dei uel donum sancti spiritus. Cæterum spiritum Christi fuisse in prophetis & regibus loquupletissimus est testis sanctus Petrus. Sanctus Paulus manifeste ait nos eundem fidei spiritum habere cum ueteribus. Idem communicat illis sacramenta nostra, dum dicit illos baptisatos esse sub nube, omnesq; bibisse de spirituali & consequente eos pertra, Christo. Quæ cum ita habeant ualent cerè exempla quæ pro fide & dilectione à dictis & factis priscorum regum ducuntur. Scio inierim non quodlibet consequi ex collectione exemplorum. Sed habemus hic præterea manifestum pro nostra causa uaticinium Isaia, uaticinantis reges & principes post tempora Christi & post reuelatum euangelium diligenter curaturos ecclesiam adeoq; futuros fidelium alumnos & nutrices. Atqui palam est quid sit alere & nutrire : perinde enim est ac si dixisset illos patres & matres ecclesie futuros. Hoc autem non uere dicitur, si cura religionis ad principes non pertinet, sed ad solos episcopos. Verba Isaia hæc sunt, Ecce tollam ad gentes manum meam, ait, & ad populos signum meum erigam, & afferent tibi filios in gremio & filia tuæ in humeris portabuntur. Et erunt reges nutricij uel alumni tui & reginae eorum nutrices tuæ, uultu ad terram demisso adorabunt te, & puluerem pedum tuorum lingent, &c. An non abunde impleta hæc esse dicemus in quibusdam Christianis principibus? Quorum primus beatus Constantinus Synodo indicta, ueram & synceram Christi in ecclesia doctrinam instituere, falsam & hæreticam uoluit exterminare. Cumq; episcopi non recto pede incederent ad regulam euangelij charitatisq; inceptauit ipsos, tyrannorum eis crudelitate rememorans & quæ iam per ipsum diuinitus pax ecclesie concessa sit exponens. Indignum esse adijciens si episcopi pergant Deo ingrati, sese mutuis lacerare cõuitijs & dentis libellis, ac eo modo impijs idololatriæ delectationem & risum præbere: cum potius ex scripturis diuinis res sacras tractarent, Euangelici enim libri sunt, ait, & apostolici antiquorumq; prophetarum

1. Iohn. 26

Isaia 49.

Constantinus Magnus.

DE PRÆCEPTO DECALOGI VI.

oracula, quæ nos erudiunt quid de sacra lege sapiamus. Expellentes ergo hostile certamen, ex uerbis diuinitus inspiratis, solutionem quæstionum mente percipiamus.

*Gratianus, Valentini-
anus &
Theodo-
sius.* Huc accedit quod sacri imperatores Gratianus Valentinianus & Theodosius sic & in hæc uerba decernunt, Cunctos populos quos clementiæ nostræ regit imperium, in tali uolumus religione uersari, quam diuinum Petrum apostolum tradidisse Romanis, religio usq; ad huc ab ipso insinuata, declarat. Et reliqua Cernit charitas uestra quomodo reges & principes in populo noui testamenti alumnus & nuncijs ecclesiæ fuerint ac arbitrati sint curam religionis ad se in primis pertinere.

*Osiæ rex
profus.* Obijciunt rursus læpram Osiæ regis Iuda, ex eo contractâ quod sacerdotis munus sibi uendicans usurpare præsumpsisset in adolendo suffitum in ara thymiamatis. Obijciunt præceptum domini iuuenis Iosue stare ante Eleazarum sacerdotem: mandantis denique regi librum legis accipiat à Leuitis. Cæterum nostra disputatione non

*Officiaria
magistratus
& ministro-
rum non con-
fundenda
sunt.* huc tendit, ut munia siue officia magistratus atq; ministrorum ecclesiæ confundantur, ut rex cõcionetur baptiset & administret carnem domini: sacerdos autem pro tribunali sedens pronunciet sententiam contra homicidam, litigantisue sententia lata dirimat. Habet & retinet Christi ecclesia officia distincta, & Deus est ordinis Deus, non confusionis. Huc tendit nostra demonstratio, ut omnibus probemus magistratum ex officio curare religionem, uel ut collapsa reparetur, uel ut integra conseruetur procedatq; iuxta regulam uerbi domini. Ideo enim lex Dei dabatur in manus regis per sacerdotes, ne ignoraret uoluntatē Dei circa res ecclesiasticas atq; politicas, adeoq; iuxta hanc legem gubernaret uniuersa. Statuitur quidem ante Eleazarum dux populi Dei Iosue, sed hic uicissim præcipit sacerdotibus, coniungiturq; uelot in unum corpus uir politicus & ecclesiasticus. Lubet uir politico audire ecclesiasticum, & hic rursus obedire debet politico in omnibus quæ lege præcepta sunt. Iccirco magistratus non est subiectus sacerdotibus, à Deo, tanquã dominis, sed tanquam domini Dei ministris, & iccirco magis ipsi domino & legi eius, cui & sacerdotes perinde ut principes, subiecti sunt. Si sacerdotis labia non loquuntur uerbum Dei, non est quod quisquã ex plebe nedum princeps audiat aut reueretur tituloreus sacerdotis. Labia sacerdotis, inquit Malachias, custodiunt scientiam & legem requirunt ex ore eius: quia angelus domini exercituum est. Huiusmodi sacerdotes nolle audire est ipsum Deum repellere. Et tales sacerdotes adiuuarunt pii principes Israelis, pseudosacerdotes deiecerunt ex gradu,

gradu, negligentius facientes officium suum increparunt, atque de officiis obeundis & rite administrandis decreta tulere.

De Solomone scriptum legimus, Solomon eiecit Abiathar ne esset sacerdos domini, ut impleret uerbum domini quod dictum erat super Heli in Silo, & posuit Zadok sacerdotem pro Abiathar. Et in libro Paralip. 2. legis, Et constituit rex Solomon iuxta ordinationem Dauidis patris sui diuisiones sacerdotum super ministerijs suis & Leuitas in custodijs suis ad laudandum & ministrandum coram sacerdotibus iuxta exigentiam cuiusque diei. In eodem libro inungit quidem Ioiada sacerdos regem Ioas, sed hic uicissim uocat sacerdotem & tradit mandatum de colligenda pecunia & reparando templo. Iam & Ezechias princeps religiosissimus & optimus uocat sacerdotem ac Leuitas & ait, Sanctificamini & sanctificate domum domini Dei nostri & efferte immunditiam e sanctuario. Filij mei ne sitis modo socordes, quia uos elegit dominus ut ministretis ei. Idem rex iubet sacerdotes sacrificare domino, Constituit item cantores in domo domini qui canerent in templo musicis instrumentis. Præterea constituit Ezechias rex diuersas turmas sacerdotum & Leuitarum, iuxta uaria officia eorum, unumquemque secundum ministerium suum. Quid quod ipsas quoque portiones, ipsa stipendia sacerdotibus, per sacerdotes distribuit? Idem rex pascha toti populo celebrandum indixit, adde & sacerdotales plane epistolas de religione & uera penitentia agenda, ad omnem populum scripsit. Quibus omnibus tandem subiicitur, Et operatus est rex quod bonum & rectum atque uerum erat coram domino Deo suo. Ergo cum principes ordinant religionem secundum uerbum Dei, rem placitam Deo faciunt. Hoc ipsum recolligitur & de Iosia principe pijsimo. Quis ergo dixerit posthac curam religionis ad solos pertinere episcopos?

Certe Imperatores Christiani principum priscorum ueluti patrum suorum exempla imitantes, diligentissime procurarunt res religionis ueræ in ecclesia Christi. Recte censent Arcadius & Honorius, Quoties de religione agitur, episcopos conuenit agitare. Arqui ante hos Gratianus Valentinianus & Theodosius legem tulere sacratissimam, qua orbi exposuerunt quam religionem & fidem uelint recipi tenerique ab omnibus, nempe doctrinam & fidem S. Petri. Declararunt in eodem edicto omnes eos esse hæreticos qui diuersum sentiunt & docent: catholicos autem quicumque in fide S. Petri perseverauerant. Colligimus ex his sacerdotum proprium officium esse de religione ex uerbo Dei constituere, principum autem esse iuuare sacerdotes & prouehere uerique ueram religionem. Quod si cessent

*De religione
decreuerunt
principes,*

*Præstandum
ordinem.*

*Christiani
principes
ordinarunt
religionem.*

DE PRÆCEPTO DECALOGI VI.

sacerdotes, principum officium propriū est sacerdotes redigere in ordinem, & iuxta uerbum domini constituere de religione. Certe Iulianus Imperator in Nouellis Constit. 3. ad Epiphaniū regre urbis archiepiscopū, Cōmuni & generali lege, ait, ad beatitudinē tuā, & patriar. ha, de ordinatione sanctissimorū episcoporū & reuerentia regulis conformata esse uidebātur. Et Constit. 7. Mandamus, inquit, ne quis episcoporū per omnis ditionis nostræ terras licētiā habeat alienandi rem immobilem aut in domibus aut in agris ecclesiarū. Item Constit. 57. prohibet in priuatis domibus sacra celebrare mysteria. Addit pœnam, Alioqui domus in quibus peraguntur publicæ fient & sub ararium imperatoris deducentur. Constit. 67. præcipit omnibus episcopis ne abstinā a suis ecclesijs: si uero abfuerint, nihil emolumentū aut stipendij accipiant a Prouinciarum œconomis, sed in usus ecclesiæ pios conferatur. Constit. 123. præcipit prouinciarū præsidibus, ut episcopis cessantibus ipsi conuocent synodum ac leges exerceant tueanturq; ecclesiasticas. Mox, Interdicimus, ait, episcopis & presbyteris omnibusq; cuiuscunq; gradus clericis, ne ad tabulam ludant aut tali ludo utentibus se associent, aut spectatores sint, aut ad quodcunq; spectaculum spectandi gratia accedant. Hæc non proferimus tanquam scripturas canonicas, sed duntaxat ueluti indicia quæ declarant in ecclesia quondam fuisse principibus potestatem officium consuetudinēq; nimirum a Deo concessam (iuxta Isaiæ uaticinium) & ex ueteri desumptam exemplo, præcipiendi episcopis, constituendiq; de religione in ecclesia Christi.

Priuilegia ecclesiastica.

Qui uero hic obijciunt priuilegia ecclesiastica, sciant nulli principi imò nulli mortaliū permissum esse dare priuilegia pugnātia cum mandatis & cū ueritate uerbi Dei. S. Paulus dixit sibi datam esse potestatem ad ædificationē non ad destructionē. Non enim iam cōmest moro priuilegijs æquis indignos esse qui nō sunt hoc quod audiūt sacerdotes & ministri Christi, sed milites potius & multis corruptis sceleribus. Leguntur in iure Canonico Distinct. 40. hæc inter alia, Videte fratres quomodo sedetis super cathedrā: quia nō cathedra facit sacerdotē sed sacerdos cathedrā: non locus sanctificat hominē, sed homo locum sanctificat. Non omnis sacerdos sanctus, sed omnis sanctus est sacerdos. Qui bene sederit super cathedram honorem accipit cathedræ, qui male sederit iniuriam facit cathedræ. Itaq; malus sacerdos de sacerdotio suo crimen acquirit non dignitatem. Sed illa hæctenus.

Postquam demonstrauius C. V. ad magistratum quoq; nō ad episcopos

episcopos tantum pertinere religionis curam, & magistratum etiam leges constituere de religione, inquiramus modo quas cōstituat de religione leges. Non est aut quod rex uel magistratus arbitretur sibi potestatem datam esse constituendi nouas leges de Deo, de cultu Dei, de mysterijs, de uero & bono. Nam omnis magistratus ut à Deo ordinatus, ac Dei minister est, ita Deo obedire & Legi uel uerbo Dei obtemperare ac in hoc unice respicere & ab hoc solo pendere debet. Quas leges de religione constituat magistratus,

Scriptura, quæ uerbum Dei est, abunde satis exponit quæcunq; ueræ religionis sunt: imo ueritat dominus uerbo suo quicquam uel addere uel subtrahere: magistratus ergo nullas condit leges nouas de Deo & cultu Dei, sed ueteres illas religiose suscipit atq; custodit, applicat & propagat in regno sibi diuinitus concesso. Huc enim pertinet quod regibus Israeliicis dabatur liber Legis diuinæ, ex quo regulam sumerent agendi quæ ex officio agenda erant. Ad Iosue dicit dominus, Vide ut custodias & agas secundum uniuersam legem, quam præcepit tibi seruus meus Moses. Non recedes ab ea uel ad dextram uel ad sinistram. Nec recedet liber legis huius ab ore tuo, sed meditaberis in eo die & nocte ut custodias & agas iuxta totum illud quod scriptum est in eo. Tunc enim prosperum reddes iter tuum & tunc ages prudenter. Principes ergo religiosi & sancti summa fide & diligentia contenderunt prædicationem uerbi Dei, leges ritus & statuta Dei tradere populo, retinere conseruareq; in populo, imò & quam latissime per omnes propagare, pro loco item & tempore sancte accommodare: falsam doctrinam, prophanos cultus & blasphemias proscribere, adde & eradicare. Sic inquam religiosas leges de religione constituerunt aut ordinarunt pij magistratus, Sic curauerunt sancte & religiose religionis negotium.

Scholæ.

Scholæ erant quondam urbes Leuitarum in Israele. At has urbes studiorum causa & pietatis ergo diligenter constituit Iosue. Ezechias rex non minus sollicitus est de stipendijs ministrorum rite constituendis & reparandis quam de officijs restituendis formandisque. Honos enim alit artes: & inopia uarias excogitat exactiones: uenalia fiunt ipsa etiam sacra, nedum uana hominis lingua. Iosaphat unà cum sacerdotibus siue doctoribus senatores & tribunos mitit in totum regnum. Cupiebat enim modis omnibus uerbum Dei prædicari cum autoritate & dignitate quadam, prædicatum autem defendi ac in ipsa opera produci sancta. Iosias rex unà cum idololatria & prophanis cultibus tollit e medio pseudosacerdotes: restituit ueros uerbi Dei doctores, restituit sacra: sicuti & Iosias rex ædificia sacra collapsa (obiurgatis Leuitis) restaurat.

DE PRÆCEPTO DECALOGI VI.

*Nonorum
cultuū in-
uentores à
Deo male-
dicti.* Non possum omnia recēsendo profēqui: discat ex his pauculis pius princeps aut magistratus quid & quo modo de religione cōstituat. Ex aduerso Ieroboam quidem audierat ab Ahia Silonita, Sic dicit dominus, Regnabis iuxta id quod desiderat anima tua, & eris rex supra Israele. Quod si audieris omnia quæ præcepero tibi, & ambulaueris in uijs meis fecerisq; quod rectum est in oculis meis, ut custodias statuta & præcepta mea, quemadmodum fecit Dauid seruus meus, ero tecum, & ædificabo tibi domum firmam. Sed contempsit miser amplissimas illas promissiones, ac reiecto uerbo Dei, templo Dei Hierosolymitano & cultu legitimo, ipsis quoq; Levitis repudiatis, ex fœce plebis creauit sibi sacerdotes, templa sibi noua extruxit, idolis ornauit seu deformauit potius, sacrificia nō tradita uerbo Dei, instituit & obtulit, adeoq; nouum quendam Dei cultum religionem nouam adinuenit. Et quamuis Deum colere uelle uideri cuperet, tamen diuinitus pro impio damnatur. Audire obsecro quid contra ipsum pronunciarit os domini, Tu (inquit Ahia ex sententia domini) malum designasti super omnes qui fuerūt ante te. Iuisti enim ac fecisti deos alios, ac fusiles quidem illos, ut irrites me & proiecisti me post tergum tuum. Ob id adducam malum super domum Ieroboam, excindamq; ipsi Ieroboam mingentem ad parietem, clausum & derelictum in Israele, & expurgabo posteritatem Ieroboam, ceu stercus expurgatur, donec consummerur. Ac ad uerbum hæc omnia completa esse restatur scriptura hisce uerbis, Cum regnaret Baasa percussit uniuersam domum Ieroboam, ita ut nihil spirās de Ieroboam faceret reliquum. Ac idem ille rex Baasa nihilo melior & prudentior factus alieno & miserabili sui prædecessoris exemplo, pergit religionem exoricam & uerbo Dei cōtrariam, à Ieroboamo cœptam, continuare, populo tradere, in hoc propagare & defendere. Audit itaq; & ipse à domino per prædicationem Hanani prophete, Quando euexi te de cærno, & posui te principem super populum meum Israel, tu autem ambulasti in uia Ieroboam & fecisti peccare populum meum Israel, ut prouocares me in peccatis eorum; en ego excindam posteros Baasa, & ponam domum tuam sicut domum Ieroboam. Id quod factum exponit scriptura per Simri principem militiæ. Hic enim & Hela regem filium Baasa probe potum; & omnem eius posteritatem deleuit. Successit in regno Amri pater Achabi perditissimi nebulonis, quem in acie cæciderūt Syri. Regnauerunt post ipsum filij Ochozias & Ioram. Verum quando traditam uerbo Dei religionem reliquerant, & Ieroboami regiam sed nouam traditionē sequebantur, adde & Baalis pudendi idoli cultum a diece-
ranq;

rant, excinduntur tandem funditus opera sauisissimi sed iustissimi principis Iehu. Regnarat propago Amri plus minus annis 40. multo cum innoxiorum sanguine, sed perit postquam mensura impietatis esset impleta: & radicitus iusto Dei iudicio tandem excinditur. Discant ex his stupendis sane exemplis omnes principes & magistratus cauere sibi à nouandis religionibus, & mutandis à Deo institutis cultibus legitimis ueteribusq;. Bonus & fidelis dominus non ster religionem ueram & cultum legitimum plene simpliciter & absolute in uerbo suo instituit, hominibusq; unice et semper custodiendum tradidit, hanc ergo reuertant omnes, huic immoriantur qui æternum uiuere uolunt. Puniantur cœlitus quicumq; religioni & cultui à Deo instituto uel addunt uel adimunt aliquid. Obseruate hæc o uiri principes. Maxima hinc prouenit felicitatis & infelicitatis seges. Ergo qui habet aures ad audiendum audiat. Nemo pariat se seduci bonis, sed uanis reuera impijsq; intentionibus. Multo gravior est Deo obedientia quam uictimæ. Neq; indigent Dei statuta nostris emblematis.

Sequitur iam alterum caput ordinationis magistratus, id quod uersatur in recte constituenda honestate iustitia & pace publica. Id *Leges reas aut re* quod iterum absoluitur æquis & bonis legibus. Atqui sunt quibus *gnis aut re bus pub. bo* uideatur tyrannicum esse liberis hominibus injicere leges, ceu iugum in colla libera: suo potius quemlibet relinquendum arbitrio. *nas & ne cessarias es* Dixit sane apostolus, Lex iusto non est posita, sed iniustus. Cæterum ideo iusto non est posita lex, quoniam iustus est: iustus autem opera se. *se.* tur iustitiâ ac facit sponte sua quod exigit lex à quolibet mortalium. Proinde iusto lex minime difficilis est, utpote quæ animo & menti hominis iusti consentit, & hæc illam cupide amplectitur. Iniustus uero animum explere sitit & à lege per omnia dissentit, lege interim ne sibi & alijs noceat coercendus. Ita consequens est cum leges bonis non sint onerosæ, sed gratæ magis: propter iniustos autem necessariæ etiam, a deoq; ipsis iniustus quoq; coercendis datæ, eas omnibus esse bonas & utiles minimèq; rejiciendas. Quid quod ipse Deus qui prænouit quales sint futuri homines atque ueræ libertati fauet, ipsamq; in populo suo conseruatam cupit, & qui nihil facit institutisq; inuulter, legem tulit, nec ulla unquam sæcula sine legibus uiuere permisit? Ac felices fuerunt Respublicæ, quæ receperunt leges ac legibus se gubernandas præbuere: infelices seditionibusq; & bellis discerpæ, quæ legibus repulsis, suam illam libertatem, suum arbitrium, suam licentiam, id est beluina libidinem & probrosam barbariem retinere contenderunt. Sunt itaq; leges bonæ salutare

DE PRÆCEPTO DECALOGI VI.

adeoq; necessariae ad pacem incolumitatemq; regni uel reipublicae. Ac mirum est ita desipere quosdam Christianorum, cum Ethnici de legibus pronunciarint honestissime. Agnouerunt legislatores suos pro dijs, ea re testantes, se faceri bonas leges munus esse Dei. Nequit autem Dei munus esse inuile & superuacaneum. Plutarchus appellauit leges urbium uitas. Demosthenes diserte confessus est leges esse dona Dei. Cicero nuncupauit illas uincula ciuitatis (utpote quae sine legibus dissoluta disperguntur) fundamenta libertatis æquitatis, & honestatis fontes. Leges enim reuera sunt nerui reipub. ualidissimi, & animæ magistratuum: ut nec commode uiuat & gubernet rempub. sine legibus, neq; leges uim suam exerant adeoq; & uiuât sine principibus. Itaq; magistratus est lex uiua, lex autem est magistratus mutus. Exequutione & applicatione redduntur leges uiuæ & uocales. Id non intelligunt principes qui dicunt uir sine dâs r & h̄t. Nos sumus ius et lex. Intelligit enim se pro sua libidine quid liber præcipere posse, atq; id protinus recipiendum esse ab omnibus pro lege. Ceterum hoc citra controuersiam est tyrannicum. Notissimum est illud ex poeta desumptum, planè tyrannicum, Sic uolo, sic iubeo, sit pro ratione uoluntas.

Magistratus lex uiua.

Est sane princeps uiua lex, si animus eius obediat legibus scriptis, & non dissentiat a legibus naturæ. Ergo subijcitur legibus magistratus & dominatus. Nisi enim principis animus consentiat legi, legem habens scriptam in pectore, & legem dictis & factis exprimat, non est appellandus uir bonus nedum princeps. Rursus dominatur legi & magister est legum princeps aut magistratus bonus: non quod liceat ei illas calcare, abolere, dissoluere, figere & refingere: sed quod illas & exercere in populo & adhibere applicaretq; pro rerum exigentiâ atq; eo modo & hac ratione moderare siue interpretari possit.

Addere & adimere legibus.

Errant ergo toto cælo qui arbitrantur propter aliquot Imperatorum & regum priuilegia, concedentia magistratui, legibus alicubi adijcere aut adimere aliquid mutaretq; illas, licere sibi bonas leges abolere in uniuersum uiuereq; contra ius et decorum. Nam sicut nullis permissum est imperatoribus & regibus priuilegia donare quæ pugnent cum æquo bono & honesto: ita si donent tate quidpiam, nec recipiendum nec agnoscedum est ab honestis ciuibus tanquam donum aut beneficium, sed habendum magis pro pernitie, uir reuera est, & pro maleficio. Semper permanet apud omnes & omnibus sæculis immota legum de honestate iustitia & pace publica mens et substantia, in circumstantijs fit mutatio & adhibetur interpretatio pro rei exigentiâ, pro æquo & bono. Lex est, Nemo credat alterum: si cecide

si ceciderit, cædatur & ipse. Illa lex perpetua est & immutabilis, neque licet illam cuiquam abolere ullis temporibus. Interim rigor legis imminui potest & lex ipsa interpretari commode: nempe si quis alterum cædat, qui sit ipsi eximie charus, & cædat forte fortuna, nõ de dita opera, nõ odio & malicia, ideoq; cædem redimere cupiat, si fieri possit, magno. Hic sanè minime cædendus est, ac dispensat hac parte cum rigore legis magistratus. Est alius qui diutino & uatiano quidẽ odio alterum persecutus est, quem et cædit, sed prætextu fortunæ. Occasionẽ enim quæsiuit, ut speciẽ pro se habeat casus fortuiti. In huiusmodi causa nihil legis potest mutare magistratus, sed cædat oportet eum, quem legis mens iussit cædere. Huius generis & alia possem proferte exempla, sed caueo, quãtum fieri licet, ne sim C. V. nimia copia & prolixitate onerosus. Satis claret ex disputatis leges esse bonas & sempiternas, ac quatenus admittant principum, quam uocant *ἐπιτάξεις*, id est moderationem uel æquitatem uel interpretationem, limitationem, dispensationemue, ne in ipsis illud tritum & uulgare hæreat, Summum ius summa iniuria.

Demonstrauit hætenus leges esse bonas, utiles, necessarias, æter- Qualib. et
quibus legi
bus utatur
magistra-
tus.
nas: consequens ergo est istis adijcere, qualibus uel quibus maxime legibus utatur magistratus, quibus honestatem, iustitiam & pacem publicam pro suo officio constituat atq; cõseruet. Visum est quibusdam magistratum nullis oportere uel legibus scriptis, sed pro naturali æquitate pro temporis loci personarũ & rerũ exigentia, id quod ipsi uideatur optimũ, pronuntiare. Alij contendunt omnibus regnis & rebus publicis leges Moysis iudiciales obrudere. Sunt qui hæc repudata & proscripita, nihil agnoscant quam quod petiturum est ex legibus principum ethnicorum. Atqui cum illi, qui in magistratu uerfantur uel boni sunt uel mali uiri: cumq; in optimos uiros cadant cupiditates, ira, odiũ, fauor, dolor, metus & affectiones aliæ, cui quæso tradiderunt rempublicam gubernandam, quicunq; scriptis legibus ac certo iure repudiatum, iubent hominem quemlibet in magistratu constitutum pro animi sui sententia pronuntiare? An non beluæ subiecerunt rempublicam? Quid hic dicam, de malis in magistratu hominibus? Furijs subdidit regnum, qui pessimorum hominum decretis subdidit. Sed uolumus, inquirunt, illos pronuntiare ex naturali æquitate, non ex animi corrupti libidine. Pronuntiabunt ergo isti ex corrupta animi libidine, ac increpiti, dicẽt se pronuntiasse ex naturali æquitate. Adijcient se non aliter posse iudicare, neque aliter negotium posse intelligere. Id ipsis uideri optimum quod decreuerunt: nec hic quicquam actum contra conscientiam.

Te autem in ius uocabit qui ausus fueris ipsius uituperare sententiam. Ita uero peribit iustus, & dominabuntur barbarissimi affectus & homines scelestissimi. Et ut maxime donemus omnes in magistratu constitutos esse uiros bonos, excitabit tamen inter ipsos sententiarum diuersitas iurgia & turbas perpetuas. Proinde expensis omnibus, longe praestabilius est scriptis uel legibus. Hoc ipsum doceat nos exemplum Dei nostri aeterni sapientis optimi maximi, dantis populo illi suo peculiari, leges scriptas. Satis relinquitur aliis negotij magistratibus, iudicandi scilicet, id est applicandi conferendisque causas legibus, quatenus conueniant ut discrepet, qui peccarit contra

Lex Mosis non obtrudenda regnis.

leges, qui minus. Porro in lege Mosaica, iudiciali in primis, sunt multa genti Iudaicae propria peculiariaque, pro ratione loci personarum & temporis sic constituta: ut si ea pergamus omnibus alijs imponere & aptare gentibus, cum ratione insanire uideamur. Quot sum uero atinet iam olim eliminatas ethnicorum immundicias postliminio reducere in forum populi Dei? Apostoli itaque domini nostri Iesu Christi, neminem obstrinxerunt aut grauauerunt legibus Mosaicis, neque bonas ethnicorum leges damnauerunt, neque malas cuiquam commendauerunt, sed leges ipsarumque usum uel delectum permiserunt sanctis liberum. Interim diligentissime inculcarunt omnibus uisum morem Dei, fidem charitatem iustitiam & temperantiam, quod imbuta his uirtutibus pectora, nullo negotio uel ipsi bonas leges condunt, uel ex aliorum legibus optimas deligunt. Nihil enim refert siue ex Iudaicis legibus Mosis, siue ex Ethnicorum legibus probatis, sibi magistratus leges, quantum satis est, colligat, uel ueteres illas & haec tenus usurpatas, resecatis impijs iniquis & turpibus dumtaxat, si

Curiositas & nouandi studium

quae in ipsis inueniantur, retineat. Censeo enim magistratibus & quibus diligenter cauendam curiositatem & nouitatis studium. Raro sine motibus & turbis configuntur quod Prouerbio dici consueuit, cornicum oculi: & quae ordinantur a curiosulis fere abolitis sunt deteriora.

Leges ciuiles quales?

Porro leges omnes uel de religione & cultu Dei externo praecipiant, uel de externa uitae conuersatione ciuilibusque moribus. De religionis legibus dictum est superius. De ciuilibus uel politicis legibus haec addimus, optimas uideri illas quae pro cuiuslibet loci, personarum, rerum, temporisque ratione, quam proxime accedunt ad decalogi praecipia & charitatis regulam, nec habent quicquam iniquitatis uel licentiae & turpitudinis. Sint praeterea breues succinctaeque, non in immensum extensae aut multis implicitae expositionibus: sint directae ad iustum scopum, ad rem facientes, non supernuacuae. Tribus autem

bus aut comprehenduntur ferè capitib. leges politicæ, honestate iustitia & pace. Proinde huc spectent leges, ut in repub. plâretur uel re- *Leges de honestate.*
 tineatur disciplina & honestas: nempe ne quid fiat indecore libidinose ac turpiter. Legibus proscribatur omnis obscœnitas, petulantia, leuitas, libido & luxuria, in uestibus, ædificijs, poculis, cibis. Sancte colatur cõiugium. Exulent fornices cum scortatione. Exulent adulteria supra raptus atq; incestus. Exhibeantur conuiuia moderata. Colatur frugalitas uectigal omnium maximum. Breuiter quicquid cum honore & decore pugnat legibus explodatur. Muniatur *Leges de iustitia.*
 legibus iustitia. Caveatur ne quis uel indigenarum uel peregrinorum lædatur, in fama, in fortunis, in corpore uel uita. Lædens alium uiolenter uel insidiosè puniatur secundum leges. Sint leges iustæ de adeundis hæreditatibus, de contractibus, stipulationibus, fideiussionibus, emptionibus, de ponderibus & mensuris, de locationibus, mutuo, deposito, de mercede conductis, de usufructibus & usura. Sit ordo inter patrem & liberos, inter coniuges, inter dominum & seruum, breuiter suum cuiq; cedat ex integro. Neq; enim statui hic omnes iuris titulos commemorare. Præterea procuranda erit *Leges de pace.*
 legibus pax, ut quisq; suis tranquille possit frui. Depellenda est omnis uiolentia & iniuria, sopiendæ simultates & insidiæ. Bella quæque sopienda sunt prudentia uel excipienda finiendaq; fortitudine heroica.

Cæterum ut talis nobis & magistratus & uita obtingat, iussit apostolus ualde precari dicens, Adhortor ut ante omnia fiant deprecationes & obsecrationes, interpellationes item, & gratiarũ actiones, pro omnibus hominibus, pro regibus & omnibus in eminẽtia constitutis, ut placidam ac quietam uitam degamus cum omni pietate & honestate. Rursus cogor nondum plene absoluta hac causa uela colligere. Cras adijciam reliqua. Vos iam diligenter animis in cælum sublatis orate, &c.

De Iudicio & officio Iudicis. Iudicia non esse Christianis probibita. De uindicta & pœna. An liceat magistratui cadere fontes? Quare, quando, quomodo, & quid puniat? An propter religionem punire possit?

SERMO VIII.

XI heri de ordinatione magistratus, restât duo reliqua huius officia Iudiciũ & Pœna siue ultio, de quibus pro gratia à Deo concessa, breuitate succincta dicã: uos intentis animis audite, & domino pro gratia supplicate.

DE PRÆCEPTO DECALOGI VI.

*Iudicium
quidē*

Iudicium uarie accipitur, sed in præfenti est sententia iudicum in terposita inter litigantes, desumpta autem ex legibus secundum æquum & bonum, prout causa proposita à partibus requisit, pronuntiata in hoc, ut dirimat litigantes, & ut suum cuique cedat. Prodeunt enim in iudicium confessum partes, litigant de hæreditate aut possessione aliqua, quam partium quælibet ad se iure pertinere contendit, propositis in medium argumentis, quibus suum ius probant atq; demonstrant. Ea diligenter audiunt & colligunt iudices, deinde eadem conferunt inter se & cum legibus, postremo ferunt sententiam, qua possessionem alteræ parti decernunt, alteræ adimunt. Similis ratio est & in alijs causis. Hoc uero iudicium est, ipsa inquam iustitiæ executio. Est autem hæc ratio dirimendi & componendi partes lentior consequente nimirum pœna atq; uindicta, cum iam nõ tantum uerbis res agitur & sententijs, sed uerbis & gladio. Et sunt quidem causæ diuersæ, quarum aliæ non possunt nisi gladio finire,

*Iudiciū
uicio præ
stantissima
in officijs
magistra
turæ.*

aliæ sententijs & mitius longè transiguntur. Cæterum in his est salus & incolumitas regni uel reipub. Sunt itaq; iudicium & pœna in officijs magistratus longe præstantissima, etsi uideantur dura ac crudelia. Verum nisi exerceatur hæc (ut uideatur) crudelitas, omnes rætes ordines & sexus experientur longe crudeliora & reuera crudelissima. Nam crudelitas non est, quæ iubente domino, ad seruandos innoxios & ad tranquillitatem in regno seruandam, exercetur, iusta magis est seueritas. Finge autem rempublicam esse quæ abso lutissimis instructa sit legibus, quod religionem atinet & mores politico: finge præterea nullum esse in republica illa magistratum qui leges illas exerceat & tueatur, qui omnia dicta & facta hominum ad illas leges redigat atq; reducat. & iccirco quemlibet pro sua libidine perumpere & quidlibet agere, quid oro leges illæ scriptæ profunt ciuibus? Nihil profus. Præstantissima ergo officiorum pars in iudicio & ultione consistit. Et requirunt illa uirum siue iudicem præstantem & heroicum: quem ipse dominus in lege sua qualem esse cupit ac officium quod agat graphice describit: quam descriptionem recitabimus atq; explicabimus, quando in hac re iudicis persona primas tenet.

*Iudicis offi
ciū descri
bitur.*

Moses præcipiente domino ad iudices ait, Audite causam fratrum uestrorum, & iudicate iuste inter uirum & fratrem eius & inter peregrinum eius. Non recipietis faciem in iudicio: tam paruum quam magnum audietis: neq; timebitis ab ullo uiro, quia iudicium domini est. Duo agit diuinus propheta in his uerbis. Indicat quodnam sit iudicis officium: & quæ uitia quæ morbi inficiant iudicem, quo

quo minus suo officio satisfaciat. Et quantum attinet ad officium
boni iudicis, primo requiritur ab eo ne quem repellat, sed audiat omnes, paruum, magnum, inquilinum, ciuem & peregrinum, notum & ignotum. Audiat autem partes beneuole, diligenter, attentè. Excluditur his socordia & animus à dicente alienatus. Excluduntur præiudicia, quæ mentem iudicis alienant. Ipsa res clamat audiendum esse intelligendumque sobrie priusquam iudicandum. Et uulgare est illud, Audiat & altera pars. Prudenter dicebat iudex ille accusatori se alteram præbuisse aurem, alteram reseruare reo. Comprehendimus in his cognitionem iudicis diligentem, ne acceleret iudex in causis nondum plene cognitis, quas uidelicet iudex ex re ipsa non ex delatione partium iudicare debet. Deinde iudex, ait, & iuste quidem iudicat iudex. Iudicare est discernere & pronunciare secundum leges pro æquo & bono, quid bonum, quid malum, quid rectum, quid iniquum. Heluetij uimur uocabulo *urteilen* oder *erteilen* oder *richten*, quasi quis dicat rem diligenter expensam discriminare, & incuruam cõplanare & rectam facere. Partes affectibus cæcæ res rectas incuruas faciunt, iudex ad normam æquitatis & legum adhibens, rursus rectificat, ergo iudicare est rectificare. Præterea iudicare est defendendo & puniendo asserere. Iudex ergo iudicat cum asserit innoxium, cohercet nocentem. Cæterum iudicandum est iuste, id est secundum iustitiam & leges, quæ unicuique suum illud reddunt. Iniuste iudicat iudex, cum contra leges & iustitiam, ex uitiosa affectibus mente, pronunciat. Inspicienda ergo iam sunt uitia iudicum.

Et plurima quidem sunt iudicum uitia morbida animorum uaria: sed præcipui duo. Alter morborum corruptentium animos iudicum, quo minus suum exequantur officium est receptio facierum seu respectus personarum, nempe cum iudex in iudicio non ipsas res, uel causas quales reuera sunt causarumque circumstantias, sed uel dignitatem excellentiam uel, uel humilitatem sortem uel afflictam, uel genus, uel clientelam uel tale quidpiam spectat. Hoc malum excludens dominus, iuste, inquit, iudicabitis, non recipietis faciem in iudicio: tam paruum quam magnum audietis. Alter morborum est metus, sanè uehemens affectus, omnia disturbans præclara consilia, omnesque præfocans uirtutes. Sub metu intelligimus & spem, nimium emolumentum, adeoque & munerum corruptelam. Qui metuit uitæ suæ aut fortunæ suæ, aut ne quæ offendant magnam, neue iudicia & odia uulgi in se excitet: qui munera accipit, aut se accepturum ab altera parti sperat, impingit in iustitiam, & promouet iniquitatem. Dñs itaque, Non timebitis, inquit, ab ullo mortaliu: nõ sperabitis à quocumque

Audiat & cognoscat.

Iudicat iuste.

Iudicium uita.

Respectus personarum.

Uehemens affectus.

DE PRÆCEPTO DECALOGI VI.

munerum. Ratio, Non uestra res agitur, neq; huc uocati estis ut rem uestram conficiatis, sed Dei iudicium est. Spectanda est ergo uoluntas & lex Dei. Ac Deus tueri potest iudices iustos contra iniqua quorum uis odia & contra omnem uiolentiam. Præterea cum dicitur iudicium esse Dei, admonentur iudices Dei iudicis supremi exemplum ipsis esse imitandum. Quale uero Dei exemplum sic exponit idem

Iudex Dei exemplum imitetur.

2. Par. 4. 19

Moses in 1. cap. Deut. & ait, Deus non suscipit nec personam nec munus, ipse facit iudicium pupillo & uiduæ: & amat peregrinum, ut der illi panem & uestitum, diligetis ergo & nos peregrinum. Ita agere oportet etiam iudices diuinos in iudicio Dei. Certè Iosaphat princeps religiosissimus constitutus à se iudicibus dicit, Videte quid agatis: non enim hominis exercetis iudicium sed domini, qui uobis scum est in causis quas iudicatis. Sit ergo timor domini in uobis, obseruate & diligentes este. Quoniam non est ulla peruersitas aut corruptio apud dominum Deum nostrum ut uel personas suscipiat uel munera recipiat.

Exodi 23.

His adijciam alios quoq; scripturæ locos qui superiores illustrent partim, partim officium iudicis significantius explicent & ornent. In Deuteronomio legimus, Iudices iudicabunt populum iusto iudicio. Non declinabis iudicium, nec agnosces personam, neq; accipies munus. Quoniam munus excæcat oculos sapientum, & peruertit uerba iustorum. Iustitiam iustitia prosequaris, ut uiuas & possideas terram. Rursus in Exodo legimus, Non sequeris multitudinem in malo, neq; respondebis in causa, ut declines post multos ad peruertendum. Pauperem non ornabis in causa sua: neq; perueres causam pauperis tui in causa sua. A uerbo falso longe aberis: nec innocentem & iustum occides. Quoniam non iustifico impium. Munus ne acceperis, quia munus excæcat uidentes & peruertit uerba iustorum. Item in Leuitico sic legis, Non facietis peruersum quid in iudicio, nec suscipias faciem pauperis, neq; honorabis uultum magnifici, in iustitia iudicium proximi tui decernes. Item, Nolite facere iniquum aliquid in iudicio, in regula in pondere & in mensura. Bilanx iusta, lapides iusti, epha iustum, & hin iustum sit uobis. Ego dominus Deus uester, &c. Comprehensum in his domini Dei nostri uerbis aut præceptis paucissimis omne illud arbitror quod philosophi & iurisprudentes uix multis absoluunt libris. Super hæc omnia sanctissimus Dei propheta Ieremias clamat, Facite iudicium & iustitiam & liberate ui oppressum de manu calumniatoris: peregrinum quoq; pupillum & uiduam ne contristeris neq; iniuriam facietis & sanguinem innocentem ne effuderitis. Hæc de iudicium officio.

Leuit. 19.

Ierem. 22.

Frustra

Frustra uero de his hucusq; apud quosdā disseruimus, nisi etiam *Iudicia nē*
 ipsorum obiectiones diluamus, quibus contendunt demonstrare *esse abroge*
 forum in uniuersum omne abrogatum esse, in euāgelio dicente do *ta inter*
 mino, *Ei qui te uelit in ius trahere ac tunicam tuam tollere permittit*
 illi & pallium. Et iterum, *Cum abis cum aduersario tuo ad magi*
 stratum da operam ut in iunere componas cum illo, ne forte trada-
 ris torori. Addunt lites forenses ab apostolo Paulo ad Corinth. scri-
 bente in cap. 6. damnatas. Ad quæ sic respondemus, Sicut & cono-
 miam non abolet & damnat doctrina euangelij & apostolorum
 ita neq; politiam. Obiurgat & repellit dominus in euangelio secun-
 dum Lucā adolefcētem qui postulabat ut cum fratre suo ageret quo
 is partem hereditatis æquam cederet: non quod damnaret si quis po-
 sceret diuisionem æquam, aut partem iure sibi debitā, sed quod exi-
 stimaret id nequaquam sui esse officij, sed iudicum. Quis, ait, consti-
 tuit me iudicem aut diuisorem inter uos? Præterea sicut in euangelio
 scriptum legimus, Si quis uelit te rapere in ius & tunicam tuam à te
 tollere, cede illi & pallium: ita ex aduerso non requiritur aliud in to-
 ta euangelica doctrina maiore diligentia quàm charitas & benefi-
 centia. Cæterum confertur beneficentia si aliàs per iudicium & iusti-
 tiam maxime. Cum autem propter iudicium & iustitiam exercens
 dam & conseruandam inuenta sint iudicia: claret ipsa per euange-
 lium minime esse abrogata. Clamant insignes prophetæ *Isaia 1.*
 Zacharias, Ille, Cessate male facere, discite benefacere, quærite iudi-
 cium, subuenite oppresso, agite in iudicio causam pupilli & uiduæ. *Isaia 1.*
 Hic uero, iudicate iudicium ueritatis, & facite beneficentiam ac mi- *Zach. 7.*
 sericordiam uniusquisq; cum fratre suo. Viduam & pupillum, pere-
 grinum & pauperem nolite calumniari. Peccant ergo qui iudicia
 perturbare & iudices è subsellijs deurbare pergunt. Nam ut bonam
 ueri Dei cultus partem auferunt, sic iniurijs rapinis & oppressioni
 pauperum ianuam aperiunt. Præcepit dominus fateor quæ recitata
 sunt ab aduersarijs. Ea ratione uoluit consulere hominum quieti:
 sed quoniam malicia hominum est insuperabilis, patientiæq; inno-
 cuorum animos addit iniquis nebulonibus, nequaquam damnauit
 dominus moderatum iudiciorum usum. Sed & Paulus apostolus
 non semel iudicij legitur usus in Actis apostolorum, non propter
 pecuniam sanè aut peculium, sed propter uitam suam quam cupie-
 bat seruata defensamq; à latronibus. Nec consentit in iniquum Fe-
 sti præsidis iudicium, sed appellat ad Cæsarem: & tamen non igno-
 ramus Paulum actione hac sua nihil peccasse cōtra doctrinam Chri-
 sti euangelicam. Idem Paulus ad Corinthios non damnat absolute

quod in foro decertarent Corinthij super rebus ad uictum pertine-
tibus, sed quod sub infidelibus litigarēt iudicibus. Decebat quidem
æquo animo iniurias ferre, indecens est ulli ullam inferre iniuriam:
quoniam uero dominus iniuriam sustinentibus mederi subuenit:
riq; uoluit in iudicio, nihil peccat qui cupiat iniuriam à se propulsa-
tam, non uindicta priuata, sed æqua iudicum sententia. Ideoq; præ-
cipit Corinthijs apostolus sibi ex fidelibus deligant iudices qui litiga-
ntes propter res temporales dirimant.

*De uindi-
cta magis-
tratus.
Gladius.*

Exposita parte officiorum magistratus secunda iudicio uidelicet,
descendimus ad tertiam & postremam explicandam, ad uindictam
& pœnam. Nam magistratus pro officio suo gerit gladium: ergo de
uinitus iubetur uindicare bonos & cædere malos. Gladius enim di-
uina est uindicta seu instrumentum quo Deus suas persequitur in-
iurias & hostes suos: ac usurpatur generaliter in scripturis pro ultio-
ne & uindicta. Apud Ieremiam clamat dominus, Gladium uocosa-
per omnes habitatores terræ. Item apud Ezechielem, Gladius acu-
tus & politus est ut iugulet uictimam. Rursus, Dabo gladium meum
in manus regis Babel. Certe Pharaonis Aegyptijs dicti sunt reges
ipsorum, quasi tu dicas uindices. Est autem duplex apud magistra-
tum gladij usus. Vel enim fontes puniunt propter iniurias alijs illa-
tas & propter maleficia uaria. Vel bello depellunt hostem grassan-
tem, aut opprimunt rebelles uel seditiosos suos ciues.

*An liceat
occidere
uel punire
fontes?*

Verum obijciunt hic nobis iterum secundum doctrinam euange-
lij neminem posse uel occidi uel occidere, eo quod dictum sit à do-
mino, Ne resistatis malo. Et ad Petrum, Conuerte gladium tuum in
uaginam suam, Omnis qui gladium sumit, gladio interit. Respon-
demus in tota scriptura priuatam prohiberi uindictam, non publi-
cam. Priuata autem erat uindicta & inordinaria quam exercere præ-
rabat apostolus Petrus, ad prædicationem uerbi Dei, nõ ad tribunal
ad arma aut militiam uocatus. Atq; contra priuatã & inordinariam
uindictam recte pronunciat, Omnis qui sumpsit gladium, in-
terit gladio. Cæterum publicam uindictam & ordinariam gladij
usum minime à Deo in ecclesia prohibitum esse, demonstrat hoc di-
uini apostoli testimonio, Docuit Paulus in 12. cap. ad Romanos
quid à nobis exigit euangelica perfectio, & inter alia profert et hæc,
Ne ulciscamini uos ipsos dilecti, quin potius date locũ iræ. Scriptum
est enim, Mihi ultio & ego rependam. Quoniam uero obijci pote-
rat, Atqui hac ratione Christiana patientia cædibus & parricidijs co-
piofissimam suppeditabit materiam, subiicit in mox insequente cap.
23. Magistratus Dei minister est, tibi in bonum, ad terrorem male
agentibus

agentibus Non enim frustra gladium gestat. Nam Dei minister est
 ulior ad iram, ei qui quod malū est fecerit. Colligimus ergo ex hac
 apostoli doctrina abs quolibet nostrum Deo permitendam ultio
 nem, nec licitam esse uindictam priuaram. Licita est autem publica
 & ordinaria. Nam Deus qui dixit nobis, Mihi uindictam cedo, &
 ego retribuā, idem uindictam illam sibi permissam aut datam, con-
 cedit Magistratui. Iccirco magistratus est gladio persequi hominum
 iniurias, idēq; diuino nomine & iussu. Ergo quando punit magistra-
 tus, Deus ipse, cuius est uniuersa ultio, punit per magistratū, qui hoc
 nomine appellatur Deus. Præterea scriptum est, Maleficum non pa-
 tieris uiuere. Item, Dissipat impios rex sapiens, & conuerit super
 eos rotam. Rursus, Qui iustificat impium & qui condemnat iustū,
 uterq; est abominatio domini. Nec desunt exempla approbātia no-
 bis quoidam incurrisse iram domini grauissimam, quod clementia
 præpostera pepercerunt illis, quos mandarat Deus gladio percute-
 re. De Saule loquor & Achaho. Ex aduerso sunt innumera optimo-
 rum principum exempla testantia maxima cum laude supplicium
 sumi de sceleratis. Neq; enim ullum peccatum aut ulla culpa hæret
 in feriente & supplicium sumente principe de noxio & scelerato ho-
 mine. Ideoq; in lege usq; ad fastidium reperitur, Sanguis eius super
 eum. Porro sanguis noxij licet non effusus sit, impuratur magistra-
 tui pro culpa, quando sui negligens officij ueniam dat nulla uenia
 dignis, nec uindicat innoxium. Nam particeps efficitur iniuriæ &
 effusi sanguinis iusti, quem non uindicat, dum illi partit cui iusserat
 dominus in ceruicem deuergere gladium. Profecto non est crudeli-
 tas (uti falso iudicatur) iusta magistratus seueritas, in puniendis ma-
 leficis hominibus. Præpostera autem clementia parcens facinorosis
 & indignis uita consortiōue hominum, reuera atrox est crudelitas.
 Nam cum magistratus mortem meritos nephandis flagitijs dimit-
 tit impunitos ac incolumes, augetur principio audacia simili scelere
 obnoxij, progrediendi uidelicet in sceleribus. Vident enim parsum
 esse simili facinore diffamatis. Deinde qui nondum in profundum
 scelerum demersi sunt, tentantur autem à malo in horas, ut se totos
 demergant in nephanda flagitia, facilius manus dabunt. Vident e-
 nim clementer tractari facinorosos. Postremo nihilo meliores ferē
 redduntur impune dimissi: imò conduplicant iam mala, eoq; recidit
 tandem res ut cogaris illum iam ferire propter parricidia multa, in
 quo noluisti punire unum homicidium, seruareq; innoxios quos
 in terea latro sustulit. Lupos ergo & ursos emittunt in plebem qui
 œbulones nepharios dimitunt.

*Clementia
 præpostera*

*Seueritas
 nō est cru-
 delitas.*

Quare De
us iubeat
punire fa-
cinorosos.

Ostenso iure gladij & quod magistratus uindicare iniurias ho-
minum & facinorosos occidere possit, consideremus porro quæ
sint causæ ob quas Deus iubet supplicium sumere de noxijs homi-
nibus, item quædo sit sumendum supplicium, deniq; quæ sint suppli-
ciorum aut pœnarum irrogandarum à magistratu genera.

Luce 23.

Causæ potissimæ propter quas noxios punire palàm præcipit
dominus illæ ferè sunt. Vim ui repellit & hominum salutem & in-
columitatem operatur dominus, uindicat iniuriam perpeffos, & res-
tituit quæ restitui possunt. Idem iustitiam suam declarat, quæ cuiq;
rependit pro suo facto. Probrosa ergo facta morte eluit probrosa.
Admonet reos sui sceleris & sensum ferè indit pœnitentiæ & salu-
tis. Nã si facinorosus agnoscat scelus admissum pœniteatq; ipsum
delicti & toto pectore credat in Christum, remittitur ipsi peccatum
& saluatur: sicuti apertum habemus in latrone crucifixo testimoniu-
m. Cui certe supplicium fuit salutis occasio. Alteri latronum nihil
salutis obuenit, quia non credidit in Christum neq; diuexatione illa
sua admonitus sapere cepit. Præterea exhibetur iudicijs publicis &
uindicta exemplum omnibus alijs hominibus quo discant ipsi sibi
ab huiusmodi cauere flagitijs, nisi simili malint perire supplicio.

Quædo a-
nimaduert-
tat Magi-
stratus in
noxios.

Non animaduertat autem magistratus in quenquam nisi conser-
prius puniendum, eam quam decernunt iudices pœnam commeru-
isse, ac Deum iussisse in tale delictum animaduerrere, id est iure Dei
damnatum esse quod puniatur. Illud uero constabit ex propria liber-
ratq; puniendi confessione uel ex testimonijs probatis contra puni-
endum latis siue collectis, deniq; ex collatione legum cum ipsis pu-
niendorum sceleribus. Ergo non licet magistratui animaduerrere in
uirtutes, in ueram religionem & in uiros probos honestos & reli-
giosos. Magistratus enim ordinatus est à Deo ad terrorem non bo-
nis sed facinorosis.

Quæ sup-
pliciorũ ge-
nera.

Ac de modo & ratione pœnarũ non est curiosius disputandum.
Seruet quælibet gens aut ciuitas sua supplicia & modum supplicio-
rum, nisi forte mores patrij habeant aliquid truculentij & iniqui. Hoc
enim ad æqui & boni regulam moderandum esse nemo sanus ne-
gauerit. Species suppliciorum sunt deportatio siue exilium, diminu-
tio capitis, multatio in fortunis, carcer ac uincula, uirgæ, stigmata,
amputatio membrorũ, ipsa deniq; mors perfecta gladio igni aqua
laqueo aut modis alijs, cuiuslibet genti proprijs. Nec caret scriptura
tristium huiusmodi titulorum caralogo. Legimus enim in libro Esai-
dræ, Quicũq; autem facere noluerit legem Dei tui atq; legem regis,
de hoc ilico fiat iudicium, siue ad mortem, siue in exilium, siue ut fa-
cultatibus

culatibus mulsetur, siue ut conijciatur in uincula & carcerem. Hęc non temere propter eos commemoro quibus hęc uidentur inter fideles non esse uel nominanda.

Cæterum modus in his discretioq; apud iudices sit oportet, certe *Discretio et clementia iudicis.* ut enormia peccata grauius puniatur, minora delicta mediocribus supplicijs coherceantur, in minima uero seu leuia moderatus animaduerratur. Nouissimum est illud è lege diuina, Pro mensura peccati erit & plagarum modus. Vbi etiam locum habet consideratio clementiæ iudicis. Excusat reum non raro uel sexus uel ætas. Excusantur aliquando facta eius alioqui non bona circumstantijs rite exactis. Consideratur item à iudice diligenter rei antea uita, quæ pensis. Consideratur etiam à iudice plus meretur reus clementiæ, cum hætenus fuit honesta & proba, plus meretur reus clementiæ, nisi facinus ob quod modo tenetur uinctus tam sit enorme, ut nullam admittat clementiam. Verum pietas siue timor Dei, preces quæ que effusæ ad dominum, & diligens legitimaq; facti aut dicti, id est facinoris examinatio, optima erit regula quando iudex uel clementer uel seueriter agat. Alioqui decens clementia maximã habet laudem cum apud Deum tum apud homines.

Demonstrauit charitati uestræ quod magistratus punire fontes & *Quenam sint punienda in noxijs* possit & debeat, deinde quare uoluerit Deus puniri palam facinorosos, hinc quando, quomodo & quantum sint puniendi. Restat ut dicamus propter quid uel ob quæ delicta sint puniendi. Id autem uerbo exponi potest, omnia dicta & facta quæ legibus Dei & magistratus cõtraria sunt, id est omnia quæ contra leges scelerate fiunt, sunt punienda. Iam uero leges lætæ sunt uel de religione uel de rebus ciuilibus. Ac hęc quidem uersantur circa honestatem iustitiam pacem. Proinde punire aut cohercere oportet omnes quotquot honestatem iustitiam & pacem publicam & ciuium priuatam conturbant, asiliguunt, uexant, perdunt atq; subuertunt. Puniatur fœditas, obscœnitas, libido, stuprum, fornicatio, adulterium, incestus, sodomitia, luxus, ebrietas, crapula, auaritia, impostura, usura atterens, proditio, cædes, parricidium, seditio, & si quid aliud est huius generis. Catalogum satis prolixum rexit dominus in lege sua apud Mosen Leuit. 19. & 20. Et ne quis hodie ista arbitretur esse abolita, audiat S. Paulum dicentẽ, Iustus non est lex posita sed iniustus & inobsequentibus impijs & peccatoribus, irreuerentibus & prophanis, parricidis & maricidis, homicidis, scortatoribus, masculorũ concubiõtoribus, plagiarijs, mendacibus, periuris & si quid aliud est quod sanæ doctrinæ aduersetur. Sed cõtra religionis leges peccati apostatæ, idololatæ, blasphemæ, hæretici & falsi doctores, religionis deniq; irrisores.

DE PRÆCEPTO DECALOGI VI.

An magi-
stratus pu-
nire possit
propter re-
ligionē ui-
olantē

Contrauersum est autem & contraueritur hodie adhuc an liceat magistratui suæ potestati subditos punire religionis uel contemptuæ uel contumelijs affectuæ gratia? Manichæi & Donatistæ fuerunt in ea sententia quod nemo sit religionis gratia urgendus, nedum cædendus, sed quilibet suo relinquendus arbitrio. Verum scriptura diuina diserte mandat magistratui ne pseudoprophetis parcat: imo iubentur rebelles Deo legibus & iudicijs sanctis occidi sine misericordia. Loca sunt in scripturis illustrissima & nemini nõ nouissima. Alter habetur Deut. 17, alter in eodem lib. cap. 17. In Exodo hæc ponitur lex, Qui immolat dijs præterquã domino soli, exterminetur. Occiditur ac lapidibus obruitur blasphemus in Leuitico. In Numeris cæditur qui uiolat religionem sabbati. Et quot quæso illorum cadunt gladio ultore sternente, qui uiculum erexerant & coluerant in deserto? Helias celebri sacrificio mactauit aliquot centurias pseudoprophetarum ad montem Carmeli. Eliseus mandante domino inungit Iehu in regem ad hoc ut & domum Achabi extirpet et faceret Baal immolet unã omnes. Ioiada sacerdos Athaliam cæcidit. Iosias rex Deo dilectissimus sacerdotes excelsorum sacrilegos & pertinaces ad unum omnes sustulit. S. Augustinus Tractatu in Ioan. 11. contra Donatistas disputans exemplo Nabuchodonosoris ostendit Christianos principes iuste animaduertere in Donatistas Christum & doctrinam eius uilipendentes. Inter alia, Si rex Nabuchodonosor, ait, gloriam Deo dedit, quia liberauit de igne tres pueros, & tantam gloriam dedit ut decretum mitteret per regnum suũ: quomodo isti (nostri) reges non moueantur, qui non tres pueros attendunt liberatos de flamma, sed seipfos liberatos de gehenna, quando uident Christum à quo liberati sunt exuffari in Christianis, quando audiunt dici Christiano, dic te non esse Christianum? Talia facere uolunt & saltem talia pati nolunt. Nam uideate qualia faciunt, & qualia pariuntur. Occidunt animas: affliguntur in corpore. Sempternas mortes faciunt, & temporales se perpeti conqueruntur. Hæc ille. In nouo testamento habemus maximorum Christi apostolorum Petri & Pauli exempla clarissima. Horum alter Ananiam & Saphyram sternit propter hypocrisin & mendacium siue fictam religionem. Alter Elimam magum, quasi erutus oculis, cæcum reddit. Neq; admodum refert cædatur aliquis gladio poculis an uerbis. Occidere est occidere, quocunq; fiat modo aut instrumento. Et Deus egit per apostolos: idem ille agit per magistratũ. Nam ultio est Dei qui illam tradit magistratui uirisq; primarijs exercendam uel sumendam de facinorosis. Extant leges multæ sanctissimorum principum Christianoꝝ

Christianorum in negotio religionis lætæ mandantes punire idolatras apostatas hæreticos & impios. Vnam ex multis S. Constantini Imperatoris charitati uestræ recitabo. Scribens enim ad Taurum P. P. Placuit omnibus locis atq; urbibus uniuersis, ait, claudi prorsus templa & accessu uetito omnibus licentiam delinquendi perditis abnegari. Volumus etiã cunctos sacrificijs abstinere. Quod si aliis quid forte huiusmodi perpetraverint, gladio ultore sternantur, facultates etiã perēpti fisco decernimus uindicari. Et similiter puniri rectorum prouinciarum, si facinora uindicare neglexerint. Eadem prope mandant uulgaris edictis Theodosius & Valentinianus in codice Theodosiano tit. 2. item Valentinianus & Marrianus in codice Iustiniano tit. 12. lib. 1. His omnibus accedit illud quod circa controuersiam iure & religiose puniuntur adulteri homicidæ seditiosi impostores & blasphemii. Inde consequens est optimo iure occidi & pseudopphetas aut hæreticos. Nam sunt impostores blasphemii & homicidæ.

Cæterum in puniendis his magna est seruanda habendaq; ratio, *Que moderatio adhibenda sit in puniendo.* primo quidem personarum, deinde uero errorum: postremo ipsarum quoq; pœnarum. Nam in persona magna est diuersitas. Sunt enim antesignani & duces peruicaces in erroribus, qui audaces sunt, hypocritæ & loquaces, & iccirco ad seducendum apposuissimi, ipsi quidem circa emendationem in propriam ruentes perniciem & alios secum pertrahentes. Et hi modis omnibus sunt coercendi ueluti ecclesiæ pestes, ne contagio ipsorum ceu cancer serpat latius. Sunt deinde seducti quidam ac dementati ab alijs, qui errant sed non malitia neq; pertinaciter, sed respiciunt in tempore. Hos non oportet damnare protinus, sed orare ac sustinere dominum errantesq; spiritu lenitatis & mansuetudinis erudire, donec redeant ad mentem meliorem.

Porro in erroneis dogmatibus alia alijs sunt grauiora. Sunt quædam adeo impia blasphemia & indigna, ut ne audiri quidē nedum ferri possint. Sunt quæ rectè & palam tendant in subuersionem rei publicæ, nisi in tempore sopiantur. Oportet autem scripturis & manifesta ueritate euincere illa quæ in accusationem ueniunt, esse talia, quæ dicuntur. Comperita ueritate & productis apertis testimonijs scripturæ licebit in blasphemos & euersores ecclesiæ reipublicæq; grauiissime anima auertere. Sed leuior mitiorq; pœna decernatur contra errantes in leuibus, non capitalibus erroribus. Nam errant quidam, sed ita ut erroribus horum Deus non blasphemetur, & ecclesia consistat, deniq; ipsa non interurbetur respública, Vbi rursus occur

DE PRÆCEPTO DECALOGI VI.

rat cuilibet illud apostoli, Alter alterius onera portate. Item, Infirmos in fide suscipite, non ad dijudicationes disceparationum.

Iam & in supplicijs & pœnis insigne est discrimen. Pertinaciter errantes & alios secum in errorem abducere inq; erroribus retinere contententes, blasphemi & perturbatores imò subuersores ecclesiarum iure cædi possunt. Ideo tamen capitis supplicio non proutinus afficiendus est omnis qui errat. Et quæ minis & increpationibus curari possunt, non debent acerbioribus elui & puniri. Modus in re qualibet optimus est. Est & mûlta pecuniaria. Sûnt carceres in quos concludi possunt, ne alios inficiant qui ueneno prauæ doctrinæ & fidei corrupti sunt. Sunt & aliq; corporum afflictiones quibus cohercentur errantes, & ut nocent minus alijs sanis, & ipsis seruentur, non toti pereant, sed respiscant. Sed timor Dei æquitas & prudentia iudicis intelliget ex circumstantijs quomodo punienda sint in seductoribus & seductis praua dogmata & peruicax rebellio, aut stolta & minime maliciosa credulitas.

De admonitione præcedente pœnam.

Admonitio seria & diligens locum non habet in sceleribus ne phandis iam perpetratis & gladio eluendis: curet ergo magistratus ut montat in tempore monendos. Nam admonitio seria & diligens diligenter cõmendata est omnibus proceribus exercenda erga subiectos & iam aliqua in re periclitantes. Sed & prudentes & pij magistratus non raro pepercerunt peccantibus ignoranter, respiscantibus autem ad seriam admonitionem. Dominus in euangelio iubet admonere peccantem & obsequenti parcere, rebelli grauiora iniicere. Et Iosue priusquam ad arma conclamaret, missa legatione iubet Rubenitas cum socijs demoliri aram, quam illi uidebantur ex-truxisse contra legem domini. Et Iustinianus Cæsar respiscantibus amplectentibusq; meliorem sententiam ueniam concessit. Constit. 209. Nam & Iofias non omnes erroribus implicitos occidit, sed incurabiles maxime. Moderatio ergo adhibenda magistratui in son-tibus puniendis.

Respondetur ad obiectiones.

Non possum hic dissimulare & transilire quod his hæctenus de supplicio à me allatis obijcitur à quibusdam, nempe a apostolũ Paulum non præcepisse hæreticũ hominem post unam aut alteram admonitionẽ occide aut mûltato, sed deuita. Fidem itẽ esse donũ Dei, quod non possit ulli inseri aut dari gladio. Præterea neminem esse cogendum. Qui cogit, hypocritam facere, religiosum facere non posse. Iam etiam apostolos nulla à regibus subsidia uel ad tuendam religionem Christi uel ad propagandam aut ad puniendos hostes religionis atq; blasphemos postulasse. Ad quæ paucis sic respondeo, Scripsit

Scriptit Paulus ad apostolum dum scripsit epistolā ad Titum. Apostolum ergo informat, quomodo se gerat in suo officio erga hæreticum deploratum. Si ad Sergium Paulum aut ad præsidem aliquem scripsisset, proculdubio & huic præscripsisset suum officium. Certè idem ille Paulus stans corā Sergio Paulo principe Cypri, suo facto demonstrauit Sergio quid deceat magistratum. Nam Elymam pseudo prophetam non tātum obiurgat uerbis acerbissimis, deinde eius se abdicat consortio ipsumq; deuitat & fugit, sicut Cerinthum Ioannes apostolus, sed & corporali percutit cæcitate.

Fateor fidem esse donum Dei in corde hominis cuius scrutator *Fides est donū Dei.*
 solus est dominus. Cæterum ex dictis & factis iudicantur homines: ut ergo non sit punienda erronea animi opinio, neutiquam tamen ferenda est pestilens & impia professio siue doctrina. Nemo sanè punit in hoc sæculo prophanas aut impias animi cogitationes: at si hæ in aperas erumpant blasphemias, puniuntur iam à bonis principibus blasphemæ uoces; interim pietas non cõfertur per magistratum. Iustitia ipsissimum Dei donum est, quod à solo Deo hominibus conceditur. Sed quis adeo ineprus ut inde colligat, ergo iniusti, raptores, parricidæ & uenefici non sunt puniendi. Nam puniendo magistratus non potest iustitiam conferre iniusto? Oportet itaq; discriminare inter fidem uti est donum Dei inhærens animo hominis & uti est externa professio pronuntiata & testificata coram hominibus. Dū enim fides falsa in animo sepulta latet, nec inficit quenquā nisi infidelem, puniri non potest infidelis: ubi autem fides latens erumpit in blasphemias, ac Deum palām lacerat, et proximos quosq; inficit, protinus coercendus est blasphemus et seductor, ne malum latius serpat. Hunc nolle coercere, est gladium furioso dare in manus, ut conficiat imprudentes & imbelles. Fides est donum Dei, sed confert hoc suum donum Deus per media. Ea non uult negligi. Scit pater familias fidem esse donum Dei, sed nihilominus erudit liberos suos in uerbo fidei, & præcipit ut abeant in cœtum sacrum, pro fide orent ac fidem ex uerbo docentis discant. Indignissime ferret imò non ferret parens bonus si filius diceret, Noli pater me erudire, noli me mittere in cœtum ecclesiasticum, noli negligentem scutica excitare. Fides est donū Dei, quod nō per scuticam incurritur. Quis ergo quis auribus audiat clamantes fidem esse donum Dei, ergo neminem propter fidem id est propter fidei corruptionē & propter blasphemiam esse castigandum?

Ac Petilianus quidem clamabat dicens, Absit absit à cõscientia nostra ut ad nostrā fidem aliquem compellamus, Auctor Augu. lib. 2. *An liceat quenquam cogere ad fidem.*

DE PRÆCEPTO DECALOGI VI.

cōtra Peitiliani literas cap. 83. Ergo ne pergemus paria proferre cum hæreticis: aut dicere dominum Deum in scripturis hypocrisin plantare cum minis & castigationibus perpellit ad bonum? Dauid dicit, Bonum est mihi domine quod humiliaueris me. Et Ierem. Castigasti me domine, ait, et castigatus sum, ueluti uirulus indomitus. Quod si nemo compellendus est ad bonum, cur quæso tories iubet mortaliū sapientissimus Solomon castigare liberos? Qui parcit uirgæ, odit filium, ait: tu quidem percutis eū, sed uirga liberat animā eius à morte. Quotidiana experientia rerumq; natura euincit uehementissimos in hominib. esse affectus, quibus nisi medeamur & frenū inicitiamus perdūt & se & alios qui facile & leui aliqua castigatione poterant seruari. Dum insaniant homines uim & castigationem uiuantis per eos qui ipsos coegerunt, sint liberati malis, gaudent se salubriter esse castigatos et laudant iam uiolentiam quam prius uituperarant. Audiamus quid in hac re exercitatus plurimum senserit & docuerit S. Augustinus. De ui cohercendis hæreticis ad Vincendum contra Donatistas epist. 48. scribit in hæc uerba, Mea primus sententia erat neminem ad unitatem Christi esse cogendum, uerbo esse agendum, disputatione pugnandum, ratione uincendum, ne fractos catholicos haberemus quos apertos hæreticos noueramus. Sed hæc opinio mea non contradicentium uerbis, sed demonstrantium superabatur exemplis. Nam primū mihi opponebatur ciuitas mea (Hippone) quæ cum tota esset in parte Donati ad unitatem catholicam timore legum imperialiū conuersa est: quam nunc uidemus ita huius uestræ animositatis perniciem detestari, ut in ea nunquā fuisse credatur. Ita aliæ multæ quæ mihi nominatim commemorabantur ut ipsis rebus agnoscerē etiā in hac causa recte intelligi posse quod scriptum est, Da sapienti occasionem & sapiētiōr erit. Rursus, Non omnis qui parcit amicus est, nec omnis qui uerberat inimicus. Meliora sunt uulnera amici, q̄ uoluntaria oscula inimici. Melius est cū seueritate diligere, q̄ cum lenitate decipere. Et qui phreneticū ligat, & qui læthargicū excitat, ambobus molestus ambos amat. Quis nos potest amplius amare q̄ Deus? & tamen nos non solū docere suauiter, uerum etiam salubriter terrere non cessat. Putas neminē cogi debere ad iustitiā, cum legas patrēfamilias dixisse seruis, Quoscuq; inuenieritis cogite intrare: cū legas ipsum primo Saulum postea Paulum ad cognoscendam & tenendam ueritatem magna uolentia Christi cogentis esse compulsū? Nam idem in epist. ad Bonifacium comitem 50. Vbi est, inquit, quod isti clamare consueuerunt liberum esse

esse credere uel non credere? Cui uim Christus intulit? quem coegit? Ecce habent Paulum apostolum, agnoscat in eo prius cogentē Christum & postea docentem: prius ferientem & postea consolantē. Mirum est autem quomodo ille qui p̄na corporis ad euangeliū intravit coactus, plus illis omnibus qui solo uerbo uocati sunt in euangelio laborauit: & quem maior timor compulit ad charitatem, eius perfecta charitas foras mittit timorem. Cur ergo non cogeret ecclesia perditos filios ut redirent, si perditū filij coegerunt alios ut perirent?

Rursus in eadem epistola idem August. Quod dicū, inquit, qui *Apostoli* contra suas impietates leges iustas constitui nolunt, nō petiisse à re- *nulla subs-*
dia à magi
stratu pro
religione
contra ho-
stes postu-
larunt.
 gibus terræ talia apostolos, non considerant aliud tunc fuisse tem-
 pus & omnia suis temporibus agi. Quis enim tunc in Christum cre-
 diderat imperator, qui ei pro pietate contra impietatem leges feren-
 do seruiret? Quando adhuc complebatur illud propheticū, Quare
 remuerunt gentes & populi meditati sunt inania? Astiterunt re-
 ges terræ, & principes conuenerunt in unum, aduersus dominum
 & aduersus Christum eius. Nondum autem agebatur quod paulo
 post in eodem Psalmo dicitur, Et nunc reges intelligite, erudimini
 qui iudicatis terram. Seruite ei in timore & exultate cum tremore.
 Quomodo ergo reges seruiunt Deo in timore, nisi ea quæ contra
 iussa domini fiunt religiosa seueritate prohibendo atq; plectendo?
 Aliter enim seruit quia homo est: aliter quia etiam & rex est. Quia
 homo est ei seruit uiuendo fideliter: quia uero etiam rex est, seruit le-
 ges iusta præcipientes & contraria prohibentes conuenienti uigo-
 re sanciendo. Sicut seruiuit Ezechias lucos & templa idolorum &
 illa excelsa quæ contra præceptum Dei fuerant extracta destruend-
 do. Sicut seruiuit Iosias talia & ipse faciendo. Sicut seruiuit rex Ni-
 nititarum uniuersam ciuitatem ad placandum dominum compel-
 lendo. Sicut seruiuit Darius idolum frangendum in potestatem
 Danieli dando, & inimicos eius leonibus ingerendo. Sicut seruiuit
 Nabuchodonosor omnes in regno suo positos à blasphemando
 Deo lege terribili prohibendo. In hoc ergo seruiunt domino reges
 in quantum sunt reges, cum ea faciunt ad seruiendum illi, quæ non
 possunt facere nisi reges. Cum igitur nondum reges domino serui-
 rent temporibus apostolorum, sed adhuc meditarentur inania ad-
 uersus Deum & aduersus Christum eius, ut prophetarum prædicta
 omnia complerentur, non utiq; tunc potuerunt impietates legibus
 prohiberi, sed potius exerceri. Sic enim ordo temporum uoleba-
 tur, ut & Iudæi occiderent prædicatores Christi, putantes se officium

DE PRÆCEPTO DECALOGI VI.

præstare Deo, sicut prædixerat Christus: & gentes fremere aduersus Christianos & omnis potentia martyrum uinceret. Postea uero reges terræ, omnes gentes seruiant ei, quis mente sobrius regibus dicat, Nolite curare in regno uestro à quo ueatur uel oppugnetur ecclesia domini uestri: non ad uos pertineat in regno uestro, quis uelit pudicus esse quis impudicus? Cur enim cum datum sit diuinus homini liberum arbitrium, adulteria legibus puniantur & sacrilegia permittantur? An fidem nõ seruare leuius est animam Deo quam sceminam uiro? Aut si ea quæ non contemptu, sed ignorantia religionis committuntur mitius uindicanda, nunquid ideo negligenda sunt? Melius est quidem, quis dubitauerit ad Deum colendum doctrina homines duci, quam pœnæ timore uel dolore compelli. Sed non quia isti meliores sunt, ideo illi qui tales non sunt, negligendi sunt. Multis enim profuit (quod experimentis constat) prius timore uel dolore cogi, ut postea possint doceri, aut quod iam uerbis didicerant opere sectari. Hactenus recensuimus S. Augustini uerba respondentis ad obiectiones eorum qui arbitrantur nullo iure animaduerti religionis causa in inobsequentes & rebelles seductos & seductores.

Frustratum me spe mea uideo, qui existimaui posse me quæ de Magistratu dicere institui plene absoluere hoc sermone. Nam uideo hic mihi subsistendum, nisi pergam C. V. supra modum esse molestinus. Cras ergo adijciam his residua. Vos modo supplices ante dominum prostrati, orate, deinde abite in pace.

De Bello, An liceat magistratui gerere bellum? Quid tradat de bello scriptura. An magistratum gerere possit homo Christianus? Et de officio subditorum.

SERMO IX.

D ius gladij dari à Deo magistratui pertinet Bellum. Nam sermone proximo docui usum gladij in manibus magistratus esse duplicem. Vel enim fontes punit. Vel hostem grassantem aut grassari uolentem repellit, aut ciues rebelles aut sediuos obruncat.

*An licitum bella gere-
re magistratui.* Dubitant autem multi an licitum sit magistratui bellum gerere. Atqui mirum est eos in re alioqui clarissima sic cæcutire. Si enim magistratus iure diuino plectit fontes latrones seu noxios homines, neq; quicquam refert paucine numero an plures sint (quod hesternò in sermone demonstrauimus) eodem profecto iure ciues rebelles &

les & seditiosos, barbarum item militem idem palam prætextu militiæ tentantem, quod latrones clam solent perficere, bello persequi repellere & conterere potest. Dixit sane diuinus uates de Christianis prophetans inter alia, Constabunt gladios suos in ligones, & lanceas suas in falces. Nam Christiani pacem habent cum omnibus hominibus, & prorsus abstinēt ab armis. Quisq; enim alteri præstat quod ab altero expectat. Quia uero non omnes sic animati sunt, quin potius turbatores multi sceleratq; latrones & oppressores inter honestos & humanos ciues ceu feræ beluæ inter animantia innoxia uersantur, Deus gladium in defensionem innocuorum è cælis magistratui porrexit. Nullibi uero prohibitum legitur ne lupos apros urfos huiusq; generis feras alias uel in homines uel pecudes grassantes opprimamus conficiamusq;. Quid ergo prohibeat bello iuste suscepto repellere iniustam uim latronum? quando latrones raptores barbari milites, seditiosi ciues parum aut nihil discrepēt à feris beluis. Certe scriptura eos non alijs quam bestiarum nomini bus dignatur. His aspirat & sensus naturæ communis. Congruit cū his doctrina religionis & fidei. Si fieri potest, ait apostolus, quantum in uobis est, cum omnibus hominibus in pace uiuite: non uosmetipfos ulciscentes. En quantum in uobis est, inquit, Et, si fieri potest, Alioqui subiungit mox, Magistratus non frustra gestat gladium, nimirum propter eos qui pacem habere cupientibus obstrepunt omniaq; conturbant. Consentunt exempla sanctissimorum in orbe heroum, qui bella susceperunt pro defensione patriæ & innoxiorum: sicuti exposui ex S. Paulo ad Hebræos, cum enarrarem in quinto præcepto quem honorem debeat quisq; suæ patriæ. Adijciam his disputata quædam S. Augustini contra Faustum Manichæum edita lib. 22, cap. 75, Nec bella, inquit, per Mosen gesta mireretur aut horreat, quia & in illis diuina sequutus imperia non sæuens sed obediens fuit. Nec Deus cum iuberet ista sæuiebat, sed digna dignis retribuebat dignosq; terrebat. Quid enim culpatur in bello? An quia moriuntur quædoq; moriuri, ut dominentur in pace uicturi? Hoc reprehendere timidorum est non religiosorum. Nocendi cupiditas, ulciscendi crudelitas, impacatus atq; implacabilis animus, feritas rebellandi, libido dominandi, & si quæ similia, hæc sunt quæ in bellis iure culpantur, ut etiam iure puniantur. Aduersus uiolentiam resistentium siue Deo siue aliquo legitimo imperio iubente, gerenda ipsa bella suscipiuntur à bonis, cum in eo rerū humanarum ordine inueniuntur, ubi eos uel iubere tale aliquid, uel in talibus obedire iuste ordo ipse constringit. Alioqui Ioannes cum ad

DE PRÆCEPTO DECALOGI VI.

eum baptisandi milites uenirent, dicentes, Et nos quid faciemus? re-
sponderet eis, Arma abijcite, militiam istam deserite, neminem percu-
tite uulnerate prosternite. Sed quia sciebat eos cum hæc militando
facerent non esse homicidas, sed ministros legis, & non ultores in-
iuriarum suarum sed salutis publicæ defensores, respondit eis, Nemi-
nem concusseritis, nulli calumniam feceritis: sufficiat uobis stipen-
dium uestrum. Sed quia Manichæi aperte Ioannem blasphemare
consueverunt, ipsum dominum Iesum Christum audiant, hoc sti-
pendium iubentem reddi Cæsari, quod Ioannes dicit debere suffice-
re militi, Reddite, inquit, Cæsari quæ Cæsaris sunt, & Deo quæ Dei
sunt, Ad hoc enim tributa præstantur ut propter bella necessario mi-
liti stipendium præbeatur. Merito & illius Centurionis dicentis, Et
ego homo sum, sub potestate constitutus habens sub me milites: &
& facit, fidem laudauit, non illius militiæ deseruionem imperauit,
Huc peruenit & sequens cap. 75. & 76. &c. Sed libenter parco uobis,
neq; prolixis recitationibus sententiarum obturbo. Hæc hæcenus
dixi de eo quod bellum liceat gerere magistratui, Vnde & illud col-
ligimus iure & sine culpa subditos suscipere bella ac belligerari,
quando ex præcepto magistratus id faciunt. Verum si hic innoxios
trucidare pergeret, ostensum est superioribus sermonibus impijs ma-
gistratus iussis non esse parendum.

Populus
obediat ma-
gistratui
bellum im-
peranti.

Videat ergo magistratus ne suo abutatur iure. Et quanquam ob
causas iustas & necessarias liceat magistratui bella gerere, est tamē
res periculosissima bellum ac trahit secum agmen quoddam malo-
rum inexplicabile. Puniuntur sane ad eum modum iusto Dei iudici-
o, quos nulla potest paterna commouere admonitio: sed plerumq;
implicantur & innoxij. Fit ferè ut iure suo abutantur milites, ac iram
& ipsi incurrat grauem domini. Ac reuera locum in bello habent
mala orbis ferè omnia. Oboritur ex bello caritas rerum prorin-
guum, & fames funestissima. Nam obsidentur itinera, proterun-
tur segetes, ardent uillæ, dissipantur frumenta luxuriosissime, cessant
artificia & negotiationes omnes, perit cum diuite pauper. Fortissimi
quiq; cadunt in acie, fuga sibi consulunt meticolosi, ac seruant seip-
sos maioribus & crudelioribus excarnificandos supplicijs: sustol-
lunt enim in fastigium pessimi, qui hominibus perinde ut pecudi-
bus abutuntur. Gemunt hic uniuersi. Lugent uiduæ & pupilli. Diri-
piuntur in futuram necessitatem congestæ opes ac facultates, in cen-
dio conflagent urbes, uirgines & innubiles puellæ constuprantur,
uiolatur omnis pudor, absq; reuerentia tractantur senes, silent iura
& leges.

Bellum res
periculosa.

& leges, sacra simul cum studijs corruūt, regnant sacrilegi & nepharij, scircò nominatur in scripturis bellum flagellum Dei, Hoc enim incuit ferè incurabilibus & pertinaciter contemnenibus uerbum Dei. Hanc enim ob causam excisa est Hierosolymorum urbs cum uniuersa Iudæorum gente. Non enim agnouit diem, ut in euangelio ait dominus, suæ uisitationis, quin potius effudit sanguinem apostolorum domini, quo in se deriuauit omnem effusum sanguinē à primo Abel iusto ad Zachariam usq̃. Propter cædes, idololatriā, incestus & luxuriam detestandam, dicuntur excindi funditus Chananæi. Moabitæ, Isaiâ teste, percunt propter crudelitatem inhumanitatem & contemptum pauperum. Nininitæ iniustus bellis alias gentes diuexarunt & auare deprædati sunt: proinde eadem mensura ipsi alijs mensurant, sicut legitur in propheta Nahum, qua ipsi alijs mensi fuerant, Micheas in 6, cap. commemorat Deum bella imitare iniustus, propter auaritiâ & dolum admissum. Apud Ieremiam dicitur arrogantia & superbia: apud Isaiam luxus & ebrietas, in causa esse belli, Porro malum belli regnis & rebus publicis adhæret, ut non possit remoueri aut tolli exciuitate quando nos uolumus, ulla humana sapientia, ullis fœderibus, ullis opibus, ulla munitione, fortitudine aut potentia, ut uidere licet in Abdia. Sola sincera ad Deum conuersio medetur: id quod Ieremias in cap. 5. testatur. Constat hæc agnitione & confessione peccatorum ingenua, uera fide de peccatorum remissione per gratiam Dei ac meritum Iesu Christi: deinde oratio & abnegatione iniustitiæ, studio iustitiæ innocentie charitatis & omnium uirtutum: postremo precibus & obsecrationibus perpetuis.

Rursus uideas bella alijs adferre emolumentum uilitatem & ope-
 pes inestimabiles, pauculo aut ferè nullo damno accepto parias. Tale erat Israelitis bellum Chananæis sub duce Iosue illatum. Nolo autem spes lucri quenquam abstrahat à iusto & æquo. Ac arbitrantur non raro magistratus se habere ius, bellum iuste inferendi alijs & puniendi noxios, cum Deus iustus hac occasione ipsos protrahit in harenam, ut puniantur ipsorum peccata ab illis in quibus ipsi stauerant malum persequi. Exempla eius rei manifesta extant in scripturis. Undecim tribus Israeliticæ bellum inferunt iustissimū Beniaminitis, ulturæ scelus nepharium à nebulonibus quibusdam commissum, quibus adhærebat tota tribus ac ita se sceleris reddebat participem. Sed funduntur & fugantur ab iniquis & sceleratis secundum Israelicæ uim Palæstinorum idololatrarum sub Heli repellere uolunt à patria, sed cadunt in acie & capitur arca domini deportaturq̃ in urbes idololatrarum. Ita cadit à Chaldæis cæsus optimus princeps

*Bellū Dei
flagellum*

Bellū uile

*Vincuntur
iustā habentes
causam
ab iniustis.*

DE PRÆCEPTO DECALOGI VI.

Iofias, quia dominus stauerat animaduertere in totum populum
eius inferre mala, quæ noluit inspicere principem sanctissimum, me-
liora meritum. Ex quibus & illud discimus religionis ueritatem nõ
esse æstimandam ex populi alicuius uictoria uel fuga, ut ea religio
uera sit & orthodoxa, cuius cultores uincunt, falsa uero cuius con-
fessores terga dant. Separanda enim religio à personis siue homini-
bus, qui alijs de causis uisitantur à domino.

*De bellorũ
causis.*

Vniuersa autem illa admonent nos magno & multo timore Dei
opus esse magistratui in suscipiendis & deponendis bellis, ne dum
uitant carbonariam incidant in calcariam, aut arbitrentur se depo-
nere ex humeris malum unum, & ea ipsa depositione suscipiant im-
prudenter maiora uel multo plura mala. Causæ ergo bellorum im-
nitius sunt à principibus inspiciendæ. Sunt hæc uariæ ac multipli-
ces, potissimæ tamen illæ. Vel enim cogitur magistratus præsidijs
pro defensione collocatis alicubi in urbibus suis iam autem obsidi-
one cinctis suppetias ferre hostemq; depellere. Nephas enim esset
parricidale & urbes & præsidia in extremo laborantes periculo per-
fide deserere. Vel certe cogitur magistratus pro suo officio inferre
bellum hominibus incurabilibus, quos ipsa damnat sententia do-
mini & cedere iubet absq; misericordia. Qualia fuere bella Madia-
nitis à Mose, & Amelechitis à Saule illata. Eius generis bella sunt
quibus opprimuntur qui inuincibili malitia perire & alios secum
in perniciem rapere uolunt, qui omnem iustitiam & æquitatem re-
spuunt, in sceleribus contumaciter perseverare pergunt. Tales erant
Beniamitæ cum uastarentur ferro & flamma ab undecim tribubus.
Tales sunt hodie contumaces & sediciosi defectores & turbatores
reipub. uel regnorum, qualis fuit quondam Absolon & Seba filius
Bochri: quorum mentio fit in 2. lib. Samuelis. Huc pertinent bella
contra idololatrias & oppressores catholicæ & orthodoxæ fidei pro
uera religione suscepta. Errant qui arbitrantur nulla propter religio-
nem bella geri posse. Dominus Petrum gladio ferientem cohercuit,
tanquam apostolum, magistratum non iussit religionis esse negli-
gentem, neq; prohibuit defendere puritatem fidei. Si enim licet ma-
gistratui ueri minora cuiusmodi sunt libertas, facultates, pudor,
corpora &c. cur maiora imò maxima non defenderet aut uindica-
ret? Nihil autem religione uera & sincera habemus maius. Exat
præterea apertum Dei super hac re mandatum in Deuteronomio.
Iubet enim dominus ciuitatem, quæ à Deo, & à Dei cultu (in iuris-
dictione cuiusq; magistratus) desciiuit, bello adoriri, ac pertinacẽ fun-
ditus eruere, Exat locus Deut. 13. cap. Porro si iubetur magistratus
animado

animaduertere in apostatas bello, licet certe bello defendere ecclesiã quam uolet princeps aliquis barbarus bello à uera religione ad falsam abstrahere. Iosue uoluit Rubenitas cum socijs debellare propter erectam aram contra uerbum Dei. Iudas Machabæus pugnat pro populo Dei contra gentes & milites regis Antiochi, cui animo sedebat religionem Iudaicam, quæ tum uera erat conculcare, gentilitiam autem superstitionem obrudere omnibus. Ita à Paulo laudantur duces qui per fidem incursiones auerterunt exterorum. Ac Paulus ipse bellum gessit in Cypro contra Elymam pseudoprophetam quem & cæcitate percussit. Rationem subiungit ex religionis obseruantia petitam, Nō desinis subuertere uias domini rectas &c. Acto. 13. Eidem Paulo insidiantur uiri quadraginta, qui arbitrabãtur Paulo debellato & extincto, bonam euangelicæ prædicationis partem esse extinctam, & Iudaicam (quæ tamen falsa erat) religionẽ assertam. Atqui Paulus hic non est segnis, nec obuertit alteram maxillã, sed solícite & suppliciter postulat assertionem & defensionem: et postulat quidem illam non à Christiano magistratu, cum nondũ esset, *Si ab ethni* sed à Centurione Romano: neq; uel uerbo reclamabat dũ ille delectis & quasi in aciẽ dispositis pediibus quadringentis & equitibus *magis postulat* septuaginta deduceret ipsum ex urbe Hierosolymorum Antiparida *stulasset à Christianie* usq; sic aut seruabatur electionis uas Paulus armata Romanorũ *si tum fuisset.* manu. De Armenijs uim à Maximino Imp. sustinentibus hæc scripta reliquit Eusebius Eccles. hist. lib. 9. cap. 8. Armeniorum gens olim & utilissima & amicissima populo Rom. dũ à Cæs. Maximino Christianæ religionis ritum (cui deuotissime uniuersa dedita est) in idolorũ cultum mutare cogereretur, et dæmones uenerari pro Deo, inimici pro amicis et pro socijs aduersarij effecti, manu se aduersum nepharia eius edicta defendere parant ac spõte bella inferũt, & eum uehementer & acriter urgẽt. Hęc ille. Proinde licet magistratui suos subditos defendere cõtra idololatrias & carnis uerã asserere religionẽ. Huic cõfinis est alia causa. Vel em̃ irruiť barbarus hostis aliq; in tuæ fidei creditos ciues, lacerat hos & grassatur ceu in grege lupus crudelissime: cũ tamen tu non modo non prouocaris illos iniurijs prior, sed & pacis cõditiones obtuleris æquas. In huiusmodi causa iubetur magistratus leonis instar proflire & tueri suos contra apertã uim & contra truculẽtos lairones, Exemplũ præbet Moses pugnans contra reges Amorrhæorum Aradeum, Seonem & Ogẽ. Exemplum præbet rex Iosaphat pugnans contra Ammonitas & incolas montis Seir. Exemplum præbet Dauid quoq; bellum propellens sibi illatũ à Syris. Vel suppetias fert magistratus confœderatis (fœdera enim cũ uis

DE PRÆCEPTO DECALOGI VI.

cñis gentibus iungere potest magistratus, modo nihil in his cõtra uer-
bũ Dei fiat iniusta uì pressis. Sic enim Iosue Gabaonitas liberat obfi-
dione, et Saul ciues urbis labes Galaad, pugnās cõtra Naas principẽ
tyrannicissimũ. Huiusmodi uero ob causas recte suscipiuntur à ma-
gistratibus & principib. bella, recte obrẽperant milites siue ciues ma-
gistrati, imò magna cũ gloria nec infeliciter occubunt cũ in causa iu-
sta pro religione pro legibus Dei & pro patria chara uxoribus libe-
risq; occubunt. Ergo militiã ingredientes & grauissimos belli susci-
pientes labores, non ad quæstũ aut ad uoluptates spectabũt, quibus
depulso periculo, immergãtur: sed iustitia & pax publica ueritatis et
innocentiæ assertio sit scopus oim: nimirũ ut debellatis impijs paraq;
uictoria ac repulsis cæsis uel redactis hostib. in ordinẽ, floreat religio
iudiciũ et iustitia, floreãt ecclesia, floreãt sacra, ritus, instituta et discipuli
na ecclesiæ, floreãt studia & bonę artes, curẽtur pauperes et beneficia
conferãtur uiduis & pupillis, uiuãt & tranquille uiuant, Deoq; ser-
uiant Deũ laudent, & Deũ colant uenerãdi senes, castę puellę & bo-
nę matresfamilias. Ad hunc scopũ animi & corporis oculos incede-
rũt, hæc unice in cordibus suis cogitarũt patres nostri fortissimi, quo-
ties bella susceperũt ac in aciẽ pgressi sunt contra nepharios, pro ec-
clesia & repub. Abrahamũ puto, Mosen, Iosue, Dauidem & alios he-
roas, deniq; beatę recordationis patres nostros. Quibus et omnibus
alijs strenuis & religiosi militib. debetur æterna in ecclesia sancto-
rum gloria. Ignauis & timidis militibus, impijs, auaris, blasphemis,
luxu perditissimis & leuissimis nebulonibus proditoribusq;, quo-
rum ignauia gula libidine & impietate perẽt hodie regna præclara
& subuertũtur florẽtes respub. debetur ignominia sempiterna, ac
Deus maledixit huiusmodi pfigatis nebulonib. in sæcula seculorũ.

*Militum et
militiæ com-
mendatio.*

*Iniusta bel-
la.*

Ergo non licet bella gerere nisi contra hostes ac sceleratissimos
incurabilesq; homines. Iniustissima bella sunt, quę suscipiũtur con-
tra socios, & contra innocentes, aut apud quos spes est respiscentiæ.
Iniusta bella sunt etiam ea quę non suscipiuntur iusto modo, nec
ob res grauissimas. Omnia prius tentanda sunt quàm experiẽdum
armis. Non sunt petendi termini alieni: non opprimenda libertas
aliarum gentium uel tibi subiectarum. Non sequendus hic est affe-
ctus ullus abripiens mentem & seducens, qualis est libido domi-
nandi, auaritia, muncrum cupido, inuidia & si quis huius generis al-
lius affectus est. Medela quidem est bellum, sed periculosa & fune-
sta qualis est incisio aut resectio membrorũ. Ardet manus, & pericu-
lũ est ne & brachium inardescat, atq; totus extingatur homo: nõ re-
secas tamen manũ, nisi prius expertus omnia, intellexeris, nulla alia
ratione

ratione mederi posse morbo. Ita non nisi desperatis rebus tandem bella conuenit suscipere, ut meminerint tamen principes ne quid sero nimis.

Adeo enim à iustis bellis non abhorret uerbum Dei, ut & leges belli dicter, & exempla bellorum prudentiumq; & fortium imperatorum suppediet plurima. Leges contexuntur Deuter. 20. cap. utiliter & necessariæ, sed & claræ, ut mea non indigeant expositione. Vulgares & ex scripturis peruntur hæ leges. Locum habeat ante omnia religio in castris, & primum quidem. Nam ipse dominus bellis adhibuit sacerdotes, religionis ueræ ministros. Valeant in castris perinde ut in urbibus æque leges: uiuant sub disciplina honeste iuste & sancte milites. Etenim non ex Deo, sed diabolo exortum est quod uulgo iactatur, Sileant inter arma leges. Eligatur imperator et dux belli pius, iustus, sanctus, fortis, prudens et felix, quales apud ueteres fuerunt Iosue, Dauid, Iudas Machabæus, Constantinus, Theodosius, Mascelzer & multi alij. Huic addatur manus selecta. Nam milium habendus est delectus, ne exercitus sit turba imbellium & imperitorum hominum, uel perfidorum & blasphemorum consceleratorumq; nequam & ebriosorum gulonum porcorumue grex. Non in multitudine hominum consistit uictoria, sed in gratia Dei & in manu delecta. Vulgare est, Vbi multitudo ibi confusio. Magni & innumerabiles exercitus conculcant semetipsos. Experientia magistra hoc ipsum discimus quotidie & exēpla omnium seculorum id testantur. Porro improbantur modis omnibus milites ignaui. Semper itaq; agat miles Christianus aliquid, sit strenuus, fidelis, laboriosus, centurionibus obsequens, nullam negligat occasionem, exerceatur in disciplina militari: non sit mollis, sed fortis, non sit crudelis & truculentus, sed seuerus & clemēs, suis quibusq; temporibus. Quod seruare potest ne perdat. Præ omnibus autem rebus non negligat & extra periculum & in ipso periculo preces ad dominum iuges. Cum Deo auspicietur omnia, sine Deo nihil tentet prorsus: sinistram experius fortunam, ne despondeat animum: fortuna usus feliciore, ne offeratur sed agat Deo gratias clemēterq; utatur uictoria: à Deo pendeat prorsus, neq; aliud cupiat magis quam defensam rempubl. leges, religionem, iustitiam, innoxios. Mirum scio uidebitur multis hæc me postulare à milite, quæ alioqui uidentur, ut uulgo dici consuevit, postulari à religioso aliquo. Quasi uero irreligiosi & impij soli queant esse milites. Sunt certè pleriq; tales. Sed quales oro fructus merimus hodie ex huiusmodi semente? Vincimur à Turcis, lumbum sumus omnibus genibus, pereunt & Mahumetismo sub-

Leges belli dictauit uerbu Dei.

Milites pij nō sunt impij.

DE PRÆCEPTO DECALOGI VI.

Quales olim milites Christiani. duntur regna, & inexplicabilibus in diē malis inuoluimur. Quales uero olim fuerint milites qui ex ecclesia aut numero Christianorum sese dediderunt militiae, uel ex unica, sed memorabili, colligere possumus historia, quam hisce uerbis perstringit ad Scapulam Tertullianus, Marcus quoque Aurelius in Germanica expeditione Christianorum militum orationibus ad Deum factis, imbres in siti illa impetrauit. Quando non geniculationibus & ieiunationibus nostris etiam siccitates sunt depulsæ? Tunc & populus acclamans deo deo reddidit. Hæc ille. Copiosius autem & plenius eandem historiam retexit beatus Eusebius lib. eccles. hist. 5. cap. 5. dicens, M. Aurelium fratrem Antonini Cæs. bella inferentem Germanis & Sarmatis, tradidit historiam, cum siti eius periclitaretur exercitus, æstuantem & quærentem quid facto opus esset, reperisse in legione quadam milites Christianos, quibus (sicut & nostris mos est) flexis genibus obsecrantibus exaudisse Deum supplicationes eorum, & subito contra omnium spem largissimis imbribus profusis, exercitus quidem periclitans, pro quo orauerant Christiani, suam sedatam: hostes uero qui iam exitialiter iminebant fulminibus crebris & cœlitus delapsis ignibus effugatos. Quod factum refertur quidem & ab historicis gentilitium. Sed quod nostrorum orationibus id impetratum sit non refertur. Quippe apud quos etiam cætera miracula quæ à nostris gemoratur & apud Græcos Apollinaris, qui etiam ipsam legionem pro insignis facti miraculo, mutato nomine uocitaram dicit ab Imperatore Fulmineam, Tertullianus addit Marci imperatoris epistolam, ex quibus colligimus milites Christianos non tantum ad orandum fuisse quondam propensos, sed iustissimos quoque, & uitæ sanctimonia claros. Quis enim ignorat Iacobum apostolum dixisse? Multum ualeat deprecatio iusti efficacis. Helias homo erat similibus obnoxius affectibus ut nos sumus, & precatioe precatus est & cœlū dedit pluuiam, & terra dedit fructum suum. Manifestissimum est itaque milites ueteres fuisse uiros religiosissimos. Nostri quia alieni sunt à religione, imò hostes religionis uere, pro uictorijs reportant clades & subuersiones urbium. Neque immerito hæc patiuntur ciues, quia confidunt in huiusmodi milites nepharios. Id enim perinde est ac si fiduciam suam collocarent in ipsos diabolos, quos milites isti fecerunt superstitate immundicia crudelitate & artibus pessimis.

Exempla uero militiae sanctæ & iustæ & optimorum imperatorum sine

rum siue ducum exhibet nobis uerbū Dei innumera ferē. Abraham *Exempla*
 pater noster modico instructus exercitu insequitur quatuor orbis *militie*
 potentissimos reges siue prædones, fundit & fugat hos, suos autem *imperatorū*
 cum ipsorum facultatibus recuperat & restituit, gratias agens Deo *ex scriptis*
 auctori insperatæ uictoriæ. Moses cum Iosue sternunt reges circiter 24.
 triginta nouem, puniunt infanda scelera seueriter, & populum sibi
 creditum collocant in terram promissam à Deo. Iudices populi Isra-
 elitici memorabilia gesserunt bella, contra ethnicos & infideles, ac
 his infregere tyrannidem impiorū, impie exercitam in populo Dei,
 ac hunc suæ libertati & religioni restituerunt. Venit hic & Samuel
 propheta cōmemorandus inter illustres populi Dei duces. Præstan-
 tissimus dux fuit Ionathas Saulis filius, singulare pietatis specimen.
 Dauide uero nullus est præclarior. Debellauit hic Palæstinos, Idu-
 mæos, Syros & bonam orientis partem, bello prosequutus iniurias,
 bello item uindicans libertatem & mala innumera à populo Dei
 propulsans. Et tamē qui hæc fecit dicitur esse uir secundum cor Dei
 imō & pater domini nostri Iesu Christi secundum carnem. In poste-
 ritate Dauidis plurimos inuenias clarissimos bellatores & duces for-
 tissimos, Abiam, Asam, Iosaphat, Amasiam, Osiam, Ezechiam, & al-
 ios multos. Iudas Machabæus inter hos non habet postremum
 locum, qui tam strenue pro legibus Dei, pro cultu Dei, & pro popu-
 lo Dei pugnauit, tandem & in acie pro religione & republica ceci-
 dit. Non adijciam his exempla Constantini, Gratiani, Theodosij &
 aliorum insignium in hac re uirorum. Scripsere de his & alijs S. Au-
 gust. in fine lib. 5. de Ciuitate Dei, & copiose Orosius in historia sua
 libro 7. à 28. cap. ad finem usq;. Sufficiunt hæc pijs magistratibus.
 Hactenus de Bello à magistratu gerendo & de Vsu gladij disserui,
 de quo etiam quædam obiter sparsi in sermone quo quintum præ-
 ceptum enarraui.

His absolutis demonstrabimus magistratum geri posse à *Christia-*
 stianis hominibus. Eam autem demonstrationem iccirco illis *nus potest*
 xam, quod Anabaptistæ homines furiosi & alij quidam *gerere ma-*
 reipublicæ extructores, hæc à nobis allata hactenus oppugnantes *gistratum.*
 contendunt Christianum non posse fungi magistratus officio: eo
 quod Christiani nec contendant in foro, nec occidant quenquam,
 neq; bello res ablatas repetāt aut iniurias illatas uindictent. Et quan-
 quam his suis quibusq; locis responsum sit, colligam tamen aliquot
 argumenta in compendium, ex quibus uir politicus & Christianus
 contra furores & somnia Anabaptistarum intelligat, si uocetur ad
 munus magistratus, & posse & debere ipsum in suscipiendo & ge-

DE PRÆCEPTO DECALOGI VI.

rendo magistratu seruire Deo. Quod enim fingunt doctrinam euangeliij è mediò tollere defensionem & quæ defensionij sunt con-
finia, toto errant cælo. Nam ueritas aliud tradit.

Quæcunq; enim diuinitus sunt ordinata ad hominum salutem ac incolumitatem, adeo non dedecent Christianum hominem, si ijs utatur & ijs se accommodet, ut si huiusmodi respat, non sit futurus uerus Christianus. Nam Christiani cuiusq; prima & maxima cura est, salutem & incolumitatem hominũ summa promouere diligens-
tia. Est autem magistratus non ab ullo homine, sed ipso Deo ordi-
natus ad salutem & incolumitatem hominum quemadmodum di-
sceris uerbis testatum est à prophetis & apostolis. Paulo præsertim ad Roman. 13. Quis autem inde non colligat Christianum cum lau-
de & gloria fungi posse magistratus munere?

Præterea nemo negauerit, scio, Christiani hominis esse fidem, nõ modo uerbis, sed ipsis operibus, iustitiæ imprimis ac misericordiæ ar-
testari, curare item modis omnibus quæ publicæ pacis & tranqui-
lilitatis sunt, insuper facere iudicium & iustitiam, ueri uiduas pupila-
los orphanos ac asserere oppressos. Occasionem quoq; locum & tra-
ctionẽ non spernit, nõ fugit, nec reijcit, per quæ illa opera beneficia de
exercere potest. Ideoq; Christianus nequaquam officium
seu officium magistratus. Est enim magistratus officium facere iu-
diciũ & iustitiam & curare pacem publicam.

Iam uero indubitatum & superius demonstratum est Mosen Sa-
muelem Iosue & Dauidem nõ excludi à Christiano nomine. Cum
autem isti gesserint magistratum, quid prohibebit obsecro uel ho-
die hominem uere Christianum fungi officio magistratus? Quid
quod in nouo testamento celebrantur uiri egregij & ipsi constitui
in magistratu & non depositi propter ueram religionem ab officio.
De Iosepho Arimathæo sic legimus apud Lucam, Ecce uir nomine
Ioseph decurio (Marcus habet honestus senator) erat uir bonus & iu-
stus, nec consenserat consilio & facto eorum, oriundus ab Arima-
thæa ciuitate Iudæorum, qui expectabat & ipse regnum Dei. Ob-
seruate obsecro quam illustre sit hoc testimonium. Ioseph est decurio
uel senator, & senator quidem honestus. Idem sedit in eo senatu &
inter illos iudices, qui condemnant Christum, sed quia non con-
sensit in ipsorum sententiam, non imputatur innoxio parricidium.
Idem prædicatur esse bonus iustus & de eorum numero, qui expe-
ctant regnum Dei, id est, de numero Christianorum, interim decur-
rio siue senator est & manet in urbe Hierosolymorum. Licet ergo
Christiano fungi magistratus officio. Huc pertinent exempla de
Aethiopia

Aethiopico principe, Actorum 8. cap. de Cornelio Centurione Act. 10. cap. & de Erasmo quaestore arario urbis Corinthiacae Rom. 16. 2. Timoth. 4. Caeterum cupimus anabaptistas scripturis euincere aut demonstrare quod obijciunt istos ad fidem conuersos deposuisse iram & gladium. Nos enim superius adductis S. Augustini uerbis ex responsione S. Ioannis baptistae qui & ipse praedicauit euangelium demonstrauius milites baptisatos nequaquam depositos esse ex officio, aut praecipuum eis per Ioannem ut desererent militiam.

Obijciunt aliud, dominum se subduxisse dum populus cogitaret ipsum creare & salutare regem: id quod non fecisset, nisi uellet suo exemplo omnibus Christianis commendare humilitatem, ac ueluti praecipere ne unquam sibi patiantur gubernationem reipub. imponere. Adijciunt his illas domini sententias, Regnum meum non est ex hoc mundo. Item, Reges gentium dominantur eis, uos autem non sic. Caeterum fugit dominus populum, non rationem sanam sequentem & uoluntatem Dei facere parantem, sed affectibus caritatis & quaerente ea perficere quae uentris erant. Quia enim paucauit eos mirabiliter, ideo arbitrantur hunc sibi futurum regem commodum, qui possit suos subditos nullo sumptu facto cibare. Praeterea non uenerat dominus noster in terris regnaturus, more huius seculi, quem admodum imaginabantur Iudaei, somniantes Messiam instar Solomonis regnaturum, & sicut metuebat Pilatus. Ideo recte dicit dominus, Regnum meum non est ex hoc mundo. Ascendit enim in caelos, confedit ad dexteram patris, subiecit sibi regibus & toto mundo, in quo regnat per uerbum & spiritum, quem & iudicaturus ueniet in fine seculi. Et quanquam neget Christus regnum suum esse ex hoc mundo, nullibi tamen negauit e mundo reges & principes in ecclesiam uenturos, qui in ea domino non tantum ut homines, sed etiam ut reges essent seruituri. Non possunt autem reges ut reges domino seruire aliter, quam ea exercendo propter quae uocantur reges. Et nisi reges Christiani facti in officio manerent gubernantesque regna secundum regulam & leges Christi, quomodo obseruaret Christus diceretur rex regum & dominus dominantium? Ergo quando dixit, Reges gentium dominantur eis: uos autem non sic, apostolis suis de primatu concertantibus est loquutus. Quasi dicat, Principes in orbe dominantes per meam doctrinam non deiciuntur e subsellijs uel ex cathedra & throno: manet enim in mundo hoc adeoque in ipsa ecclesia magistratus. Hic regnabit. uos autem non sic: non regnabitis non eritis principes, sed doctores orbis & ministri ecclesiarum. Haec paucis ad Anabaptistarum obiecta respondimus,

Fugit dominus dum uoluit ipsum creare regem.

Regnum meum non est ex hoc mundo.

Vos autem non sic.

DE PRÆCEPTO DECALOGI VI.

De officio
subditorū.

quæ alias sæpe copiosius dissoluimus. Istis autem omnibus demon-
stratum abunde existimo Christianum non posse tantum sed debe-
re etiam si legitime offeratur, recipere magistratus munus.
Priusquam uero disputationem huius loci concludamus subij-
ciemus iam paucis quod nam sit officium subditorum quod cuiq;
suo debent magistratui. Principio subditorum est sancte reuerenter
& honorifice, non abiecte & uulgariter sentire de principibus uel
magistratibus suis. Reuerentur ac uenerentur hos ueluti legatos et
ministros æterni Dei. Exhibeant eis etiam foris honorē cuiq; regno
& patriæ consuetum. Turpissimū est si subditi indecenter se gerant
erga dominos suos. Cæterum opinio uel falsa uel leuis & prouisa
de rebus uel personis concepta, contemptum rerum & personarum
parit. Colligenda sunt ergo clara aliquot scripturæ testimonia, & o-
mnium cordibus inferenda, ex quibus enascatur & conseruetur ius-
ta existimatio seu auctoritas magistratus. Caueant hic principes &
optimates ne impura & indecenti uita contemnendos irridendosq;
se præbeant, atq; ita sua culpa auctoritatem amittant omnem in po-
pulo. Certe ipse dominus Deus principes ac magistratus populi
suo nō dedignatur nomine appellans ipsos Deos. Loci extant Exo-
di 21. & Psal. 82. Apostoli nominarunt eos Dei legatos & ministros.
Loci extant 1. Pet. 2. Rom. 13. Quis uero nō magnificat deos Deiq;
legatos & ministros, per quos salutem populi operatur ipse Deus?
Qui legatum spernit, spernit illum qui misit legatum. Qui honorat
legatum, uidetur ipsum honorem exhibuisse leganti magis quam
legato. Præterea dicit Solomon Prouerb. 16. Diuinitio in labijs re-
gis, ideo in iudicio non præuaricatur cor eius. Et Eccles. 8. Meum est
obseruare præceptum regis & rationem habere iuramenti Dei. Item
Prouerb. 24. Time dominum fili mi & regem, & non immisceas te
illis qui defectores sunt. Repente enim confurget perditio eorum.
Nam & Paulus dixit, Quisquis resistit potestati, Dei ordinationi re-
sistit: qui autem resistit, iudiciū sibi accipiet. Huius generis con-
textui quædam & in 5. præceptum.

Deinde orent subditi pro principibus & magistratibus suis, ut
Deus ipsis sapientiam, prudentiam, fortitudinem, temperantiam, ius-
ticiam iustamq; seueritatem, clementiam, & reliquas uirtutes heroi-
cas dare, ducere item in uis suis & seruare ab omni malo dignetur:
quo tranquille & honeste uiuamus in hoc seculo. Id poscit à subdi-
tis S. Paulus ad Timotheum 1. cap. 2. & Ieremias in cap. 29. Verba a-
liàs recitauimus. Valde segnes & incurij sunt hic multorum ani-
mi, ideoq; experiuntur sæpe quod nolunt, & quod dolent. Sed merito.
Si enim

Si enim officium suum facerent sedulo ardentem orando pro magistratu, meliora experirentur. Quam uero feruidum fuerit studium precandi pro magistratu in ueteri ecclesia, colligere licet, uel ex his Tertulliani uerbis, quæ in Apologerico eius cap. 30. sic leguntur: Precamur semper pro omnibus imperatoribus, uitam illis prolixam, imperium securum, domum tutam, exercitus fortes, senatum fidelem, populum probum, orbem quietum, & quæcunq; hominis & Cæsaris uota sunt.

Obediat item populus æquis & bonis magistratus legibus: *Obediētia.* Obediat autem sancte reuerenter & ex animo religioso, iam nō tantum obediens legibus ipsius ut legibus hominum, sed ueluti legibus ministrorum & legatorum Dei. Nam Petrus iubet nos obedire propter dominum. Et Paulus, Oportet esse subditos non solum obediētiā iram uerum etiam propter conscientiam. Id est non modo obediēdum est magistratui ne contemptus & inobediētiæ pœnas demus, sed ne peccemus in ipsum Deum, nostraq; conscientia nos sceleris admissi accuset. Ostendimus autem in 5. præcepto scripturarum testimonijs & exemplis non parendum esse impijs magistratibus impia & pugnantia manifeste cum uerbo Dei mandantibus. Maluerunt apostoli & primitiuae ecclesiae fideles homines concludi in carceres, relegari in exilium, spoliari facultatibus, proijci bestijs, ferri gladio & ignibus cremari ac laqueo præfocari, quam impijs obedire mandatis. Proconsuli Romano respondens beatus martyr & episcopus Polycarpus dixit, Docemur principibus & potestatibus his quæ à Deo sunt honorem deferre, eum scilicet qui religioni non sit contrarius. Et diuus Ioannes Chrysostomus ad Gainam dixit, Non licet Imperatori pietatem custodienti aliquid contra diuina mandata tentare.

Postremo pendat populus magistratui tributa, impendat cum poscit necessitas & ipsum corpus & uitam propriam pro incolumitate magistratus & patriæ quemadmodum in 5. mandato faciendum ostendi. Dominus in euangelio simpliciter dicit. Date Deo quæ Dei sunt & Cæsari quæ sunt Cæsaris. Damnantur merito qui hac parte sunt parci maligni & furaces. Debentur tributa magistratui ueluti merces laboris, & ueluti neruus publicæ tranquillitatis & utilitatis. Qui enim suo militat stipendio? Viuit quisquis ex eo labore, quem exercet. Laborat magistratus, laborat princeps in gubernanda republica & conseruanda hac in pace. Negligit sua priuata & domestica negotia, quæ alioqui uisum & necessaria uitæ suppeditarent: iniquissimum ergo foret nisi a leretur aut certe iuaretur publicis sum-

DE PRÆCEPTO DECALOGI VI.

*Publicæ
opes.*

tribus. Præterea necesse est regna & respublicas iustis instructas esse opibus, quibus in bello, in fame, in incendijs alijsq; calamitatibus publicis utantur uel ad reparationem collapsorum, uel ad depulsio- nem grauiorum calamitatum. Nihil nunc dico de publicis ædifi- cijs conseruandis, utpote mœnijs, turribus, uallo, fossis, portis, ponti- bus, itineribus, fontibus, aquæductibus, prætorio & foro alijsq; id genus innumeris. Sunt etiam publicæ personæ, apparitores, uigiles & similes alix plures, publico alendæ stipendio. Ac nisi in promptu sit pecunia, nullum regnum nulla respub. stabit incolumis diu. Er- go qui tributa negant, mercedem laboris negant, adde & tempbli- cam omnino subuersam & conculcatam uolunt. Qui in publicis operibus, sicuti quibusdam mos est, segnes & ignaui sunt, non pec- cant in unum aliquem dominum, sed in totam rempublicam. Ac ui- deas ferè segnes huiusmodi operarios, nulla aut modica uti diuina benedictione. Admonendi tamen hic sunt magistratus et principes, populum suæ fidei & suo imperio subdum diligant eiq; benigne parcant nec immoderatis auterant exactioibus. Id fiet si sint iugae- les, & ab omni abstineant luxu & superbia. Cogitet princeps bo- nus quanta sit iniquitas aulam redundare luxu & crapula, ciuitates autem ac uillas cruciari & absumi inedia. Cogitent reipub. præfides tributa & uectigalia, publica, non priuata esse bona. Odit Deus ex- pilatores. Odit Deus exactiones immoderatas. Maledicit Deus exa- ctoribus tyrannis: benedicit commodis & moderatis optimaibus. Plus efficit in pace & bello concordia iusta quàm pecunia iniusta. Et fortius quidem est regnum ualidiorq; respublica quæ amore & concordia principum & populi, non magno tamen thesauro repo- sito, commendatur, quàm quæ opes habet inæstimabiles, paruas & extortas è uisceribus ciuium, interim simultate & odijs dissidentia- bus inter se magistratibus & ciuibus. Nihil hic fingo. Experientia omnium seculorum testis est.

*Exactio-
nes.*

Hæc hæctenus de Magistratu ex occasione sexti mandati, Non occides, quanta potui breuitate complexus, proposui charitati ue- stræ declarans ob quid ille institutus à Deo, quodnam eius er- ga subditos & rursus subditorum erga ipsum officium sit.

Oremus iam dominum ut is benigne tam magi- stratu quàm subditis concedat cuiq; digne sua uocatione ambulare.

De tercio secunda tabula præcepto, quod in decalogo septimū est,
Non mox habebis. De Coniugio, contra adulterium & omnē in-
temperantiam, de continentia.

SERMO X.

PROXIMUM uitæ & corporibus nostris coniun-
ctio est cuiusq; hominis. Coniugio enim cōiunguntur duo
corpora ut fiant unum corpus. Dominus enim dixit,
Erunt duo in carne una. Tertio itaq; mandato & pro-
xime quidem post prohibitum homicidium, præcipitur de cōiugio
sancte colendo, item de sanctificatione uera corporis contra adu-
lteria, contra uagas libidines & incontinentiam omnem. Muniuntur
coniugia ut floreat apud bonos honestas castitas sancteq; educatur
liberi. Præceptum rursus duobus exprimitur uerbis, **NON MOX** *Præceptū*
HABERIS. Explicaturus hoc mandatum, Deo aspirante, dicam *Dei 7.*
primo de Coniugio sancto: deinde de Adulterio: hinc quæ sub no-
mine adulterij sint comprehensa atq; prohibita: postremo de Con-
tinentia.

Coniugium quod & matrimonium appellatur scædus & con- *Cōiugium*
iunctio est diuina uiri & mulieris, ex cōsensu mutuo sociata & ad- *quid sit?*
unata in hoc ut omnibus utentes communiter caste uiuant & edu-
cent in timore Dei liberos. Ac euangelium quidem appellauit con-
iugium coniunctionē diuinam, Dominus enim Iesus, Quod Deus
coniunxit ait, homo ne separet. Neq; licet matrimonium ad alium
referre auctorem quam Deum ipsissimum. Instituit hic alias bonas
& necessarias hominibus ordinationes per angelos suos & delectis-
simos homines, sed matrimonium absq; ulla interueniente persona
media ipse Deus instituit, legibus muniuit, primos coniuges ipse
copulauit, ipse copulatis uere summus sacerdos benedixit.

Ex his liquido possumus colligere præstātiā seu excellentiam *De dignita*
matrimonij. Deus enim hoc instituit, & in paradiso quidem insti- *te & præ*
tuit, tunc quando nullis adhuc miserijs obnoxius esset homo. Non *stantia con*
uidebatur Adam in paradiso commode & satis suauiter uicturus, *iugij.*
nisi ipsi esset adunata coniunx. Non est bonum, ait Deus, ut homo
sit solus, faciam illi adiutorium, quod ei cohabitet. Adduxerat enim
Deus ad Adamum omnia animantia quæ considerat, ut nomina
imponeret singulis: sed in omnibus nihil erat quod concupisceret
Adam, abhorrebat animus & genius eius à coniunctione ipsorum.
Deus ergo sopore immisso ipsi Adamo, condit ex dormientis late-
re mulierem, quam ab ipso Deo conditore adductam protinus atq;
uidisset, exclamat, Hoc scilicet esse quale uelit, quod amare possit,

DE PRÆCEPTO DECALOGI VII.

consentiēte per omnia genio suo. Hoc nunc os, ait, ex ossibus meis, & caro ex carne mea. Inueni, inquit, inueni adiutorium conueniens mihi, mecum carne & sanguine ipsaq; substantia cōmunicans. Unde adhuc existit naturalis illa uirorum erga mulieres propensio: ac rursus igni aboletur naturæ humanæ repugnans cum bestijs execrabilium hominum commixtio & uenus præpostera. Inter alia adijcit dominus, Deferet uir patrem suum & matrem suam, & adhaerebit uxori suæ, eruntq; in carnē unam. At dudum intelleximus quanti fiat amor & studium liberorum erga parentes apud dominum: quanta diligentia hos præcipiat honorare. Necessè est itaq; coniugium longe diuiniſſimum esse institutum quod præfertur honorarentibus. Interim uero lege matrimonij non aboletur lex de honorandis parentibus, sed uia & ratio indicatur si forte parentes disſidia pergant excitare inter coniuges, quid hi agant, non patiantur se diuelli, interim in alijs & per cætera honorent parentes. Sancti patres nostri coniugij legem custodierunt & coniugium ipsum conluerunt sanctissime. Nec puduit, sanctum Dei spiritum multis recensere & describere matrimonia ipsorū. Nam primus & præstantissimus in sacris literis liber, Genesis appellatus, in matrimonijs sanctorum describendis bona parte consumitur. Nec piget ipsum seruum Dei incomparabilem Moſen commemorare coniugij negotia & opera, ueluti pura & egregia quæ hodie iudicantur à multis esse sordida & putida. Honorauit & cōmendauit ipse Christus (in coniugio quidem, sed ex purissima uirgine natus naturalis Dei filius) nuptias dum in nuptijs primum suorum signorum edere dignatur, & tale quidem signum quod ostendit, dominum posse amara coniugij reddere dulcia, & inopiam subleuare diuitem copia. Apostoli ut mariti fuerunt ad exemplum patriarcharum, regum, principum, sacerdotum & prophetarum, ita præcipuus inter eos Paulus clamat, Honorabile est inter omnes coniugium, & cubile impollutū. Scortatores autem & adulteros iudicabit Deus. Dicit coniugium esse honorabile apud omnes, nimirum gentes. Pauca enim inuenias quæ non maxime laudant nuptias. Xenophon arbitratur inter omnia Dei instituta uix aliud inueniri coniugio pulchrius & uilius, Musonius, Hierocles & alij sapientes præci coniugium usque adeo necessarium putant ad bene & commode uiuendum, ut uita hominis extra matrimonium uideatur manca. Illi ipsi mala & incommoda matrimonij ex coniugibus nō coniugio deriuant. Bonum enim est coniugium, sed multi bono non bene utuntur, ideoq; abusus sui meritis luunt pœnas. Quis enim nesciat ebrietatis mala nō referenda esse

da esse ad saluberrimam Dei creaturam uinum, sed ad ingurgitationem uerius atq; prauam cupiditatem hominis bona Dei creatura abutentis: Quod egreditur ex corde hominis, ait in euangelio dominus, nō quod ingreditur per os coinquinat hominem. Huc pertinet quod apostolus Christi Paulus sanctificationem tribuit conubio. Cubile enim, inquit, impollutum est. Et alibi testatur sanctificari intercedente matrimonio incredulum maritum per fidelem uxorem: asserit præterea liberos è coniugio natos esse sanctos siue mundos. Nam & Christum idem statuit exemplum conjugalis amoris: deniq; mysteria Christi & ecclesiæ adumbrat per coniugiū, rem uiq; diuinam per typum sanctissimum & Deo probatissimū. Vnde alio in loco idem apostolus dicit eorum doctrinam plane dæmoniorum esse doctrinam, qui prohibent contrahere matrimoniū. Inde rursus consequens est eam doctrinam esse diuinam, quæ liberum permittit coniugium omnibus, ipsumq; commendat & colit.

Præstantia & dignitate matrimoniꝝ intellecta, inspicimus iam causas, ob quas diuinitus institutum est matrimonium. Deus pro bona sua natura omnia sua instituta dirigit ad bonum & utilitatem hominum uberrimam. ergo & matrimonium instituit ad conseruationem generis humani, deniq; ut commoda ornata & suauis esset hominis uita. Verum redigi possunt causæ omnes ad numerum ternarium. Principio Deus ipse dicit, Non est bonum ut homo solus sit, faciamus ergo adiutorium quod coram ipso sit, uel ei cohabitent. Prima ergo causa instituti coniugij est hominis commoditas, nimisrum ut uita eius sit suauior & commodior. Non enim uidebatur Adam satis feliciter & suauiter uicturus, nisi adiuncta coniuge. Ea appellatur non impedimentum aut malum necessarium, ut poætæ quidam mulierum osiores & malæ bestię nugati sunt, sed adiutorium uel brachium uiri. Ac ex Gentilibus, quod tamen mirum uideri poterat, Antipater in Sermone de Nuptijs protulit, quod mirū in modum huc quadrat, & quale nam brachium aut quale adiutorium coniunx sit, exponit, Quisquis uxorem, inquit, & liberos non expectus est, uerissimam & geminam beneuolentiam ignorat. Vndique que commiserunt conjugalis amor, cum non solum opes & liberos & animam, sed etiam corpora soli coniuges cōmunia habeant. Ideo Euripides, deposito mulierū odio quo laborabat, hos uersus scripsit, Coniunx in ægritudinibus & sinistra fortuna, marito Suauissima est, si domum honeste inhabitet, Iram suauiter mitigans & molestias Animi iucunditate leuans ac fraudes amicorum.

*Causæ con
iugij.*

*Mulier est
uiri bra-
chium.*

DE PRÆCEPTO DECALOGI VII.

Quemadmodum enim si quis unam habens manum alicunde & alteram indispiscatur, aut unico pede utens, etiam alium aliunde acquirat, facilius multo aliquid apprehendere, aut quo libuerit ire potest: ita qui uxorem duxit facilius fractur salubribus & uilibus uitæ commo ditatibus. Nam coniuges pro duobus oculis quater nos habent, & pro duabus manibus totidem alias, quibus unâ iunctis facilius agent opus manuum. Proinde fessis alteris reliquæ suum officium præstabunt. Coniugium ergo quod unius membri uice ex geminis coalescit felicius omnia administrare in uita poterit. Hæc omnia Anupatri sunt. Hierocles uero in libro suo de Nuptijs, Vtilis est, inquit, cum muliere conuictus etiam præter liberorum procreationem. Primum enim externis laboribus attritos suscipit officiose tractans & omni cum studio recreans. Deinde animi tristitiæ obligationem inducit. Tristiores enim uitæ casus & in uniuersum omnis sollicitudinis aut negotij agentibus nobis, circa forum, rus aut inter amicos, non facile feruntur necessarijs occupationibus admixti: ex peditis autem inde & domum regressis, animoq; in otium & libertatem suam restituto leuiores fiunt omnia, & hac occasione nos angere desinunt. Nec profecto uxor molestia est, imò res molestas ipsa leuat. Nihil enim usque adeo onerosum est quod maritus & uxor non facillime ferant concordēs, & communi opera quicquid est ferre uolentes. Et reliqua.

Procreatio & educatio sobolis. Secunda instituti matrimonij causa est procreatio sobolis ad conseruandum genus humanum, & educatio liberorum in timore domini. Nam benedixit dominus Adæ atq; Euz ac dixit, Crescite & multiplicamini & replete terram. Paulus item apostolus ad Titum, Anus docero, ait, ut honesta doceant, quo intelligentes ac modestas reddant adolefcentulas, ut maritos suos diligant, ut liberos ament, ut sobriæ sint, domus custodes, bonæ, subditæ suis uiris. Et iterum ad Timotheum, Adam non fuit deceptus, ait, sed mulier seducta fuit, salua tamen fiet per generationem liberorum, si manserit in fide & dilectione & sanctificatione cum castitate. Cæterum inutilis foret generatio nisi accederet & educatio liberorum. Præterea quæ uere liberos diligit, educat ipsos in timore domini. Et hinc profluit maximus in rempub. & ecclesiam fructus. Accedit item per plurimum gloria ac cultui Dei, cum prouenit ex sancto coniugio maximus hominum numerus uere Deum agnoscentium inuocantium colentiumq;.

Cubile in cõiugio impollutum. Terciam causam instituti matrimonij huiusmodi uerbis commemorat apostolus, Propter supra uitanda suam quisq; uxore habeat, & suum quæq; uirum habeat, Bonum quidem esset & commodum nullam

nullam contingere mulierem cœlibemq; uiuere hominem, sed quia
 hoc non omnibus datum est, sicut in euangelio ait dominus, ac uirt
 quosdam aut plerosq; ferè carnis concupiscentia, dominus coniu
 gium uelut medelam instituit, testante apostolo rursus atq; dicente,
 Qui se non cõinent, contrahant matrimonium. Nam satius est ma
 trimonium contrahere, quam uri. Discimus hic concubitus natura
 lem cum propria coniuge non reputari à Deo pro culpa aut pro im
 munditia. Fornicationis opus est immunditia, quia pugnat cum le
 ge diuina. Coniugium uero permisit Deus & benedixit ei, ergo san
 ctificantur coniuges benedictione Dei fide & obedientia. Nec des
 sunt hic nobis argumenta & testimonia clarissima Pauli. Is enim ad
 Hebręos dixit, Honorabile est inter omnes coniugium, & cubile im
 pollutum: scortatores autem & adulteros iudicabit Deus. Verecun
 de locutus est apostolus, ac per cubile intellexit concubitus coniu
 galem, quem testatur esse impollutum. Quod autem mundauit De
 us, quis oro immundũ dixerit? Quis negauerit mundis omnia esse
 munda? Recte ergo de his iudicans in Nicena Synodo Paphnuti
 us confessor & episcopus dixit castitatem esse concubitus cum uxo
 re propria. Neq; uero puduit uerecundissimum Christi apostolum
 leges de his ferre. Scribit enim, Vxori uir debitam beneuolentiam
 reddat: similiter autem & uxor uiro, Vxor proprii corporis ius non
 habet sed maritus. Similiter & maritus proprii corporis ius non ha
 bet, sed uxor. Ne frauderis uos inuicem, nisi quid fiat ex consensu
 mutuo & pro tempore, ut uacatis ieiunio & precationi: & rursus
 in unum conueniatis, ne tentet uos sathanas propter intemperan
 tiam uestram. Clara sunt hæc apostoli uerba nec ulla interpretatio
 ne nostra addita indigent. Idem apostolus ad Corinthios, Si duxe
 ris uxorem, ait, non peccasti. Item, Si uirgo nupserit non peccauit.
 Quid autem uirginitate præstantius purius sanctius? At non peccat
 uirgo, si uirginitatem sancto commutet connubio. Bene ergo Chry
 sostomus in homelia quadam, Primus, inquit, gradus castitatis est
 sincera uirginitas, secundus fidele coniugium. Sed & beatus Au
 gustinus nuptias uocat castitatem siue conuentiam, Locus extat de
 Bono coniugali cap. 19. & 20. item epistola 199. Ex hoc fonte dima
 nat honestatis publicæ portio maxima. Approbat enim Deus con
 iugia, improbat fornicationem & omnem immunditiam. Sancto
 suo instituto uult omnem turpitudinem à suis excludere fidelibus.
 Videant ergo sancti, magistratus in primis, ne hic sint segnes, sed ala
 cres, sancta tueantur coniugia, persequantur sæuerissime obscœni
 tates, fornicationes & omnem immunditiam.

Act. 10.

Titium 1.

1. Cor. 7.

Honestas.

Nemini Hæc ex scriptura sancta recitavi hucusq; paulo copiosius ut om-
prohibitum nibus manifestum facerem coniugium esse sanctum & iccirco eius
coniugium moderato sancto legitimoq; usu neminem posse inquinari: ergo o-
 mnibus quoq; esse permissum. Apostolus enim, Episcopus, inquit,
 sit unius uxoris uir, qui suæ domui bene præ sit, liberos habens fide-
 les. Nam & apostolos Christi apostolicosq; uiros sanctissimos eccle-
 siarum pastores habuisse uxores diuino & humano testimonio
 comprobatur. Neq; uero aliud post prauam doctrinam magis infi-
 cit ecclesiam omnemq; disciplinam subuerit ecclesiasticam, quam si
 ministri ecclesiarum, qui debuerant esse lumina, sint fornicarij & ad-
 ulteri. Scandalum hoc præ cæteris honestatem omnem fatigat atq;
 conspurcat. Sed de his in præsentiarum non statui prolixius & ple-

Vinculum nè disputare. His adijcio uinculum coniugij esse indissolubile &
coniugij in sempiternum, id est nunquã dissipandum. Fit enim ex duobus una
dissolubile. caro, unum corpus. Hoc si disseces, perdis. Quod ergo Deus coniun-
 xit, homo non separet. Ergo huius corporis eadem faciunt, qui ad-
 ulterium perpetrant. Diuortij enim admittit lex euangelica & lex
 humana inter maritum & adulteram. Neq; sit minor & leuior cau-
 sa, quæ inter cõiuges uinculum hoc dirimit quam fornicatio. Alio-
 qui maiores in euangelio non prohibuit esse diuortij causas, qui mi-
 norem permisit. Ac in ecclesia ueteri non unam fornicationem se-
 parationis causam fuisse testes sunt Christianorum principũ episto-
 læ atq; constitutiones. De quibus aliàs.

Quomodo Vt autem uinculum hoc sanctum coalescat firmitus, multum re-
contrahens fert si sancte legitime cum timore Dei & cum iudicio coeant coniu-
dum sit ma- gia. Ne sint inuita aut coacta, iungant prius animorum consentien-
rimonium tium genij quos postea coniungit professio consensus mutui & ex-
 terna confederatio. Iungantur qui non sunt propinquitate sangui-
 nis aut affinitatis disjuncti. Iungantur qui per leges diuinas atq; pa-
 tris, parentum consensu consilioq; accedente, coniungi possunt.
 Ad sit in contrahentibus mens sincera, quæ quærat incolumitatem et
 felicitatem perennẽ, hoc est quæ unice spectet uoluntatem Dei: ne-
 que admittat ulla parte prauos adfectus in consilium. Hierocles in
 lib. de Nuptijs, Imprudentia omnino grauis est, inquit, ut quæ res
 etiam per se faciles, onerosas efficiat, & inter alias uxorem quoque.
 Non paucis enim intolerabiles fuerunt nuptiæ: non quod sua cul-
 pa aut suapte natura talis sit cū uxore societas, sed quando ducimus,
 quas non oportebat, inde usu uenit, ut fiat intolerabilis illa socie-
 tas. Hoc sanè modo nuptiæ uulgo eueniunt. Non enim procreatio-
 nis liberorum, aut uitæ societatis gratia ducunt uxores: sed alij pro-
 pter

pter magnitudinem dotis, alij excellentia formæ, alij uero alijs istius
modi causis ducti, ceu malis consiliarijs usi, de ingenio & moribus
sponse nulla cura habita, in perniciem suam nuptias celebrant. Huc
peruenit quod Plurarchus in libello de liberis educandis parentes ad
monet, ut eiusmodi liberis suis uxores despondeant, quæ non sint
multo uel ditiores uel potentiores. Prudenter enim dicit Prouerbio,
Tuæ sortis uxorem ducito. Breuiter preluceat in his omnibus timor
Dei uerbum Dei & ardens ad Deum effusa precatio.

Cæterum non conuenit in legitimo coniugio plures esse quam *Contra po-
lygamiam.*
duos, qui constringantur unum sub iugum. Polygamia enim usur-
para patribus nostris citra culpam, nullam nobis constituit legem.
Illuxerunt correctionis tempora & uenit in orbem Messias omnia
docens atq; reformans. Leges ergo coniugij idem ille reduxit ad
primam regulam & legem. Erunt, ait dominus, duo in carne una.
Et apostolus, Habeat quisq; suam uxorem, & quæq; suum maritum.
Nihil ergo ad nos pertinent greges concubinarum Solomonis.
Nihil ad nos pertinet quod Iacob legitur duabus coniugatus soror-
ribus, Interea secundas tertias aut etiam plures nuptias non damnat *Secundæ
nuptiæ.*
uerbum ueritatis. Generale enim est illud apostolicum adde & per-
petuum, Qui se non cõinent, contrahant matrimonium. Satius est
enim contrahere matrimoniũ, quam uri. Desumpta est ea sententia
ex illis euangelicis uerbis, Non omnes capiunt uerbum hoc: sed ij qui
bus datum est. Sunt enim eunuchi de utero matris sic nati: sunt qui ita
facti sunt ab hominibus: & sunt qui seipsos castrauerunt propter re-
gnum cœlorum. Qui potest capere capiat. Ergo qui non potest ca-
pere, uxorem quoties necesse est, ducat.

Imprimis uero scire refert quomodo colamus matrimoniũ, quo *Quomodo
colendum
matrimo-
nium.*
dirigant omnia sua coniuges, quid agant in coniugio, & quomodo
animati esse debeant erga hoc sanctum Dei institutum. Ea de re pau-
cula, sed maxime necessaria capita recensebo, singulis suppeditas oc-
casionem plura & maiora cogitandi. Principio teneat coniuges pro-
re certissima competissimamq; se esse in opere Dei cũ uiuunt in con-
iugio, se placere Deo, & rem gratã Deo facere, idq; propter uerbum
Dei, quo benedixit huic uiuendi generi ac sanctificauit omnes con-
iuges fide in hoc opere & instituto Dei uiuentes. Ergo cum coniu-
gati molestias, ex matrimonio consequentes, perferunt patienter, dũ
laborant fideliter, dum ea faciunt decenter quæ opera uel officia sunt
coniugum, ueluti dum uxor amat maritum, dum ei inseruit pro offi-
cio, dũ parit cũ dolore liberos, dum genitos fouet & magna diligen-
tia multoq; labore educat: dũ maritus uxorem diligit, uxori mutuam

DE PRÆCEPTO DECALOGI VII.

præbet operam ac in domo per omnia fidelem agit patremfamilias: non minus in his placent Deo, quam cum in sacrum procedentes cœrum, uerbum Dei audiunt & dominum adorant. Nam opera illa coniugij non minus reputantur pro bonis operibus, quam ipsa eleemosyna, iustitia et pax. Opus itaque fuerit coniugibus ante omnia uera fide in Deum authorem coniugij, ita enim per fidem placebunt domino. Hæc non urserunt monachi, quæ tamen iubentur urgeri in uerbo Dei, suam potius fictam sanctimoniam & sua uora supra astra extulerunt.

*Fideles
sine coniu-
ges.*

Deinde requiritur à coniugibus ut memores datæ & acceptæ fidei se mutuo non fallant perfide, sed fœdus initum & fidem datam sancte seruent, & seruent quidem sincere animò & corpore. Nemo admittat in animum concupiscentiam alienam aut odium fastidiumue coniugis. Et corpus tuum, quisquis maritus es, non tuum, sed uxoris est, sicut & uxoris corpus, non uxoris tuæ, sed tuum est. Rapinam committis & furum si alienum bonum sustuleris aut ab hero proprio abalienaueris alterique communicaueris. Sit mens coniugum integra & corpus illibatum. Pollicetur quisque dum sacra cerimonialia iniurat & dedicat coniugium sub obsecratione diuini nominis coram Deo & ecclesia se fidem coniugi sancte seruaturum, hac & non alia ulla usurum muliere, huic uni adhaerere illamque diligere & fouere uelle. Hanc fidem datam quisquis uiolauerit perfidus est, diuini uiolator fœderis & sanctæ ueritatis.

*Cohabitandum cum
scientia.*

Nec satis est si sis fidelis, nisi etiam sis humanus & cohabitans uiri cum scientia, ut ait S. Petrus. Sit maritus uxoris caput, mens uidelicet sapientiæque commodus moderator, uix dux, cõuictor iucundus, monitor in rebus omnibus opportunus, defensor fidus. Uxor sit obediens, ut uideamus membra parere capiti, præbeat se agendam & regendam uiro, non spernat æqua mariti dogmata aut imperia. Cogitent se esse unum corpus uel membra unius corporis. Discant ergo ex gubernatione corporis humani quomodo sese gerant in conubio. Nobilitiora membra non contemnunt ignobiliora, sed eis deferunt magis ac laborẽ leniunt & auxiliũ conferunt. Ignobiliora suscipiunt nobilitiora, nec istis inuidet quicquam. Membra non collidunt aut affligit membrũ, sed mutuo se fouent omnia, & defendunt se iniuce ab iniurijs. Talis sit inter coniuges mutua cõnexio & operatio & beneuolentia & charitas, tale studium & confortium. Ideo enim ex corpore uiri desumpta est mulier, ut suum corpus colere & amare pgeret maritus. Ideo etiã apost. Sic debent uiri suas diligere uxores, ait, ut sua ipsorum corpora. Qui diligit suam uxorem, seipsum diligit. Nullus enim unquam

Ephes. 5.

in quã suã ipsius carnẽ odio habuit: imò enurit & fouet eam, sicut & dominus ecclesiam. Quid quod apostolus eodem in loco ipsum Dei filium & sanctam ecclesiam, coniugans exemplum statuit, requirens à marito ut diligit uxorem suam sicut Christus dilexit ecclesiam: uxor uero ita obseruet maritum, eundemq; diligit sicut ecclesia Christum? Eo exemplo non est aliud in toto hoc orbe sanctius & uehemētius. Nullus enim amor Christi amore in ecclesiam maior: nec alia inuenitur obseruatio castior quã ecclesiæ erga Christum. Requiritur ergo à coniugatis ut ardentissime & sanctissime se ament mutuam. Omnibus utantur communiter, bonis simul & malis: idem trahant iugum, alter alterius onus portet. Breuiter, sint unius corporis membra. Alibi descripsimus hæc officia copiosius, dum conscripsimus Institutionem Christiani matrimonij.

Postremo educant liberos in sancta disciplina & timore Dei ad salutem domus propriæ & totius reipublicæ. Paulus, Volo, inquit, iuniores nubere, liberos gignere, domum administrare. Hoc enim est honestum & acceptum coram Deo. Porro de educatione liberorum dixi sermone quinto huius Decadis. Viliissimum est autem hæc parte matrimonium cum suæ cuiusq; domui, tum uniuersæ reipublicæ: ut iam non commemorem & cultum & gloriam Dei propagari quam iustissime, si uidelicet liberi non tantum generentur, sed et sancte instituantur à parentibus in timore domini & in omni pietate. Hierocles, Veiles, inquit, esse nuptias assero. Primum quidem quia diuinum reuera fructum producant liberorum generationem qui nobis & ualentibus adhuc, utpote consanguinei, in omnibus negotijs opem ferunt, & etate confectis senioq; pressis boni sunt auxiliarij: familiares quidem in secunda fortuna lætitiæ socij, in aduersa uero condolentes rerum tristium successores. Et reliqua. Antipater uero, Hominem, ait, ingenio ciuili præditum commune negotium patriæ oportet augere. Nam alia ratione ciuitates seruari non possent, nisi optimi quicq; ciues & generosorū filij, prioribus tanquam arboris pulchræ folijs marcescentibus & desluentibus, uxores tempestiue ducerent, & liberos ceu generosa quædam germina patriæ successores relinquerent, ut ipsam florere semper & in uigore perpetuo durare efficerent, nunquam hostibus oppugnatu facilem fieri pro uirili sua molientes. Hoc igitur sibi scopo proposito ut & uiui & defuncti patriam tueantur & adiuuent, nuptias contrahere maxime necessariū, ac in primis conueniens æstimant, cum omnia quæ requiruntur à natura perficere cupientes, tum illud apprime quod salutem & augmentū patriæ, ac multo magis diuinū cultū attinet, &c.

*Gignant et
educant liberos.*

DE PRÆCEPTO DECALOGI VII.

*A religioe
auspicanda
coniugia.* Cum autem tanta ad beate feliciterq; uiuendum momenta habeat iustum matrimonium, nõ præter causam auspicantur hoc à religio- ne fideles. Certè primo parentum nostrorum coniugio protinus ab initio benedixit dominus, qui & eos copulauit. Vnde receptus est in ecclesiam Dei mos, quod qui matrimoniũ contraxerunt, priusquam cohabitent in templum domini ueniant, ubi sub inuocatione diuini nominis & in medio interpellantis ecclesiæ copulantur & benediciuntur à ministro Dei sub nomine Dei. Proinde locum primariũ in coniugio habent assiduæ coniugum preces ad Deum, ut hic dignetur facere maritos sapientes, religiosos, modestos, benignos, probos, laboriosos & patientes amantesq; uxorum: uxores uero obsequentes, placidas, castas, fidas, diligentes maritos & liberos, æconomicas & fecundas. Quanta enim uel ex unico matrimonio prauo & corrupto existant mala, nemo unus explicauerit. Conturbantur hoc familiæ, perit pudor & facultas omnis, corrumpuntur liberi, offenditur imò irritatur Deus, malum ingens datur uniuersæ reipublicæ. Proinde sedulo orandus Deus ut benedicat omnibus coniugibus, quo nomen eius sanctum incolumitasq; reipublicæ incrementa accipiat.

*Contra ad
adulterium.* Descendo iam ad Adulterium, quod huiusmodi scelus est, quo ad alteram accedit maritus, uel uxor ad alterum diuertit cui corporis sui imò maritalis corporis copiam facit. Blandiuntur sibi quidam existimantes nulla se teneri culpa adulterij, si consuetudinem habeant cum libera aliqua puella uel non maritata, rursus si mulier se prostituat homini nondum coniugato. Fornicationem hoc non adulterium esse contendunt. Sed scriptura diuersum iudicat. Accedis ad alteram, adulter es: fidem fallis, perfidus es: corpus tuum non tuum, sed uxoris corpus est, proinde alienæ corpus hoc impendens, adulterium committis. Si coniugatus cum maritata cõcumbis, peccatum adulterij conduplicas. Grauißimis supplicij hoc statim à rerũ exordio puniuntur est, Pharaõ rex Aegypti Saram Abrahæ uxorem deduci iussit in aulam ut ipsa ueretur uxore, ratus illam Abrahæ sororem esse. Sed scriptura, Afflixit autem dominus, ait, Pharaonem & domũ eius plagis magnis propter Saram uxorem Abraham. En punitur rex Aegypti plagis grauißimis propter adulterium: interim ignorauit rex Saram esse uxorem Abrahæ: quantæ ergo plagæ illis paratæ sunt, qui scientes & uolentes impudenter committunt adulteria? Ad *Gen. 12.* Abimelechum regem Palaestinarũ dicit dominus, En morieris propter mulierem quam tulisti à marito suo. Atqui abduxerat & hic rex *Gen. 20.* Saram nesciens esse uxorem Abrahæ. Ioseph sollicitatus ab uxore *Gen. 39.* herili

herili ad adulterium, simpliciter dicit, Quomodo designarem ingēs hoc malum siue flagitium, quo & in Deum peccarem? Singula uerba suum pondus habent. Nam grande scelus est adulterium. In libro enim Iob, ipse Iob sic pronunciat, Si concupiscentiæ uxoris alienæ obnoxium fuit cor meum, & ad ostium sodalis mei sum infidiat, nimirū ut corrumpere uxorem eius, scortū alterius sit uxor mea, & rem habeant alij cum ea. Hoc enim grande flagitiū est & iniquitas capitali actione persequenda. Ignis enim est qui ad interitū usque deuorat, ac omnem prouentū meum euellit. Dicit Iob se non modo non perpetrasse adulteriū, sed ne tentasse quidem unquam alienam corrūpere uxore. Profitetur nephas siue grande scelus esse adulteriū, quod mereatur ut adutero sua quoque corrūpatur. Addit adulterium ignem esse funditus absumentē ac deuorantē omnia, denique iniquitatem esse capitali actione persequendam. Nam & Solomon moralium sapientissimus, Num quispiam in sinu suo, inquit, ignē fouet, ut uestimenta sua nō adurantur? Aut incedet quis super prunas ut pedes eius non adurantur? Sic qui ingreditur ad coniugem proximi sui, culpa non uacabit quisquis tetigerit eam. Non reputant probro furi, si esuriens furetur ut uitam sustentet. Sed deprehensus septuplum rependit & uniuersam rem familiarē expendit. Qui autem adulterium committit cum muliere excors est, & qui hoc facit, animam suam perdit. Verbera insuper & ignominia inuenit, cuius opproprium nunquam poterit deleri. Maritus enim incensus zelotypia cum ei offertur uindicandi occasio, non parcat: neque ullius intercessoris faciem suscipit, nec munera quantumuis magna admittit. Plurima certe in his Solomonis uerbis considerata ueniunt. Principio ut fieri nequit quin adurat ignis uestem si in ueste gestetur: ita impune nemo commiserit adulteriū. Deinde collatio fit inter furem & adulterum: non quod furtum defendatur, sed quod fures licet sint ignominiosi, minus tamen peccare, quā adulteri uideantur. Potest enim satisfacere fur restitutione ei cui suffuratus est aliquid: adulterium recompensari non potest. Et quis non malit sibi arcam funditus euacuari a furibus, quam adamatam uiciari uxorem? Præterea appellatur à Solomone adulter excors & insanus. Adulterium iudicatur esse scelus morte dignum, & infamia ineluibilis. Nam dominus ipse in lege non tantū dicit, Ne committas adulterium: sed alibi quoque addit, Et uir qui adulteriū cōmittit cum uxore alicuius, qui adulterium inquam cōmittit cum uxore proximi sui, omnino moriatur adulter & adultera. *Leuit. 20.* Ac pœna hæc capitalis non est uel sublata uel mutata à Genibus. Notissima est enim lex Iulia

Iob 31.

Proverb. 6

DE PRÆCEPTO DECALOGI VII.

Romanorū, quæ iubet adulteros plecti capite. Viguit ea lex Hieronymi adhuc seculo, sicuti colligere licet ex historia, quam is conscribit de muliere adultera septies icta. Nec certe mirū est adulteriū apud profanos fuisse, & esse uel hodie iuxta leges capitale. Nam scelus est multifarium. Principio enim perfidus est adulter. Fidem enim coram Deo & ecclesia palam datam sub diuinæ & adorandæ trinitatis obsecratione, & ministro Christi manus uel dexteras coniugū conserente, fefellit atq; uiolauit. Deinde furtum & rapinam admisit. Nam cum adultera sui corporis copiam facit alteri, non suum quidem, sed mariti corpus prostituit inquinat & perdit. Quibus accedit quod spurij ex adulterio nati, non raro hæreditates adeunt cum legitimis liberis æquis portionibus. Id quod fieri non potest citra maximam legitimorum liberorū iniuriam. Spoliantur enim iniustissime debita hæreditate, diuiditurq; ei cui nullo iure debetur. Præterea mala exoriuntur innumera ex adulterijs. Ergo cum hydra sit multorum capitum, lex diuina & humana non præter rationem adulteros supplicio capitis puniuit.

David ad-
ulter.

Suaues uero illi sunt homines, si dijs placet, quibus adulteria lusus esse uidentur. Illi ipsi pro se facere credunt Davidis adulterium, & quod dominus noster propitius fuisse legitur adulteræ in ipso scelere deprehensæ. Quare non animaduertunt illi ipsi quanta seueritate in Dauidem cælestis animaduersum sit? Polluitur mox funesta domus Davidis incestu fædo. Amnon enim uiciat per uim sororem suam Thamarem. Protinus & parricidio infamatur crudelissimo, Absolone Amnonem fratrem iugulante in conuiuio. Idem ille Absolon Davidis filius corrumpit aut uiciat patri uxores, idq; in proptulo, omni posito pudore. Expellit patrem ex regno quem & trucidare festinat. Agnoscit hic merito se tanta propter admissum adulterium & parridium sustinere. Tandem in pugna occiduntur populi multa millia. Vix restituitur regno David, ac restitutus perpetuam agit pœnitentiam. Mirum uero si pergant adulteri porro pro se Dauidis exemplum ad iucere. Saluator noster non uenit iudex sed saluator in mundum, neq; usurpauit sibi alicubi ius gladij. Quis ergo miretur adulteram non esse ab eo damnatam ad lapides? Dicebat tamen, Nemo te condemnauit? quasi non impugnaturus, si lata fuisset, condemnationis sententia. Non enim uenit patrocinarum adulteris, neq; ut legē solueret, sed ut impleret. Quod si adulteris adeo placet adulteram illam nō esse condemnatā à domino, placeat clausula qua terminatur historia, dicere domino, Vade & posthac ne peccaueris. Desinat ergo & ipsi adulterijs seipso coingnare et perdere.

Saluator
absoluit ad
ulteram.

Dominus

Dominus in lege sua Adulterium quidem nominauit, sed omnes libidinis & luxus species, omniaque ea quæ ad libidinem incitant & fomenta præbent, intellexit, quæ non minore seueritate & iustitia quam adulterium prohibuit Dominus in euangelio prohibet non modo opus adulterij extrinsecum, sed ipsam affectionem & cupiditatem animi libidinosam, Audistis, inquit, quod dictum fuerit antiquis, Non committes adulterium, At ego dico uobis, quod quicumque aspexerit uxorem alterius ad concupiscendum eam, iam adulterium cum ea commisit in corde suo. Ibidem docet eruere oculos & amputare manus, nimirum extinguere in herba exurgentes affectiones immundas ne in ipsum opus erumpant. Prohibetur ergo hoc mandato omnis affectio immunda, omnis immundicia & turpitudinis oris & corporis totius. Prohibetur fornicatio seu scortatio, quæ dicitur esse congressus solui cum soluta. Is putatur à multis uel modicum uel nullum esse peccatum. Sed diabolus huiusmodi homines sic animat sic fascinat & impellit. Doctrina enim euangelica & apostolica longe aliud docet. Nam apostoli in synodali illa epistola sua missa ex urbe Hierosolymorum ad omnes gentes manifestissime prohibent fornicationem. S. Petrus scortationem inter foedissima numerat scelera, à quibus quam alienissimos uult esse Christianos. S. Paulus, Fugite, inquit, scortationem. Item, Ne fornicatione inquinemur, sicuti quidam illorum inquinati sunt, & conciderunt uno die uiginti tria millia. Pugnat fornicatio cum fœdere dei quo is nobis, & nos cum Deo cohæremus. Sed & Deum gloria sua spoliât scortatio, templumque Dei polluit foedissime. Audiamus super ea re apostolum testificantem atque dicentem, An nescitis quod corpora uestra membrum sunt Christi? Num igitur tollens membra Christi, faciâ scorti membra? Absit. An nescitis quod qui adglutinat scorto unum corpus est? Redigentur enim duo, inquit, in carnem unam. At qui adglutinat domino unus spiritus est. Fugite scortationem. Omne peccatum quod fecerit homo extra corpus est: sed qui scortatur, in proprium corpus peccat. An nescitis quod corpora uestra sint templa eius qui est in uobis spiritus sancti: quem habetis à Deo & non estis ipsi uestri iuris? Nam empti estis precio. Ergo fornicatio excludit fornicatores ex regno Dei. Idem enim apostolus, Neque scortatores, ait, neque adulteri, regni Dei hereditatem accipient. Ideoque alibi ne nominari quidem inter Christianos sustinet fornicationem, tantum abest ut fornicet lupanaria que tulisset seruus Iesu Christi. Præterea opplet totum corpus uarijs morbis scortatio, exiit cultores suos omni facultate atque substantia, redigit ad extremam paupertatem & miseriam, adigit

Que amplius prohibetur sub adulterij titulo.

Fornicatio

Act. 15.

1. Pet. 4.

1. Cor. 10.

1. Cor. 6.

Ephes. 5.

demum ad desperationē. Adobruit autem omni ignominia: cuius rei uium exemplum statuitur in sacris literis fortissimus Israelitarū Samson. Proinde in loco & tempore omnes admonet Solomon sapientissimus ut fugiant scortorum suauiloquia. Definunt enim in uenena & hominem præcipitē agunt in abyssum malorū.

Stuprum.

Prohibetur hac lege & stuprum siue uiolatio uirginū, item raptus quo liberi parentibus per uolentiam corrumpuntur & abducuntur. Differunt inter se stuprum ui factum & stuprum sine uolentia factum. Dinam Iacobi filiam uiciat Sichem, & quamuis corruptā sibi matrimonio iungi cuperet mutaretq; religionem, confoditur tamen à fratribus Dinæ Leui & Simeone, totaq; ciuitas subuersa & cruore cæcorum oppleta diripitur. Historia legitur Gen. 34. Propter stuprū Iuliani præfecti filiaē illatum à rege Roderycho Gotho Hispaniam tenente, uniuersa penē Hispania igni & cruore commixta est. Volaterranus enim Geograph. lib. 2. Roderychus tres annos regnauit, inquit, cuius scdā libido finem attulit Gouhorum non tam generā quā pacifico imperio, Saracenis superuenientibus. Nam cum filiam cuiusdam Iuliani præfecti, qui Tingitanam administrabat prouinciam, uitiasset, dolor domesticus patrem ad ultionem sollicitauit, loci fretum commoditate. Quare Iulianus clam ex Aphrica Saracenos euocat: qui anno salutis 714. duce Muzza, misso à Mirmomelino eorum tunc rege, per angustias Herculei freti ingresso, biennij spatio omnem ferē Hispaniam occupant præter Astures. In quo temporis spatio dicuntur ad septies centena hominum millia bello utrinque absumpta. Cecidit in eodem bello cum omni sua nobilitate rex uirginitæ concubina à Gabaonitis ciuibus Beniamitarū 25000, ut iam non commemorem eos qui ceciderunt ex undecim tribubus, quorū numerus peruenit ad 40000. Neq; ullis obscurum est reges urbe cictos Roma, & Troiam decennali bello (cui oriens & occidentis inuoluebatur) fatigatam, tandem funditus euersam esse, quod Tarquinius ui oppressisset Lucretiam, & Alexander Paris è Græcia abduxisset: alienam coniugem Menelai Helenam. Exempla innumera suppeditant omnia ferē secula. Semper enim iustissimus Deus editis exemplis declarauit quam irascatur uirginum constupratoribus ac raptoribus mulierum. Ideoq; leges & supplicia grauissima in huiusmodi nebulones sunt constituta. Raptum siue stuprum ui factū capitaliter puniunt leges. Non uiolento constupratori præcipit Deus Ducas & dotes. Aliud alitæ leges statuunt. De quibus plura traduntur in iure Ciuili.

Imprimis autem prohibetur Incestus Incestū uocant illegitimam Incestus.
coniunctionem contra sanguinis honorem. Cetus enim zona est
nuptialis quam gerebant sponsæ, significans iustas nuptias. Germa
ni uocamus hoc scelus *Blütschand* uicium scilicet sanguini uel con
sanguineis illatum. In Leuitico post gradus inhibitos, subiungit do
minus, In his omnibus ne polluamini. Nam in hisce omnibus gen
tes polluantur, quas ego eijcio ante uos. Et hinc contaminata est ter
ra & ego uisitauit iniquitatem eius super eam, & terra ipsa euomuit
habitatores suos. Vos igitur custodite statuta & iudicia mea, & ex om
nibus istis abominandis rebus, nullā designabitis. Nam quicumq;
sic fecerit, excindetur. Et in 20. cap. Leuit. statuit contra incestus sup
plicium capitis, quod non mutarunt leges ciuiles seu imperatorix.

Prohibetur item abominandum nephas Sodomia & commixtio Sodomia.
cum brutis. Apertissimas habemus contra hæc in Leuitico cap. 18. et
20. expressasq; leges. Habemus item sæuerissimum, sed iustissimum
supplicium ab ipso iustissimo Deo sumptū de Sodomitis. Nā igne
et sulphure ferente cælitus demisso fœditissimos homines in cineres
redegit ac cineres abluuit maris mortui undis, ne superesset de nepha
tiss hominibus uel fauilla. Arserunt præterea integræ urbes & agri
fertilissimi. Neq; enim oportebat uel tanullū superesse de rebus etiā
scelertissimorum hominum. Locus nomen obtinuit Maris mortui.
Vnde necessario colligimus Deum iustissimum minime parsurum
gentibus simili scelere implicitis, tamen si dissimulet ad tempus. Abo
lebuntur incēdio cū ipsæ tum res ipsarū: ardebunt apud inferos æter
nū, nec aliud de eis quā infamis remanebit memoria. In theologia
enim domini nostri Iesu Christi legimus, Et descendit ignis à Deo e
cælo, & deuorauit eos: & diabolus qui seducebat eos, missus est in
stagnum ignis & sulphuris, ubi & bestia & pseudopropheta crus
ciabuntur die ac nocte in sæcula sæculorum. Apo. 20.

Prohibentur præter illa etiā omnia quæcumq; incitant & illicunt Illecebræ
ad libidinem prohibitam. Huius generis sunt cultus corporis immo prohibite.
dicius, consortium prauum & luxuriosum, gula uel crapula & ebrie
tas. Nam Ezechiel inter alia, Hæc fuit iniquitas Sodomæ, inquit, fa
stus, copia ciborum, felicitas & otium. Ad libidinem incitant carmi
na spurca uel audita uel lecta, cantilenæ obscenæ, chori uel choreæ
lasciux, spectacula impura, exempla & colloquia fœda. Damnat
ergo hæc lege conniuentes & fouentes aut etiam mediante atq; co
pulantés fornicarios homines. Impio dicit Deus in Psalmis, Quare Psal. 50.
assumis testamentum meum in os tuum? Cum odio habeas discipli
nam, & uerba mea post te reijcias? Si uidebas furē currebas cum eo,

DE PRÆCEPTO DECALOGI VII.

& cum adulteris portionem tuā ponebas, &c. Punit ergo ista omnia in sceleratis iustus dominus, unū quodq; pro magnitudine sua. Sunt enim alia peccata alijs grauiora. Adulter est qui cōcupiscit in animo suo uxore alterius: sed idem peccat grauius si eū opere pergat complere scelus, grauius rursus si cōpleat, & adhuc grauius si repetat. Ita peccat quidem adulter, sed peccat is quoq; qui iuuat adulterū, qui defendit. Peccat grauius scortator, sed grauius peccat qui se pollut in incestu, grauiissime omniū qui cōmunicat cum abominandis Sodomitis. Præcipitur itaq; hoc mandato septimo uerecundia, pudor, sobrietas, temperantia, castitas & honestas publica, deniq; uera animi & corporis sanctimonia. Restat iam ut aliquid dicamus de Continentia.

De continentia.

Abstinencia ab alienis abstinemus ne cui eripiamus suum. Temperantiam uolunt continentia patere latius. Nam hanc illius partem faciunt. Ego simpliciter Continentiam oppono intemperantiæ aut incontinentiæ. Est enim uirtus & animi uis à spiritu Dei accepta, quæ comprimit affectus, nec quicquam permittit uoluptatibus illicitis. Hæc exercet se & locum habet in sermone hominum, in uoluptate etiam concessa, in uestibus, in habitatione seu ædificijs, in cibo & potu, ac in rebus quoq; alijs. Nos enumerata duntaxat in præfenti excutiemus.

Continentia lingue.

Principio requiritur à nobis ut linguam nostram contineamus neq; laxemus ipsam in contumeliam gloriæ Dei aut in proximi nostri detrimentum. Sit sermo hominis Christiani honestus, utilis & sale conditus, sit profusus alienus à scurrilitate, leuitate, mendacio, à turpitudine & obscenitate. De lingua multis egit beatus Iacobus in sua epistola capite 3. In primo capite, Sit omnis homo, ait, uelox ad audiendum, tardus ad loquendum, tardus ad iram. Ex Paulus, Omnis sermo spurcus, inquit, ex ore uestro ne procedat, sed si quis est bonus ad ædificationem, quorū opus est, ut det gratiam audientibus, & ne contristeris spiritum sanctum Dei, per quem obfirmati estis in diem redemptionis. Item, Scortatio & omnis immundicia aut auaricia ne nominetur quidem inter uos, sicut decet sanctos, aut obscenitas aut stultiloquium aut urbanitas, quæ non conueniunt, sed magis grauiarum actio. Ne quisquam decipiat uos in uerbis sermonibus. Propter hæc enim uenire solet ira Dei in filios inobedientes. Nam et alibi ex Menandro hanc prorulit sententiam, Corruptunt mores bonos colloquia praua. Sed & uiri animus inspicitur in sermone, Ex abundantia enim cordis os loquitur. Ergo si alibi uspiam hic imprimis conuenit Christianos esse continentes & sobrios.

Concessit

Concessit quidem dominus homini uoluptates. Licet enim ad *Concessa uoluptas.*
sobrietatem ornare uestibus corpora, & iisdem ab eis depellere fri-
gus. Concessit amplexus conjugales sanctos. Concessit contra in-
temperiem ecclī habitationes commodas, nec flagitat ut pecudū aut
beluarum instar per agros & syluas oberremus. Concessit ad neces-
sitate adeoty ad incundam facietatem cibos atq; potiū. Concessit
otium quietem atq; somnum mirabiliter uires etiam deficientes re-
parantem. Proinde cum illis fruatur & illa percipit illisq; cum hone-
sta uoluptate delectatur uir pius, agat Deo gratias, moderate & cum
timore Dei illis utatur. Non enim peccat contra dominum. Abusu
illarum rerum ingratitude & intemperantia peccatur.

Nam quid permissum sit cōiugibus superius exposui in hoc eo-
dem sermone ut idem reperere non sit necessarium. Solomon dicit,
Laxare cum muliere adolescentiæ tuæ: sit hæc amata cerua & caprea
gratiosa: amores eius omni tempore te reficiant: in amore eius dele-
ctare iugiter, &c. Interim contineat se quisq; ab omni abusu & in-
temperantia: ac sicubi postularit necessitas secubent coniuges, iuxta
Pauli consilium: uel audiant Ioseph prophetam dicentem, sanctissi-
mate ieiunium, congregate cœtum: egrediatur sponsus de cubiculo
suo & sponsa de uelo suo.

Vestes sint mundæ & honestæ iuxta morem patrium, nisi is sit cor- *Continen-*
ruptissimus, regant & ornent: nihil in his sit sordidum aut hypocri- *tia in ue-*
ticum, nihil peregrinum leue & indecorum. Non puduit apostolos *stitiu.*
Christi primarios Petrum & Paulum bene longas leges ferre de or- *1. Pet. 3.*
natu & uestibus mulierum: quod hoc hominum genus ferè insolē- *1. Tim. 2.*
tius se hic gerat. Cogitet quisq; fidelium quid se deceat, non tam ex *Titum 2.*
tōnditione & statu, quam ex religione. Luxus in re qualibet impro-
batur Christianis. Quorsum uero atinet uestes, quæ ut contegant
corpus consumuntur, discindere, nisi quod anatomia ineptissima
aperimus & omnium oculis exponimus quales simus apud nos
iplos domi nostræ in pectore, discissi uidelicet, laceri, uani, leues &
integri parum? Ac uestis è lino uel lana parata non minus contegit
& ornat hominem, quam Damascena aut holoserica, imò onerant
& deformem te reddunt, quæ te non decet & luxuriosa sunt.

In ædificijs non prohibetur mundicies & necessitas, sed splendor *Continen-*
& excessus. Ac splendida illa ædificia raro construuntur sine paupe- *tia in ædi-*
rum oppressione aut iniustitia graui. Ieremias adducit dominū lo- *ficijs.*
quentem contra regem Iuda atq; dicentem, Væ qui ædificat domū
suam in iniustitia, & cœnacula sua non in iudicio, qui utitur seruitio
proximi sui grauis, & mercedem eius non reddit ei: qui dicit, Aedifi-

cabo mihi domū latam & cœnacula spaciōsa: qui aperit sibi fenestras et facit laquearia arcuata ex cedro pingitq; synopide. Num regnarum te putas quod cum cedris contendis? An non & pater tuus edidit & bibit & executus est iudicium & iustitiam: & bene illi erat tunc? Nemo ergo nostrū ex rapina & sudore pauperum exiruat aedes magnificas, Inhabitet quisq; domum sua professione & sua conditione decentem. S. Hieronymus luxum etiam in templis damnat. Nec uis deo quid splendida ædificia conferant homini quam ingens malū. Aegerrime auellimur ex palatijs, his ergo metum mortis conduplicamus. Patriarchæ certè inhabitauerunt tentoria testificantes se hic esse exules, patriam autem inquirere aliam, nempe cœlestem.

Continētia
in cibo &
potu.

Continētia in cibo & potu non requirit odium cibi & uini, sed ut illis utamur moderate ad necessitatem, non ad ingurgitationem. Damnatur in scripturis gula crapula comessatio atq; ebrietas, & hæc imprimis. Nam ex ebrietate feruntur mala inexplicabilia, nempe scelera innumera, morbi graues, egestas & miserix. Solomon, Apud quem est uxor, ait, apud quem est dolor? apud quem contentiones? apud quem nugæ? apud quem uulnera sine causa? apud quem rubedo oculorum? Apud eos nimirum qui uina sectantur, apud eos qui ueniunt inquitstrum ubi miscetur. Noli contemplari uinū cum rubet, & cum splenderit in uetro color eius: ingreditur blande & in nouissimo mordet ut coluber, & sicut regulus uenenū diffundet. Nō cōmemorabo omnia quæ uel ex gentibus contra crapulam & ebrietatem proferre possem. Vnus Solomon pleriq; cōprehendit modo

Cōtra ebri
etate Chris
ti.

recitata sententia. Præterea qui non audit Christū, quem putas alium in orbe terrarum auditurum? At hic in euangelio sub parabola diuitis epulonis mirabili euidētia pingit quem finem fortiantur epulones. Apud eundem Lucam taxans nostri seculi, hoc est proxime diem iudicij præcedentis crapulam & ebrietatem, Sicut accidit in diebus Noe (ait) & Loth, edebant & bibebant usq; ad diem quo ingre diebatur Noe in arcam & Loth exiret è Sodomis: tunc uenit diluuiū & pluirigni & sulphure de cœlo & perdidit omnes. Addit idem, Cauete uobis ne quando grauentur corda uestra crapula & ebrietate, & curis huius uitæ, subirusq; ingruat uobis dies illa. Tanquam laqueus enim superueniet super omnes qui sedent super faciem totius terræ. Vigilate itaq; omni tempore deprecantes ut liceat uobis effugere ista omnia & stare ante filium hominis. Atq; utinam plures hanc auream cœlestem & diuinam admonitiōē saluatoris scriberent non tantū in omnibus aulis & hospitijis ubi exhibentur conuiuia, sed in cordibus singulorū. Quoniam enim ebrietas regnum nostrō

nostro seculo apud omnes ferè gradus siue ordines sexus & ætates
obtinere, experimur in diem mala illa quæ ebrijs minatus est domi-
nus apud Isaiam in cap. 5. & 28. Ac metuendum est ualde ne ebrios
dies illa domini innumeros sit deprehensura ad suum ipsorum in-
teritum. Ergo qui aures habet ad audiendum audiat.

Non possum hic mihi temperare quin recitem C. V. quæ S. Mar. *S. Martini doctrina de*
tinus non Turonensis ille, sed Dumentis episcopus, sub Iustiniano *continentia.*
Cæs. florens, in libello ad Mironem Galliciæ regem de Continen-
tia scripta reliquit, Continentiam, inquit, si diligis circuncide super-
flua & in arctum desideria tua constringe. Considera tecum quan-
tum natura poscat, & non quantum cupiditas exoptat. Impone con-
cupiscentiæ tuæ frenum & modum, omniaq; blandimenta quæ oc-
culum uoluptatem trahunt reijce. Ede citra crudiratem, bibe citra
ebrietatem. Nec præsentibus delitijs inhærebis nec desiderabis ab-
sentes. Victus tibi ex facili sit, nec ad uoluptatem sed ad cibum acce-
de. Palatum tuum fames exciter, non sapores. Desideria tua paruo
redime, quia hoc tantum curare debes ut desinant: atq; quasi ad exem-
plar compositus diuinum, à corpore ad spiritum, quantum potes te
festina reducere. Si continentia studes, habita non amœne sed salu-
briter, nec dominum esse uelis nonum à domo, sed domum à domi-
no. Non tibi ascribas quod non eris, nec quod es, nec maior quam
es uideri uelis. Hoc magis obserua ne paupertas tibi immunda sit,
nec parsimonia sordida, nec simplicitas neglecta, nec lenitas langui-
da: & si tibi res exiguæ sunt non tamen sint angustæ. Nec tua desinas
nec mireris aliena. Si continentiam diligis, turpia fugito, antequam
accidant: nec quenquam alium uereberis plus quam te. Omnia to-
lerabilia præter turpitudinem crede. A uerbis quoq; turpibus absti-
neto, quia eorum licentia impudentiam uurrit. Sermones utiles ma-
gis quam faceros & amabiles ama, rectos potius quam obsecun-
dantes. Miscebis interdum serijs iocos, sed temperatos & sine detri-
mento dignitatis ac uerecundiæ. Nam reprehensibilis risus est si im-
modicus, si pueriliter effusus, si muliebriter fractus. Non erit tibi scur-
rilitas sed urbanitas grata, Sales tui sint sine dente, ioci non sine uir-
litate, risus sine cachinno, uox sine clamore, incessus sine tumultu.
Quies tibi non desidia erit. Et cum ab alijs luditur, tu sancti aliquid
honestiq; tractabis. Si continens es adulationes eura, siq; tibi tam
triste laudari à turpibus, quàm si laudaris ob turpia. Lætiore esto quo-
ties displices malis, & malorum de te existimationes malas ueram
tui laudationem ascribe. Difficillimum continentia opus est assen-
tationes adulatorum repellere, quorum sermones animum uoluptate

DE PRÆCEPTO DECALOGI VII.

resoluunt. Non eris audax aut arrogans. Submittes te, non proijce-
 es, grauitate seruata, Admoneberis libenter & reprehenderis patien-
 ter. Si merito obiurgabit aliquis, scito quia profuit. Si immerito, scito
 quia prodesse uoluit. Non acerba, sed blanda timebis uerba. Esto
 uitiorum fugax ipse, aliorum uero neq; curiosus scrutator neq; acer-
 bus reprehensor, sed sine exprobratione correptor, ita ut admonitio-
 nem hilaritate præuenias: & errori facile ueniam dato. Nec extollas
 quenquam nec deijcias. Dicentium esto tacitus auditor, audientium
 promptus receptor: requirenti facile responde, contemnti facile
 cede, nec in iurgia execrationesq; discedas. Si cōtinens es, animi tui
 motus corporisq; obserua ne indecori sint: nec illos ideo cōtemnas
 quia latent. Nam nihil differt si nemo uideat cum tu ipse uide-
 as. Mobilis esto non leuis, constans non pertinax. Cunctis esto be-
 nignus, nemini blandus, paucis familiaris, omnibus æquus. Rumoribus
 criminibus suspicionibus minime credulus uel malignus. Vanæ
 gloriæ contemptor & bonorum quibus præditus es ne sis acer-
 bus exactor. Rari sermonis ipse, sed loquentium patiens. Seuerus
 non sæuus, sed hilarem non aspernans. Sapientiæ cupidus & docti-
 lis quæ nosti sine arrogantia postulantii imparties: quæ nescis sine oc-
 culatione ignorantia tibi postula impartiri. Non conturbabit sapi-
 ens mores publicos, nec populū in se uitæ nouitate conuertet. Hæc
 de Continentia ex beato Martino episcopo recitauī hætenus. Oran-
 dus interim est dominus ut nobis spiritū suum largiatur per quem
 continentia uirtus apud nos in his omnibus floreat. Nisi enim hic
 nisi temperanter & sobrie uiuamus, Christiano nomine sumus
 indigni.

De Ieiunio Ad hunc locum pertinet etiam Ieiunij consideratio, quam pau-
 cis attingemus. Ieiunium Christianum est disciplina custodia ac ca-
 stigatio corporis, pro necessitate præsentī, sponte suscepta, qua humi-
 liamur coram Deo fomentaq; carnis corpori detrahimus ut pareat
 spiritui. Nam quandiu in hoc corpore uiuimus mortales, caro sub-
 inde rebellat spiritui tum uero maxime cum bene curata cute deli-
 ctijs afluimus. Proinde ieiuniū detrahit corpori omne id per quod
 incitatur & roboratur contra bona spiritus diuini dictata.

*Species ie-
 iuniorū du-
 plex.* Ac necessitas illa propter quam suscipitur ieiunium duplex est,
 publica & priuata, Publicam ob necessitatē suscipitur ieiuniū quan-
 do aliqua calamitas ecclesiam uel premir uel ecclesiæ imminet. Eius
 ieiunij exempla extant in prophetis apud Ioelem in cap. 2. & apud
 Ionam in capite 3. Vsurpatum est hoc ipsum adhuc apostolorū tem-
 pore:

pore: sicuti declarat lectio Actuum apostolorum. Ac uidentur huiusmodi ieiunia apud ueteres parū aut nihil abfuisse à luctu publico, adeoq; nihil aliud fuisse quam luctum. Exempla ubiq; in sacris occurrunt plurima, docentia quomodo se sancti humiliarint coram Deo agētes pœnitentiam ueram. Priuata ob necessitatem suscipit quisq; ieiuniū, cum sentit se uexari à cupiditate propria, ac huic mox detrahit materiam, quo minus inardescat. Nam in euangelio dixit dominus filios sponsi tunc ieiunare cum ab ipsis aufertur sponsus, in tempore uidelicet difficili. Nuptiæ significant uinculum quo connectimur cum Christo fide & spiritu. Hoc integro, perpetuo gaudet pius, Edit & bibit cum gratiarum actione & moderatione, quantum satis est, & lætatur etiam in his externis Dei donis: ubi uero sentit sponsum parare discessum aut excessisse ferè ex pectore, id est cum sentit spiritum insolentia carnis extinguī & fidem frigere, tunc preces & ieiunia instituit ut sponsum uel retineat uel discedere paratam retrahat.

Non amant autem ieiunia uel priuata uel publica nim. Non enim cogi sed libera hilari & spontanea mente proficisci uolunt. Ab iniuriis nihil fit perfectum. Hilarem datorem requirit Deus. Sint præterea ieiunia moderata pro locorum personarum periculorum aut tentationum ratione aut magnitudine indicta atq; suscepta, si non perpetua saltem crebra, donec liberemur. Sint aliena à superstitione & hypocrisis, sicuti docuit dominus noster in euangelio Matt. cap. 6. Huc quadrant mirum in modum S. Hieronymi uerba de ieiunio ad Nepotianum sic exarata, Tantum tibi ieiuniorū modum impone, quantum ferre potes. Sint tibi pura, casta, simplicia, moderata & non supersticiosa ieiunia. Quid prodest oleo nō uesci & molestias quasdam difficultatesq; ciborum quærere, carycas, piper, nutes, palmarum fructus, simitam, mel, pistacia? Tota hortorum cultura uexatur, ut cibario non uescamur pane, & dum delicias sectamur à regno cœlorum retrahimur. Audio præterea quosdam contra rerum hominumq; naturam aquam non bibere, nec uesci pane, sed forbittiuinculas delicatas & contrita olera berarumq; succum non calice sorbere sed concha. Proh pudor non erubescimus huiusmodi ineptijs, nec tædet superstitionis? Hæc Hieronymus. Constat autem hoc ieiunium hodie inter diuites & spirituales potissimū esse receptissimum. Porro finem habeant ieiunia Christiana hunc, humiliet se ecclesia aut peccator coram domino, obediat & subiciatur caro spiritui, minus obstetpat caro operanti iustitiam, & sit orantis intentio et affectus ardentior erga Deum. Ieiunium enim de eorum est nume-

*Qualia
sint ieiunia*

Finis ieiuniorum.

ro, quæ non per se sunt absoluta opera, sed ad aliud & propter alia instituta: ergo ieiunium est adminiculum quoddam orationis sanctorum & uirtutum omnium. Proinde legis in prophetis ieiunia ludæorum displicuisse domino. Nihil enim aliud quam ieiunabant, id est certo & itato tempore abstinere ab cibis consueuerunt, at à sceleribus interim non abstinere, sed laxabant nihil minus frena carni, cum reuera carni sua debuissent fomenta detrahere quo fuisset infirmior, spiritus autem in operandis bonis operibus robustior. Dicit itaq; dominus, Ego tale ieiunium nõ elegi: & quæ his subiungitur apud Isaiam in cap. 58 & apud Zachariam in cap. 7. & 8.

Verum ieiunium.

Certe apostolus Christi Paulus manifeste dicit, Esca nos nõ comendat Deo, neq; si comedamus aliquid nobis superest, neq; si nõ comedamus quicquam nobis deest. Non ergo ieiunat uere qui nihil aliud quam abstinere certo tempore à cibis certis, sed qui ideo abstinere ab omnibus fomentis carnis ut & carnem spiritui subiiciat & opera fidei charitatisq; Deo placencia perficiat. Proinde si cupis uere ieiunare, ede bibe dormi corpusq; cura ne insolescat, ieiuna ab omni peccato, nullum cibum sumas malitiæ, nullas capias uoluptatis epulas, nullo uino luxuriæ conalescas. Ieiuna à malis actibus, abstinere à malis sermonibus, contine te à cogitationibus pessimis. Nam & Basilus, Verum ieiunium est, inquit, à uitijs immunem esse, continentiam linguæ, iræ cohibitio, concupiscentiarum amputatio, obreftationis, mendacij, periurij, &c. Quemadmodum uero ipsa bona opera ex fide facta regnum cælorum non merentur (debetur hæc gloria unico Christi merito) ita neq; ieiunium ad opera bona adminiculum & subsidium, regnum Dei meretur.

De modo temporeq; ieiuniorum & delectu ciborum.

Iam uero uideo anxie de tempore modoq; ieiuniorum atq; ciborum delectu disputari à plerisq; theologis nostri seculi. Sunt qui statim ieiunia quadragesimæ, quatuor temporum & alia multa pro diuinitus institutis uentur ieiunijs. Sunt qui nullo modo ieiunasse aiunt, si edas carnem. Sunt qui certas designent ieiunio horas. Ego uero non uideo talia nobis tradi in scripturis diuinis. Nam dominus minus non ieiunauit in euangelio quadraginta diebus, sed in uniuersum ab omni cibo humano abstinuit sicut & Moses & Helias. Eo itaq; facto suo non tradidit nobis leges ieiuniorum. Præterea dominus in euangelio clare docet id quod per os ingreditur non potest luere hominem, sed quod ex corde egeritur. Puris omnia pura sunt. Et Paulus, Noui & persuasum habeo per dominum Iesum nihil esse commune per se, nisi ei qui existimat aliquid esse commune, illi commune est. Item, Qui uescitur non uescitẽ ne despiciat: & qui non ues-

non uescitur, uescientem ne iudicet. Deus enim illum (nimirum uescientem) assumpsit. iam etiam nouissimus est eiusdem Pauli locus in 1 ad Timothi. 4. cap. ubi prohibitionem ciborum appellat doctrinam demoniorum. Nec est quod quisquam nobis hic quicquam dicat de Tacianis & Encratitis. Hi enim in uniuersum bonam Dei creaturam infamabant. Paulus autem de illis loquitur qui tamen si cibum & coniugium in uniuersum non dant, tamen usum ciborum prohibent.

Huc accedit quod seculo mox apostolorum prædicationem insequo non legimus ulla de Ieiunio certas leges esse institutas, modo dum delectum ciborum & tempus præscribentes. Recitabo charitati uestræ. Irænei martyris uerba ex Ecclesiastica historia Eusebii, quæ ita habent, Non solum de die paschæ agitur controuersia, sed & de ipsa specie ieiuniorum. Quidam enim putant uno tantum die obseruari debere ieiunium, alij duobus, alij uero pluribus, nonnulli etiam quadraginta, ita ut horas diurnas nocturnasque computantes diem statuunt. Quæ uarietas obseruantia non nunc primum neque nostris temporibus cepit, sed multo ante nos, ex illis (ut opinor) qui non simpliciter quod ab initio traditum est tenentes, in alium morem uel per negligentiã uel per imperitiã postmodum decidere. Et tamen isti omnes licet in obseruationibus uariarent, fuerunt tamen nobiscum pacifici & sunt, nec dissonantia ieiunij fidei consonantiam rupit. Hæc ille. Porro illam ipsam diuersitatem fuisse adhuc in ecclesia regnante Theodosio iuniore circa annum domini circiter 453. testis est Socrates Constantinopolitanus in Tripert. histo. lib. 9. cap. 38. sic scribens, Sed etiam ciborum abstinentiam non similem habent. Nam alij omnino ab animatis abstinere: alij ex animantibus pisces solummodo comedunt. Quidam cum piscibus uescuntur & uolatilibus, dicentes hæc secundum Moysen ex aqua habere substantiam. Alij etiam caulibus & ouis abstinere noscuntur. Quidam siccum tantummodo pane uescuntur. Alij neque hoc. Alij usque ad nonam ieiunantes horam, sine discretione ciborum reficiuntur. Et innumeræ consuetudines apud diuersos reperiuntur. Atque idem ille Socrates suam super hac diuersitate sententiam adferens dicit, Et quia lectio nulla de hoc inuenitur antiqua, puto apostolos hoc singulorum reliquisse sententiæ, ut unusquisque operetur non timore aut necessitate quod bonum est. Hæc Socrates. Debet itaque ieiunia Christianorum esse libera non legibus irriterita, Apollonius quidam scriptor uetus & ecclesiasticus disputans contra Monachum hæreticum. Hic est, inquit, qui docuit nuptias solui, & qui ieiuniorum leges primus imposuit. Author Eusebius Eccles. hist. lib. 5. cap. 18. Et certe uelle omnibus regionibus & hominibus eandem ieiuniorum.

*Diuerfitas
ieiuniorum.*

*Ieiunia sunt
libera.*

DE PRÆCEPTO DECALOGI VII.

an̄i formam in tempore, modo, delectuq; ciborū præscribere, est desipere profus. Nam pro ratione cœli diuersissime affecta sunt corpora hominum, & idem cibus diuersæ complexionis homines non ad eadem incendunt studia. Piissimum ergo utilissimumq; fuerit ecclesijs, si omnes pastores ubiq; doceat sobrietatem & temperantiã ipsūq; ieiunium uerum: leges autem de ciborum delectu & temporis, præscribant nullas, sed liberum cuiuslibet regioni & homini permittant, qui haud dubie ab illis maxime sibi temperabit, a quibus ipse sibi periculum suæ integritati imminere sentit, ac eo præsertim tempore quo maxime insolescit caro aut magnum imminet periculū. Nam tempus ieiunij non prorogatur ad annos uel dies certos, sed ad remissionem aut insolentiam carnis uel tentationum & affectuum. Ita sanè ieiunia, ut sunt exercitia pietatis, maximam habent laudem in ecclesia.

Summa huius mandati septimi.

Hæc hæctenus de Ieiunio. Iam ut præceptum septimum concludam, prohibet hoc omnem intemperantiã, & præcipit sanctimoniam, deniq; singulorum membrorū totius corporis usum purum & legitimum. Vnde comprehenditur in hoc breui mandato bona pars doctrinæ Christianæ & apostolicæ. Paulus enim ad Thess. Ro. gamus uos, ait, & adhortamur per dominum Iesum, quemadmodū accepistis à nobis quemadmodum oportet uos uersari & placere Deo, ut abundetis magis. Nostis enim quæ præcepta dederimus uobis per dominum nostrum Iesum. Hæc enim est uoluntas Dei sanctificatio uestra, ut abstinereis à fornicatione, & sciat unusquisq; uerum suum uas (suum inquã corpus) possidere, cum sanctificatione & honore, non cum affectu concupiscentiæ, quemadmodū gentes quæ nō nouerunt Deum. Vltor est Deus de omnibus his quemadmodum & ante diximus uobis & testati sumus. Non enim uocauit nos Deus immunditiæ causa sed ad sanctificationem. Et mox, Deus pacis sanctificet uos totos ut integer sit uester spiritus & anima & corpus, ita ut in nullo possitis culpari in aduentu domini nostri Iesu Christi.

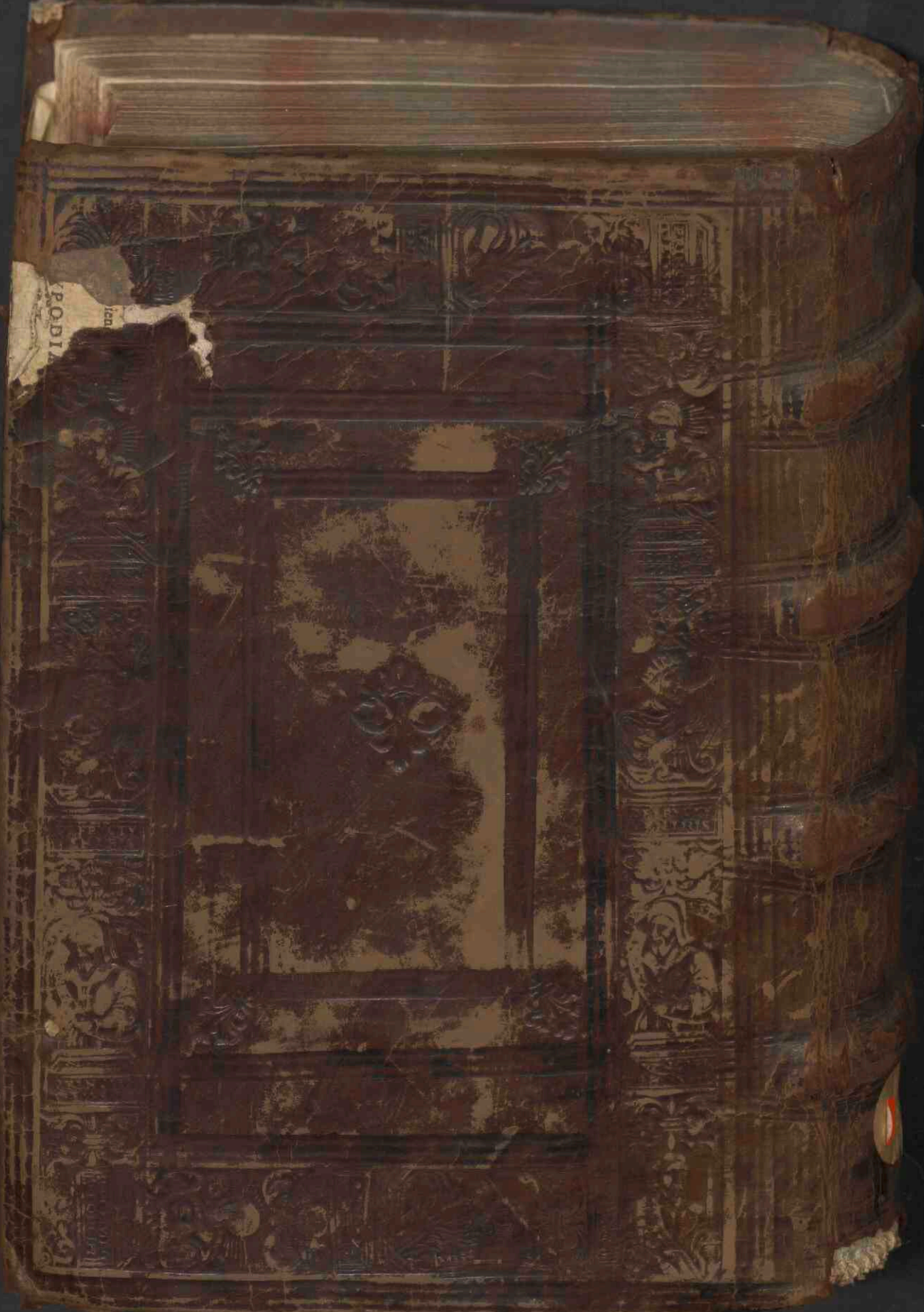
Ierum constitutas cōcionis metas transui, ac solito longius uos detinui fratres. Condonate mihi hanc culpam. Neq; enim circa utilitatem (spero) uobis molestus fui per horas ferè duas integras. Orate iam & abite felices. Si dominus iuuerit & uoluerit, paucos post dies residua Decalogi adiiciam. Gratia domini Iesu Christi saluatoris nostri sit uobiscum.

Finis secundæ Decadis,

E R R A T A.

Folio 4. b. lege 2433. pro 2437. Folio 5. a. lege contigisset
pro contigissent. Folio 12. a. lege bonitate fretus pro bonitati
fretus. Folio 20. a. lege omneq; bonum gratis promittitur, pro
omneq; bonum promittitur. Folio 29. a. lege Indicium ideo
appellatur pro iudicium &c. Et mox lege quod per illam no
tam ceu iudicium, pro quod per illam notam seu iudicium. Fo
lio 94. b. lege uocabunt pro uocabit. Et b. ipsorum pro ipsius, &c.

TIGVRI, APVD CHRISTO
PHORVM FROSCHOVE
RVM, M. D. XLIX.

PROBIA
Ica